J. Woigu

Mõtted ja elu

Kirjastus „Originaal", Tartus

Ühe töölise

mõtted ja elu

1902—1919

Mustemates joontes kokkuvõtnud

J. Loigu

E. Hunt'i trükk, Wiljandis 1919.

Eessõna ja sissejuhatus.

Juba mitu aastat olen ma selle suurema raamatu kirjutamisega vaeva näinud: sest mitu korda olen ma seda ümberkirjutama pidanud! Jga käsikirja lugeja, kes selle raamatu väljaandmiseks oma nõu ja abi valmis andma oli, laskis seda oma maitse ja ilmavaate kohaselt parandada. Sest iga modernist leidis temas „labast laadi;" iga tööliste juht — „vähe punast joont;" iga kodanlane ja kiriklane arvas teda liiga punaseks ja mitte küllalt nõnda „ümarguseks" kunsttööks, et teda kirjastada oleks kõlbanud jne. Polnud siis muud parata, kui pidin kirjastust enese pääle võtma ja raamatut ande viisi väljaanda katsuma. Kuid maailma sõja algul tõmbas sõjatsensur temale oma punase risti pääle. Pidin siis jällegi sõjatsensuri soovi täitma ja käsikirja tema soovi järele ümber töötama, sest selle väljaandmiseks lubati mulle selkorral üks „kapital.!" Kuid see katse läks mul jällegi nurja: sest nii musta vaimu, kui siin minult nõuti, ei võinud ma oma eesmärkidegi kättessamise tõttu, sôjakasuks jne. ometi mitte avaldada. Tuli rerevolutsioni aeg. Arvasin: nüüd oleks ometi aeg, mil mu raske töö vilja kannab. Pidin jällegi tuhande post-poognalise käsikirja ümber kirjutama, sest et see aeg kõige valjumat „kohtumõistmist" nõudis. . ! Päeval raske töö, öösel uneta olek — mille tagajärjel kehalik kõdunemine ja vaimline väsimus tunda oli, — nii et mitte üksinda mu enese pere, vaid ka võõrad uskusid, et ma „arust ära" olen. . ! Pahandusi oli palju. elu oli põrguks saanud. . ! Aga enese tahtejõudu ei võinud mina isegi vägistada; ja töö kestis edasi, knni ma viimaks isegi uskusin, et ma „hull" olen, nagu minust kõik uskusid. . ! Kuid elu koidukiir vilkus mulle läbi udu ja lootuse säde paistis mulle heleda tähena läbi mustavate murepilvede. . ! Oli lootusi, et kord ometi aeg tuleb, mil ma oma arvamisi võin avaldada ja elust mustemaid jooni paberile vedada, millest seni mõned kirjutajad eneste kasuks mööda on hiilinud.! Tuli enamlaste töökodade natsionaliseerimise aeg. . . ja mina viisin siis enesegi käsikirja trükikotta — lootes et nüüd ometigi „vabad tuuled" puhuvad . . ja vaba sõna maksab. Kuid

eksisin! Käsikiri kadus koguni trükikojas osalt ära, mis küll sellest tulla võis, et iga päev politika, kuid ka äriilmas uus peremees oli. . ! Suurema osa pistis saksa sõjavälja politsei oma nahka . ! Polnud siis parata, pidin jällegi uuesti kijutama sissejuhatusest alates ja lõppu pikendades, olgugi, et trükihind sajakordseks oli tõusnud ja ükski kirjastaja nii suurt raamatut läbivaatamisegi alla ei võtnud, päälegi veel siis, kui selle kirjutajal veel sugugi kirjaniku kuulsust pole. Nii algan siis jälle nagu see mälestusle varal jne. esimeses käsikirjas sissejuhatuseks seisis, olgugi, et see juba vananenud on. Ometi peab harimata käsitööline näitama, kui kõrgel tema mõtte viiş ja kirjaoskus on. Kas võib ta ilmas valitsust juba enese kätte võtta, vôi peavad ikkagi tema üle peremehed valitsema. Päälegi peab siit näha olema, et sõjakus ja klassivaheline verevalamine kellegi õnn ega õnnistus pole, vaid et esimeste sotsialiseerijate ôpetus täiesti kõige õigem õpetus on. Sellepärast palun inimesi selle raamatu lugemisele asuda, ehk ometi toob see lugejate südamesse elu armastust ja tõe tundmist? ! . Sest tõesti väga hirmus on elu praegusel ajal, kus vennatapmine nii väga moodis. . ! Kõik arvavad enestel selleks täiesti õiguse olevat. . ! Kuid küsivad: kust see ometigi peaks tulema, et elu nii metsik on? ! . See jutustus tahab elu õiglaselt kujutada, olgugi, et see paljudel mitte armas ei ole

Ka imestatakse ikkagi selle üle, miks jooma tõbe rahvaid nii üli raskesti löönud? Jsegi karskuse kangelasedki murravad selle üle pääd ja küsivad: „Ei tea, kust see ometi peaks tulema, et meie rahvas nii liig rohkesti alkoholilisi jookisi joob ja kus pei tuneb see võim, mis rahvad jooma paneb: sest isegi meie aja m õ t l e j a käsitöölenegi annab oma vaevaga teenitud kopikud, mida tal oma elu ülevalpidamiseks nii väga hädasti tarvis oleks, alkoholilise vee eest just neile, keda ta muidu oma v a s t a s t e k s peab, millepärast edasisõda tulla. . !

Selle küsimuse pääle vastatakse ühelt poolt: „Vaadake, töölised jõid ja joovad veelgi just sellepärast, et nende elu liig viletsal järjel on. Tehke tööliste kodu kaunimaks, andke neile paremad riided selga; kuid mis pääasi: andke neile paremini süüa, küll siis näete, et salaviina tegemine kaob ja töölisad joomise kohe järele jätavad."

Selle vastuse vastu vaidlevad aga jällegi teised ja ütlevad: „Seda teab meie päivil juba iga laps, et joomine sääl just kõige rohkem õitseb, kus elu liig hõlbus ja hää. Oleks see teiseti, siis peaks meie just B a l t i p a r u n i elujärge hõlbustama hakkama, sest et joomahullus säält oma alguse on saanud ja veel praegugi just säält alkoholi jõed rahva elusse

voolavad. . !" Jällegi vastavad teised: „Mitte üksi rasked olud ei sunni rahvast jooma, vaid meie usk õpetab rahva jooma. Piiblis on kirjutatud, et Kristus viina teinud ja seda rahvale juua annud, sada antakse veel praegu Kristuse õpetuse alal ja seletatakse, et see üks väga püha jook olla: sest kes aastas vähemalt paar korda „armulaual" käib ja sääl viina võtab, seltele antakse kõige suuremadki kuritööd andeks. Samati on kõik vanaaja „jumalamehed" suured joodikud olnud. Sest Noa, kes jumala silmis ilmas see ainukene õige pidi olema, nii et ta tema üksinda veeuputuse ajal ära päästis, oli kõige suurem joooik, kes joobnud olekus ennast alasti kiskus, mille üle isegi tema kained lapsed naeratada ei tohtinud. Sest nagu kirjutatud, olla Noa poeg Ham ju ühes oma poja Kaananiga sellepärast „ära neetud", et see oma joobnud isa kõlbmata tegude üle naeratanud. . . Kuid veel praegugi neavad joodikud vaimulikud neid ära,kes nende joomise üle midagi ütelda julgevad jne. Sellepärast: kaotage niisugune ajast ja arust vana ebausk, küll siis kaob joomine iseenesest. . ." Sellepääle vastatakse jälle teiselt poolt: „Mitte ükski usk ei õpeta rahvast jooma, vaid koguni kainestabki veel. Sest vaadake, kuidas langenud naised siis joomise järele jätavad, kui nad „paptistlasteks" hakkavad. . . Sellepärast saagu kõik inimesed usklikuteks, siis kaob joomine kohe."

Kõik niisugused küsimised ja kostmised kaotavad alalõpmata „rahvahääkäekäigu eest võitlejate" ridadest välja, isegi parteiliseks ja klassivaheliseks kipub asi karskuse esitajategi juures minema . ! Sest mis ühedele tõde, on teistele vale — ning mõnikord joob mõni karskuse esitaja pääle karskuse kongressi omas „suures südame valus" pää tubliste täis: sest et tõele ilmas asu ei antavat ja tõe-aade jalge alla tallatavat . ! Kuid elu kõneleb koguni teist keelt. Paistab, nagu oleks joomine rahvale juba hingeliseks haiguseks saanud! Sest oli ju alles aeg, mil seda töölist sugugi tööle ei võetud, kellel riided seljas ja saapad jalas olid. Täis „õige-sell" pidi ennast kaltsus ta räbalates tööle kauplema: sest seda nõuti tööandjate poolt. Alles mõnekümne aasta eest oli töökodasi, kus kogu töökoja kohta, kus 15—20 inimest tööl, üksainus paar väljaskäimise jalavarjusid olnud. Tahtsid sellid laupäeva õhtul korraga kõrtsi minna, siis pidi õpipoiss neile jalavarjusid: vana saapa päid seni kõrtsi ja töökoja vahet kandma, kui kõik sellid soovitud kohal.

Kuueks oli selleaja „täis sellil" veel mõni meistri vana fraki tükk, kuid püksid puudusid paljudel peaaegu täiesti . ! Sellepärast seoti põlleks ette mõni vana koti tükk, mis siis ühtlasi ka põlle eest oli. Tööliste korter oli muidugi töökojas.

kuid siiski tehti nädalas ainult 5 päeva tööd; see oli meistrite poolt lubatud. Kuid tuli siiski ka seda ette, et mõni „täis sell" ainult päeva või paari nädalas tööd tegi. Kui aga „pääd parandatud", siis algas töötegemine täie-auruga. Tehti tööd ööd ja päevad ühte kokku; sagedasti koguni söömatagi. Niisugused „õiged-sellid" olid muidugi oma peremehe mõju all rohkem, kui loomad oma peremehe mõju all on: sest et nad paigast llikuda ei võinud, kuna loomad väljas vabalt liikuda võivad. Ja sellepärast pandigi selli riiete pääle nii väga suurt rõhku.

Sellidele anti küll harilikult igaks söögiks 5—10 kop. jne. raha, mille eest siis „sell" omale üks „väike viin," nael leiba ja kopiku eest suhkurt sai; keev vesi oli alati pliidi pääl valmis; selleks olid sellekohased sisseseaded meistrite poolt olemas. Kuid tuli ka seda ette, et mõni „sell" raha ette oli võtnud ja sellepärast pidi ta siis päevade viisi koguni söömata olema. Selle kohta olid ka omad vanadsõnad, nagu: „Täis selli „suur nädal" (paast) algab juba neljapäeval pääle". Päeva palk oli sel ajal 40, 50—100 kop., kuid see anti ikkagi vormilikult kõrtsis kätte, kus siis öö otsa joodi ja alles pühapäeva hommikul ühine arve makseti. See arve tuli ikkagi 2—3rbl. mehe päält ja kes vähem jõi ehk sõi, see ei maksnud mitte vähem, kui teisedki. Sellepärast joodi iust üksteiste õhinal; tublim mees oli see, kelle „pää rohkem kandis".

See oli aastal 1902, kui niisugune jooma surwe küll wabrikutest wähenenud oli, kuid selleasemel joodi aga liikusid tubliste, nii et ikkagi igaüks jooma pidi. Kõige rohkem oli see moodus, et igaüks uus tööletuleja tingimata „liiku" pidi ostma; kuid ka ise ühes jooma, olgugi, et liigutegija mõnikord ka karskuse seltsi esimees jne. oli; see teda veel joomisest ei vabastanud. Kui kellegil liiguostmiseks raha ei olnud, siis leidus ikkagi niisuguseid, kes laupäeva õhtuni laenu andsid, kus siis võlgnikult juba kontori poolt võlaarve laenajale välja makseti; mõnikord ka „kiilude" ehk „pääliigu" arve teiste kätte välja makseti, nii et võlgnik laenatud ühe rbl asemel ikkagi kaks rbl. võttis. Juhtus aga mõni nii „isemeelue" ehk „kangekaelne" (nagu neid kutsuti) olema, et ta selle vastu vaidles, siis käis selle käsi hirmus halvasti! Töötegemise võimaluse kaotas niisugune „vastuhakkaja" teiste seas täieste: sest tööriistu, mis nõnda nimetatud: üleüldised olid, neid temale ei antud, vaid igaüks valvas hoolega selle järele, et neid niisugune „tööliste kasude vastane" sugugi ei saanud..!

Juhtus aga mõni nii „isemeelne" ehk „rumal" olema, et ta seda tööandjale kaebama läks, siis oli tema viimne lugu veel pahem kui esimene. Ta kallal võeti kohe kõige valjumad

abinõud tarvitusele. Teda pilluti, sõimati ja peksti Rikuti ka riided ja tööriistad ära; võeti valmistehtud tööst tükid ära; lõigati mõõdud lühemaks ja tehti muid tegusid, mida ühegi sulg üles kirjutada ei jõua. Niisuguseid vastupanejaid ei võetud siis ka kuhugile tööle ja inimene, kes sellepärast juba paarist kohast lahkuma oli pidanud, pidi ometigi jälle jooma hakkama. Sellest see siis tuligi, et töölised uskusid, et joomise vastu ükski võidelda ei või, vaid et joomahullus kord iseenesestki kaob. Kuid nähti ka seda; nähtakse ka praegu, et joomine sugugi kahjulik asi ei olegi: sest joodikutel olla kõige parem tervis, tarkus jne. Mõisnikud, papid jne. olla ju kõik suured joodikud ja kes olla suurem ja ülem nendest. Ameti ühisustest teadsid selleaja töölised vähe unistada. Kokkukäimis kohtadeks olid ainult kõrtsid,õllepoed, trahterid, jne. ja nende seas ka alkoholi einelauaga — „s e l l i d e - h e r b e r". Sääl ei tehtud ikkagi muud, kui käidi aga järjelikult iga kuu kord kokku, makseti oma kuu-maks ära, joodi pää jällegi tubliste täis ja asi oli sellega joones. . ! Muidugi käidi „herberi" pääl ka õhtuti ja pühapäiviti joomas, kuid see oli igaühe enese asi, kuu-maksu korral aga sunduslik.

Seda „herberi" asja aeti ka meistrite poolt vägisi pääle. Õpipoiss õppis 4—5 aastat, siis alles sai ta enesele selle suure eesõiguse, et ta selle „p ü h a m a j a s s e" „h e r b e r i" p ä ä l e" võis minna. Tuli „sell" tööle, siis võttis mõni „meister" temalt „herberi-maksuks" üks rbl. jne. sisse ja kes sellegi vastu julges midagi ütelda, sellel tehti tallaalused kole kuumaks. Poleks siis tarvis selle üle sugugi imestada, et töölised joovad ja mõned marodöörid viimased viljaterakesed alkoholiliseks solgiks teevad, sest joomine on meile ju täieste veresse kasvatatud.

Kuid oli juba ka sel ajal töölisi, kes endid ja teisi selle surve alt vabastada püüdsid. Selle jutustuse päätegelane Jõgi oli ka mees, kes selle jooma surve vastu võitlusesse astus. Küll oli ta ümber sellepärast palju vastaseid kogunud, kuid mida kangemaks ta vastaste vägi sai, seda kangemaks ta alkoholi vastu läks Vabrikus, kus ta tööd tegi, oli umbes 150 inimest tööl. Nendest olid ainult kolm erapooletut, kes ühegi käest viina ei nõudnud. Naljalt ei saadud masinate juurest muidu materjali kätte, kui pidi ikkagi iga uue töö korral liiku ostma ja masina-meestega ühes kõrtsi jooma minema. Sellest säädusest olid vabad ainult noakangelased ja saksakeele rääkijad sellid, kõik teised olid kohustuste all Et aga Jõgi vaikse iseloomu ja väiklase kasvuga mees oli ja tal ka saksakeel puudus, siis polnud ka temalgi muud parata, kui osta ja juua.

Juba kaua oli ta katseid teinud ajalehtedes asja hurjutada, kuid säält oli vastatud: „Liig isiklik." Kaevake vabriku

valitsusele" jne. Kuid veel ei jätnud mees oma katseid, vaid ta kirjutas ikkagi edasi ja saatis neid iga nelja tuule poole laiali. Küll vastati talle ühe vanema päevalehe poolt: „Teie olete Jakobsoni koolilugemise raamatui liig vähe lugenud. . !" Aga seegi ei mõjunad, sest ta saatis oma kirjasid sama lehele veelgi edasi, millest pika pääle üks viimaks juba ilmuski. Nüüd võttis mees sule agarasti peosse ja sügas oma ametivendi just haigete kohtade päält, mille pääle need tuld ja tõrva sülitasid. Sellega kadus sellest vabrikust küll masinameeste määrimise viis vähemaks: sest isegi vabriku valitseja „meister" ei julgenud töölistele enam ütelda, et nad siis masinameestele viina peavad ostma, kui masinamehed tööd muidu valmis ei tee jne. Sellest sai Jõgi uut julgust ja ta nägi, nagu oleks kogu alkoholi asi juba kõikumas, millele aga veel ainult ühte tugevat tõuget vaja. Selkorral oli ka väga moodus surmapuhul korjandusi toime panna, kus siis kadunu kaaslase hääks kaunid summakesedki kokku koguti. Selle raha eest osteti siis surnule kirst; mõnikord ka pärg hauale, kuid ülejääk jäi ikkagi matuse märjukese hääks, mis elu moraalist küll põrmugi mitte allapoole ei langenud: sest et just õpetatud inimesed surnute juures söövad ja joovad ning pidustavad. . ! Nüüd mõtles Jõgi ka sellele kombele hoopi anda ja ta kopeeris ühe matuse sündmused paberile ja saatis ka needki sama päevalehele. See kiri sünnitas juba toimetuses ärevust, sest väga peeti selle üle nõu, kas teda lehes avaldada või ei! Jsegi isikud, kellede hohta kiri käis, pidid täpipäälselt toimetusele teada olema, et see kiri kuidagi „omamehi" ei riivaks ja ärile kuidagi kahjulik ei oleks jne. Ometigi ilmus see 1903. a. märtsi kuul, mida aga töölised kelledesse asi puutus, eneste kõige koledamaks laimamiseks pidasid, nii et Jõgi ühes oma perekonnaga selle ohvriks langes. Selle loo seletuseks tahab kõige muu seas sellele järgnev kirjeldus olla.

Selle raamatu kirjutaja ja väljaandja

J. Loigu.

Oma kohus.

Märtsi kuu hommik.

Päike tõuseb omas kuldses selguses metsa tagant üles ja saadab omad sätentavad kiired üle mustava maa.

Mõned laululinnud on ka juba oma pikalt teekonnalt tagasi jõudnud ja teevad alles esimisi katseid, kas nad kevade päikesele veel laulda mõistavad...

Jõge mööda liuglevad pikad jääpangad alla mere poole, kuid linna puusilla postide vahelt ei pääse nad muidu mitte läbi, vaid neid raiutakse sääl raud kangidega tükkideks.

Seda jää sõitu vaatleb sillale kogunud rahvahulk päält. Vaatlejate hulgas on ka kolm poisikest, kes oma iseäralduse poolest kohe silma torkavad. Vanaduse poolest on nad arvata 14—16 aastased. Jseloomud lähevad neil täieste ühte. Ka riietest võib neid ühisteks ametivendadeks pidada. Kõigil on määrdinud, katkised palitud seljas, koguni paigatud saapad jalas, luitunud rattasõitja mütsid pääs, mis nagu üliõpilastel nugadega uhkuse pärast on läbi sorgitud, millede alt, otsaeest, kuid ka aukudest juukse tutid kõigil välja vahivad,

Kaks nendest hoiavad endid sõbralikult üksteise ligi ja rinnutavad silla käsipuul, üks seisab vähe eemal ja hoiab ühte musta kassi, mida ta uulitsalt tabanud, oma palitu hõlma all. Üksik heleda häälega vile kõlab läbi vaikse õhu; sellele järgneb teine tume; kuna korraga kogu linn otse viledest kajab.

„Oh sa kurat! Viled läksid juba ära!.. Laseme nüüd jalga..!“ ütleb kassiga poiss teistele. Nad jooksevad üle uulitsa ja lähevad ühe kivist majasse sisse, mis just silla otsa juures on. Sisse jõudes viskab poiss kassi maha ja ütleb oma kaaslastele:

„Vaadake nüüd hoolega selle järele et kass uksest välja ei lipsata! Ma muretsen terpentini valame seda talle vrüstiku aeg saba alla, küll saab siis tore lõbu..!“ Ta ise astub aga venival sammul trepist üles, kuna ta kaks kaaslast alla jäävad ja labidatega masinate laastusid ahjutesse ajama hakkavad.

Kass jooksis kohe, kui ta oma kandja käest lahti pääses, lauavirna alla ja hakkas sääl hirmu pärast koledasti karjuma.

Poisid lähevad ja peksavad labidatega vastu laudu, et kass vahest siis vaikiks, kuid kass hakkab veel rohkem karjuma. Selle karjumise pääle tuleb palju poisikesi; isegi ka mehi kokku, kes seda karjujat imelooma näha tahavad. Kisa ulatab juba vabriku valitseja Sule kõrvadeni, kes nüüd trepist alla tormab ja käratsejalt nõuab.

„Mim-mim-mim, mis kuk-kuk kuradi müm-müra te siin tee-tee-teete, kui tööle ei saa?!."

Üks kole kass on siia sisse tulnud ja rõõgib hulluste!" vastavad töölised.

„Antke talle kuk-kuradile siis valu, et ta raisk siit välja läheks!.." Ütleb Sule käskivalt, valjusega.

See käsk teeb noored töölised otse noorteks lõvideks. Mõne minutiga on lauavirn, mille alla kass ennast, peidab, ümber tõstetud ja igaüks ootab seda parajat silmupilku kus ta kassile valuaanda võiks, kuid kass jookseb oma kisaga trepist üles, kus ta üleval narrel oma koledat kisa edasi jatkab.

„See on üks hull kass!.. Tõeste on see üks hull kass?" arvavad mõned töölistest, kuna teised jälle selle vastu vaidlevad. Meistri käsu pääle algab üleüldine kassi jaht, nii et tahm ja tolm narredelt keereldes alla langeb, mis hingamist lämmastada püüab. Suure mürina, kärina ja karjumise pääle ongi kass oma tagaajajate käes, keda üks vallatum poisikene nüüd sabapidi käes solgutab.

„Tooge tepentini! Tooge ruttu!" kisendab suures ärevuses Sule käskivalt, „küll ta kurat siis teab kus uks on?!!! Paar tõsisema loomulist töölist olid küll juba kassi püüdjaid hurjutanud, kuid see ei päästnud kassi veel ta piinajate käest. Kui nüüd terpentini pudel toodi, siis astus ka tööline Jõgi*) vahele ja ütles:

„Kui teie kassist tõesti lahti saada tahate, siis on temale terpentini valamine täiesti inetu ja mõtteta tegu! On ta kord juba teie käes, siis viige ta ometi uksest välja!."

„Kes tema kuradi raisa passija siis õige on?! Terpentini talle saba allla, küll ta siis isegi teab, kus uks on!?" kisendasid meister ja ta käsualused nagu ühest suust.

Aga kui teie kassi piinast enestele lõbu tahate valmistada, siis olete ka teiegi nende wihasemate madude sugust" kellede vastu meil kord tõsiselt võidelda tuleb.?! Teie teete veel nende tegusid, kes meid siinse elupõrgu on surunud..! Kui meie oma südamete

*) Et ma isiku tegusid, ja mis pääasi, mõtteid tähtsamaks pean, kui isiku välimust, sellepärast peavad kõik tegelased ruumi puudusel kujutamata jääma.

poolest paremad ei ole, kui piinariistade väljamõtlejad ... siis vajume meie ikkagi veel enam nende elu koleduste sisse, kust iga ärksam tööline välja peaks püüdma tulla!." kinnitas Jõgi oma kõlbluse mõistele truuks jäädes.

„Kes on sinu kuradi madu?" paukus Püss, pöitelt Jõe nina all keerutades. Paar Jõe mõtte toetajat heitsid seda nähes käega ja läksid ümisedes oma teed.

„Sina kuradi vasikas oledki selle va' kassiraisa siia sisse vedanud, sest ega sa muidu nõnda ta eest ei seisaks?!" kärkis vihast värisev meister kõigest jõust, Jõele rusikat näidates ja pudeli punni päält ära kiskudes, ning kassi kes poisikese käes sabapidi kõlkus, terpentiniga üle valades. Nüüd tõmbas Sule kassil jalust kinni ja tahtis sellega Jõele vastu silmi virutada, kuid kass surus omad küüned ta käesse, nii et ta selle vastu maad pidi virutama, mis tal aga siiski korda ei läinud, sest kass kukkus ta käest maha ja kargas pliidi alla, mida ainult külmal ajal köeti. Ta kole südantlõhestav hääl muutus siin otse sureja hoigamiseks, mis kordkordalt ikkagi vähemaks läi. Nüüd tõmbas Sule „paraja puu", tagus sellega vihas vastu pliidi raudu; sorkis sellega ka pliidi alla, kuid kass jäi ikkagi sinna. „Tooge laasta siia. Ruttu!" kajas vabriku valitseja komandu hääl. Poisid täitsid käsku. Meister pistis laastud pliidi alla põlema, öeldes: „kas ta kurat nüüd veel välja ei tule?." Pea pool minutit vaikis kassi hoigav hääl, kuid siis karjatas ta koledamalt, kui enne ja tuli nagu tulekera põrmandale laastudesse, kus ta meistri puu all kohe suri.

„Tuli lahti! Tuli lahti!" kajas nagu marumüra läbi vabriku. Töölised katsusid küll riiete ja lauatükkidega tuld kustutada, kuid see oli asjata.

„Tooge vett! Tooge ometi kuradid vett!" karjus Sule kõigest jõust, kuid ei ühtegi veeriista kuskil. Kõik katsed, mis töölised tule kustutuseks ettevõtsid, suurendas aina tule laialilagunemist: sest et iga liigutus põlevaid laastusi laiali paiskas, mis tuld aina suurendas „Välja vabrikust! Välja kõik, ruttu!.." kisendas vabrikandi vanem poeg Ludvig Vander, kes kohale jõudes tule hirmust suurenemist nägi. Mõned töölised kahmasid omad riided sülle ja jooksid uksest välja, kuid Jõgi ruttas veevaadi juurde, mis tuleõnnetuse tarbeks pliidi nurga juures alati haisevat vett täis seisis ja lükkas selle ümber. Seda tegid teised töölised ka ühe teise vaadiga. See kaks vaadi täit vett kustutas kohe suurema jao tulest;—kuna nüüd ka veel võimalik oli kõiki kergesti põlevaid asju vette pilduda, mis tule jõu võttis. Mõned õhuaknad olid küll enne juba lahti, kuid suure lämmastava suitsu pärast aeti nüüd kõik aknad mis hoovi pool küljes, pärani, et suits mitte uulitsale

ära ei paistaks, ja mõni tulekahju kellasid asjata helistama ei laseks hakata, mille eest vabrikandil 25 rbl. kulusid kanda tuleks, kuna tööseisaku tõttu kahju muidugi suur öeldi olevat. Mõnekümne minuti pärast on suits juba lahkunud, kuid endine lõbus meeleolu on kõigil kadunud, sest üksi Jõgi naerab veel ja parastab sööma aja koosolekul. Üks Jumalakartlik tööline, kelle nime Neumann oli, keda töölised Karbi-Jaaniks hüüdsid, pani seda nähes käed kokku, õhkas taeva poole ja ütles:

„Noh, küll on selle Jõe kuradil aga veel süda!.. Teisi õigeid ristiinimesi sõimab ta saatan „madudeks" aga ise ta kurat ongi see „m a d u!" Sest ükski õ i g e r i s t i inimene ei naera niisuguse koleda sündmuse üle, tema aga naerab ja parastabki! Hari enne oma kole süda puhtaks, siis alles tule teiste südameid harima!."

Jõgi tegi ennast tõsiseks ja vastas. „Ma tean küll, et meie kirik meid s u r m a a r m a s t a m a ja e l u p õ l g a m a õ p e t a b..! kuid v a l u on mind teistmoodi õpetanud!.. Ma mõistan nüüd v i h a t a, k u i d ma m õ i s t a n a g a k a t õ s i s e l t a r m a s t a d a..! Teie üle naeran ja parastan ma nüüd sellepärast, et teie mind muidu ei kuule aga mõista! Teie usute veel enamiste alles kõik, et T a e v a s alles pääle surma tähtede taga ette tuleb. Kuid mina usun: — Meil ei tule taevast mitte tähtede tagast oodata, vaid meie ise peame taeva sellesama planeedi pääl maksma panema; sest ka siin peab õ i g u s kord omale eluaseme saama. Sellepärast oleks tarvis et meie igaüks oma sisemise inimese kooli paneks. Kui meie sisemiselt ikkagi nii tooreteks jääme, et meie enestest alamaid nõnda kaastundmusetalt piiname, siis avitame meie ise seda elu selleks teha, kus sees meie juba vaevlemegi..! Tõsises p õ r g u s meie juba olemegi, kuid sedagi teeme meie niimoodi veel pahemaks..! Kui meie oma ülemate eeskuju järele elame ja mõtleme, siis ei või meie ju nende üle mitte kohtumõistjad olla?!. Kui meid piinatakse, siis sünnib see sellepärast, et meie iseendid piinata laseme: sest iga valitsus on niisugune, missugune tema rahvas on. Üks vana sõna ütleb: „Õige tunneb oma looma hinge piina, aga hõela halastus on hirmus!" Sellest sõnast on näha, et juba vanal ajal inimese tundes kõrge voorus on asunenud, sest loomakaitse inimese poolt on kõige kõige kõrgem voorus, mis inimese täiusest tunnistust annab. See kass, mis siin tulesurma suri, oli oma nõu ja jõu poolest meist küll alamal astmel, kuid kõlibsetl oli ta meist siiski kõrgem... Meie ülemad vaatavad meie pääle kõrgilt ja ütlevad, kui mõni meist töö juures õnnetut surma saab: „Üks töölise raisk, ehk rääkija loom sai

otsa . ." kuid meie ahvime neile järele, kui ütleme, et täna üks siin „k as s i r a i s k" „ä r a l õ p p e s" .. Niisugune ilmavaade ja elamise viis on minu arust jõle. See, kes siin õnnetut surma suri, ei olnud mitte „vana kassi raisk", — vaid vahest ka üks neist kõige vähematest, keda ühes meiega tühjuse orjusesesse pandud ? . Meie oleme iga kodu loomaga kapitali teenistuses, mikspärast piiname meie veel ükstkist? Sest vaadake vennad! Meie peame kord ka vabadeks inimesteks saama, kes sella „l e n d v a m a o", keda kord riiupärast taevast maapääle alla olla heidetud, ära peame võitma . !"

Jõgi pidi lõpetama, sest et Neumann algas :

„Jah, üks vana kassi raisk sai siin otsa ja nüüd oleme meie kõik „maod" ! Ja selle lõpnud kassi veri tuleb siis nüüd meie ja meia süüta lastegi pääle . ! See on Püha Jumala ja meie kõikide teotamine. !"

Sellepääle tõusis suur müra : sest et Neumann oma seletusega oli kõik juuresolejad Jõe vastu vihale ässitanud. Jsegi Lõnges, kes muidu oma rusikaga oma nime vääriline oli, tõstis selle nüüd ka Jõe vastu üles ja küsis ühes teistega :

„Ütle meile ! Kes on su kuradi madu ? ! Ma ütlen sulle hää mehe poolest, kui sa oma „molu" (suud) mitte pidada ei jõua, siis saab see sulle päha nõnda löödud, et sa edespidi enam kedagi teotada ega sõimata ei saaks Pea kuradi konn meid siis meeles. !"

„Jah, tõesti on see üks väga rumal ütelus ! — Mina pidasin Jõest ennem ka ikka lugu ja mõtlesin, et ta ka üks tubli mees on. . . aga nüüd näen küll, et ta ikka midagi mees ei ole ! Kas siis selle tühja nalja pärast, mis siin kassiga sai tehtud, veel kedagit tohib madudeks sõimata. Sellepärast ju ometi kõik inimesed maod ei ole — Mis kõik maailmas ära ei tehta. Sõjas tapetakse inimesi sadatuhandid maha ja öeldakse, et see kõik jumala tahtmise järele sünnib : sest katk, kallis-aeg, sõda ja kõik verevalamised olla ju jumala nuhtluse vitsad. Ja kui sõda ei oleks ja loomi ei tapetaks, kuhu siis kõik see elu mahuks, mis igapäev sünnib. Sest kui surma ei oleks, siis ei oleks ka sa sündimist." seletas Susi, kes ennem alati Jõega sõbruses elanud.

Nüüd kargas Norm oma korda Jõe ette, surus talle oma rusika vastu huuli ja ütles :

„Säh ! Nuusuta ! Kas on õhtu või hommiku ? Kas on hapu või mage ?" Jõgi astus sammu tagasi, võttis naela otsas rippuva kuue taskust räti, kuivatas oma huuli, mis vähe verised olid ja küsis :

„Kui ma teid tõesti sõimanud olen, siis tunnistage seda

pahaks. Aga mikspärast teie oma rusikatega minu suud nii surute, et mu huuled juba verd tilguvad ?!"

„Kui sind parema pale pääle lüüakse, siis pööra ka pahem ette!" õpetab ju pühakiri. Miks sa siis nüüd selle järele ei ela?" küsis nüüd Mägine, Jõge pilgates. Jõe silmadesse tõusis vähe juigem vaade, kui see ennem olnud. Ta hingas sügavaste ja algas:

„Ma tean, et pühakirjast liig vähe arusaadakse ja et sellepärast temast ka liig vähe lugupeetakse. Aga kui mind pühakirja sõnadega pilgatakse, siis antakse mulle liiga suurt au! Sest need sõnad on suuremnd, kui liht sureliku sõnad ja sellepärast tunnen ma nendes genialiteedi hingeõhku... mis mind rääkima paneb!.."

Siin katkes Jõe lause, sest naeru mürin ja rumalad sõnad matsid selle enese alla. Jõgi aga algas jälle:

„Ka teie pilge ja sõimamine annab mulle suurt meeleteravust ja mõtlemise jõudu. Sest kuulge, see õpetus ei olegi nii vale, nagu teie sellest aru saate, vaid ta sisaldab eneses koguni suurt jumaliku tõtt. Sest oleks vaimliselt vilets ori — Roomas ja mujal siis vastu löönud, kui teda surmavalt lööti, kas ka teate, mis siis oleks olnud? — ‚Sest inimesel on säetud kord surra ja pärast on kohus". .! Nõnda on siis see õpetus küll rohkem mineviku, kui oleviku tõde. — Kui ütleme, et ori esimesel aastatuhandal oma parema pale pääle vaikides lüüa on lasknud, siis on ka see väga õige, et ta teisel aastatuhandal oma pahema pale ise on lööjate ette pööranud ja nüüd selle pääle lüüa laseb... Seda teeme ju ka meie, ilma et me seda aimamegi..! Nõnda joome meie pühakirjast jumaliku tõtt..."

„Ütle õige anmen kah ... siis me usume, et ka sinu jutlus õige on!.." pilkas Laur, kes enne ühes Jõega kassi kaitses. Sellele järgnes jällegi naer, mis mõni minut kestis. Kui naeru mürin vaikinud, algas üks hall elatanud mees, kelle nime Saul oli ja kes Piibli raamatut viis korda ütles läbi lugenud olevat:

„Vaadake, mina olen Piiblit oma eluaja uurinud, kuid selle raamatu sisu on küll minu meelest ainult kapitalistide kasuks kirjutatud. Küll räägib mõni koht ka osalt nagu vaeste eest, aga siiski kisub teine koht seda kõike maha. Jõgi rääkis siin, et see pale ettepööramise õpetus töölistele püha pidada olema, kuid mina ei mõista, mis pühadus see õpetus siis õige on: „kui sind pahema pale pääle lüüakse, siis pööra ka parem ette ja lase ka selle pääle virutada!" Sest kes ülemate vastu paneb, see paneb ka jumala säädmiste vastu: sest ülemad on ju jumalast säätud. .!" Kuidas võib siis seda õpe-

tust üks täie aruga tööline veel pühaks pidada ja seda ka koguni veel teistelegi õpetada, kuna seda õpetust isegi kõige suuremad „vaimust vaesed" hukka on mõistnud. Nüüd märkan mina, et Jõgi täieste kiriklist politikat ajab, mille eest ta vististe maksugi saab, nagu räägitakse!.." Näüd ei jõudnud Neumann enam vaikida, sest ta karjus:

„Teie kuradid olete kõik ühesugused pühakirja teotajad ja jumala salgajad!.. Küll teie kuradid saate „viimselpäeval" kõik oma palga, nii hästi Jõgi, kui teisedki!.." Nende sõnadega läks Neumann minema, et patuste ja pilkajate killas mitte istuda. Jôgi jutustas aga edasi:

„Teie segate Kristuse ja Pauluse õpetused segi ja usute, et teie sellega nüüd Piibli tõe üle selgusele olete jõudnud. Mina aga lahutan kõikide õpetused ühest ära ja alles siis hakkan ma Piiblit hindama. Kristus on küll oma kaitsealustele ütelnud, et vastulöömine kasu ei too, kuid Paulus on õpetanud, et meid just jumala säädmiste järele lüüakse..! Võtke ometi vaevaks järele vaadata, kes oli Kristus, kes oli Saulus ja mis on praegu meie kiriku õpetus, küll teie siis ka teate, mida Piiblis pühaks ja mida politika asjuks tuleb arvata. Ma usun, et endisest ristikoguduse hirmsast verejänulisest tagakiusajast Saulusest vaevalt võis „Püha Paulus" saada! Olgugi, et tema juures edenemise aade mõjuda võis, siiski aga mitte nii öleöö! Sellest on siis näha, miks Pauluse ees sõna „Püha" seisab, kuna seda Kristuse, isegi ka mitte Jumalagi ees naljalt ei seisa. Nõnda võiks oletada, et Paulus esimene Kristuse õpetuse võltsija oli, sést ega teda muidu „Pühaks' ei nimetaks?.. Tema õpetus on küll ärimeeste kasuks, kuna Kristuse õpetus aga vaeste kasuks on. Teadus seletab küll, et Kristust sugugi ilmas pole olnudki, vaid et Kristuse lugu üks väga vana vagajutt on, mida rahvast rahvasse edasi kantud. Selle arvamise poolt olen ka mina: sest alles siis oleks Kristusel ja tema õpetusel tuhat korda suurem tähtsus." Jõgi pidi oma seletuse pooleli jätma, sest et läbisegi rääkimine algas:

„Jäta ometi kord oma segane sonimine, sinust ei saa ükski aru, kas sa meelega segast juttu ajad, või oled sa täiesti pääst segi!? Kus on niisugune teadus, mis õpetaks, et Kristust ilmas olemas pole olnud? Kas sa ka ajalugu oled lugenud? Ajalugu tunnistab Kristuse inimeseks, aga mitte jumalaks, ehk tema pojaks, või veel koguni olematuks, nagu sina meile seletada püüad. Kristuses ei ole midagi pühadust, vaid lihtne joodik ja veel päälegi hobusevaras... sest kes oli see mees, kes teise eeslid ilma küsimata salaja võttis, kui ta Je-

ruusalemma templisse sõitis ja sääl teiste pühakojast koosoleku ruumid tegi ?!. oli üleüldine protest paljude poolt.

„Ühe sõnaga üteldes", algas Jõgi jälle, „on Piibel vaimlises ilmas päike, milleta vaimulikus luulevallas sugugi valgust ei olekski. Sest kõik muu kirjandus on selle kõrval nagu tähed, mis päikeselt valguse saavad. Kuid on aga ka veel teisi suuremaid vanaaja rahvaste vaimlisi avaldusi, mida Piibliga võrreida võib, aga need on meile nagu teised kaugeilma päikesed, mis meile pimedast säravad ja kes mitte meie päikeselt valgust ei saa, vaid juba ise valgused on ja oma soojusega meie päikesest suuremad."

„Noh, vaadake, kus mul uus täht tõuseb, kes meile Piibli pühadust paista laseb! Ah-ah-ah-aa! Missugune loll jutt..." ütles nüüd Mihkel laia suuga naerdes, nii et vabrik kajas.

„Kui minu mõtted, mida ma siin Piibli kohta avaldasin, „loll jutt" on, siis oleks see ka „loll jutt", kui meie muust luulest ehk kunstist kõneleme?! Piibli luule on aga hukkamine=mata tõde, millest inimesesugu õigusega enesesse elutuld võib juua . . . sündigu see või vastu kõikide tahtmist. Samati joome meie ka päikasest enestesse elu, ilma et meie seda ise aimamegi. Suured teadusemehed ei saa päikesest mitte rohkem soojust ega valgust, kui need, kes midagi ei tea. Kuid varsi jõuab aeg, mil see kõik meile kasuks tuleb, et teised, kes enne meid elanud, endid vaikides lüüa on lasknud! . . Sest inimesepoeg, kelle ihu liikmed meie oleme ja mida ka Piibelgi õpetab, tõuseb tõeste „kolmandal päeval", see on: kolmandal aastatuhande algul omast hauast üles ja ütleb, et rahu meiega peab olema. Ma usun, et teie seda sõna juba mõistete, sest teie seda ikka ka ju ehk teate, et meie aja tööliste klassi eesotsas võitlejad kõige tüli, surmanuhtluse ja sõja vastu võitlevad. . ! Pange tähele ajamärkisid, küll siis näete, et isegi kõige suuremad röövriigid juba sõja vastu võitlevad. Kolmas aastatuhat on lähenemas: Kristus on tõesti üles tõusmas . . . sest vaadake, kuidas „inglid" tema haua ukse eest seda „suurt kivi" on ära veeretamas . ! Rahu hüüd käib juba peagi üle maailma ja see „rahu" ei pea mitte üksi inimeste ja jumalate vahel olema, vaid ka inimeste ja loomede vahel. Sõna võtab maad: „Minge maailma ja kuulutage armuõpetust igale loomale!" — Ärge uskuge mitte, et loomade piinamine täiesti lubatud asi on; ärge uskuge ka, et sõda „Jumala nuhtluse wits" on. . . ja et meil ilma sõjata ilmas ruumi eleda ei oleks, nagu mõned kirikherrad meile seda seletavad. Sõda on ainult kapitalisttde ja musta ärimeeste ja rahvuslaste kasuks: sest mida rohkem verd sõjas valatakse, seda suurem on saagiahnete tulu . . ! Ma

olen teile küll liig laialt seda ütelnud, kuid lugege ise ka teaduslisi raamatuid, küll siis leiate, et ma mitte valelik ei ole." Jõgi lõpetas oma laused Neumanni sajatuse all, kes suures ägeduses karjus:

„Sina oledki see valekristus, kes enne „viimast päeva" tuleb. Sest Kristus tõusis juba ligi kakstuhat aastat tagasi omast hauast üles ja läks üles taeva, nüüd aga seletab sinu sees kurat, et ta alles hauas olla. Ütle, kes istub siis Jumala paremal käel ja valitseb maailma üle?! Oh sa igavene põrgu tule tukk, kes isegi jumala ära salgab! Kristus õpetas, et ristirahvas — jumalalapsed — siis mitte vastu ei lööks, kui kuradi lapsed paganad neid löövad. Sina tõbras aga seletad et ka paganadki sellepärast nüüd taeva saavad, et nad endid vaikides lüüa on lasknud..! Noh, küll sa kurat näed, kuidas Luukas su saapasääredes õlut pruulib, kui see suur kohtumõistja kord taeva pilve pääl sinu pääle saab kohut mõistma, aga mina saan siis ühes õigetega – kui täht taevas särama..!" Viimaste sõnade juures vaatas Neuman, üles lakke, kuna ta rusikaga ähvardades jõe poole näitas, nagu oleks tema oma rusikaga valmis „viimse päeva" kohut mõistma, mille pärast üleüldiselt jälle naerdi. Ka Jõgi naeris nüüd ja vastas:

„Õnnis olla inimene, kes ei näe ja siiski usub, kuna seda õnnetuks arvatakse, kes enam midagi ei usu. — Ma ei tahaks küll kellegi usku arvustama hakata, sest usk peab vaba olema; ta olgu niisugune, missugune kellegi vaimuand ja mõttelend on. Sest kui ma alles väeti laps oiln, siis olid mul ka väetima lapse viisid: sest ma uskusin siis ka samati, nagu praegu veel Neuman usub! Kuid selle usu läbi olen ma nüüd selle „mäe pääle" jõudnud, kus Kristust muudetakse.! Et Inimesepoeg kord selle maailma pääle kohut mõistma tuleb, seda usun ju ka minagi. Aga ma usun, et see „taeva pilv" mille seest „kohtumõistja Inimesepoeg välja tuleb, mitte meie maapäälne lume ehk vihma pilv ei ole, vaid et see „pilv" tõesti rahvaste vaimu ehk hingelu pilve tähendab! Nagu teate, öeldakse meil kirjakeeles ju alati, et meie vaimuilma, ehk politika jne. taevas pilves olla. Aga kuigi küll maailma rahvaste elutaevas praegu pilves on, siiski tuleb kord aeg, mil see pilv käriseb ja selle seest Inimesepoeg suure väe ja auga kohutmõistma tuleb! — Sest nagu Piibel ütleb: „Pimedusest peab valgus tõusma kõigile." Selleks veel üks labane näitus: — Teie näete ju kõik, kuidas kõige rahvaste valitsejad klassid kõige haledamal kombel „mammuna orjuses" vaevlevad... mille tagajärjel nad rahva vande ja põlgtuse all enneaegselt, endid sagedasti

ja oma sugu hävitades hauda varisevad. Teie ehk näete kah, et algkoholismus, prostitutsion, oopium, nikotiin ebausk jne. terve inimesesoole surmaks on. Kõike niisugust asju tarvitavad aga jõukamad klassid, ehk tööliste naha pääl elanikud kõige rohkem, kuna vaesed töölised ainult neile järel ahvivad ja sellega kogu inimsuse aadet aasta-sadasid kammitsas peavad; viletsust, vaeva ja kidurust ilmasse sünnitades..! Aga kui nüüd enam vaimline inimeste hulk kõige niisuguste eluhävitavate asjade vastu võitlusesse astub ja tööliste kurnajad nende kuritöödega elust kõrvaldab, ilma, et meil selleks tuhande puudalisi lõhke pommisid tarvis oleks... Nõnda lööks siis maailmas vaimline elu liikuma, kuni inimesesoo elutaeva pilv tõesti avaneb ja suur kohtumõistja elavate ja surnute pääle kohut mõistma tuleb..! See oleks: Kristuse täiusele jõudnud inimesesugu mõistaks siis kohut selle vana kõlvatuma ilmakorra ja hirmsate eluviiside väljamõtlejate üle, — mida ühe „suure raamatu" vististe maakera ajaloo raamatu järel tehtakse? Nõnda oleks vaimline inimesesugu ühtekokku „Inimesepoeg," kellest märgata on, et kohtu ajajärk enam kaugel ei või olla, olgugi, et neil nüüd alles „armuaeg" on..! Selles mõttes on Piibel tõesti Jumala Sõna, mis mitte siiski hukka ei lähe kui „taevas" ja „maa" hukka lähevad..!"

„Vaata sina oled üks jahupää, aga kui ilm vihmane, siis oled sa tainapää..! Kui mõni kirikherra sinu möga juhtub kuulama, siis ei oleks sa enam homme siin, vaid vahest kuskil veelompis, puu oksas – ehk õnnekorral raudade taga!?„ vastas Mihkel asjatundlikusega, Jõe jutu vahele.

„Mitte tarku vaenlasi ei karda ma nõnda, nagu rumalaid sõpru!.." vastas Jõgi etteheitvalt. „Teie kõik näete minus eneste vastast, „rääkis" Jõgi edasi „aga automobiil on noorte ja edevate hobuste silmis ka nende vastane, olgugi et see veoriist hobusele orjuse vabastuseks läheneb.!"

Siin lõigati jälle Jõe lause, sest et kõik korraga algasid: Üks hüüdis: „Vaadake „automobiili", kes meid orjusest vabastama tulnud..!" Teine hüüdis: „Vaadake lolli „kingseppa, kes enese liistide juure ei jäe..!" Kolmas kostis: „Parem ole "täismees" ja täida oma kohuseid ausaste.. näed ju küll, et sinu mõtted lollid on, mis rahvast ainult ärevusesse ajavad!.." Neljas noomis: „Ammus see oli, kui sa „ajalehes" kirjutasid, kuidas vallamaksusid ülekohtuselt sisse nõutavat; kuidas maksusissenõudjad raha oma tasku pistvat, mille vastu ühtegi kviitungi ei antavat ja siis süüta inimesi vangitapiga ühest teise veetavat, kes uuesti maksmast tõrgub jne. Kuidas ühes vallas karduldega volikogu valitud, kus sulastele küpsed ja peremeestele toored kartulid kõrtsis

kätte jagatud. Kuidas — kuidas siis sulased omad küpsed kartulid viina sakuskaks ära söönud ja nõnda olnud võit valla volikogus jällegi kavalate peremeeste käes. . . Vallamaksu maksma peaks inimesi kihutama, aga mitte maksmise vastu. Ei tea, mida õige peab üks talu sulane valla valitsuse asjadest teadma? Peremees loeb veel ajalehte, või muud kirjandust ja leiab säältki, kuidas asjad mujal ilmas seisavad; on aga ka noored peremehed kõik kõrgesti koolitatud, kes kõik kohalikud keeled mõistavad jne. kuna sulased veel „a" „b" ei mõista ja mitte muust ei tea, kuidas tüdrukuid läbiviia ning kõrtsi ukse ees ja külatänavas nugadega kisku võib! „Tõusis üleüldine protest Jõe arvamiste, ajalehes kirjutamise ja mõtete vastu: — kus muu seas öeldi: „Kui juba üks harimata tööline ajalehe veerud oma rumala arvamiste alla võttab, mis siis õpetatud inimestel, nagu: professoritel ja teistel teha jääks, kuna siis ka ajalehte enam lugedagi ei maksas, sest et see „s o p a-k i r j a n d u s e k s" saab jne." Aga kui sõimamine mitte ei lõpenud, algas Jõgi:

„Paistab küll, et ma oma mõttetest teile veel midagi avaldada ei või! Sellepärast sooviks ma, et teie ka enestele seda vara koguks, mida „k o i„ ega „r o o s t e" e i r i k u k s ja mida „v a r g a d" ja „röövlid" teilt ära varastada ega vägisi võtta ei vôiks. . . siis ei tuleks meil mitte sõimamist sõimamisega ja löömist vastulöömisega lõpetada. . . v a i d t õ e v a i m j a r a h u a a d e võidaks meie vaenlased ise. ! ."

„Vaadake paptistlast! . . Aga kui Kõnnu Ronk ehk mõni muu kirikherra sinu juttu juhtuks kuulma?! Kas arvad sa niisugusid mehi ka oma „tõevaimuga" võita?! Ei mitte. Võitjal peab mõõk ja suurtükk olema. . . ja need on kõik veel meie pappide käes juhtida. . !" vastas Lauk vaimustuses, pääga vangutades ja käega oma mõtet kinnitades

„Aga mina ei mõista, mikspärast teie silmis just Kõnnu Ronk mulle suurem vastane oleks, kui kõik teised niisugused minu vastased?. . Minu arust on asi just ümberpöördud. Kõnnu Ronk on avalik, kuna teised salajalikumad on. Ma usun, kui meie maast mõni revulutsioni hävitav laine üle käiks, et siis küll mitte ükski vaimulik revulutsionäridele a n d e k s-a n d m i s t ei paluks, vaid et nad kõik Kristuse õpetuse vastaselt töötavad ja tegelasi, kes tapnud on, üles otsustaks puua?.! Oleks Kõnnu Ronk sõjaväes kindral, tapamajas professor, ehk kuskil erakonna juht, siis oleks seegi mees teie silmis „tubli poiss"?! Aga et ta nüüd kirikuteenistuses on, kus inimesest talle vagadust nõutakse, sellepärast on ta teie silmis suurem kelm, kui teised salajalikumad kelmid teie silmis olla võivad. Mina aga arvan: Oleks kõik papid nii avalikud, et nende musta

kuue alt ka nende must meelsus välja paistaks, nagu see Rongal paistab, siis oleks hunt hundi nahas, kuna kiriklised hundid harilikult lambanahasse on peidetud.!"

„Noh, mis Jõgi rääkida, temal jääb alati õigust üle! Kui temaga vaidlema tahad hakata, siis võta kahe nädali leivakott kaasa..! vastas Liud, mida ka Lusikas kinnitas.

„Need Liuad ja Lusikad on alati ühel arvamisel..." naljatas Madane, mis kõik naerma pani Vile helises. Töö algas.

„Aga, mikspärast sa kurat iseennast alati nii kangesti kiidad?! Mina olen alati rohkem kirjandust lugenud, kui sina? Ainult paar korda oled sa rohkem kirikus käinud, kui mina olen ja see on kõik." ütles Liud ja hakkas pääle selle kibedasti hööveldama, vist sellepärast, et Jõgi temale vastata ei võiks. Kui Jõgi rääkima hakkas, jättis ta töö seisma ja vastas Jõe jutu sekka valjusega:

„Sina otsid küll Piibli sorimistest tõtt, — mina aga otsin seda elust enesest: sest ükski sonimine mind ei vaimusta. Kui sa teistele tahad eeskujuks olla, siis õpi enne elu ennast tundma! Vaata, elukõlblus on alles see päris kõlblus ja elu tõde on see päris tõde ise, kõik sinu „jumalik Piibli luule" ehk fantasia on selle kõrval alles täiesti null!! rääkis Liud, sõrmega oma otsaette ja rinna pääle näidates, suures rahutuses.

„Ütle siis õige mulle kah, mis oleks see päris „elukõlblus"? Jndia kõlblus ei maksa mitte Euroopas ja Euroopa kõlblus ei maksa ka mitte Jndias. Aga kumb on nendest õigem? küsis Jõgi Liua tarkust proovides.

„Vaata, mina ei kiida ennast mitte, nagu sina siga. Mida ma ei tea, seda ma ei räägi. Kuid seda tean ma küll, et Piibli raamat just see kõige suurem kõlbluse vastane raamat on. Kõige suurem hoor;. kõige suurem röövel;.. kõige suurem mõrtsuk ja kelm võib Piibli järele veel see kõige suurem „taevariigi pärija" olla; millesks sina vististe ka ennastki pead?!. Kuid sääl maal, kus kõlblus elab, ei anta ühelegi kurjategijale armu, vaid kõik hävitakse kõlbluse kaitseks ära." vastas Liud, endist viisi kätega vehkides.

„Selle seletuse järele tuleks siis ka sind kohe täna ära hävitada?!. Sest kas on see siis Euroopa kõlblus, kui kassi sabapidi käes kõlgutatakse, teda terpentiniga ülevalatakse ja siis tuli otsa pistetakse ja nõnda maja põlema pandakse?! — Kuigi elus kassi küpsetamine ehk küll lubatud asi oleks, siiski aga mitte majade põletamine?! Aga et sina inimene oled, kes aastas kindlaste kaks korda ja rohkemgi „Jssandi armulaual" käib, siis ei saa ma mitte aru, kes sa tõesti oled: — kas „variser" või „tölner"?! vastas Jõgi naeratades.

„Ah, mis sa kurat kelgid! Sina ise oled kõik: „variser“ ja „tölner“ ühtekokku: Sest kui see sinu arust suur kõlbluse vastane tegu on, kui kassiga nalja tehtakse, noh siis ei tohiks mitte ka „setsnööriga“, kus väiksed kalad küljes, suuri haugesid välja võtta; üleüldse ei tohiks siis enam looma tappa, siis sure kas või nälga!.. Aga mina ütlen: Kui sina ka mõni meistrikene oleks, ma annaks selle eest oma pää, — et sina siis tõeste see kõige suurem vereimeja oleks.?! Vaakuda võib igaüks, kuid kõik vaakujad vaaguvad ainult eneste taskude kasuks. Enne on kõik kanged töölised; saavad nad aga meistriteks, siis on nad hullemad tööliste nülgijad, kui need, kellede vastu enne kangesti võideldi. Sest kui sina juba nüüd meid madudeks sõimad, siis võib juba ette arvata, kes meie sinu silmis siis oleks, kui sinul mõni kopik taskus oleks ja sa meie peremeheks saaks?.. See lootus ei pea sinul aga mitte korda minema; mina võin aga — kas või tänapäev töötoa käima panna. Sina tahaks ka seda küll, et ka meistriks saada, aga sa ei saa: sest sa oled loll..!“ seletas Liud vaimustuses, mida paljud toetasid. Jõgi jäi rahulikuks ja vastas vaiksusega:

„Mina ei või nende kohta kes teiste piinast enestele lõbu valmistavad, ometi muud öelda, kui: „m a d u d e s u g u“!.. Kuid Kristus ütles niisuguste kohta. „T e i e v i h a s e m a t e m a d u d e s u g u.“ Sest kui...“

„Vaadake uut kristust..!“ kajas läbisegi iobisemise mürast, hüüe. Jõgi katsus oma poolelijäänud lauset jatkata, kuid see oli võimata, sest Neumann karjus:

„Vaata, sina oledki see Juudas, kes Jeesuse äraandis... Vaadake kõik, kuidas ta praegu Jeesusele äraandmiseks suud annab..! Vaata sinu kuradi sees on kurat, kes sind kuradit sunnib nõnda rääkima!..“

„Nüüd näete teie, et ma oma mõttelennu ja ilmavaate poolest teitest kaugelt lahku lähen. Nii seisame meie: — üks hulga vastu ja hulk ühe vaslu, kuna see aga ümber pöördud peaks olema, s o.: ü k s h u l g a e e s t j a h u l k ü h e e e s t. Teie jagunete küll mitmesse parteisse ja erakondadesse, kuid siiski näete kõik minus ainult eneste vastast! Antke kõik mulle Juudase auu, siis oleks ma põhjusmõttelikult ristiinimeste kasuks s u u r m e e s..!“

„Jah, muidugi — muidugi!.. Juudas oli „s u u r m e e s“ — just nagu sinagi! Ah—ah—ah aah!“ naeris nüüd Mihkel, mille pääle ka kõik teisedki naerma hakkasid. Et Jõgi täieste teiste naeruks sai, sellepärast astus üks temast arusaaja ta juurde ja sosistas talle tasakesi:

„Sina oled muidu ikka ka üks va nupukas poiss, aga mina ei mõista, mida sa sellega õige kättesaada tahad,

et sa ennast otse meelega teistele naeruks annad! — Sa oled nagu ööliblikas, kes valgust nähes tulle lendab..! Mis sa ajad arusaamatuid inimesi enese vastu vihale ja ärevusesse..! Oota ometi parema'd aegasid, mil' sa ülesastuda võiks Usu mind! Sind on meile kord tulevikus tõesti tarvis... Sellepärast hoia enese autoriteeti! — Nüüd on aga „vaikimine k u l d ja rääkimine h ô b e", nagu vanasõna ütleb."

„Noh, siis oled ka sinagi minu vastane?! Astu aga ka siis teiste hulka! Mina tahan üksinda olla ja näidata, et Juudas täiesti austamise väärt isik peaks olema," vastas Jõgi valjult.

„Mis sa kurat keksid?! Mida on see Juudas siis ilmas korda saatnud? Ainult alatu äraandja on ta olnud, kes omas rahaahnuses isegi ka oma õpetaja ära müüs. See alatu närusus on siis tema arust veel — „aumees"! Kas ei ole see inimene päris hull?!" hüüdis Mihkel pahandades.

Kõik jäid nüüd põnevusega Jõe vastust ootama, sest kõik uskusid, et Jõgi ise kotti on läinud ja selle suugi ise kinni sidunud.

„Mitte hull ei ole mina, vaid väikesed lollikesed olete teie ise kõik, kes Juudast austada ei mõista! Ütelge siis nüüd! — Kas peate teie meie usuõpetuse dogmasid õigeks, või ei?" küsis Jõgi.

„See on täiesti kõrvaline asi, sina aga seleta seda meile ära, kuidas võib Juudas, kes terves ilmas see kõige viletsam inimesenäru, sinu arust kogunigi veel „suur aumees" olla?" nõudis Habe, sülitas mitu korda oma habemesse ja silus seda läbi peo tõmbates, nagu ta seda pahases olekus ikkagi tegi, viskas siis käed uhkusega selja pääle, kusjuures ta toredusega vabrikus mööda kõndima hakkas*), ja ise põnevusega Jõelt vastust ootama jäi, mida ka kõik teised uudishimmulikult, põnevusega ootasid.

„Hää küll!" algas Jõgi. „Kui Jumal tõesti oma ainuma armsa, temast enesest sündinud poja siia maapääle selleks saatis, et „r ö ö v l i d" ehk kainemalt öeldud: b u r s u a s i a jne. tema h i r m s a v i h a l e p i t u s e k s, m i s t a l' i n i m e s e- s o o v a s t u o l i... „r i s t i l ö ö k s", nagu see sellel ajal proletaria hävituseks, kes nende kuritegude vastu vaielda julges' tarvitavaks tapmise viisiks oli, kuna selle asemele nüüd poomine on asunud. Vist on see sellest tulnud, et Kristus ristil surres palju rääkis. . kuna poodu midagi neile ütelda ei või.?! Nii pidi Juudas Jeesuse tapmise juures ju täiesti

*) Lugejale olgu teatadud, et siin enamiste „ordnerid" koos olid, kes õpipoistega tööd tegid, nii et nad ise paljut iialgi tööd ei teinud.

Jumala tööriist, ehk tema käsutäitja olema?! Sest kui Juudas Jeesust mitte ära ei oleks annud, siis ei oleks Jeesusest ka mitte maailma ärapeastjat saanud... vaid suure Looja nõu ja tahtmine oleks samati nurja läinud, nagu see temal Paradiisi loomise puhulgi paraku nurja läks! Sest kui Jumal loomise korral oma tööd ülevaatas ja seda õnnistas, sest et see kõik temal hästi korda oli läinud, siis ei teadnud tema seda mitte, et „madu" tema kordaläinud töö rikub ja inimesesoo põrgu saadab! Ta ei teadnud, et ta inimese ja ingli kõrvale ka kuradi oli loonud, kes esimesest kavalam oli..! Ja sellepärast pidi ta oma poja saatma, kes selle mao pää rõhuks, et siis inimesesugu taeva saaks: — sest seda pidi poeg ainult oma verega teha võima. —Aga kui omalajal Haabram oma ainumast poega oma ainuma jumalale ohverdama läks, kumb oli siis tähtsam, kas ohver või ohverdajaja? Nõnda peaks Juudast ka üheks ohverdajaks arvama, kes jumalapoega jumalale enesele ohverdas, nii et jumal nüüd inimesesooga täiesti lepitatud olla, sest et pääle selle loomade tapmine ja nende põletamine kadunud on... Sellepärast peaks Juudast kõik usklikud — kui kõige tästsamat ärapeastmise tegelast austama, aga teda mitte teotama ja tema pääle põlastusega vaatama, nagu teie vaatate..! Ehk anname asjale tõsise mõttelise käigu, sest et ma teiega siin nalja olen teinud ja näitanud, kuidas andeline inimene usuasjust aru saab, siis oleks asjal veel koguni kaunim külg. Sest kui Jeesuse jüngrid kõik Peetruse moodi oleks toimetanud ja mõõgaga tema tapmise vastu võidelnud, ütelge, kas oleks siis Jeesuse isik maailmas igaveste elama jäänud, ja kas oleks tema õpetus siis maapääle maksma saanud? Ma usun: Ei! Vaevalt oleks ka ajalugu temast rääkinud, kuid just Juudase läbi on Jeesuse isik ülemaailma kõigesuuremaks inimeseks tõstetud; Tema surm on — tõesti meile eluks saanud!.. Sest nüüd leian minagi ennast ebausu köidikutest lahtipeastetuna ja sellega Jumalaga ära lepitadud olevat... ning selle muinasinimese Aadama tehtud „patt" ei ole mul mitte enam raske kanda..."

„Mis on patt?" Tee seda ka meie nähes?.." küsisid kõik, kuna Neumann karjus:

„Sina oledki see madu", kes ka Eedenis esimesi inimesi pettis, nagu sa praegu ka meidki petad..!"

„Kui see madude lugu teid nii väga huvitab, siis võin ma seda teile selgemalt seletada. Vaadake, see luule lugu oleks umbes nii: — Kui muinasinimesed alles Eedenis elanud, siis söönud nad ühest „keelatud-puust", mille läbi kõik inimesesugu patu sisse langenud. Sest sääl olnud üks

„m a d u", kes ka alles inimeste keelt kõnelenud jne. See elukas meelitanudki inimesed sellest „keelatud puust sööma. Aga et Jumal naesele ütelnud: „V a l u g a p e a d s a l a p s i i l m a l e t o o m a!" siis võiks küll järeldada, et see „m a d u" muud ei võinud olla, kui mõni kultura inimene, kes juba vahet hää ja kurja vahel tundis ja kes enam mitte taimetoitlane ei olnud, nagu Aadam ja Eeva, vaid juba tappis ja verejanu tundis. Sellepärast usun ma, et see õun küll mujalt Eeva sisse läks, kui suust... — sest kuidas võiski ühe õuna söömine sünnituse säädusesse nii palju mõjuda, et selle tagajärjel kohe „valu" sünnitamise juures käis. Nõnda pidi vahest kulturaline kaval kodanlane proletarlase naese läbiviija olema: — sest et sellest saadud laps kelle nime Kain olnud, ka kohe oma venna verd valanud, nagu praegu pursuasia sõdasi siin „v õ i d u r i k k a l ô p u n i" viivad..!" Kõik naersid. Jõgi rääkis edasi:

„Ja nõnda on Piibli luule tõde: sest nagu teate, sünnitab looduserahvas kergeste ja ilma suurema valuta lapsi, kuna kultura rahvas suure valuga lapsi sünnitab. Looduses on neid loomi vähe, kes oma vendi tapab, kuid ema madu on see, kes oma sündivad pojad kohe ära neelab. Meie kodanluse emad oma lapsi küll ei söö, kuid nad hävitavad neid kunstlikult. Aga on ka töölisi, kes eneste lapsi söövad!.. Sest see oli alles mineval nädalal, kui ajalehes seisis, et üks tisler oma surnud lapse annatomikumi ära müünud ja selle eest saadud kolm rubla kõrtsis ära joonud ja söönud..!" Viimasid sõnu ei saanud Jõgi rahus lõpetada, sest Surm kargas pöitel käes, Jõe kallale ja tahtis temale sellega sisse virutada. Õnneks said teised teda takistada, nii et õnnetus tulemata jäi. Et Surm aga ennast haavatud tunnis olema ja ta enese sisemisi põrutusi vaigistada ei võinud: sest et ta oma haavajat hävitada ei võinud, sellepärast langes ta nagu lubjakuju põrmandale, kust teda tema topsisõbrad olla kontori tassisid, kus meister Sule temale esialgset arsti abi: „palderjani tropisid" andis, nii et ta kodu võis minna: — Surm oli tõesti oma kolmeaastase lapse surnukeha anatomikumi ära müünud ja selle eest saadud raha ära joonud. Kui see vahejuhtumine möödas, jutustas Jõgi edasi:

„Kui kõik meie aja provokaatorid küll Juudase osa edendavad, siiski ei ole seegi mitte halb: sest provokatorlise surve tõttu just meie sotsialistid võitlevadki ja selletõttu saavadki nemad kord meie taeva ja maa üle valitsejaks. Sest mida rohkem süüta inimesi tapetakse, seda suuremaks läheb inimeste nälg ja jänu tõe järele. Ma usun, et Jeesus ja tema kaksteistkümmend apostlit muud ei tähenda, kui kahteteistkümmend iseloomu, ehk

õigemine ilmavaadet? Sest ometigi kujutatakse kunstitöödes alati üksikutes isikutes paljude iseloomusid ja elamise viisisid. Kui nüüd sotsialdemokraadid, kellede pääle sotsialismuse koda ehitada mõeldaks, Peetruse moodi mõõga abil oma kallale tungijate timmukate vastu panevad, siiski on nende poolehoidjate seas palju neid, kes mõõka ei tarvita. Kuid on aga ka Juudasid palju ka neid, kes surmahirmus oma aated ära salgavad. Sest enne, kui kukk kaks korda saab laulnud, salgavad nad oma tõe kolmkorda ära! Ma usun, et „kukk" muud ei ole, kui võitluse sümbol". See oleks: — kui kaks revulutsioni maailmast üle on käinud, siis tähendaks see et „kukk kaks korda" „sell ööl" (sell pimedal ajajärgul) on laulnud... Sest kui tuvikest „pühavaimu sümboliks" peetakse, siis peaks tõesti kukk võitluse, ehk sõja sümboliks peetama. — Kui võitlust ei oleks, siis ei oleks ka elu: sest isegi lilled võitlevad. Pange tähele võilille ja teisi, siis näete, kuidas lilled võitlevad oma sugu edasi kandes. Kuid kõige viletsam võitleja on küll inimene!.. Sest kas olete teie seda ka tähelepannud, et sotsialistid oma põhjusmõtete vastu liiga kergesti eksivad ja oma tõe ärasalgajateks saavad!.. Muidu räägivad nad küll vendluse aatest; internatsional on nende ülem lipukiri. Aga kui sõda riikide vahel lahti läheb, siis salgavad nad oma Tõe ära!.. Saksamaal olla sotsialismus küll tugev, kuid sõjapuhul tunnevad nad enestes vististe ainult rahvuslist ülivõimu ja teiste äravõitmise iha?!. Ehk kui meilgi mõni sotsialist sõjaministriks saaks, siis vististe ei tunneks ka seegi oma sotsialistlisi pühadusi, vaid ta ehk käiks ka uulitsal keisri pilti kandes ja rahvast sõjale kihutades, ning lauldes: „Jssad kaitse..!" Ja kui rahvas siis tema ees põlvitab ja teda kui tõekuningat kätel kannab... siis saab ta vististi selle üle ise kangesti uhke olema, et ta rahva pääle mõjuda võib? Ehk kui mitte just seda, siiski saab ta kindlasti sõja poolt olema, kui see aga tema rahvuse huvidele vastab?! Kuid ma usun, et ta veel kaugemale läheks?! Sest kui rahvas sõdida ei tahaks ja ennast teiste maade võtmisest lahti ütleks, siis saaks ta surmanuhtluse väljakuulutama ja ta hakkaks veel koledamalt inimesi tapma, kui mõni verejänuline tsaar. Vististe saaks ta ka sellegagi valmis, et ta tsaari poolt antud sõna ja südametunnistuse vabaduse vägistajaks saaks ja kõik sõjavastased mehed maha tapaks ja ajalehed, kes selle vastu räägivad, kinni paneks... Vaadake umbes nõnda on siis „Peetrus" oma tõekuninga ärasalgajaks saanud; ta on surma hirmus ennast tema järelkäimisest lahti ütelnud..! Kuid see ei ole kaugeltki veel mitte kõik, vaid ainult üks väikene, vilets näitus. — Ei

ole maailmas veel ühtegi rahvast, kes sotsialismuse aate eest võideldes surra julgeks..! Ja et see kõik nõnda on, sellepärast siis langebki süüta inimesi miljonitena „tapaohvriks"!.. Sõda on küll hirmus inimeste ja loomade tapmiste, ja hirmsa piinamiste, ning rahvaste varanduste hävitamiseks hää abinõu, kuid veel hirmsam on tõenõudjate — revolutsioni ohvrite tapmine, sest et selleläbi just need kõige targemad tõe eest võitlejad ja õiguse nõudjad ära hukatakse..! Jnglismaad nimetatakse küll vabaks maaks, kuid õigete inimestetapmine on ka sääl väga mooduks!.. Kesk öösel, kui „Tõe kuningas" Elu Ketsemannis põlvitab ja „tõe-jüngrid" raskes unes! . siis on neid mõõkade ja nuiade abil kinni võetud..! Neid on raudu pandud, neid on peksetud ja piinatud... neile on „p u n a n e p u r p u r i m a n t e l" selga tõmmatud ja kibuvitsa kroon on neile päha pandud!.. Neile on silmi sülitadud; neid on sõimatud ja teotatud ja siis on neid ülespoodud... ilma, et ükski neid oleks avitanud. Ainult mõned nõdrad naised on nende pärast nutnud!.. — Ka meiegi oleme nende tagakiusajate seast, kes neile: „poo risti" karjuvad..! Ja kui nad surres valus tõe järele jänu on tunnud, siis oleme meie neile sappi äädikaga seganud..! Nõnda peab süüta kannatajaid küll õigusega „T a l l e k s" nimetama, k e s m a a i l m a p a t u d k a n n a b..!

„Küll võib aga kurat muliseda!.. Pea ka vahest oma „lamkast" kinni ja lase teisi ka rääkida! — Kas peame siis meie ka ühes „vargapoistega" riikide valitsejaid tapma minema: — sest muid „sotsialista" ei tunta..! Sest nagu ka see „s u u r s o t s i a l i s m u s e e s i t a j a" omalajal teise eesli salaja omandas... nõnda omandavad nüüd ka tema järelkäijad teiste hobuseid..! Niisugused vargapoisid tuleks kõik ilmaarmuta ülespuua; valitsus on niisuguste vastu veel liig pehme..!" arvas Habe, kus juures ta tihtigi sülitas ja oma pikka habet läbi peo silitas.

„Tapke neid kuidas teie tahate, kuid tõeaadet teie sellega ometi ei hävita Sest mida enam neid tapetakse, seda rohkem kindlustatakse sotsialse eluhoone alusmüürisid..! Teie olete alles need inimesed, keda t õ e n õ u d j a t e vastu vihale on ässitatud..! Teie ei tea ise mitte, mis teie teete! Teie küsite tihtigi minult, mis on „p a t t"? See küsimine on teil põhjandatud, sest sotsialismus on „m a a i l m a p a t u d" oma verega kustutanud, kuna enne sotsialismuse aega kõik endid tundsid v ä g a p a t u s e d olevat, nii et süüta loomakesi iga aasta miljonitena rahva „patude" pärast ära põletadi. Kuid sellest saadik, kui niisugused hirmsa ebausu väljamõtlejad koguduse pühast kojast esimese sotsialiseeria poolt

piitsa abil välja aeti, on sotsialistid ise „tapatalleks" saanud! . Kuid ärge arvake, et sellega „patt" ilmast kadunud on. Ei mitte. Ometi on looduses säädus olemas, et kõigile kõik patud tasutakse. Kõigiti kaval juut, keda Jakopiks nimetatakse, kes oma petise iseloomu poolest teistest kaugelt üle käis, pidi ise enne surma tunnistama, et teda ta enese lapsedki niipalju olla petnud, et need tema hallid juuksed murega hauda saatvat. Kes teisi petab, saab ka ise petetud, aga kes tapab, seda tapetakse ka. . . Enamaste kõik suured rahva väljakurnajad, kaotavad oma varandused sagedasti: sest nende lapsed pillavad seda mis vanemad kogunud on. Hirmsast verejänulisest Eroodesest kirjutatakse, et ussid tema liha ennesurma söönud, mis ka tõsi võib olla: — sest mõnesugne kuri tõbi võis sellel koleda elu elajal tõesti tulla, nagu: tsiflis või muud sellesarnast?" Jõgi ei võinud oma arvamist lõpetada, sest Mihkel küsis:

„Kas sa ise ka arusaad, et sa enese vastu räägid? Sest kord seletad sa, et õigeid tapetakse, kord aga jälle, et kurjasid tapetakse. Aleksander II. oli üks suur „tõe mees" ja rahva armastaja, ja et ta seda oli, sellepärast tapetigi teda ära! . ."

„Mitte ükski Vene tsaar ei ole inimeste armastaja, ega rahva vabastaja olnud. Kui Aleksander II. rahvast vabastas, siis tegi ta seda häda sunnil: sest et ühendatud Europa suurriigid Vene metsikuse vastu välja astusid. Ainult Napoleon on oma elu rahvaste vabastamise mõtte pärast jätnud, Venemaale tulles. . . Kuid kõik genialsed inimesed, kes oma elu teiste pärast jätavad, elavad rahvaste hinges igavesti, kuna kõik piinariistade väljamõtlejad ja nende tarvitajad rahvaste hinges suure kohtu all on. Nõnda on genialsed inimesed õigusega surma äravõitjad. . . Looduses on jumal ja kes loodust austab, see austab ka Jumalat. See, kes loodust meile ikkagi esitab, see on jumala poeg, sest et looduseteadlane ka kividegi jutlust kuuleb . !" vastas Jõgi vaimustavalt.

„Aga ütle mulle! Mikspärast ei annud jumal oma äravalitsetud rahvale siis mitte õiget usku? Miks laskis ta oma antud usku inimestel parandada? . . Kui ma ühe tooli teen, siis ma tean, kui meister, et sellel toolil küllalt niipalju kestvust on, et ta istujat maha ei pilla jne. Kuid jumal lõi niisuguse looduse, et õnnetu inimene, igaveste põrgu pidi minema?!" küsis Mihkel Jõgi kiusates, sest ta lootis, et Jõe tarkus nüüd täiesti otsas saab olema ja tema suu ka sulutud, kuid Jõgi jutustas edasi:

„Ma usun, et usk ühes inimesega areneb. Sest mitte ükski jumal ei ole ühegi usu looja, vaid seda on ainult

inimesed ise. Ma ei tea, mikspärast just „m a d u p e t t u s e s ü m b o l i k s" peetakse, kas sellepärast, et ta roomaja on: sest ka inimesed, kes petavad, on alatu iseloomulised nagu roomajad, kes ka valgust kardavad, . ! Kuid selle vastu on aga eluõiguse eest võitleja inimene tôsine „k a n n a t u s e s ü m b o l. . ."

— Sest nagu teate, elasid wanal ajal suured tugewad hiigla elajad, kellede kõrval inimene sellajal oma kaitseabinõudega täiesti wõimetu oli. . . Siiski on need suured hiigla loomad kõik kadunud, kuna inimesesugu viletsustega wõideldes ikkagi edasi elab. Maalademetest leitakse luukeresid, kus näha on, et elu veest oma alguse on saanud ja säält roomajate kahepaiksete olevuste pääle üle läinud. On peaaegu kindel, et ka inimene ühest roomajast väijaarenenud on. ? ."

„Aga Piiblis on kirjutatud, et looma hing allapoole läheb ja inimese hing ülespoole. . . Kui nüüd inimene loomast välja arenenud oleks, kuidas sa siis Piiblit veel tõeks pead; siis oleme meie ju kõik ühesugused loomad!?" küsis Tõnismann Jõe jutu vahele, teda kiusates.

„Piibli üteluses on minu arust siiski loogiline tôde: Sest „i n i m e s e h i n g" o n t õ e s t i ü l e s p o o l e l ä i n u d... Nagu ma ütlesin, elasid vanal ajal suured prontosaruse ja mamuti sarnased hiigla elajad. Kuid kas on nende „h i n g ü l e s p o o l e" l ä i n u d? — Ei ole. Nende hing on allapoole läinud: sest neid pole enam olemaski, kuna inimesesugu hingeliselt ikkagi kõrgemale on tõusnud. . . Sest: „Kes kannatab, see kaua elab", niisama — kestab! Niisugune on loodusesääduse igawene tõde. . !"

„Noh, niisugune mõtte ei seleta seda segast asja veel mitte põrmugi! Sest piiblis on öeldud, et ennem taevas ja maa hukka lähevad kui ühte tähte piiblist kaotada ehk muuta võib? . . Kuidas siis sinu seletust mõistma peaks?" nõudis Tõnismann Jõe seletuse sekka.

Ja! — Vanasti usuti, et „taeva äär, postide otsas on, kuna maad üheks suureks kandiliseks mulla mürakaks, kellel pikkus ja laius, usuti, kus all aga veel ka „p õ r g u t u l i" põleda. . . Kuid niisugune „t a e v a s", mis postide otsas seisis, on tõesti juba hukka läinud, kuid ka seegi „taevas" mida praegu ustakse, läheb kord hukka. Ja maad arvatakse ka nüüd suureks ümarguseks keraks, nii et ka maa juba hukkaläinud on. Kuid ka seegi „maa" saab kord „h u k k a m i n e m a", mida praegu ustakse, sest kui meil läbikäik teiste plaanetidega algab, siis ei nimetada meie maad vahest mitte enam „maaks", vaid mõneks muuks! . . Tõesti on „i n i m e n e" „v i i m s e l p ä e v a l" „s u r n u s t ü l e s t õ u s j a": — Sest uskuge, s e l l e l a j a j ä r g u l

on *tõesti* — „*viimne päev*“ *käes*. Üks aastatuhat on Piiblikeeles üks päev: sest nagu öeldud: „*üks tuhat aastat on jumala, s. o. igavese elu juures nagu üks päev*. Tõesti tuleb aeg, mil meie kõikide, „elavate“ kui „surnute“ pääle ühe „suure raamatu“ järele kohut mõistetakse. .! Kuid see võib ka veel teises mõttes olla!“ Jõgi pidi jälle vaikima: sest Mihkel küsis:

„Ei tea. kas sa ise ka aru saad, et sa pääst päris segi oled?!“

„Ei! Vaadake, mis väljas on!“ hüüdis keegi poisikene. Kõik jooksid akende alla vaatama.

Üle silla toodi vahisoldatite ja linnavahtide vahel rida üliõpilasi; neid oli pääle toojate umbes viiskümmend.

„Noh, küll on need aga kuradid!.. Kas ei ole niisugustele vemmalt vaja?! Vanemad toitku neid je koolitagu, nemad kuradid teevad aga „mäsu“..! Voore väraval olla teised kuradid „mässulehti“ väljajaganud; tahavad ka töölisi enestele appi!“ ütles Habe sajatades, kus juures ta harjunud moodu järele süli'as ja oma habet läbipeo silitas. Kõik olid Habe arvamisega täiesti rahul Ainult Jõgi jäi isearvamisele, kes ütles:

„Nüüd tean mina. et Vene õnnetu revolutsion enam kaugel ei ole“. . .

„Noh, küll on see aga veel „mõttetark“! Toho lambapää! Kas siis need üliõpilased võivad mõnda revolutsioni tuua? Revolutsion tuleb ainult ohvitseride läbi . . Saavad need mehed kord asjast aru, siis on revolutsion lahti. .“ arvas Mihkel targutades, nii et Jõgi oma arvamisega täiesti naeruks sai. Oja pööras ennast Jõe poole ja küsis tasa:

„Kuidas põhjendad sa oma arvamist? Kust sa seda näed, et meie metsikus, pimedas Veneriigis revolutsion võib tulla?“

„Lugu on lihtne: — Kui puud pakatavad, siis tuleb suvi ja kui niisugused liikumised linnades, siis tuleb revolutsion. Kuid mina olen aga ka üks väikene etteaimaja. . . Ma austan kõrget luulet. . . Kui ma õhtul laule loon, siis tulevad ikkagi niisugused sõnad paberile. mis näitavad, et revolutsion tulemas on.“

„Kas sa ei võiks ka mulle mõnda näidata? Kuidas võib inimene saladusi ette ära näha? Seda ma küll ei usu.“ sosistas Oja. Jõgi võttis oma kuue taskust ühe kollase pakkimise paberi tükikese välja, andis selle Ojale ja ütles:

„Kõigest muust võid sa ehk arusaada. aga kohast, kus ma elu uuesti tõusmisest räägin, võid sa arvamisele tulla, et ma usuvaimus sonin!?“ Oja avas paberi ja luges:

„T o r m i d t e h k e t e e d ! . .
Nüüd tõugake kõik tormid
Ja vahutage veed,
Sest kaljurahnud, tornid —
Meil takistamas teed ! —
Et sihil sõita saame
Siit läbi kitsuse ;
Ja üleminna võime —
Nii ahne lainete.
Ja ebatemplitele
S i i n p i k n e n ä i t a t u l d !
Ja hüüa hingedele,
Kes kütkestanud kuld. . !
Oh vala taeva vallast
Sa maale niisutust : —
Et igast kuivast kaldast —
Võiks tõusta haljendust !
Kes isandatest kangem,
Kes tormi valitseb ;
Kes jumalatest õigem ;
Kes võimud taltsaks teeb : —
See saadab, hoiab, kannab
Meid kõiki omal teel ;
Tööd igal ühel annab —
Ka tormidele veel. —
Kes vabiseb ja kardab,
Kes põrmu armastab, —
Kes õigust tehes kurdab,
Kes kurjust kumardab : —
Neid mullapõrmuks muudab
Siin alalendav aeg —
Kuid uueks eluks kordab —
Kõik t a r k u s—T a e v a p o e g. !"

Oja ajas, kui ta lugemisega lõpule oli jõudnud oma huuled pikaks ja ütles :

„Noh, kui juba sinutaolised luuletama hakkavad, mis siis päris luuletajatel teha jääb ? ! Meil on juba tõsiseid luuletajaid tõusnud ; nende eesotsas Gustav Suits. Sell mehel on veel luule and, mis kui elutuli hingest läbi lõikab ! . ." Jõgi võttis taskust ühe teise paberi, andis selle Ojale ja ütles :

„Säh ! Loe siis seda, kas on see parem, kui mu esimene laul ?" Oja luges laulu, mis ühe ajalehe tükikesel trükitult seisis :

„Kaugelt veel paistvad need viimased majakad,
Hüvasti ! Hüvasti kodumaa rand !

Kisaga saatsid mind merele kajakad: —
Pole vist arveid veel lõpetand?"

„Noh, siin ei ole enam sõnel sõlmi, egu jutul jatku! Ma ütlen sulle päris sõbrapoolest: Jäta niisugune sonimine, sest sul pole selleks oskust ega andi:" ütles Oja, kui ta annetusest esimese salmi oli lugenud.

Noh, enne oli Gustav Suits sulle suur genialne luuletaja, kuid korraga jäi ta sinu silmis nii väikeseks, et sa tema paremat laulu mitte rohkem lugeda ei või, kui ainult esimese salmi?! Miks sa siis nii kahekeelselt kõneled?" küsis Jõgi imestavalt.

„Oja punastas vähe ja vastas:

„Tont sinust aru saab? Kord on need laulud su ema taotud, kord aga Gustav Suitsu luuletatud! Tõtt sulle suu sisse ära ütelda: — luuletajad on ju kõik lollid!.. Sinust ei ole ka mitte muud märgata, kui lolli!.. Sina seletad, et sotsialismus Kristuse õpetus on.. Sotsialistid on aga need kõige ülekohtusemad inimesed, kes tööd ei taha teha, vaid ainult teiste käest võtta... Kasvatan ma omale seapõrsa, siis tulevad sotsialistid seda ära jagama! Noh, niisugust ilmakorda ei pea küll eladeski tulema!.. Sest kuigi täna kõik varandused ühetaoliselt ära jagatakse, siiski oleks homme jällegi rikkaid ja vaeseid?! Kõik ei või ju ometi mitte peremehed olla?!. Vaata, mina olen ilmas palju reisinud ja palju näinud, sina ei ole aga mujal käinud, kui Viljandist siia tulnud..! Kõik sinutaolised „idealistid" on selle üle ainult kadedad, et teistel midagi on..!" seletas Oja Jõge isekeskis noomides.

„Ja! — Harjuke on ka palju reisinud; vahest veel rohkem kui sina, aga ta on sinust veel lollim? Ei reisimine anna rumalale tarkust" vastas Jõgi sõbralikult naljatades. —

„Tule kuradi konn minuga Saksa-, Vene-, Läti- või minupärast kas või Jngliskeelt kõnelema! Näita! Et sa minust targem oled!"vastas Oja vihaselt.

„Sina tuletad mulle üht setut meelde, kes kord mõisa herberis oma kaussisid kauplema läinud Suurest peeglist saalis oma kuju nähes, hüüdnud ta: „Noh, kust sina siia oled saanud? Kes sulle ütles: et siin kaussisid tarvis on?.." vastas Jõgi, Ojat pilgates.

„Sind võiks välja hoovi pääle viia, siis saaks sinust hää väljakäigu koht..!" vastas Oja, kelle kannatus juba katkenes.

„Sul kuradil käib see suu pääs nagu mõni pumbakann!.. Ole ometi kurat vahel ka vähe vait!.." ütles Lauk, kes seni hoolega tööd teinud ja keda ka Jõe jutt juba ära tüütanud.

„Jah! Vaikimine oleks kuld: — sest ta paneb rumaluse valitsusele ilmas aluse..." vastas Jõgi pilkava vaimustusega.

„Kui sa rääkida tahad, siis räägi ometi ikkagi nõnda, et sinust arusaadakse ! . — Jgas sõnas on sull „heeringad" (energia) „loogad" (loogika) ja „raputused"! (prastika.) Oled neid sõnu vahest kuskilt „zeitungist" lugenud ja nüüd tahad näitata, et sa meist targem oled ? . ." ütles Lauk pahaselt, mille pääle Jõgi vastas naljatades:

„. . . Ei ole siin võistlus tarkuse auhindade pääle, vaid siin on väikene kokkupõrkamine ilmavaadete ja teadvuste vahele. . Mina olen siinses elus üks väikene lahkheli, sest minusugusid töölisi on siin veel alles vähe. Maailm hoiab küll teie poole, kuna ta mind hukka mõistab ja teie taolised lahti laseb. . ! Ärgu ükski arvaku, et ma siin enese autori kasuks räägin. . . et selleläbi teist targem olla. Targem ei tahaks ma teistest töölistest mitte olla, sest et targemad töölised kõik ülespoodakse. . ! Sest kas olete teie seda ka täheiepannud, et just sääduse kaitse all kõigesuuremad kuritegijad tôldades sõidavad, kuna nende kuritööde vastu võitlejad võllas ripuvad. ! Nõnda on Kristuse ja Barnabase lugu elu tõsiseks pildiks, mida kunstnik tõesti õigesti joonistanud."—

„Vaata nüüd ka ise, kuidas sa kurat iseennast kiidad ja jumaldad. . ! Sina oled siis üksi see Kristus, kuna teised kõik Barnabad oleks ? ! Niisuguse vasikaga ei maksaks küll kellegil võitu jooksma hakata. ?! Küll oleks su isa tark olnud, kui ta sinu asemel parem üks kubu hagu oleks teinud. . . — Jme, et sind veel mõni sea päha maha löönud pole?!. Sest see oli ju alles mullu suvel, kui sa siin töölisi üleskihutasid, et need enestele kümnetunnilist tööpäeva nõuaks. Kas ei olnud see sinust üks kuratlik kelmistükk. . . millega sa töölisi türmi petsid. . ! Suured edenenud tööstuse suurriigid, ei ole veel oma töölistele kümnetunnilist tööpäeva võinud anda; Ameerikas ja Saksamaal tehtakse veel kaksteistkümmend tundi tööd: — sest kes nüüd enesele kõige enam jõuab sõjariistu ja tarbeasju valmistada, see riik jääb tööstuses, majanduses ja politikas ilmavalitsejaks. Ei tea, mida peakski õige selle vabaajaga pääle hakkama? — Ei muud, kui mine kôrtsi jooma. Kui sa tööliste sõber tahad olle, siis nõua, et meid lubataks ületunda teha, et meie siis rohkem teenida wõiks. . ." arvasid pea kõik, iseäranis aga need, kes tükkitööd tegid, millele Jõgi jällegi vastu vaidles ja muu seas vastas:

„Just ületunnid ongi need, kes meie tööta tööliste hulkasid kasvatavad ja meie tööhindu alla kruvivad: sest mida rohkem üksikud töösaadusid teevad; mida rohkem nad tagavarasid valmistavad, seda rohkem lõikavad nad iseeneste tuiksooni läbi. . ! Kui aga igaüks tööline, õigemini öeldud: igaüks inimene päevas 5—8 tundi tööd teeks, siis ei mahuks

seegi töösaadus enam kuskile ära, vaid meie peaksime tööaega veelgi vähendama. . ." arvas Jõgi, millele vali vastuvaidlemine järgnes.

„Aga mida meie selle vabaajaga teeks? Muud mitte midagi, kui kõrtsi jooma minna. . . et pärast joobnud olekus kiskuda võiks. .! Jõgi teeb enesele küll näo päha, nagu oleks ta üks kange idealist. . . kuid ta ise aga püüab sellega joomist etendada, kui ta tööliste tööaega vähendada katsub. — Ma tean, kui meie siin päevas 18 tundi tööd teeks, siis meie kõrtsi ei läheks. Sest: — „kui eeslil hää põlv on, siis läheb ta libeda jää pääle. . ." seletasid Mihkel ja Habe ühes koos Jõe rumaluse üle hirvitades, et sellega töölisi Jõe vastu vihale ässitada, kuna sellele seletusele üleüldine arvamine järgnes, mis lihtsalt kokkuvõttes umbes järgmisel alusel seisis:

„Jah! Tema seletab meile, et peab vabadel aegil lugema ja seltsi elust osa võtma. Ei tea, kas ta ise lugeda mõistab? Enne õpetatagu inimesed ikka lugema ja kirjutama, alles siis võiks selleks aega võtta. Isegi päälinnas tehtakse päevas 15 tundi tööd; sest iga päev tehtakse ületunda: muidu ei saa sääl tööline ära elada. Parem oleks meil ka tööaega pikendada ja palka juure paluda, et siis paremini ära elada võiks. Kas meie ei tea, et sa sellega matsisid linna petad: sest kui linnas lühem tööpäev on, kui maal — siis tuleks sulased kõik maalt linna ja sellega langeks meie päeva palk?. . Nõnda oleks päevalühendamine iseeneste tuiksoonte läbilõikamine. . . millega riigi tulevik kaalu pääle pandakse. .! Sest kui meie praegu ühe korraga 2½ tundi päevas vähem tööd teeks, mis see siis üle riigi välja teeks? See oleks terve riigile surmavaks löögiks. Kas vene tööline, kes enne tund aega haigutab, kui ta ühe väikese liigutuse teeb. . . võib siis Inglismaaga ehk Saksamaaga jne. tasakalu pidada? Tõesti, see oleks riigi äraandmine ja tööstuse ära söömine . Siin on küll veel palju niisuguseid arusaamataid poisikesi, kes mitte millestgi ei tea ja neid on tal hää ninapidi vedada, muud mitte midagi. .! Päits tegi enesele targa näo ja ütles tööjuurest eemale tulles, kõrvuni punastades:

„Jah! Tema kurat teeb siin linnas hullu „mäsu"! Streigiajal oli tõesti hirm tööl käia! Sest ei võinud ju sugugi väga julge olla, et streikijad sulle õhtul koju minnes uulitsal kallal ei tule! Aga meie kõik vanemad arusaajamad mehed läksime politseisse abi paluma. Säält anti meile igale mehele revolver kätte ja üeldi: „Kes teid tööleminemast takistab, sellele muud kui tõmmake!" Noh tulid siis õhtul meile uulitsal vastu; Jõgi astus nende ees, kes minu kõhtu kobis ja küsis: „Noh ega see suu enese kõht ei ole; sul on puust kõht ees. . ?"

Kas ma aru ei saanud, et sa otsisid, kas ma mitte midagi vabrikust välja ei ole toonud: — sest ma tegin siis Müüri vabrikus tööd ja sina oleks ju kohe Müürile kaebama läinud, et mulle streigimurdmise eest kättetasuda... Vaadake niisugune kelm ja tööliste kasude vastane on Jõgi!.. Sest alati ta seletab, et töölisel taskuga varastamine vabrikust sündmata asi olla. Kurat! Kuidas meid avalikult varastatakse .. kas siis mõni asi on, kui tööline ka midagi tasku pistab?"

„Meie peame ausateks inimesteks saama", vastas Jõgi, „kes salaja midagi ei võtaks, ega teiste tööriistu, millede eest igal isikul vastutada tuleb, välja ei viiks: sest seda nõuab meilt kõlbluse tunne ja täienemise aade. Aga et ma kellegil Päitsil, kes kuulus streigimurdja... kuskil vabrikus vastus oleksin käinud ja sääl tema varjatud hõlmaaluseid kuidagi läbiotsinud, on täieste vale. Või on see teie arust ilus, et iga söögi vahe aeg meid vabriku ukse pääl läbi otsitakse? Tahame meie, et see kole loomalik ümberkäimine meiega kaoks, siis peame meie ise eneste läbiotsijateks saama..."

„Räägi mis sa tahad, kelm sa oled ja kelmiks sa jäed. Mis ma enne sinust ütlesin, on õige. Sa tahtsid mulle küll „pussi mängida" aga kukkusid ise sisse: — sest mulle pandi ikkagi 25 kop. nädalas juurde, sinul tõmmati aga 50 kop. päevas maha... ja see oli sellepärast, et sina teisi lolli streigile kihutasid, mina aga seda ei kuulnud ja tööd endist viisi edasi tegin..!" hooples Päits.

„Mis kuradit rääkida..! Meie majas pani peremees üüri juurde, tema oli kohe see, kes valmis oli 25 kop. kuus üüri juurde maksma; mida siis ka minult nõuti. Kas ei ole see siis tööliste kasude vastu töötamine: sest sellega oled sa terve linna tööliste vastu eksinud; sa oled nende üüri kõrgendada avitanud!? Kas oli see kellegi mehe tegu?! nõudis Sisask, millele jällegi süüdistuste mürin järgnes.

„Noh, mis jutt nüüd siis see jällegi on? Kui teil mulle muud süüdistust ettetuua pole, siis on niisugused ka kolmeaastase lapse omad. Kui majade omanik mind mu laste pärast majast välja ajas ja sellepärast mulle üüri hinda tõstis, mis puudub see siis sinu üüri hinnasse, või veel koguni kogu linna korterite üüri hinnasse?" nõudis Jõgi otse pahandavalt.

„Ei! Ega sellepärast veel sugugi vihastada maksa! Sest eksitus oli see täiesti, kui sa korteri üüri juure maksid. — Kui peremees sind majast välja ajas, siis oleks pidanud sa ka välja minema, aga mitte ise üüri juurde panema, mille pärast peremees ka teistelegi üüri tõstis. — Kui meil siin oleks ka ameti-ühisused, nagu väljamaal, ma usun, et sa mitte nii kergeste ei pääseks, sest et sind vihkamise alla pandaks...

arvas Tõnismann, oma prillisid kõrgemale säädides ja nende läbi kohtuniku pilguga Jõe otsa vaadates. See äritas Jõge. Ta kõvendas oma häält ja vastas:

„Majas, kus ma elan, on 3 tisleri. Nemad kõik ehitavad majade omanikule ilma tasuta maja. Nad lupjavad laed, värvivad uksed, aknad, põrandad, ahju ja seinad; isegi lillelised laed on nad enestele ja parket põrmandad omal kulul värvida lasknud. Ka maja pliidid ja ahjud parandavad nad ise, kuna mina aga oma korteri ustki käima pole säädinud, kui see mahavajunud on. Keldrisse on neil kõigil suured omaosad ehitatud, mis ära minnes neil muidugi sinna jäävad. Ja sellepärast maksavad nemad 6—8 rbl. kuus, kuna mina ainult 4 rbl. samasugusest suurest toast maksan. Kuid see pole veel mitte kõik. Tõnismann üüris majast 8 tuba, teisi töölisi viina abil majast välja ajades ja tubasid ümberehitades, ning parema hinna eest: 30—60 rbl. kuus tuba ühes mööbliga välja üürides. Need ehitajad on kõik siin: Tõnismann, Sisask ja Kantsi. Nad kõik nurisevad, et mina olla üüri hinda rikkunud . . . kuid mina arvan, et majaomanik mulle sellepärast üüri tõstis, — et teie minu korterit enestele tahtsite, et seda ümberehitada ja teistele kallimalt välja üürida . . . See on aga üks lubamata tegur. Kuid selle teguri vastu ei võitle mitte väljamaadel ameti-ühisused, vaid korteri üüriliste seltsid. . .

Jõgi tahtis veel edasi rääkida, kuid kõik kolm, kelle vastu Jõgi rääkis, karjusid:

„Ära sa kurat arva . . ! Küll meie sinuga valmis saame. Meie kõik tahame rääkida, et sa tööliste kasude vastu töötad: — sest mis on sul sellega asja, et meie parunitele korterisi kaunistame ja võimaliku hinna eest välja üürime? Kas sul kahju on, et tööline mõne kopiku vahelt teenib?! Teeni kuradi molu kah, aga ära tõsta muidu korteri hindu! . ."

„Aga kelle kasude vastu see käib, kui salamahti kümne naela või sekka kolm naela sooja vett segatakse ja turul iga nädali seda paari puuda osa edasi müüakse, nagu Sisask ja teised tema sõbrad teevad?" küsis Jõgi etteheitva tõsidusega.

„Vaata, sina oled kuradi kelm! Kas ei võtnud sa „sellide herberi" päält haigemaja maksu 15 rbl. välja, kuna sa ise „sell" sugugi ei olegi?! Meie oleme ka või neile müünud, kes tööga raha ei teeni, kuna sina vaeste tööliste kogutud kopikuid, mis õnnetuile töölistele tarvis, kui need haigeks jäävad, välja petad . . . Sina kurat oled surnute riisuja. ! !" vastasid ülesäritatud töölised kõik.

„Teie „sellide herber" ei ole seda väärtki, et õigel töölisel sinna sisse astuda kõlbaks, Mind kirjutadi sinna vägisi sisse,

aga haiguse ajal ei ole ma säält kopikutki saanud; küll on tohter mind teie eneste kirjade järele „herberi“ arvel kliinikusse kirjutanud, kust siis „herberilt“ ka arvet nõuti, mida aga siiski mina vabriku inspektori kätte äramaksma pidin. — sest et vabrikant Vander seda minult inspektori läbi sissenõudis, olgugi, et ma „herberi-maksu“ üle saja rbl. ära olen maksnud, ühes sisseastumise ja joogirahadega..!“ vastas Jõgi põlastusega. Kõik sellid astusid nüüd kokku nõupidamisele, mis Jõega teha. Kantsi kutsus Jõe, enese pingi juurde ja ütles: „Kuulge Jõgi! Teie ise olete selle juures süüdi, et Teie üksinda ja teised hulgakesi on. Teie olete veel noor sell, kuna teised juba „vanad sellid“, on, kes Riias ära käinud ja mõndagi näinud. Nad on suurte kohtade pääl kaua tööd teinud: sellepärast peaksite teie ka neid austama ja mitte nõnda isemeelne olema, nii et Teie isegi meie „sellide herberi“ vastu noori inimesi üleskihutate.! Vaadake, kui teised seda all „vanamehele“ ära räägivad, siis olete Teie võllaroog!.. „Sellide herber“ ongi veel see ainukene asi, kus meie ühesmeeles kooskäia võime, ja selle „pühaduse“ vastu julgete Teie üksinda väljaastuda. Olge ometi ettevaatlikum ja elage ajaga ühes! — Küll aeg ise kord kõik omakohased kõlblused loob, ärge Teie ajast ette ruttake..!“ Jõgi ei saanud Kantsile veel midagi vastata, sest kui Mihkkl nägi, et Jõgi Kantsiga sõbraliku juttu ajab, arvas ta, et Jõgi Kantsiga sõprust sobitab ja omale poolehoidjaid kogub. Sellepärast hüüdis ta, kusjuures tal häbemata pilge näol lehvis, laialiaetud suuga naerdes:

„Ah-ah-ah-ah! Vaata kus kuradi „madu“! Muidu ta räägib vabrikus, kuidas Kantsi oma lammaste suud kodus kinni seob, et need määgida ei saaks... nüüd aga läheb temale kaebama ja krokodilli pisaraid valama, et teised talle liiga teevad..! Viska suuremad pisarad maha, väiksed kuivavad ise ära.!“ Kantsi sinetavale näole tekisid viha ilmed Ta vaatas pärani aetud silmil Jõe otsa, lükas teda enesest eemale ja ütles:

„Käi siit minema..! Sa oled just kui vana kurat ise..! Kahju, et päike niisugusele paistab! — Niisugune ristiinimeste risu!.. Seda ei ütle mitte mina sulle üksi, vaid seda ütlevad kõik... Oh sa tuulelipp ja ilalakuja..! Mihkel naeris magusaste. Ta oli oma häbemata valega täiesti sihile saanud: sest ta oli ühe jumalakartliku inimese, kes teistele kunagi paha ei tahtnud ütelda, vihale ässitanud, kuna ta aga ise selle rääkija oli, et Kantsi oma lammaste suusid siduda ja kassipoegi kaasipõiaga taeva alla laskvat, kuna ta rahaahnuses ka ühe lehma lõhkijootnud, kui ta seda lihunikule ära müünud, kaalu hinnas. Kui Jõgi nägi, et temal enam rääkida ei maksa, sest et kõik

tema üle kohutmõistma olid hakkanud, jäi ta vait ja hakkas tööle.

„Vaadake nüüd kõik kuidas tal silmad pääs põlevad: — nagu pantril! Küll on aga see veel verejänuline .! Kui nüüd kõik Jõgi olid naernud, läks see Jõe poolehoidjatele välja-kaonatamatas. Jõe kõrval tegi üks õpija — 30 aastane mees, kelle nime Grünberg oli, tööd. See oli kõike sõimu ja pilket vaikides pealt kuulanud. Aga kui nüüd asjade kallale asuti, mis ka temasse puutus, siis vihastas see teda nõnda, et ta seda ära unetas, et tema alles õppija oli, kes sellide vahele rääkida ei tohtinud Sellepärast ütles ta julgesti, nii et kõik tema hulljulguse pärast otse ära ehmatasid ja isekeskis küsisid: „kas mitte Jõgi pole teda hukka ajanud?'

„Mitte Jõe isiku vastu ei vaidle Teie, vaid ainult tõe vastu!" algas Grünberg. „Sest kui teie selle ainuma mehe vastu võitlusesse astute, kes töölise elukorra eest nii mitu korda on pidanud kannatama... siis teete teie iseenestele häbi..!"Grünberg tahtis veel edasi rääkida,kuid vastased karjusid:

„Noh, vaadake nüüd, kuidas Jõgi need õpipoisikesed hukka ajab..! Kes on seda enne näinud, et üks õpipoiss sellidele julgeb vastu rääkida; see aga ütleb meile, et meil „h ä b i" peaks olema!.. Noh, neil on Jõega ikkagi ühine tunne olnud Eks nad käi ühes teatrites, eks nad too üksteistele armuvalu „romaanisid" lugeda, eks nad osta enestele hõbeotsaga vihmavarje, et tüdrukutele hästi meeldida! Eks nad ole ju mõlemad palju naiste pidajad..! Avalikud langenud naised ehivad ju ka endid selleks, et mehed neid tahaks. Eks neil ole ikkagi ühine arusaamine. Vaadake, siin on selle Jõe viljakus juba selgesti näha; aga küll võib see temale eneselegi kord kibe süüa olla? Kes on seda enne kuulnud, või näinud, et üks täis väljaõpinud sell õppoissa sellide ja „sellide herberi" vastu ülesässitab! Jõgi on aga meid kõiki, niihästi vanasellisid,kui „laademeistrit" alati kõige koledamalt õpipoiste kuuldes teotanud ja laimanud, kuidas need laudade all magada jne. Meie paneme teile sellidele „s ü d a m e p ä ä l e," et Jõgi eneste seast välja heita, kui ta oma tegu meie ees mitte ei kahjatse, ega oma tegu meilt andeks ei palu. Kas vanaste nõnda tohtis olla, et üks sell oma õpipoistega läbi käis ehk päälegi neid veel sellidide vastu vihale ässitas! Ma olin õpipois, sell tuli öösel koju, laku täis, ma pidin temale kõik ette ja taha tegema... Pidin ta püksid jalast ära kiskuma ja puhtaks pesema, mis ta ära oli rojastanud, ja veel rohkemgi—ma pidin ta väljaheiteid välja tassima jne. Aga vaata mida nüüd Jõgi oma õpilastele õpetab!.. „Täna saab alla kontori mindud ja vanamehele ette pandud, et Jõgi tööliste seast peab välja

heidetud saama!" seletasid Mihkel ja Habe nagu ühest suust, mida sellid toetasid.

Sellest süüdistusest sai Jõgi jällegi nagu uut jôudu ja ta algas:

„Teie olete mind kõige aja naernud, pilkanud ja teotanud ja mina pole teilt veel ühtegi patutunnistust nõudnud. Samati olete teie ka teiste kainemate noorte ilutunnet ja muud voorust teotanud. Ma mõtlen: — Grünbergil on sellepärast hõbe käepideme otsaga vihmavari, et ta oma kopikuid kõrtsi ära ei annud. Ometi parem on hinnaline iluasi, kui uimane pää ja suguihalised kired..!" Jõgi pidi vaikima, sest Norm kisendas:

„Mis sa kurat mulised? Jse oled sa mitme lapse isa... Kui sul suguiha ei ole, kust need lapsed sul tulevad?! Aga et sinul ka hõbeotsaga vihmavari oli, mis aga sul Halliku laulukooris ära varastatud... siis peab küll uskuma, et sa seda kirglise suguiha tagaajamises omandasid: sest ka avalikud naised annavad kuld ja hõbe ja teiste ilu asjade eest viimse kopiku välja, et aga meestele meeldida..! Sest kui töölisel, kes „nööriga" kodus leiba lõikab, juba hõbeotsaga vihmavari on, mis jääb siis veel rikastele osta?!"

„Vaadake, teie olete mehed, kes töölisele midagi ilusat ei luba! Aga kes ei mõtle nõnda, nagu mina mõtlen, sellel ei ole veel mitte arusaamist tööliste edenemise aadetest..! Vaadake mina, keda teie „hülbeks" hüüate, ei ole sellepärast veel mitte õnnetu, et mulle ärimehe hinge pole loodud, vaid ennemine edeneja inimene olen, kes prohvetliku iseloomu austab ja elusügavustesse tungib". Seda Jõe seletust ei jõudnud nüüd enam ükski edasi kuulata, sest kõik karjusid:

„Näita meile, mis sind prohvetiks teeb?.. Oleks sa prohvet, ei sa siin „r u m a l a r a h v a" seas vaidleks, vaid sa läheks siis juba üles mägedele, ning katustele ja hakaksid „r a h a t e g e m a"... k u i m e r i!.. Mis arvate! Paneme enestele õige kah räbalas riided selga ja läheme ka prohvetit tegema!.." vastasid Mihkel ja Habe, mida teised naerdes toetasid.

„Aga kas on prohvetid enestele kunagi „r a h a t e i n u d"?.. Jsegi juudi prohvetid on kaarnate järelt konta korjanud... Nõnda ei tule prohvetliku iseloomu optimistlises mõttes mitte mõneks õnneks arvata, vaid ennemine õnnetuseks lugeda. Sest vaadake kord neid vaeseid inimesi, kes näljapärast kerjavad! Küsige neilt, kes nad noores pôlves olnud on, küll siis kuulete, et nad enamiste kõik omas noores põlves teadvuslised töölised on olnud, kes eneste põlvi inimeste suuruste ega milidarismuse Baali ette mitte pole paenutanud. Ja sellepärast ongi nad nende jalgealla jäänud, kes toiduvõitluses teiste suust tükikesi vägisi ära kisuvad..! Kapi-

tali ülivõim on nad tühjaks imenud ja siis nende tühjad kestad uksest uulitsale viskanud . ,! Vaadake ! Need ongi need õnnetumad, kes Jerusalemmast alla Jeeriko poole läinud ja teel röövlite kätte sattunud ! Ehk kui teie arvate, et nende seas ka neid on, kes oma kõlvatuma eluga kerjajateks saanud . .! Kuid ka needki on prohvetid, kellede läbi inimeste kuritööd peavad avalikuks saama. Ka nemadki kõnelevad, kuhu meie jôuame, kui meie mitte nende elukoledustele küllalt vastu ei jõua panna ! . ." jutustas Jõgi tundelikult.

„Noh ! kõik need, kes endid „S a m a r i i t l a s t e k s" peavad, on ise vargad ja röövlid ; kes alati lammaste lauta tagumisest uksest sisse lähevad. . ! Kes elu tunneb, ei see räägi armastusest ! . . Kes armastusest räägib, see on ainult rebane, kes oma palavat armastust kukele kaelalangedes tahab avaldada. . ! Elu armastust ei tunne, sest isegi tui poeg kisub pesas teise suust tükikese ära. Ristiusu põhjusmõte oli küll juba enne „Jehovat" olemas, kuid inimesesugu on ikkagi röövliks jäänud, kes iseennastki sagedaste sööb. .!" vastas Oja Jõe jutu vahele.

„Tormiline on küll õiguse lend ; võim on aga õiguse hinge õhk. Kuid mitte alatu vägivald, mis end takistamatuses ilmutab, ei ole õiguse lend, mis nagu noor raisakull tiibu laotades üles tõuseb . , . vaid kitsenduse koolist läbikäinud hingeline jõud, mis oskab käskida ja sõnakuulda. Võitlus õiguse pärast olgu meie elu avalduste hallikss. Kes ei ole võitluses olnud oma õiguse pärast, ei see tunne veel õigust, et ülbele vägivallale teadlikus rahus vastu võiks astuda. Neil maadel, kus rahvad halemeelsuses ehk kannatlikuses oma turja timmuka kirve ette on küürutanud, ei ole veel tänaseni kaugemale saanud, kui tujuka võimuvalitsuseni ja korralageduseni. Jga ühe õigus oleks kaasaaidata, et praeguse valitseva elu hirmsus mitte üle kallaste ei ajaks ja meid mitte ühes tema kõntsaga maapäält ära ei pühiks !"

Noh, nüüd ei saa temast enam midagi aru ! . . Nüüd peab kõnet nagu Tõnise-Jaan, kellest ükski aru ei saa!" ütles Mühak Jõe jutu vahele, nii et see vaikima pidi. Jõgi heitis käega ja katsus tööle hakata, kuid see oli tal praegu võimata: sest et Habe tema ette astus ja temalt ta sõnade üle aru päris.

„Kõik inimesed teavad rääkida, et inimesel riie tema hinge puhtuse peegel on . . . sina aga seletad meile, et räbalates käimine inimese prohvetiks teeb?! Vaata see on just langenud joodikute toetamine ja meie kõikide pilkamine ! Kas ma veel aru ei saa, mis sa sellega ütelda tahad. Sa kiitled enesest, et sul tervemad riided on, kui minul?!"

„Mina ei austa inimest mitte ilusate riiete järele: sest mitte riie ei tee inimest inimeseks, vaid seda teeb temas hing. Deogenesel ei olnud küll mitte ilusaid riideid, kuid ta palus kuningalt päikese paistet, kes seda temalt võtta katsus ja selle asemele talle suuri varandusi pakkus..! Nõutke ka eneste kuningatelt päikese paistet ja ütelge neile, et nad selle „suure vaadi" suu eest kõrvale astuks... siis oleks teie suuremad, kui kuningad omas kuldsetes kodades. .!" vastas Jõgi ilmsüüta rahutusega.

„Näita õige siis ka meile, mis sind nüüd jällegi Deogeneseks teeb? Minu teada elad sa ju samati elumajades, nagu meiegi? — Või oled enesele jõe ääres kuskilgi paadi alla eluaseme võtnud?.." küsis Mihkel Jõge pilgates, mida ka teised toetasid

„Suureks vaadiks mõtlen ma küll meie maakera, kuid „pehmeteks riiteks" mõtlen ma raha ja verejanu.., elukõrkust, uhkust, ahnust, kadedust, kiimalust jne. Sest kui inimene ennast nende asjadesse mässib, siis on ta kuninga kodade poolehoidja. Aga kui ma teile imetähti ja imetegusid võiksin teha, ka siiski ei usuks teie mind! Küll tegi Jnimesepoeg omal ajal veest viina.. kuid teda ei peetud siiski prohvetiks! Ja kui ma ka Võrtsjärve vee viinaks võiksin muuta ja viinajõe meie linnast läbi juhtida, ka siiski ei usuks teie mind! Aga kui ma ka mägesid võiksin paigast ära tõsta ja „surnuid" üles äratada, ka siiski ei peaks teie mind veelgi prohvetiks!" vastas Jõgi vaimustuses

„Noh nüüd on ta jällegi päris otsas!.. Ei tea, kas ta ise ka seda aru saab, et ta pääst päris pehme on; et tal kõik kruvid lahti on põrunud?! Sest isegi Jumala-Poeg ei võinud veest rohkem viina teha, kui kaussidesse oma teatava osa, kuhu ta muidugi kuivatatud alkoholilisi veini ollusid sekka segas? Võib olla, et ta sääl ka mõnda piirituse eeterit tarvitas? Kuid see lambapää lubab kõik Võrtsjärve veed ja Emajõed viinaks muuta..! Ära sa kurat tee seda, siis läheb viin odavaks ja riigil ei oleks enam kuskilt sissetulekut; ka saaksid siis tuhanded, isegi sajadtuhanded töölised tööst lahti. Ja matsidel ei oleks omast viljast ka enam mitte midagi saada; — vägapalju vilja jääks ju siis üle: sest ükski seda ei ostaks! Muidu räägid sa ikkagi, et sa tööliste tulusid silmas pead, aga niipea kui sa oma tegelikude imetegude juurde lähed, siis töötad sa alati ise tööliste kasude vastu..!" Tääkis nüüd pilkava naeratusega Oja, kes muidugi ka seda arvas, et tema mõtted täiesti õiged on. Jõgi naeris ühes teistega ja katsus vastata, et tema veel järve vett viinaks teha ei ole lubanud, vaid ainult näidata on tahtnud, et teda iialgi ei saaks ustama,

kuna see seletus, et alkoholi ajamine ja joomine mitte kellegile kasu ei too, täiesti pooleli jäi, sest et kõik karjusid: „Mis sa kurat targutad ja iseennast jumaldad!"

Ka Oja, kes ennast Jõe sõbraks nimetas, oli nüüd Jõe pilkajate ja teotajate keskel. Kui nüüd kõigil isu Jõe teotusest täis sai ja Jõgi täiesti vait jäi, lahkusid koosolejad laiali Oja oli viimaste lahkujate seas, kes enese kaela suures toreduses sureja looma moodi tagaspidi kõverasse käänas ja Tõnissoni moodi sammudes ära minema hakkas. Jõgi kutsus tema tagasi, võttis oma kuue taskust, mis naela otsas rippus, ühe ajalehe tüki välja ja ütles seda Ojale kätte andes: „Kui sa praegu siit niisuguses meeleolus ära läheks, nagu oleks ma sinu vastane, siis võiks minu lugu küll siin kaunis tõsiseks minna! Sinul on autoriteeti joodikute seas; sina võid minu eest kõige tõsisemal silmapilgal ka veel kosta. Et ma sinu mõtete vastu vaidlesin ja ma sulle ehk häbi tegin..?

„Mis? Häbi! Sina kurat void mulle häbi teha? Kurat! Kas tahad näha mis ma sulle praegu võin teha?! Kui ma kord kontoris ära käin, siis oled sa siit kadunud. Kus see aeg, mis sa siin teisi töö juures „üleval pidades" ära viidad.!" vastas Oja Jõe juttu lõpetades.

„Noh hää küll! Säh loe nüüd seda laulu, kas see on parem, kui esimene?"

„Ah, pista oma laulud, kus päike ei paista! Ma olen nende kohta juba oma arvamise avaldanud. Kui sul muud enam ütelda ei ole, siis ma lähen?" Vaevalt sai Oja oma sõnad lõpetanud, kui uudishimulisi jällegi nende ümber kokkukogunes, et nalja kuulda ja näha, kes Jõge pilgata püüdsid, Jõgi seda ei lubanud ja vastas:

„Kui teie kultura inimesed tahate olla, siis peaksite teie kadedusest kõrgemal seisma.! Kuid nähtavaste teie seda ei või, sest et teie meie praeguse a j a-v a i m u l a p s e d o l e t e..!"

Mõlemad sõnad sünnitasid päältkuulajate seas jällegi naeru: sest et Oja neid laia suuga tagast järele kordas. Sõnad: „k u l t u r a" ja „a j a v a i m" said siin korraga pilkesõnadeks, mis nüüd igale poole katsuti asetada, et aga naeru sünnitada. Jõgi algas jällegi:

Sõna „k u l t u r a" peaks ju ometi meilegi nõnda selge olema, et ühelegi see naeru sünnitama ei peaks, kuna sõna: „a j a v a i m" vähem tarvitatav on. Kultura ei ole mitte mõni söögi asi, ega ka mitte mõni ülikooli haridus, nagu mõned usuvad, vaid ta tähendab koguni teist asja. Selleks üks väikene näitus: — Kui meie kasvataks tiisikuse patsillusi ja laseks neid korraga ilma täis, siis oleks see

tegur kulturaline pisielukate kasvatus. Aga et meil harilikult tiisikuse ja teiste kahjuliku pisielukate vastu võitlust peetakse, sellepärast nimetatakse seda arstiteaduse kulturaks. Ka see töö, mida meie siin teeme. on kultura saadus. Sest meie mõistame paberipaksust vineeri lõigata; seda puu pääle liimida ja siledaks teha ning äre poleerida. Niisugust tööd võivad ainult kõrge kultura inimesed teha . . Ja a j a v a i m on just se vaim, mis igal ajal ajaga ühine on. Näituseks: Lutheri ajal oli Saksamaal revolutsion, mis kahte harusse läks. Tööliste sõbrad tahtsid tõsise revolutsioniga vanakorda purustada, kuna kiriklased teise vooluga esimesed ära võitsid. Usujoovastus oli siis nii suur, et see Rooma paavsti ülivõimugi ära võitis. Suured vaimuliku sõjalaulude kogud on selajal loodud; ka meie kiriku lauluraamat on selleaja vaimu vili. — Kuid nüüd on Saksamaal jällegi üks teine ajavaim . . ja mitte üksi Saksamaal, vaid ka Venemaal ja mujal on praegu üks uus ajavaim lahti puhkemas . . . Ma usun, et kui mõni suurem sõda lahti läheb, et siis see ajavaim võidule saab?“ Kaugemale Jõgi enam ei saanud, sest kõik hakkasid jällegi korraga naerma ja küsisid pilgates:

„Enne ütle meile, kas ainult natuke loll, või päris hull oled, siis alles seleta meile, kas sa ka „kurjavaimu“ ja „hääd vaimu“ usud? — Kas on ka „ajavaim“ niisuguste vaimude sugulane, nagu jumal ja kurat on, või on ta mõni „kodukäija“. . . ehk „tulihänna“ tõugu vaim?. .“

„Häävaim on jumal ja kurivnim on kurat inimese südames . . ! Kui kõik inimesed häädeks saavad oma südamete poolest, siis ei ole meil mitte tarvis taevast enam tähtede tagant otsida — vaid see on juba siin pool tähti olemas ! . . Sellepärast oleks iga inimese kohus, kellel tulevik vähegi kallis, et igaüks just iseenese juure tööle asuks — nii et ka meiegi varssi siinse taevariigi pärijad võiksime olla ! — Ärge arvake, et kõik meie vigadused meie oludes peituvad . . ! Kui meie ikka nõndaviisi oma alamaid piiname, nagu see siin täna avalikuks tuli, siis ei ole meie neist sugugi paremad, kes meid piinavad..! Kuid tihtigi armastavad meie piinajad loomi rohkem kui meid! —“ vastas Jõgi vaikselt.

„Kuidas tohid sa Piibli tõe kohta nii rumalaste rääkida ! Kas on Piiblis sellest kuskil räägitud, et taevariik sellesama maapääle tuleb? Piibel õpetab ju täieste selge sõnaga, et taeva õndsusesse inimesed alles pääle viimse kohtupäeva saavad. . ! vastas nüüd Mõttus, kes ka kassi kaitsenud oli.

„Niisuguse lapsiku küsimuse pääle ei pruugiks mul sugugi vastata. . . Kes vähegi Piibli tõtt tunneb, see ka teab, et esimene ristikoguduse esitaja, see oli Ristija Johannes, just

selge sõnadega ütles: „Parandage meelt: sest „taevariik" on ligi tulnud!" See on ka minugi hüüd: sest kui meie oma meelsust mitte ei muuda, siis „taevariik" meile ei tule, vaid meie vajuksime ikka anam selle pilkase pimeduse sisse, kuhu need heidetakse, kelledel Jumala antud „õiguse kuube" seljas ei ole, kuid sääl on hulumine ja hammaste kiristamine . .! Uskuge, see muud tähenda, kui seda sama „pimedust" kus sees ka meiegi hulume ja praegu hambaid kiristame . .! Sellepärast peabki vaimuilma „orgusid ülendama" ja „mägesid" ja „mäekinkusid" peab alandama; ning „mätlikud-maad" peavad „tasaseks tehtud saama." Need sõnad on vist kõigile selged, nii et neid siin teile jällegi seletama hakata juba lollus oleks. Sest ometigi teate teie, et „mägedeks" „kõrgeid kohti" nimetatakse . . . ja „mäekinkudeks" väiksemaid „kõrgustikka," kuna „mätlikuks maaks" neid kohti nimetatakse, kus looma karjad palju käinud, nii et nende radadest mättad on saanud. Ja loomulik on, et madalama koha pääle ikkagi iga loom astub: sest ainult linnud käivad mätastel. Nõnda on siis tähendamise sõnas: —„mäed" on kõige kõrgemad valitsuse kohad, „mäekingud" on vähemad valitsuse kohad, millede alla ka meie mõisknikud, harítlased ja kirikute võimudki jne. kuuluvad. „Mätlik maa" on aga rahvas, kelle seljas kõik klassid sõtkuvad . .! Mättad kasvavad küll ka sellega, et kõik eneste pääle igakord iga „elajast" astuda ei lase; olgu elajas politseinik ehk salanuuskur. Ja „linnud" kes nende pääl pesitavad ja kõnnivad, ei tee ka neile väga palju viga, nii et nende kõrgus ikkagi kasvab. Aga et elajad nende päält rohtu söövad, siis peaks see tähendama, et need „mättad" ka ehk need inimesed on, kes ametnikkudele salaja altkäemaksusid maksavad ja nônda haljale kohale jäävad . .! Linnud on aga kirjanikud, luuletajad ja kõik teised kunstnikud, kes inimeste päädesse enestele pesad teevad; kuid ka mõned nende südametesse, nagu mõned linnudki mätaste südametesse eneste pesakesed teevad. Mätaste vaheks jääb aga enamiste kõik see inimeste hulk, kes vaimliselt kõige allpool seisavad, nii et neid kõik suuremad ja väiksemad elajad, isegi hiirekesed: kelmid — ja vargad tallavad . . . kuni ainult must koht maast järele jäeb . .! Haljendama nemad ei saa hakata, sest et neid ära tallatakse „elajatest" ! ! ! — Kuid esimene „taevariigi" kuulutaja ütles, et kõik peab „tasaseks tehtud saama: Issanda tulemiseks peab teed valmistadama. Kas teate, mis see tähendab? See tähendab, et Jumal kõik inimesed on üheõiguslised loonud, ühed on teisi eneste orjadeks teinud . .! Orja pidamine on küll kadunud

kuid selle eest on meil aga vaimlisi orje väga palju ..! Rahva haridus on tee tegemine mägisses ja mätlikus maas. Vaadake, endised vaimlised rabad on kuivaks lastud .. varsti tehtakse vili sinna pääle ..! Nüüd tuleb tööga kõrgete mägede poole pöörata; ka kaljukõrgustikude asemele peavad viljapõllud saama. Kõik kõrged ametnikud, kes eneste südametes kiva kannavad ja igavest külmust eneste päädes hoiavad, nagu kõrged mäed, kes südametes kiva, latvades aga jääd ja lund kannavad, tulevad madalateks teha. . ! Ühesugune kõrgus peab maapinnal olema, kus uuеaja sõiduriistadega sõita võiks .. Näete, kui ruttu elu praegu edeneb .. Sada aastat veel edasi, siis võib sotsialistline ilmavalitsus maailmas maksta; olgugi et see juba praegugi osalt on. Saksamaa ja Ameerika valmistavad praegu väga palju metallist asju ja ujutavad maailma nendega üle, kuna Jnglismaa aga väga palju riiet valmistab, nii et ta odavat je hääd riiet väga paljud kannavad. Venemaa on aga põllu ja tooresainete maa. Kui see riik saaks hääkultura alla, kus auru-põllutööriistad töötaks, siis oleks siit kogu kultura ilmale leiba saada. Kuid see oleks aga kapitalistline elamise viis; kus mõned nagu kõrged mäed tööta seisavad.! – Nagu kaljust hooneid tehtakse, nõnda peab ka kapitalist eluhooneid tehtama ... Sest ka inimese pojal peab ase olema, kuhu ta oma pää võiks varjule panna. .. Ma usun, et niisugune „taevariik“ meil alles siis oleks, kui riiki rahva-valitsus praeguste kapitalistide asemel juhiks..?“

„Nüüd on valge väljas!? Kuidas saab see võimalik olla? Praegu võitlevad kapitalistid eneste kasude eest ja ei tule siiski mitte omaga välja..! Saavad aga kõik ettevõtted kroonu alla, siis ei hooliks ükski midagi, vaid kõik vaataks, kuidas aga tüki kätte saaks! .. Eks ole see ju praegu kroonu asja juures selgesti näha; kes kroonu asjadest midagi hoolib!? arvasid kõik.

„Varastada ehk „t õ m m a t a“ ei ole „taevariigis“ tarvis: sest et sääl kõik „õiged“ elavad, kes üheteise teenistuses olles lahkesti ja lõbusasti elavad. . ? Süüa ja juua peab sääl kõigil olema; nälga ja janu ei pea sääl keegi tundma: sest „J u m a l v õ t a b k õ i k i d e p i s a r a i d k u i v a t a d a ...“ nagu see Piiblis kirjutatud. Kui seletada katsutakse, et see pisarate kuivatamine mõne teise planeedi pääl, mis mujal kauges ilmas, mõnes teise päikse süsteemis ette tuleb, sest ustakse, et elu mujal ilmas roosilisem, kui siin, siiski oleks meil surres sinna saamine võimata? .. Ehk kuigi meie hing pääle surma sinna lendaks ja alles meie maakera viimsel päeval mõnesuguse tiivulise kuju ümber saaks, siiski ei puuduks see siinse „p i s a r a t e k u i v a t a m i s e s s e.“

— Kui oleks see nõnda, siis peaks ka siingi mõne teise planeedi päält tulejaid märgata olema? Ma peaksin siis teadma, et ma kuskil enne olen elanud ja sääl kurja teinud; sest ega mind muidu siinse „p õ r g u" poleks saadetud. ? ! Kristusest räägitakse, et ta siia taevast tulnud . . . põrgust hingesi vabastama, Oleks see õige, siis peaks küll küsima: Kas ta siis taevas tõesti nii vallatu poiss pidi olema, et teda põrgu saadeti? Aga mina ei tea, samuti ka ükski teine, kas ma enne kuskil mujal elanud olen, nagu ka seda ei tea, kas me kunagi ennast mitte kuskilt ei saa leidma, nagu ma praegu ennast leian? Kui ma ettekujutada katsun, et mind praegu olemas ei ole, siis leian ma, et see ettekujutus vale on. Ma tunnen valu ja küsin, kes sa oled? Ta vastab mulle: „Ma olen igavene elu." Siin pidi Jõgi vaikima, sest et kõik usu austajad ja „õ n d s a d h i n g e d" karjusid:

„Kõik patud antakse andeks — aga pattu, mis „P ü h a v a i m u"-vastu tehtud, ei anta mitte andeks. . ! kuna teised jällegi naerdes küsisid:

„. . . Kui Jssandale teed sellesama planeedi pääle pidi valmistatama, — siis ei võiks ju „rohilisest maast" ja viljapõldudest sugugi juttu olla! Sest eks sa seda ei tea, et meie ajal tee kruusaga ära prügitatakse?! Kruusasel teel ju vili ei kasva, nagu sina seletad. ? !"

„Jssanda tulemine tähendab kõigekõrgemas mõttes nõnda öeldes: „T u l e b ü h e k õ i g e k õ r g e m a T õ e õ p e t a j a, k e s v a h e t e i t e e ü h e g i k l a s s i v a h e l. . . K õ i g i l o n ü h e s u g u s e d e l u õ i g u s e d . . S u u r e m o n s e e, k e s t e i s t t e e n i b . . . n a g u p ä i k e s e d s u u r e m a d o n n e i s t i l m a k e h a d e s t, k e l l e d e t e e n i s t u s e s p ä i k e s e d o n . . T a r k j a õ i g l a n e o n J s s a n d. (S a a b e l u õ i g l a s e k s ; s a a v a d i n i m e s e d ü k s t e i s e a r m a s t a j a t e k s . . . s i i s o n J s s a n d s i i n . !" Kuid see elu ei tarvitse omale kiviteesid, ega raudteesid; ei õhuteesid ega veeteesid, ega maaaluseid tunnelisi — vaid ta tarvitab o m a t e e k s — e l a v a i d i n i m e s i . ! ! Tuleb see E l u kord meie maa pääle, siis lõpeb „k u l d v a s i k a t e" k u m m a r d a m i n e . . . see on: aineliste asjade jumaldamine. . . nende kättepüüdmine ja üksteisekäest ära kiskumine, mida õigusega „ebajumala" teenimiseks võib nimetada. Kui hakatakse vaimlisi asju austama: — sest vaimuanni läbi võib inimesesugu kord ka niikaugele jõuda, et ühelgi tarvis ei oleks põldu künda, ega sõnnikut vedada. . . vaid „Jsa täiusele jõudnud" inimus võib „saagu" öelda . . , ja siis saab „u u s i l m" kus „orjasid" ei ole?. . Sest kui juba kahetuhande aasta ta-

gast inimene kunstliselt vôis leiba suurenda, ehk jatkata tu=hande jne. võrra, kes enesest ütles, et tema täius veel ükski täius pole, vaid Jsa täius alles täius on,kelle täiusele ta inimesi käskis püüda. Siis arvan ma, et meie keemikerid kord temast kaugemale jõuavad ja oma leiduse kogu inimesesoole avaldavad : — sest et nad oma ligimesi niisama armastavad, kui iseendid. ? ! Ma usun, et siis tõesti lõpeb see „suur „s õ n i k u v e d u" suure jumala kesa pääle" nagu elu otstarbe ja sihi uurijad ütlevad. Alles siis kaotab kapital oma väärtuse ja saab uus „taevas" ja uus „maa". . ! Jällegi pidi Jõgi vaikima, sest et Mihkel pilgates küsis:

„Mina ei tea, mispärast see inimene kapitali ebajumalaks kutsub, kes ise see kõige suurem kapitali ori! Kui sa kapitali ei taha, miks sa siis tööd teed? Jse aga rabeleb, nagu pöörane! Varssi on tal ka söögitoa paneelung jällegi valmis, mille eest tal vist veel kopikutki väljavõetud pole: — sest et tal veel „teatri -saali" paneelungi eestki palju sadasid sees seisab. . ? Kõik niisugused kapitaali vastu vaakujad on selle üle kadedad, et teistel ka midagi on?! Kadedus on aga Kaini tundemärk. . !"Jõgi tahtis vastata, kuid lõuna vaheaja vile helises, mille pärast kõik laiali jooksid, kus juures mõned sajatasid, et nad „Jõe lori" pärast hiljaks jäänud ja „omast ajast" endid riide peavad panema. Kui Sule vabriku ust kinni pani ja Jõgi oma minekuga teda selle juures tülitas, vaatas ta vihaselt Jõe otsa ja küsis:

„Mis siis sina veel siin logeled. ? ! Tahtsld vabrikusse vargile jääda või?"

„ Varas ei usu vaga, ega hoor õiget. . !" vastas Jõgi uhkusega ja läks.

* * *

Kella pikem tseier seisis 5, kuna vähem ½3 pääl seisis. „Veel „5 a e g a", ütlesid vabrikusse tulejad. Jõgi istus oma tööpingi pääl ja luges ühte raamatukest, mis päälkirja kannab: „. . . Kuidas tahtejõudu kasvatada. , ."

Mihkel, kes temast mööda läks, küsis pilkavalt:

„Mis sa siit raamatust nüüd jällegi välja uurid? . . Kas siin sellest ka on kirjutatud, kuhu selle kassi hing läks: — kas taeva või põrgu, mis siin ära lõppes?"

Jõgi vaatas pahase pilguga Mihkli otsa ia vastas:

„Sinu pilge on küll valus, — aga et see inimesest tuleb, kes mingit mõtte säädust ei tunne ega austa, sellepärast arvan ma sinu pilkava küsimuse vastuse vääriliseks." Kõik lähedal olejad ruttasid jällegi kokku: — sest et vastastikune vaidlemine kõiki huvitas. Jõgi algas, vile helinates, kuid ükski ei liikunud. Aga kui Sule päivi ülesmärkima tuii, jooksid kõik

laiali ja tulid alles siis kokku tagasi, kui ta ära läinud oli, kus siis Jõgi jällegi jutustas:

„Hingede taeva saamise lugu on väljaarenemata inimeste juures küll kõige põnevam küsimus... kuid sellest küsimusest ei ole isegi mitte suured filosofid lahti saanud. „Taevast," „põrgust," „viimasest kohtupäevast" ja „igavesest elust" olen ma teile juba rääkinud, aga et teid see küsimus ikkagi nii väga huvitab, siis peaksin ma teile veel uusi paremaid näitusi tooma. — Aga kui teid ka selle kassi hinge saatus huvitab .. ja minu endine ütelus teile nii suurt meelepaha sünnitab, siis olge tulevikus ettevaatlikumad! -- Pidage meeles sõna: „Mis sulle hää ei ole, seda ära tee ka teistele!" „Täidate teie seda sõna, siis olete teie „l o o m a h i n g e d" t a e v a t ô s t n u d!... Uskuge, et ka loomad valu tunnevad! Ma olen selle üle sagedasti kurb, et inimesed nõnda õnnetumad on. Nad kasvatavad looma üles; toidavad ja armastavad teda; tihtigi suudlevad teda..! Kuid tuleb ometi kord aeg, mil inimesed noa nuttes kättevõtavad ja oma armsa looma ära tapavad ja tihtigi ära söövad..! Kui see mulle kuidgi võimalik oleks, et ma inimesed ja loomad sellest vahekorrast vabastada võiks, siis oleks ma selle eest valmis oma elu andma. Aga mis võin minakene selleks teha; päälegi pole mul sugugi vôimalik oma mõtteid kellegile avaldada: - sest et minust keegi aru ei saa..! Aga kui ma inimestele liha ja naha asemele otstarbekohasemaid aineid võiksin anda, siis vist kaotaksin ma küll ühe suure osa loomade piinast? Vähemalt võiksin ma „lihaloomade kasvatuse äride vastu võidelda; — sest et alatine tapmine ja lihasöömine inimesed kõige koledamateks mõrtsukateks teeb... mis meid ikkagi enam ja enam selle elu põrgu viib..! Et teie aga ikkagi sügavama mõtte vastu vaidlete ja nende üle naerate, kelle mõttelend kõrgemale tõuseb, kui halli igapäevsete ärimeeste omad, sellepärast räägingi ma just meelega sügavama mõtteliselt: — sest et just töölistele vaimlist mõttejõudu tarvis tuleb, nii et kõige kohus oleks palju mõtelda: — sest harjutades kasvab kõik jõud. Ma tean, et teie sõna: „p õ r g u" üle naerate: sest „p õ r g u t" ei usta olevat. Mina aga näitan, kuidas mu hing põrgu läheb; pealegi veel pääle minu surma. Praegu elavad veel minu sees lapsepõlve tõe idud, sest et mul usku on Jumala olemise sisse, mis kogu looduses, kuid ka inimese südames elab. Looduse säädusesse ja pühaduse sisse uskumine on mulle seda suurt tahtejõudu annud, nii et ma tihtigi ennast ja oma peret vähem armastan, kui neid, kes tõe pärast kannatavad..! Kuid kord jõuab aeg, et minust kõik hingelised suurused ja suuremad mõtted surevad ja nendega minu armastus teiste vastu kaob! Sest — minu südamesse asuvad ühed

uued mõtted, et kõik „tühi töö ja vaimu närimine on". Siis on asunud minu sisse „surm" ja sellega on mu hing „põrgu" hauda läinud. . ! Saan ma aga oma tahtejõudu veelgi suurendada, et ma igaveste armastuse sisse jään, siis saab mu hing „t a e v a", kus igavene elu on . . . sest et minus kõik pahad mõtted surnud on." Oja astus Jõe juurde, pani talle pilkavalt oma parema käe õla pääle ja ütles:

„Kuule sina kasside ja konnade messias! . Jäta õige kord oma lollid südame sonimised väljalobisemata: sest et sa sellega kogu elu pilke märgilauaks võiksid saada! . . Sinu õige nime peaks küll: — „Kõrbemunk" olema, kes kogu maailma kõrbeks ja inimesesugu munkadeks tahab teha . . ! Kes elavast loodusest tuleb, see ka teab, et loodus täis kehastatud tahtmisi on, kes aega ja ruumi üksteiselt tahavad ära võtta .. Sina oma lapsiku sonimistega seda noort elu, kes siin oma olemise üle rõõmu tunneb . . . ometi ju mitte vangistada ei või?!. Et täna siin üks kassiraisk otsa sai, ei ole veel mingi kuritegu, mille pärast tervet inimesesugu „madude suguks" võiks sõimata!.. See ei ole sugugi mõni paha nähtus, kui elurõõmus noorus kassiga naljatab — ja sellega ennast elu halastamatuse vastu ettevalmistab. Sest kui meie kõik niisugused hääsüdamlised argpüksjd oleksime, nagu sina oled, kes oleks siis see, kes revolutsioni pohul julgeks väljaastuda, kellest sa küll ainult unistada armastad! Tõsisel revolutsioneril ei tohi kellegi vastu kaastundmist olla. Jnimsuse täius algab alles sääl, kus mingit kaastundmust ei leita, nagu N i t z s c h e õpetab. . . Kui kassisid ja koeri anatomikus eluselt pooleks ei lõigataks; kui neid ilma ühegi kaastundmuseta elusalt ära ei nülitaks, ütle, kust saaksime meie siis õpetatud arsta?! Sest ükski arst ei julgeks mingisugust lõikust inimeste juures ettevõtta ja nõnda peaks nende katseloomade asemel inimeste hulgad langema! . . Mul oli hommikul tõesti tore meeleolu, kui nägin, kuidas noorus kassiga vallatust tegi ja oma südameid elu vastu harjutas. Kuid sina ajasid selle südamete harjutuse oma paptismusega jällegi nurja! Sest poleks sa meistrit mitte vihastanud, sis poleks ka mitte tulekahjugi tulnud. Kas sa arvasid, et see kass juhtumisi siia sai? Ei mitte, seda lasksin ma just selleks siia tuua. Või arvad sina, et ma loomi ei armasta? Tule vaata, kui rasvane kass mul kodus on!.. Jga ühe hää asja vastu vaidled sa nagu mõni vana naene. —Ma olen täiesti selle poolt, et meil koguni eeskujulikud kõrtsidki sisse säetaks. Sest kui meie siin raskesterikutud õhus, kus inimeste väljaheidetud kaasisi hingevõtvalt leida ja kus tolmu nii põhjatu palju, et meie seda nädali päevade kohta tõesti poole vakka sisse peame hingama . . , kes julgeks, või tohiks

meid siis veel keelda, et meie eneste vaeva ja valu vähenduseks laupäeva õhtul kõrtsi ei läheks, et endid mõni minutki lõbustada ja sõbralikult üksteistega juttuajada võiks.

Tahetakse aga kõrtsidki tööliste eest kinnipanna, siis oleks see kõige suurem kuritegu! Sest kust võiks siis raskesti rõhutud tööline, kes iga päev ühtejärgi, tund tunni kõrval töötab, ilma ühegi suve puhakeajata, kuna see kõigil kergemate elu elanikudel on, ka omale väheseks ajaks närvi paranduse paika leida?! Ennem, kui inimesed veel täiesti pilkases pimeduses elasid, siis läksid nad kiriku ja kuulasid sääl muinasjuttusid, kuidas päike ja kuu taevas paigal seisnud ja vanajumal sõdijatele tuld näitanud, et nad hästi röövida näeks! Kuidas jumal ka ise teiste kihlatud pruutide ja isegi naiste juures käinud ja need raskejalgseteks teinud; kuidas ta mered tühjaks teinud ja kuidas ta surnud ülesäratanud jne. Kuid niisugused jutud on nüüd ajast ja arust ja kui sina neid meile veel viina asemele tahad pakkuda, siis kao meie silmist! . . Ära sa looda siis edaspidi minust enam ühtegi tuge, ega ära tule ka mulle kaebama, et teised sulle liiga teevad ja sulle jooduformi riietesse panevad. Usu, su usuõpetus tuleb sulle viimaks kaunis kallis maksma?!. Ma usun, et sa joomise vastu ainult sellepärast võitled, et sa selle üle kade oled, kui teised juua võivad, kuna sina ei või, sest et sul palju lapsi on ja joomiseks tervist ega raha ei ole. Sa kurat paned oma jõu kõik lastekasvatamise pääle; küll neid võib sinul tulevikus palju olla, kui neid ikkagi niimoodi edasi tuleb, et üleaasta kaks ja igaaasta üks on. . ! Vaata ometi kuradi loll, kuidas parunid elavad! Kas on neil lapsi, aga vaata kuidas nad joovad!. Kui alkohol tõesti tervisele kahjulik oleks, ei nad siis nii tugevad ega rasvased poleks, kuna sina ennast küll kangesti hoiad, siiski aga kui „nifkoi" välja näed! Ütle mulle, kunas sa surema hakkad?! Tahad sa vaba inimene olla, et sul ühegiga ütlemist ei ole, siis ela ilmas, kui pulmas! Tee nii, nagu mina teen:— on tarvis juua, siis joon, on tarvis karsklane olla, siis olen ka karsklane. Alles mineval laupäeval juhatasin ma Karskuse Seltsis pääkoosolekut ja käisin ikkagi vaheajal puhvetipidaja toas viina viskamas. Aga mis mul sellest viga on? Mind austavad ikka karsklased ja joodikud, kuna sinusugust mitte maailmas ükski ei salli!. Tule ka „Karskuse seltsi", küll siis näed, kuidas karsklased elavad.! Kui koosolekule tulevad, siis hingavad aga käisesse, et viina hais suust välja ei tuleks."

Jõgi oli Oja manitsust ja „õpetlikku kõnet" vaikselt päältkuulanud, aga kui Oja lõpetas ja tema kõnel palju kiitjaid oli, ajas ta enese sirgeks, mille tõttu ta täieste tolli kolm pikemaks kerkis ja vastas siis võimlevalt:

„Ma tean küll, et paljud sinu „jutlust' usuvad ja tõeks peavad, kuid mina ei usu sinu sisse mitte, nagu vasikas pühapäevasse. . ! Ma ei usu mitte, et toored teod meie südameid harivad ja et alkoholismus inimesesoo valu vähendab. .! Oh inimene, kes sa ennast elu sõbraks ja kõrgemäe kotkaks pead ! . . Vaata ometi väha järele, kuidas parunid joovad ja kuidas töölised joovad ! . . Parunid söövad rasvaseid... praadisid kõhu kõvaste täis ja, võtavad viina söögi vahele vähehaaval . . , kuna töölised laupäeva õhtul tühja kõhtudega kõrtsi lähevad ja sääl kõhud viina ja õlut segamine täis joovad. . ! Oleks töölised ka enne kõhud kõvaste rasvasid praadisid täis söönud, nagu parunid seda teevad, siis oleks rasv ka nendegi maġude ümber heitnud, nii et alkohol inimese veresse ei pääse, mille tõttu siis nende tervis ka hoitud on, kuna tööliste kõhn ja väsinud keha küll väheseks ajaks valu ei tunne, sest et närvid tuimad on, aga kui närvid jälle alkoholi mõju alt vabanevad, valu veel suurem on, kui enne oli : sest et nälg töölisele varaks jääb kuna parunil praed-pasteedid, arstirohud arstidega ja puhkus jääb. . . Rasvase inimese kõht on ka alkoholi vastu palju tugevam, kui kõhna ja põdura inimese oma. Päälegi on paruni kõht ka alatise joomisega tugevaks, s. o. kihvtile vastu-panevaks saanud, kuna nälginud inimese kõht korraga palju juues ainult oma seedimise võimust palju kaotab. Uskuge, inimese kõht ei ole mitte mõni tühi kott, kuhu kõike prahti ilmotsata sisse võib toppida, vaid kõht on inimese eluhallikas ; ta on organismuse pää osadest, nagu süda, kops, maks, neerud jne, kuna käed, jalad, silmad, kõrvad jne, kõik kõrvalisema tähtsusega on, olgugi et „Õ.n n i s L u t h e r u s" ainult viimaseid „jumala anniks" nimetab; kuna ta naist meie „igapäevaseks" leivaks arvab, keda ta maja inventaari sekka asetab, ja sellest nimekirja lõpus muu mööbli seas kirjeldab. . ! Kuid see kõik on kõrvalisem asi, pääasi on ikkagi inimsuse vaimline täienemine. Ma usun, et meil revolutsioni ega sõda kassidega ei tule, vaid vana ilmakorra poolehoidjatega. Sellepärast on tarvis töölisi „orja-unest" äratada ! Näed ju küll, missuguses seisukorras meie oleme : — kes ei joo, see tööliste seas elada ei saa. . !" Jõgi lõpetas oma laused Oja vasturääkimises, kes ägeduses vastas :

„Kas siis sinu ühe inimese vastuvaidlemine asja parandada võib ?! Ma ei mõista, kelleks sa iseennast pead ?! Sina üksi tahad terve maailma vastu võistlusesse astu? Vaata, maailm on sinu vastu. Sa tahad ainult näidata, et teistest targem oled ?! Arvad sa, et üksi mõtelda mõistad ? Oh ei ! Mina mõistan ka mõtelda, veel rohkem kui sina. — Sa kirjutad laulu, millest ükski aru ei saa, kuna minu luuletusi kõik enam

edenenud inimesed suure põnevusega loevad ja laulavad: sest et minu mõte neile omane ja armas on!.. Sina aga unistad „taeva-poegadest“ ja „tütardest“ niisuguses rütmuses, nagu oleks mõne „palve-vennaga“ tegemist. . ! Sinust saaks tore kodanlane, kui sa oma maitset hariks. Kas tahad, ma näitan sulle, missuguses maitses ja vaimus tõsine tööline luuletama peab?“ Jõgi avaldas soovi. Oja ruttas oma pingi juurde,võttis oma kuue taskust raamatu, valis selle vahelt ühe oma parema laulu välja, ruttas siis Jõe juure tagasi ja ütles paberit Jõe kätte andes:

„Nõnda luuleta ka sinagi, siis saad sa kuld tähena kunsti taevas särama ja sa ei saa mitte surema, ei igaveste. !“

Jõgi võttis paberi vastu. Uudishimulikusega imestas ta selle ilu ja kauni puhtuse üle. Kõige ilusama moodupaberile oli mitmevärviliste tintidega järgmiselt kirjutatud:

„Ammu juba inimesed ihkasivad mahti,
Kuidas sellest Villu-pojas saada korra lahti?
Katsuti ja arvustadi mitmet seltsi plaani,
Otsustadi appi võtta võimsat Eesti Jaani.
Aga suri kodanluse kiusukasu kinnas,
Jaani talus jääbumata imelikus hinnas. . !“

Sellele järgnesid „Villu-poja“ patud:—kuidas ta vaesenaise uksest välja visanud, kui see oma surnud mehele Villu-poja viimist õnnistust palunud jne. Kui lugeja järjega selleni jõudnud, kus rätsepaid üles hüüti suurt kotti õmblema, kuhu Villupoeg sisse tuleks toppida, siis punastas ta ja ütles:

„Võib olla, et see küll mõni suur elutöö on, kuid mulle ajab see vägise värinad pääle! Minu laulus: „Tormid, tehke teed“, on küll seesama vaim, kuid see ei ole mulle mitte nii õudne! Tõuseb tunne, nagu oleks tormid tõeste tõusmas, mis ka mind maapäält ära pühkimas. ! Olen lugenud, et harjutatud mõte teiste pääle mõjuda; kirjutatakse, et ühe inimese mõtte läbi revolutsion võida tõusta: sest kui üks tormilise mõtte välja saadab, siis tulevad ka tormilised mõtted tema juurde tagasi, teisi omasuguseid ühes tuues. . .“

Oja pööras oma pahase pilgu Jõe poole ja vastas:

„Sina ajad ikkagi niisugust juttu, et tunne tõuseb, nagu ajaks mõni hull hammastega külge. . ! On küll tõsi tõeste, et hulga mõte ühe pääle mõjub, nii et see teiste mõtteid avaldama peab, nagu selle mõju alla Leo Tolstoi on sattunud. . Aga et ühe inimese mõte hulga pääle mõjuks, see on hullumajast! Pane tähele elu! Vaata, kus enamus, hoia ka selle poole! Siis ei ole sul tarvis sugugi tormi karta! —Ära ütle teistele karedaid sõnu, mis sinu pilkamiseks ja tagakiusamiseks põhjust annavad. . ! Ära käi ka kirikutes vananaiste kõhu-

gaasisid nuusutamas . . . ja ära seleta töölistele, et „suur-rahupõlv“ taeva all on. Meil on suured sõjad ja verevalamised alles ees, mida sina muidugi „patuks“ pead! Aga mina annan niisugusele patukuulutajale pakuga päha, kas tahad seda näha. Tule tulevikus veel oma „taeva“ ja „põrgu“ seletustega esile; katsu veel mõnikord seletada oma „liha ülestõusmisest“ jne. Seda minu luuletust on kõik kõrgeks kiitnud, kui palju olen ma selle juures oma kallist aega viitnud! . . Vaata siin on teda 500 rida, kuna mul keemiliste katsete kallal see aeg ära oleks kulunud. Kas sa ka tead, mis mina juba põrandu all ära olen teinud? ! . Alles „unimüts“ oled sa politilises ilmas,kes pinnuks igaühe silmas. Jgal tõsisel töölisel on minu laul luu tema luust ja liha tema lihast. . . Kõige enne tuleb kiriku pimestus murda, et jõudu koguda Niikaua, kui rahvas kirikherradele „hosianna“ hüüab, niikaua ka nuuskur elavaid iuimesi püüab . ! Kas sa ise ka tead, kui suur kurjategija sa oled?! Sina seletad siin, nagu oleks sotsialismus asi, mille pääle kõlblus rajatakse. Nimetad ka demokraatlasi nagu oleks ainult need kõlbluse aluseks. Sa vaenekene ise ei teagi aga veel, et sotsialdemokraatlasi kaks seltsi on. Ühed on tööliste äraandjad, teised on aga röövmõrtsukad. . ! Mina ei tarvita neid kumbkit. See on kõik tõe vastane partei! Loe mu luuletus läbi, siis oled sa kohe poole targem. Vaata! Siin on „jumalasõna“, aga ära otsi seda mitte Piiblist ega sotsialismusest. . !“ Jõgi pani plaginal naerma. Pisaraid pühkides vastas ta pikkamisi:

„Muidu usuks ma sinu jutu küll, aga et haritud ringkondades niisuguseid laule „regilauluks“ nimetatakse, sellepärast arvan ma, et sa veel suurem „targutaja“ oled, kui mina?! Maailma ära-võitmise iha on meis mõlemis, aga eks näeme, kumb selle ära võidab?! Mis aga puudub meie aja sotsialistide parteidesse, siis võin vastata, et neid vähemalt 12 lahku on, nagu ma tähendamise apostlitest ennem ütlesin. Ka sina oled üks nendest, keda „piksepoegadeks“ hüütakse. Sa oled arg nagu jänes, aga salaja laseks sa meie maakera pommi puruks . . ! Ma austan inimest, kes avalikult võitleb nagu lõvi. Kuid sina õpetad, et ka mina peaksin suure tuule poole hoidma! Oh sina väikene nahkhiirekene! On sul julgust, siis näri need nöörid katki, mis meie noori lõvisid kammitsas peavad! Kuuluta alkoholismusele sõda! — Kuid sa kaitsed seda! — Vahetatakse küll ära õpetatudki inimeste juures luule ja laul, kuid sääl tehtakse seda isiklistel põhjustel; sina teed seda aga rumalast päästl Meie kirjandus on küll erakondiuse tallermaaks saanud; igal erakonnal on omad

huvid, nii et k i r j a n d u s l i n e t õ d e ära hukatakse . . !" Jõgi pidi vaikima, sest Oja karjus:

„Vaata nüüd ka ise, kui hirmus inimene sa oled ! . , Sina ja sinu luule on üksi see ainuke kõik, mis muu, on vildak ja põik! On siis minu luuletusel jalad all, et sa „teda" „regilauluks" nimetad! Sinuga ei või küll vana kuratki põrgus läbi saada?! Sulle saavad veel enne surma söest silmad tehtud, küll sa siis näed . . ! Ütle, kas sa oma ütlemise juurde jäed? Võta oma sõnad tagasi, muidu tuleb sul nende eest veel täna vastust anda: — selle eest tahan ma juba hoolt kanda . . !"

Jõgi naeris ükskõikselt ja vastas:

„Söest sinu silmad vist tehtud on: sest muidu sa nendega nõnda ei näeks?! Ja nüüd tahad neid ka minulgi söest teha, et ma siis ka sinu moodi näeks. Võib olla, läheb sinu „luule" tõeks? Aga et kõik inimesed seda kotihaigust põeks, seda ma küll ei usu . . ."

Oja hinge asus hirmus kättemaksmise iha. Hambaid kiristades püüdis ta vaigistada oma viha. Kramplikult värises ta veri ja liha. Väheaegse ähkimise pääle vastas ta kõrgilt:

„Võid oma jumalat tänada, et ma hää inimene olen, üks teine oleks su praegu sõnikuks teinud! Ma tean, et see su enese süü ei ole, vaid et see sinu iseloomuline viga on, et teisi nii kibedalt haavad. Pea aga meeles, et seda teised ei tee. Täna oleks sa juba külm olnud, kui ma sind ei oleks kaitsenud . . . aga vaata kuidas sa seda mulle tasud! Niisugune on minu sõber! Pea meeles sõna: „Kes mõista ei taha, see peab tundma"—Sa oled mulle oma sonimisi igapäev nina alla toppinud, kas olen ma sind kunagi nõnda haavanud? Kui ma seda teistele ütlen, et sa pappide austaja ja kaitsja oled, siis küll vaevalt sa õhtul terve nahaga koju lähed?!" Jõgi püüdis oma arvamist seletada ja vastas:

„Ära mõtle, et ma kellegi paha kaitsja olen! Seda ma küll ei ole, siiski aga k õ l b l u s e k a i t s j a. Tahad sa „pappisid" kotti ajada, siis peaksid sa seda usinaste tegema. Ütlesin juba, et sotsialdemokratia karmim valitseja saab olema, kui tsarismus ja seda aiman ma just Eestist: sest et see elust vastu peegeldab. Jonnakas on eestlane, teistega ei ühine ta iialgi . . . Kui peaks monarhistid valitsuse trooni kaotama, nagu see lahtipuhkeva ilma sõja puhul ettetulla võib, siis läheks eesti ja vene iseloom nii võrd lahku, et meie ise oma riigi ehitaks?! Katsu siis veel seda mõtet avaldada, et sa „pappisid" kotti tahad ajada . . ! Ma usun et siis Eestis kord maksab, mida maailma ajalugu ei tunne,.! Jga vanaeit oleks siis v õ i m; ja isamaalane „v a l i t s e j a" . . . Ka sinagi töötaksid just sellel alal, nagu ütlesin . . !"

„Selle vastu ma ei vaidle, aga miks sõimad sa mind „regilaulu" meistriks!"

„Ka seda olen oma teada õieti öelnud: — sest et niisuguseid laule, mis adra taga astudes, ehk reel sõites on luuletatud ja mis ilma ühegi kunstlise väärtuseta, — nimetatakse ikkagi „regilauluks" . .! Kontakti kirjanikudega sina selle laulu juures teha ei või. Tahaksid sa seda, siis eksid. Kompetent arvustaja ma küll ei ole, sest arvustamine nõuab suurt eruditsiooni, kuid subjektiivset iseloomu minu arvustus siiski eneses ei oleta, vaid objektiivset..."

„Sinul ei olegi niisugust kirjutuslauda, kui minul! Kuidas võid sa ütelda, et ma oma luuletuse reel olen luuletanud?" karjus Oja, nii et vabrib kajas, mis päältkuulajaid naerma ajas.

„Tee mis sa tahad, aga „patt" oleks sinu laulu luuleks nimetada. Luule seisab kottiajamisest kõrgemal; ta ei ole toore instiktide möllu avaldus, vaid kõrge ja sügava mõtte ning tundmuste esitus . . . mis hinged liikuma paneb"

„Vaata! Sinule ei meeldi sellepärast minu luuletus!..." vastas Oja Jõe lauset katkendades, „et sa kade oled!.. Sinu arvustus on arveõiendus.! Aga igale ärksamale töölisele on see hingeelu hümnus! Aga sinu omi peaks küll õigusega iga tööline põlgama, sest et nendes mingit selget sihikindlust pole, vaid armetu sõnade möll..!"

Nende sõnade juures värises Oja nagu haavaleht tormis. Oma paberisi kokku pannes ja sõimates ära minnes, rääkis Oja kõigile lähedal olejatele Jõe häbematusest, mis paljuid vihale ajas, kes Jõelt nüüd suure hulgana aru pärima tulid.

Jõgi astus neile hulljulgelt vastu ja jutustas:

„Teie kasvatate minust niimoodi tõeste mõne kangelase!.. Pange tähele juudi iseloomu, mis alatise pääle-käimise tõttu nii vintskeks on läinud, nagu vask, kuna meid kui klaasi iga politiline laps ühe hoobiga pihuks võiks lüüa!.. Kus eestlasi kolm koos on, sääl on kindlaste kuus erakonda: — sest et igaüks korraga poolt ja vastu on...

— Kui eestlased linnavalitsuses oma kõige ustavamate meeetega eel koosolekuid peavad, siis on eelkoosoleku salajane nõupidamine kõik „sakstele" teada, kuna „sakste" salanõupidamist eestlased kuidagi teada ei saa!.. Pikk orja aeg ja võõras veri . . . on meie rahvast olevused teinud, kes valmis on oma tõde müüma, kui see aga nende päeva tuludele 30 kopiku võrra kasulik on! Sellepärast ei oota ma teitest iialgi abi, vaid võitlen nagu juut enese tõe eest!.. Nõnda ei tee teie oma tormiliste päälekäimistega mulle mitte kahju, vaid koguni kasu: — sest mida enam teie mind sõimate ja mulle asjata päälekäite, seda tugevamaks, seda iseseisvuslisemaks

selgrooga püstiajajaks ma saan. Kuid see pole veel kaugeltki mitte kõik, sest siin on koguni kaudseidki kasusid. — Juba kümme aastat tunnen ma eneses reomatismuse haigust. Kui igapäevsest tööst koju lähen, siis valutavad kõik mu kondi jatkud, nagu mõne vana taadikesel ööd otsa, kuna nad päeval vaba liikumist takistavad ja valu sünnitavad. Vihma eel on lugu koguni paha Kui aga ärevaid aegu üle elan, et süda valjult tuksub, siis tunnen tervist paranevat. Arstid seletavad, et kondi jätkudesse ülessulamata ollusid koguda, mis sääl valu sünnitada. Haiguse hallik on siis muidugi kõhus, tuleks tervise soolasid tarvitada, et kõik toit korralikult ülessulaks ja veresse mitte lubamata ollusid ei pääseks. Kuid, — kust võtab tööline neid kallihinnalisi sulatis-soolasid? Saab juba sellestki, kui teie mind ikka äritate, et vereringkäik harilikusest tugevam, mida ma just teie praegusegi minu ümberkogumisest tunnen, siis kaob minu haigus iseenesestki: — sest praegu ei tunne ma mitte mingit tinakoormat eneses. — Ehmatage ikka mind, see on mulle kõigeti tululine . . . Valuga sünnib kõik; valuga sünnib ka tõde ilmale. Sellepärast tunnen ma elutormis Jumalat . . . kes mulle „i g a v e s t e l u" tahab anda . .! Uskuge, kõik mida teie mulle teete, ilmub kord kirjas, kus teie avalikuse kohtu ette astute ja siis sääl häbi pingis istute, kuna minu mõtted siis igavese elusse rändavad . ! !"

See Jõe kõne sünnitas päältkuulajate seas otse kadedust, nii et teda enam ükski vihastada ega haavata ei tahtnud. Kõik jõudsid otsusele, et lolliga rääkida ei maksvat ja ütlesid laiali minnes. „Kas meie siis tema „r i n n a t i i s m u s e" arstijad oleme? . ." Kõik vastased oleks häämeelega temale valu ja vaeva teinud, mitte aga tema vaimlist täienemist ja reomatismuse paranemist näinud. Sellepärast ei räägitud Jõega üleüldse enam, ega pilgatud teda ka mitte, et Jõgi oma eesmärgile ei saaks.

Päev läks päeva järele vaiksest mööda. Küll tülitsedi ja vaieldi mõnikord ka, mitte aga enam Jõega. Olid Mihkel ja Habe vaieldes tülli läinud; olid mitmed mõtete lõhemise pärast üksteistega vihaseks saanud, siis tulid nad ikkagi Jõe juurde õigust otsima . . . mida Jõgi ka ettevaatlikult andis.

* * *

Külm esmaspäeva hommik.

Mustav pilv on lõunataevast üles tõusnud ja puistab jääkildusid ärkavale loodusele kaela. Paistab, nagu oleks „Jüri*)

---

*) Jüri oli õige Jõe ristinimi, segamini läinud kirjades oli ta Matsiks muutunud . . .

Mihklile võitluses alla jäänud;" nagu oleks sügis kevade ära võitnud . . . Tuul hulub ja hulub vahepidamata, lõhub katusid; murrab maha kõdunenud puid; keerutab õhus talvist sõniku kõntsa ja sulub lindude-suusid: — sest need on kõik oma laulu-harjutused täiesti lõpetanud. Vabrikute viled mis ilusatel ilmadel linna helkima panid, kostavad vaevalt, tormi hoodesse kadudes. Linnas on liikumist vähe, sest ainult tööle minejaid on uulitsal näha, kes halva ilma üle kurdavad. Vanderi vabriku vile on vilistanud, masinad ei mürise veel. Mõned töölised käivad sinetavate nägudega, nagu otsiks nad „ eilast päeva..." Seda otsivad nad tõesti: — sest kellel raha viina ostmiseks ei ole ja kuskilt laenu ei saa, need käivad üksteise juures polituri küsimas, kuhu nad vett ja soola sisse panevad ning nõnda sellest joodavad viina teevad, millega nad eilast, haigeks jäänud „pääd parandad" . . ! On ka neid, kes puupiiritust oma sisemise valu vähendamiseks ilma vee ja soolata rüüpavd, mille pääle nad niisuguse näo teevad, nagu oleks tuli rinnus . . !

Kesk hommiku märguandmise vile tungib läbi müüride vabriku ruumidesse. Kõik töölised jätavad töö seisma: ainult mõned tööst huvitatud tüki töölised jäevad nagu midagi lõpetama.

Jgaüks võtab oma leiva, ehk saia tükikese, kohvi või thevee pudeli ja läheb nendega oma sõprade poole, kus ennemgi söögi ajal küla juttu ajamas ja kuulamas käidud Kolmandal korral on Mihkel keset vabrikut enesele istme võtnud, tema ümber istuvad teised ja kuulavad tema pajatusi ja sajatusi päält. Ka Jõgi oli ennem siin käinud, kuid viimasest sõimamisest saadik hoiab ta ennast teistest eemale. Sellepärast sööb ta enese pingi pääl, kuhu ka teisi on tulnud. Nende seas on ka Turu, kes väga ettevaatlik mees. See paneb Jõele käe õla pääle ja ütleb:

„Noh Jõgi! Kuidas käsi käib? Pööra silmad ka akna poole! Vaata ka aknast välja . . !"

„Välja vahtimise vastu ei oleks mul muidu midagi olema, aga et see nurjatu välja näeb, kui aknast välja vahtides süüakse... sellepärast jäen ma ka seisukorra juurde: sest ka tööline peab mõistma iseennast austada." vastas Jõgi.

„Mis? Tööline peab iseenese austaja olema?! Mis aitab iseenese austamine! Laseme teisi endid austada! Nähtavasti ei tea sa ilma elust veel mitte midagi?! Alles eilases „Ajalehes" seisab üks kiituse kiri kuulsaks saanud „Kõrtsi-Kannile," kes õllepoodis salaviina müümisest jõukusele tõusnud, olgugi, et „Ajalehes" ennem ka tema pojast, kes salanuuskur, põlgdusi on avaldanud . . ! Kanni on aga isik, kes lapsed kõrtsist välja

viskab, kui need oma joodikute isadele järele lähevad .. aga vaata, mis temast „Ajalehes" öeldakse!.. Nõnda austatakse inimest—ja sellest on siis inimesele kasu. Kui sul seljatagust ei ole, ära siis ilmas mõtle o m a t ö d e avaldama hakata. Ma tunnen elu sügavusi paremine, kui ükski teine tööline, aga vaata, kas ma ennast kuskil välja paista lasen?!. Kas arvad sina siin vabrikus midagi uut luua?! Selleks oled sa tõesti jõuetu—nagu kärbes . ? Kui keegi joob, lase juua! Ega see ju mitte meie raha ei ole, vaid tema enese. Pühkigu igaüks enese ukse esine enne puhtaks,alles siis mingu teiste ukseesiseid pühkima. Kes teisi õpetab, see peab ise enne õpetatud olema. Kuid tea ka seda, et iga uue õpetuse õpetaja oma õpetuse pärast surema peab . . . nagu omal ajal Greeka mõttetark, kes õpetama läks, et mitte päike maa ümber ei käi, vaid maa päikese ümber, mille pärast ta kihvti karika tühjaks jooma ja surema pidi. Jäta kirjanduse ostmine ja selle uurimine, kas tead, see on töölise haud!.. Sest kui sa elust arusaad, siis on sul raske elada! „Kes teadust kogub, see kogub valu!" Sest Õndsad on vaimust vaesed, nende päralt on taevariik." — — — ütles inimene, kes elu tõsiselt tundis Ennem joo viina, kui raamatut loed, siis ei tunne sa elu piina..! Ma olin ennem ka rumal, käisin teatrides ja raiskasin sääl oma raha, aga kui ma seda nägin, et teatri eesriide taga veel pahemat tehtaks, kui avaliku-majades, ei siis ma säält enesele enam elu eeskuju võtma läinud, ega seda ka enam kellegile pakkuma. olgugi, et näitekunst mind enne huvitas ja mà „Laulula" seltsi näitelava juht olin . . !" *)

„Noh sina kurat oled need viimased proviisori tükid läbi teinud, kui näitelaval oled mänginud. . . Sääl lähab inimene küll nõnda hukka, et teda kassilegi ei kõlba anda", ütles Laius Turu jutu pääle. Jõgi, kes aru sai, et Laius professori asemel teadmatuses proviisor ütles, küsis naljatades:

„Ütelge siis mulle kah, mis ametimees see proviisor õige on? . ."

„Muidu pead sa ennast ikka teistest kõige targemaks; arvad isegi uusi õpetusi välja, nüüd ei tea sa aga sedagi, mis ametimees proviisor on?! Kas sa ei tea, et proviisor professorist ülem inimeste „l ä b i v a a t a j a" on?! Vaat' kus mul veel teadlane. , !" imestas Laius Jõe rumaluse üle kõrgilt naerdes. Ka Jõgi naeris vallatult vastates:

„Teadlaseks pole ma ennast küll mitte iialgi pidanud, aga et teie mind alati „l o l l i k s" sõimate, siis võib küll olla, et ma mõni väikene genialne inimene olen: — sest öeldakse ju, et

---

*) Turu oli „Laululast" siis lahti saanud, kui selts kodanlaste kätte läks.

et suurvaimu ja lolli vahel suurt vahet ei olevat. . ! Äärmused puuduvad ikkagi kokku . . ! Aga kui ma küll „loll" oleks, siiski tean, et „p r o v i i s o r" rohuteadlane, „p r o f e s s o r" aga ülem teadlane mitmesuguses teaduses on. Näituseks: on usuteaduse professor, on arstiteaduse professor, on looduseteaduse professor jne."

„Miks sa alati see kõigetargem tahad olla?! Proviisor on ainult ülem, kui professor, aga „i n i m e s t e l ä b i v a a t a j a d" on nad mõlemad. . !" vastas Pikkus vähe vihaseks saades, mille üle Turu ja Jõgi naersid.

„Muidugi mõista. Oleks Jõel õigus, siis oleks neid lolla inimesi ilmas väga palju, või juba igas teadus-harus omad professorid,—noh seda ma küll ei usu. . !" vastas Vinkel Jõe „rumaluse" üle imestades.

„Noh, mida maailmas enne veel ühegi suust kuulnud pole, siis seda kuuleb nüüd Jõe suust. . ! Pagan võtku! — Ei või enese üle ka enam julge olla, võib olla, et olen ka lolliks läinud?!." ütles Nukmann pahaselt ja läks minema, mida ka kõik teisedki tegid, sest et ükski Jõe seletust enam kuulda ei tahtnud.

Mõni samm eemal olid inimesed täieste ühel meelel ja tegid nalja, sest et aknast välja vaadates külma ilma mõjul midagi näha polnud.

„Oh mis hää asi! Saab jälle vähe nosimist. . !" ütles Roosenberg naljatades.

„Ei tule ka juba kord õhtu, saaks jälle tüdrukuga koti pääle. . !" naljatas Potas.

„Küll sa võid omale seda va sõravorsti sisse ajada, ma ei tea, kust ema seda sulle niipalju välja võtab!" ütles Rehemaa Põhussonile, kes iga hommikul kaks naela theevorsti ja 22 saia ära sõi, ning toobi kohvi pääle jõi. Selle asemel pidi aga tema isa, kes samas vabrikus töötas, kuivanud leiva tükikesega leppima, millel veerand toopi theevett ligi. — Tähendab iga mees sõi omast teenistusest; isal palju lapsi toita, kuna poeg poissmees oli.

„Ei ole sõravorst, on „schpeken" sees. . !" vastas vorstisööja naljates ja sõrmega sööki suust alla toppides, et aga kuidagi nalja tehes naeru sünnitada. Kui sööjatel söök suust enam alla ei läinud, visati ülejäänused vallatuses üksteistele vastu vahtimist.

„See ei tähenda mitte hääd, kui noored inimesed saia ja vorsti tükkidega üksteisi pilluvad?! Praegu on saia nii palju, et kõik kohad hallitanud saia tükkisid täis! . . Jumalaandega ei tohiks mitte nõnda mängida; kes teab, missugused näljaajad meile tulla võivad?! Vaat' siis annaks veel saia kooru-

kesele suud, aga ei ole! . ." arvasid mõned vanad, kuna noored selle arvamisele vastu vaidlesid kes vanemaid rumalaks pidasid.

„Aga nurka-pilduda toitu ka ei maksaks, sul on ju kodus vanemad, vennad ja õed, kes neid ära võiksid süüa!" vastasid vanad.

„Mis kurat! — Kas nad ei või ise enesele teenida?.. Kamaiullil olid suured õed kodus, vennad toitsid neid, aga nüüd on nad avalikus majas. . ! Kurat! ma ei anna omadele mitte kivi päha lüüa. . . Mis mul söögist üle jääb, seda joon parem ära, siis ei aja ma teisi inimesi hukka! . ." vastas Rehemaa valjusega.

„Heheii! , . Üks suur rott jooksis. . ! Näe, üles kapi pääle kargas. , ." kisendas poisikene, kes osav oli kassi püüdma ja kinni hoidma.

Jaht algas roti pääle.

Masinatoas kõlas revolvri pauk Mõned poisikesed jooksid trepist alla vaatama, mis pauk see pidi olema. Masinatoas on kurb pilt. Poisikesed on laupäeva õhtusest liigutegemisest ja selle läbi tõusnud uulitsasõjast juttu ajanud ning uusi plaanisid teinud, kuidas neile vastu astuda, kes liiku vägivallaga nõuavad. . Sellepärast näitanud sõber sõbrale revolvrit ja ütelnud:

„Kes tuleb, saab sellega ! . ."

Pauk läinud kogemata lahti ja surmanud süüta inimese..

* * *

Neljapäeva hommik.

„Guten Morgen! ! ." hüüab Kilu rõõmsalt, kes esimest korda sel nädalal vabrikusse ilmub.

„Guten Morgen! Pravoo! . . Pravoo! Elagu herra Kilu Tallinnast. . !" kõlab rõõmus teretamise vastus laialdase hulga poolt. Kilu naeratab kavalalt, surub mitme sõbra kätt, läheb suures ühkuses,ennast kahele poole kallutades oma pingi juurde ja avab riistakapi ukse, kus 12 „punapäälist". . . Pudelisi nähes viskab Kilu pää toredusega selga ja ütleb naerdes:

„Hah-hah-hah-hah-haaa! . . Tublid poisid! Kas tääts? Tublid poisid olete! . . Tehke aga niimoodi alati. . ! On ka veel mõistlikka noori inimesi, kes vanainimest austada mõistavad! . ." Nende sõnadega võttis Kilu kapist ühe „sorokofka", lõi sellele peoga põhja alla, mille päält kork ühel hoobil nurka lendas. Pudelit ühe poisikese kätte andes hüüdis Kilu:

„Kuule Rätsepp! Sina oled kas-tääts alati tubli poiss! Nii tee sa alati, siis tuled ilmast ilusaste läbi! Säh, joo nüüd ise ja anna ka teistele! Aga kas-tääts? — S e l l i p a b e r i d

pead sa kõige paremad saama!.." Rätsepp täitis käsku, sest tema ettevõttel olidki need 12 „sorokofkat" Kilule meelehääks muretsetud. Nii oli see ikka olnud, nii pidi see jääma. Kilu võttis kapist teise pudeli, lõi ka sellele hoobi peoga põhja alla, nii et kork talle peosse jäi, mida ta tasku pistis, et pitsat maha ei jäeks ja vabrikant seda ei näeks. Pani pudeli kappi tagasi, lõikas paar kringelt põitlaga tükkideks; niisama ka ühe heeringatest, lükas oma sorguvajunud vurrud, mis mustusest otse tilkusid, suu eest vähe kõrvale, tõstis siis pudeli suu äärele ja hüüdis seda ümber lükates:

„Hing! — Hoia nüüd alt! Kas tääts?.. Uputus tuleb..!" Selle pääle raputas Kilu pääd, tegi väga halva näo, võttis kapist saia ja heeringast viinale pääle ja küsis käriseval häälel:

„Noh Rätsepp! Kas tääts! Palju teid täna tööl on?..."

„Kaheteistkümnekesi oleme: — sest Oinas ja Lammas puuduvad; nad ütlesid eila õhtul, et neil raha ei olla teile viina ostmiseks... Lubasid homme hommiku jälle tulla: — sest siis olevat Teie pää juba ära parandatud..." vastas Rätsepp kõige suuremas sõpruses, teiste üle kaevates.

„Ah, need kastääts Oinad ja Lambad on küll hukkaläinud!.. See kastääts Jõgi on, kas tääts, nad hukka ajanud..! Kes enne seda nägi, et õpipoisid sellile julgesid, kas tääts, vastu panna?! Noh küll ma selle Jõega valmis saan?!. Kastääts? Siin linnas ei pea ta saatan tänasest päevast pääle, kastääts, enam tööd saama..! Kastääts? Ma lähen räägin kohe „v a n a m e h e l e" seda asja... Temale kastääts peab kohe ruttu ots pääle tegema; muidu võib meie sellide seisukord täieste hukka minna?!." Nende sõnadega vaatas Kilu Jõe poole ja karjus üle vabriku, kui ta nägi, et Jõgi tema liigutusi hiilis, kõigest jõust:

„Noh, mis sina kastääts sääl vahid?!. Kas tahad seda õhtuks jällegi „zeitungi" panna, et ma siin tilga viina võtan?!. Ütle mulle, kes kirjutas siit „zeitungi"?.." Kõikide silmad lõid ärevusest sätendama, kes Kilu poole pöördes põnevuses küsisid:

„Herra Kilu! Mis jälle „zeitungis" seisis?!."

„Oh vennad! Meie pääle on üks, kas tääts, sõniku koorem veetud..! Nüüd aga alles astume eneste eest välja — kui mehed, kes eneste olemasolemise eest, kas tääts, võidelda tahavad.— Kastääts?— Eila õhtul olin ma „R a t m a n n i j u u r e s" *)... Aga kastääts, üks täiesti aus mees tuleb minu juurde ja küsib: „Kastääts, mis tänases „zeitungis" seisab? Tänases „zeitungis" seisab ju Vanderi vabriku matus?!." Meie kadunud ametivend Surm, keda meie hirmus vastane, Jõgi, — ära

---

*) Kõige kuulsam sellelinna jooma koht selajal.

tappis: — sest tema hirmsa sõimamise tagajärjel tal ju pääsoone lõhkumine tuli ... on häbematta kombel „zeitungis" teotatud! . . Kastääts, mul tuli pisar silma, kui ta mulle selle, meie ausate sellide kohta käiva teotuskirja etteluges . . Ma usun, et see teotuskiri selle sama inimesetapja Jõe töö on: — sest et temataolist, kastääts terves maailmas ei ole?. ." rääkis Kilu murelikult, nagu oleks taeva tugi alt ära löödud. Viimaste sõnade juures võttis Kilu „Ajalehe" taskust välja ja ütles:

„Kas tääts? Kilu-Kusti olen mina, mis teie olete, seda, kastääts, lugege ise! . . Laske Mihkel, Habe ja Oja ka ülevalt alla tulla, siis nad kuulevad ka eneste uusi nimesid! Kilu käsku täideti, — koguti kokku.

„Säh! Mihkel, loe seda ka teistele ette! . . Ma ise lähen räägin sees vanamehele ka seda asja. . . Kõik need, kes kuidagi tema poole peaks hoidma, peavad just temaga tükkis kaduma!.. Kastääts? „M u l k s a a b v e e l t ä n a k o t t i t o p i t u d j a j õ k k e v i s a t u d. . !" Nende sõnadega tegi Kilu mitu pudelit lahti, rüüpas ise ja andis nendest ka mõnele sõbrale. Vile, mis töö algust tähendas, jäeti täieste tähelepanemata, sest kõik kuulasid, kui Mihkel luges:

„Elagu ja korjandus . .

„H e r b e r i" uks käib kinni ja lahti, „sellid" käivad sisse, välja. . . Täna on siin üks väga tähtjas päev. Sellid on kokkutulnud, et arupidada, kuidas oma armast ametivenda, kes kadunute riiki läinud, veel viimast korda austada võiksid! Nimelt tahetakse teada saada, kas kandjatel ka „schärped" peavad olema, missugune pärg hauale panna, — kuid, mis pääasi: — kuipalju matusele märjukest tuleks muretseda jne.

„Vanasell" Karbi-Jaak istub õlle ja viina laua taga ning kirjutab iga annetaja andele, mida iga üks ise paberile märgib, enese nime alla. Jga kord, kui ta selle raske tööga valmis, pistab ta tindise sule pääd pidi enese parema kõrva taha, mille tagajärjel ta nägu üleni tindist laenetab... Ka manisk ja kuub on tindist määritud. Kui sellid „v a n a s e l l i l e" sellekohase sõbraliku märkuse teevad, et see enese kõrva mitte sulehoidjaks ei tarvitaks, vaid selle vaheajaks lauale paneks, vastab „v a n a s e l l":

„Oh, kes nüüd kibedal lõikuseajal aega saab nägu või riideid hoida? See pole töömees, kes töö juures oma riideid ehk nägu hoiab! Vaadake, armsad ametivennad! Meie seast on ju üks „a r m a s a m e t i v e n d" teiseilma läinud! Selepärast ei tohi nüüd ükski kündja tagasi vaadata. „Kes oma käe adra külge paneb ja tagasi vaatab, see ei kõlba jumala

riigi tööle. . !" Sellepärast ärgu olgu nüüd mitte ükski kitsi, vaid andku iga üks, mis kellegi arm ja heldus lubab, et meie tema kadunu põrmukese selle viimsele puhkepaigale võiksime sängitada. . ! Kui meie iseendid ei avita, siis meil avitajat ei ole. . ." Vist ei meeldinud „v a n'a s e l l i" viis ja kõne teiste pääle, sest muidu oleks raha ikkagi rohkem kokku tulnud? Või on need eestlased suured võõraste austajad: — sest kui mullu meie seast üks lätlane ära suri, siis tuli raha viiskümmend rubla kokku, nüüd aga kõiges kakskümmend viis rubla, „Oh, oleks meie korjamise ameti ometigi mõne teise isiku kätte annud, nagu: Kilu-Kusti, Majanduse-Mihkel, Porojommi-Hans, või Rahvuse-Hendrik: — need köik on ju tublid rahva mehed! Aga olgu! Katsume sellesammagagi läbi ajada. . !" rääkisid sellid kojuminnes.

* *
*

Matuse päev on kättejõudnud. Teised on juba vara hommikul oma „a r m a s t a m e t i v e n d a" saatma läinud, kuid mina kõnnin veel lõunaajal Põrnitsa uulitsa konaral ja otsin seda maja, kus mu „a r m a s a m e t i v e n d" omad silmad igavesele unele kinni pannud. . ! Aga mis sääl on? Minust lähevad tundmata mehed mööda, kelledel ekspressi mütsidega pudelid taskudest väljavahivad ! Need jäävad ühe maja ees seisma, kus juba ennegi pudelimehi koos Siin peab see kadunuke olema? mõtlen ma ja astun meeste sekka, kes mind lahkeste sinna juhatavad, kus kadunuke viimist und magab.

Hoovi päält juhatakse mind alla keldrisse. Siin on koguni pidulik laad: —

Õllekorvid seisavad eeskeldris, pea poole seinani ülesse laotud; nende juures on salk noorimehi, kes endid pudelite sisudega tutvustavad. . .

„Siit sisse! . ." juhatavad nooredmehed mind lahkeste, kuna üks nendest mulle uksegi avab.

Taga keldris, mis elutoaks ümber moonutatud, on inimesed koguni mureliku nägudega.

Kadunuke seisab puusärgiga kesk tuba ja kes uksest sisse tuleb, loeb tema juures palve. Kõne toon on vaikne ja olek pühalik Ainult üksikud pudeli punnide paugud kuulduvad üle jutu-sosina suitsusest toast, läbi lahtise akna õue. Tükk aega ootan ma ja vaatan vesise suuga päält, kui mu „s e l t s i m e h e d" „p o t t i p i s t a v a d". . ! Aga peagi jõuab esimene pudel minu juurde, mille kandja aru saab, et ma alles „e s i m e s t k l a h v i" võtan.—Sellepärast soovitab ta mind „k a h e j a l a j a o k s" võtma — — — — — — —

Kui nõnda tund aega oli mööda jõudnud, läksid inime-

sed julgemaks, kuni jutu-sosinast müra tõusis, millest naisterahvaste heledad hääled üle kõlasid . !

Üks julgema loomuga mees, kui kõik endised, keda austavad kõik, astub uksest sisse. Sellel on juba kaks „e k s - p r e s s i" taskudes. Surnut nähes pöörab ta oma vaate maha, laseb pää norgu ja loeb surnule oma salajase palve. Pääle selle tõstab ta pää jälle ühkesti püsti, nagu tahaks ta ütelda:

„Herra Rebane! võta oma kirst ja kõnni!"

Siis vaatab ta halastavalt surnu pääle, võtab sellel katte näo päält ära, õhkab südamest, tõmbab enese taskust pudeli, lööb sellele peoga põhja alla, lükkab siis oma sorgu vajunud „vurrud" suu eest ja hüüab kõigest hingest:

„Herra Rebane! Oleme enne küllalt ühes joonud — ja nüüd teeme seda veel — kastääts, viimast korda sinu terviseks. . !" Nende sõnadega viskab ta tubli käraka omale „hinge alla", kuid Rebasele ta seda ei annud, kes omas kirstus tardunud olekus ja kondilise, vingus näoga muutmatalt edasi magas. Selle pääle hüüdvad mõned mehed ja naised viina rüübates:

„Elagu ka herra Kilu Tallinnast. . ! Pravoo! Elagu. . !" mille pääle kõik noogutavad ning ikka ühte ja sedasama lauset kordavad, mis umbes nii kõlas:

„Häääääh! Küll on hää, kui harva saab . !" Nüüd hüüdis Kilu kõikide poole pöördes:

„Jooge vennad veel viimast korda minu k a d u n u d s õ b r a R e b a s e t e r v i s e k s! Kui midagi puudu peaks olema — seda, kas tääts — tahan mina ise muretseda ja kõik „rehnungid" maksta . . ." Vaimulik talitus algas ja endise müra asemel algas laul:

„Jks maa pääl hästi käinu,
Ja palju vaiva näinu . . . jne.

Pääle selle joodi veel ja kadunu kanti lauldes:

„Las' ma lään, las' ma lään
Sinna, kus ma Jeesust näen. . ."

uksest välja. Siin võtsid nooredmehed kadunu eneste õladele ja pikk leinarong liikus surnuaia poole. Et küll kõigil piibud suus suitsesid, siiski pidi rongi ikkagi „leinarongiks" nimetama: sest surnu kanti ju eel. . .

Kui matmise paigal kõik kiriklised kombed korralikult täidetud, siis võtsid igaüks peoga mulda, ja viskasid seda kadunule järele hauda Kuid nüüd tulid põõsaste tagast ka hallid — „varblaste karva"mehed välja, kes jalatallast päälaeni pleekinud hallid. Need võtsid ka peoga mulda, keerutasid mütsisid, hüüdsid mulda hauda visates ja sääl juures pudelist viina rüübates:

„Elagu herra Rebane!.. Elagu igavesti..! Siin joome veel viimist korda Sinu terviseks..!"

Kui haud kinni oli aetud, võttis üks nendest kadunu lese käest lauluraamatu, kust ta sõnu: „Las' ma lään" jne. ette ütles. Kui ta kõiki põlvitada käskis, ja Meie-Isa palvet ette luges, juhtus ettelugejal väikene äpardus. Sest kui ta sõnu: „Pühitsetud saagu," luges, siis ei kõlanud need mitte õieti, vaid kuuldus: „pühitsegud saagud," mis mind vägisi naerma pani. Wist mõjus minu naer ettelugeja pääle, või oli ta selle palve ära unetanud; ehk ei olnud ta seda lapsepõlves enesele mitte hästi päha õppinud, seda ma ei tea? — Palve läks aga ta käes segi; mida kauam ta luges, seda ettepoole ta sai ja lõppu ei näinud palvel tulevatki." — Seda õnnetust märgates astus üks tema sõpratest ettelugeja juurde, müksas teda küünarnukiga ja ütles: „Ütle aamen! Ütle ometi kord aamen ära. Kaua sa ühe koha pääl putrad?!." Et niisugune hauakõne kainemate inimeste pääle pahasti mõjus, sellepärast pidi üks teine lõpetama. Aga et see naiste arust liiga maiselt rääkis, sellepärast võttis kadunu abikaasa raamatu ise oma kätte ja palvetas suure häälega: „Jumal on annud, Jumal on võtnud, Jumala nime olgu kiidetud!" Järsku aga kargas ta risti ümbert kinni, raputas seda ja ütles:

„Sina jätsid mind vanainimest, seitsme väetima lapsega üksi! Kas mina jõuan sinu lapsi toita?!. Aga vaata, nüüd lasen ma Jmaveie Hansuga, sina ei saa seda enam keelda!.."

„Õige jah! Kas sa jõuad üksi tema lapsi toita?! Võta tagasi sõna, mis sa ütlesid; Jumal on annud, Jumal on võtnud, Jumala nime olgu kiidetud!" Kas oli see Jumalast õigus?! Jumal on häbemata ülekohtune; ta on hirmsam kui mõrtsuk, kes 7 väetimat last ema hooleks jätnud... Ta oleks võinud ennem lapsed võtta, aga miks võttis ta sinu mehe!.." ütles naistest, kes ennem viina pakkus. Tõusis sõnelemine. Oli Jumala poolehoidjaid ja vastaseid. Mõned arvasid Jumala tööd õiglaseks, teised aga ülekohtuseks. Kui küllalt kaua vaieldud ja joodud, hakkas rong koju poole liikuma. Kuid mina jäin maha, sest et mind liiga vähe austadi... ja mulle mitte niipalju märjukest ei pakutud, kui teistele!..*)

Kesk süda-ööse-tunnil, löödi veel kadunu Rebase kodus janti... kuna viimaks mõned matjad kätel koju kanti!..

Villem Viinavaat"

„Ptüi!" sülitas Habe, kui Mihkel lugemisega lõpetanud oli. „See on tõeste üks kole teotus..!" Nende sõnadega

*) Jõe pääle vaadati kui Surma lapja ja „lolli korsklase" pääle..!

kiskus Habe „Ajalehe“ tükkideks, kirus, sülitas ja ütles hambaid kiristades:

„Kui ma praegu teaks, kes selle kirjutaja on, ma teeks ta sodiks! . .“

Mõned nooremad mehed, kes asjast seni täiesti eemal seisnud, tulid lähemale et kuulda, mis asi mehi nõnda vihastanud? Varsti oli vabrik „Ajalehe“ lugejaid täis; „Ajaleht“ oli asi, mis käest kätte käis. See vihastas hingest haavatuid veel enam, nii et Habe, Kilu, Mihkel ja Oja karjusid:

„Vaadake nüüd, kuidas nad selle sopa pääle tormi jooksevad . .! See on nüüd nende vaimu-toit! . . Aga oodaku, pole selle sopa kirjutaja meie käest veel pääsenud?!. Kui meie seda eneste seast välja ei saa, siis oleme meie sead . .!“

Kogu vabrik on ärevust täis. Mõned kiruvad ja sülitavad, teised õõruvad käsa ja hirvitavad. Noorherra Vander on omalt poolt 50 rubla sellele aupalgaks lubanud, kes teotuskirja kirjutaja ülesannaks. See jutt käib suust suhu ja igal ühel oleks 50 rbl. armas . . . Selle teadjad tahavad kõik olla; paljud ka aupalga saajad. Sellepärast läks riid tööliste vahel lahti. Mõni arvas, et niisugune kiri sugugi temasse ei puutuvat ja et tema haua kaldal ikkagi viina vanamoodi edasi joob, kuna teised viina joomist koguni auasjaks arvasid, sest et ka suuremates linnades töölised eneste ametivendi alati, surnuaedades süües ja juues matavavad . . .

Ka räägiti: „Kõik isikud on tunda nimede ja tegude järele, kes „Ajalehes“ piitsutada saavad,aga Porojommi-Hansu ei tea, kes see küll peaks olema? . .“

„Porojommi-Hans“ on ju Oja. „Rahvuse-Hendrik“ on Habe, „Majanduse-Mihkel“ on Mihkel ja „Kilu-Kusti“ on Kilu. Aga nii toredasti on ülestõmmatud! . . On aga tarwis ka koertele valu! . . Jse on nad „Karskuse Seltsi“ liikmed, aga kuidas nad elavad. . ! Jôgi on tubli poiss! . . Annaksin temale kohe „sorokohvka“, kui ta võtaks. . .“ .

„Sellest mehest saame veel eneste eest väljaastuja, see mees ei karda surma ega elu. . ! Täiesti üks individualist, kes ei karda, kui hüütakse: „En-näe inimest!“

Katsuti kõike ühe mütsi alla tõmmata, aga ei saadud; paljud jäid erapooletuks.

Sellepärast tehti haavatute poolt omavaheline otsus, et „laimu kirja kirjutaja“ ise enese süütegu kahjatseks ja „Ajale-

hes" andeks paluks. . . Seda otsust avaldati Jõele ja kästi sellele allaanda. Jsegi Jõe paremad poolehoidjad nõudsid, et Jõgi seda kohe teeks, kuigi ta selle kirja kirjutaja ei peaks olema. Ometi pidi välimine ilm teadma, et kiri lausa alatu laim on. Küll saadeti saadikud „Ajalehe" juurde „laimu-kirja" kirjutajat taga nõudma; küll räägiti kontorist politseisse telefoni teel, kuid „l a i m u k i r j a k i r j u t a j a" jäi saladuseks. Sellepärast säädis Mihkel ise kirja kokku, mille pääle toimetus uue pipra walas. . . Nõuti aga jällegi terawalt, et kirjutaja ennast ise vabandaks. Kui Jõgi sellest nõudmisest tüdinenud, wôttis ta lauakese ja kirjutas, mida ta nõudjate kätte andis:

„A r m s a d „a m e t i w e n n a d!"

Teie ette langen ma põlvili ja palun südamest: Andke andeks kõik minu patud ja eksitused, miska mina Teid nii väga olen vihastanud! . . Teil ei ole meelehääd minu patuse surmast, aga kui ma „ü m b e r p ô ö r a n" ja „m e e l t p a r a n d a n", s i i s o l e n m a t e i l e armas! . . Ema ihust olen ma patune ilmale tulnud; ma olen patus saadud ja sündinud . . . seepärast näikse kuradi nägu mul: — sest et mul neerud täiesti puuduvad, nagu teie, nende läbikatsujad ise selgesti teate . . ! Ma tõotan teie ees, et luban kapitali kutsumist kuulda . . . ning Bachusele oma elu anda..! Teie Moleki kätele tahan ma oma lapsi kanda . . !

Kui saab uueks mu süda ja uueks mu aju, kui kasvavad uued neerud, ja kaovad mõtetest keerud . . ! Siis lõpeb mu häbistav laim, ja täidab mind k õ r t s i v a i m! Siis võime E g i p t u s e p i l k a s e s p i m e d u s e s t ü h j a d e l i h a p o t t i d e ü m b e r i s t u d a, k u n i m e i e s ü d a m e d t u k s u v a d! . . Vaikivad need, siis oleme surreski õndsad, sest teame, et meie südamed iialgi mädanemist ei näe, vaid piirituse purkides on uurimiseks iga päe, kus neid targad inimesed vaatama jäävad, kui nad t e r v i s h o i u n ä i t u s e l k ä i v a d . . !

S e e l a."

Kui seegi pilge tööliste poolt läbiloetud, läks Jõe lugu koguni tõsiseks. Mõne tunniga oli asi nii kaugel, et töölised nõgise kotiga temale lähenesid.

Kui Jõgi nägi, et vihane tööliste hulk talle läheneb, astus ta neile naeradates vastu ja ütles:

„Niisugused pilkekirjad võivad teile ehk küll valusad kuulda olla, kuid parata pole siin midagi! Kuigi mina nüüd küll surema peaks, siiski usun, et kord ometi aeg jõuab, mil'

teie aru saate, kuhu meie viimaks jõuaks, kui meie kõike harjunud rumalusi viha ja vaenu kartusel vaikides päältvaataks?!"

„Muidu sa saatan seletad meile kulturast... Kas on see siis kultura inimese töö, teisi oma „a m e t i v e n d i" maailma ees nii koledasti teotada ja haavata? Tunnista üles, kas on see sinu töö!? nõudsid vihased inimesed kooris.

„Noh, Jõgi ise vist küll sellega valmis ei saanud; ta ei mõista ju kirjutada?! Võib küll ehk olla, et ta sellest mõne toimetuse liikmele on rääkinud; ta ikka kiitleb, et tal „Ajalehe" juures tutvust olla?" arvas Habe, kes selle üle kangesti kade oli, et „Ajalehes" ilmunud pilkekirja Jõe tööks arvati.

„See on kindel, et Jõgi selle kirja saatja on, olgu selle kirjutaja kes tahtes..." vastas Oja, kes alati suure tuule poole hoidis.

Jõgi hingas sügavasti. Ta oleks omakaitseks palju ütelnud, aga et see täiesti võimatu oli, sellepärast algas ta filosofeerivalt:

„T a r g e m a d j õ u a v a d „T a o s t" k a u g e m a l e, k u i d t e i s e d e i j õ u a m i t t e „T a o n i": — s e l l e p ä r a s t j ä e b k i „T a o" k õ i g i l e k ä t t e s a a m a t a k s! .."

„Küll meie sulle „t a o m e" ..! Ära sa pois arva, et meie seda sulle jätame; pole sa terve nahaga veel meie käest pääsenunud ... Kott on siin, käi aga sisse!." karjus kotimees Groose.

Jõe selja taha kogus rida noori mehi; nende seas palju spordi sõpru; eesotsas jõumees Kõrge, kes hammastega viiemehe vastu tõstis. Need olid valmis Jõe eest kas või surma minema.

Kõrge astus Jõe juurde ja ütles:

„Ära karda! Niikaua, kui mina siin olen, ela kui mees ja pea lollikestele jutlust ..! Siin käevartes on rohkem, kui seitsme mehe rammu. Tulgu aga välja kes julgeb!.. Antke see kott siia, ma näitan, kes siia sisse peavad astuma!."

Kõik jooksid laiali, kotti Kõrge kätte jättes.

„Jutlusta julgesti!.. Tulge kõik noored mehed kuulama.!" käskis Kõrge, kellel seda meeles ei olnud, et ta vabrikus tööl oli.

Jõgi, kes uskus, et tema asi lõpetadud, rääkis hoolimatalt, valjusti:

„T a o" ei ole mitte p ä h a a n d m i n e, nagu need usuvad, kellede pääaju üdi alkoholi kihvti sees surnud, nii et nad enam terasemalt mõtelda ei või..! „T a o" on Hiina sõna ja tähendab niipalju, kui meie keeles: L o o d u s. Kuid mitte aga üksi loodus, vaid ta on — loomusund; loomuomadus, —

mis inimest ka mõnikord ennast teiste eest ohverdama ajab.. Ta on ka „k i n d l u s", mis kõigile kättesaamatu, mille sisse aga mõistlikud endid peidavad . . ."

„Elagu lambapää!" kõlas hüüd.

„See on häbemata enese kiitus ja tühi sõnade kõlin... Ei tea,mis sa sellega meile ütelda tahad, kas seda, et ka sinagi üks „m õ i s t l i k" oled, kes selles kindluses varjul on?.. Sina ei tunne veel eesti keelt, veel vähem tead sa hiina keelest midagi, kus juba üle 3000 tähe..! Sina oled kõige oma naese lastega kokku üks haisev pori haud . . . aga vaata minu pere on aus; mina olen mees, kelle pääl minigit plekki ei ole! Päikesel on plekid, aga näidaku minu pääle üksgi sõrmega, et mul kuskil viga on?! " hüüdis Mihkel hirmsas kättemaksmise vihas, Jõe juttu vahele.

„Sina oma variseri hüüdega mind ometi ei kohuta: sest tõesti olen ma selles „kindluses", kuhu sinu-taolised juurde ei pääse . . . Ometegi on „Tao" ka harimata inimeste juures; Tao on nagu toit, milleta küll ükski ära ei võiks elada,kuid kõik ei tunne tema õiget maiku . . ! „Tao" järele püüavad küll paljud elada, kuid selleks puudub neil jõud. C o n f u t s i u s ei igatsenud mitte oma häätegude eest palka; ta ei toppinud ennast ka mitte etteotsa; ega seletanud oma tõearmastusest, ega tarkusest teistele . . ." sai Jõgi vaevalt vastata.

„Mis sa loll mögad sääl, kui sa isegi ei tea, mis sa räägid! — Ütle mulle, mis on „T a o"!? Vaat! Minu „T a o" on siin rusikas . . . kui sa siit ühe saad, siis sa teist enam ei taha! . ." põrutas Norm nendega, kes ikkagi Jõge omalvõimul vabrikust välja visata tahtsid. Jõgi ei pannud teda tähelegi, vaid rääkis edasi:

„Taot" on kogu ilm täis, kuid paljudele on ta tundmata. Kes iseendid ei tunne . . . need ei ole veel endid leidnud . .!"

„Noh küll on see aga veel jultunut . .! Küll aga kiidab ennast . .! Lihtsurelikud ütlevad ikkagi: „t e r v e m a a i l m", tema aga ütleb: „k o g u m a a i l m" . .!

„Selles asjas wõite õiguse enestele wõtta: — sest ma arvasin, et „m a a i l m" — „h a i g e" o n . . . k u i d s e e s u u r „t e r v e" m a a i l m g i e i j õ u a t e i e t a h t m i s t t ä i t a, k u i d a s v õ i k s i n s i i s v e e l m i n a s e d a, k e s m a t e i e s i l m i s s e e k õ i g e v ä i k s e m o l e n. . !" vastas Jõgi etteheitvalt.

„Tsiih!" kostis salajane märguandmise hääl, mis tähendama pidi, et vabrikuvalitsejad tulemas on. Kõik jooksid oma kohtadele.

Vabrikant Vander, hall, elatanud, lühikese kasvuga, paks mees, topeltprillid nina pääl,must, sirmita murumüts pääs, käed

seljapääle pandud, astub jalgu põrandat mööda lohistades, ees. Tema kõrval sammub tema enese laadi, kõigevanem poeg, Ludvig. Nende järel sammuvad kontoristid: Semski, Reedik ja Tuks. Järele astuvad joonistajad Kriips ja Jlusion, meistrid: Suli,*) Erts ja Kotler. Pääle nende on veel trobikond ametnikka, kes vähem tähtsad. Kõikidel järelkäijatel on küürud seljas, käed ettepoole solku, nagu oleksid need täiesti eluta asjad. Mõne töölise kohale jõudes, teeb tööline tulejatele orjaliku kumarduse, kuna vabrikant oma parema käe esimise sõrme oma murumütsi külge puudutab, pääga liigutab, magusalt naeratab ja sellejuures ütleb:

„Guten-Morgen! Jaa-jaa!" Kuid mõnele töölisele tõstab vabrikant oma käe õnnistavalt õla pääle ja ütleb:

„Jaa-jaa! Tegema aga oma töö ilusasti valmis, ma maksma ju juurde. . . Jaa-jaa!"

See suure herra liibitsus oli kõige parem tööle-sundimise abinõu: sest kõik püüdsid selle osalisteks saada, et oma „leivaisa" õnnistust sõimamise asemel vastuvõtta. . . Jseäranis pikalt peatas herra oma poja ja „abilistega" Kilu, Mihkli, Habe ja Oja**) juures, sest kui käega teretanud, aeti ka nende juures juttu. Vist oli neil „laimukirja" kirjutajast arupidada? . .

Jõe juurde jõudes tegi vabrikant väge vihase näo ja küsis teretamatalt:***)

„Kunas saap teil see töö valmis saama?"

„Laupäevaks. . ." vastas tööline külmalt.

„Soo. See olema väga hää! Teil ei tahtma enam siin tööd tegema? Teil tahtma aga vabrikut minu vastu mässama ässitama; teil tahtma politikut ära elama. . !

„Kes siis selle töö valmis on teinud, kui mina ainult politikat ajanud olen?" vastas tööline pahaselt.

See vastus vihdstas herrat, kes höövli töölise käest ära kiskus ja seda vastu poleeritud lauda virutades karjus:

„Sina tõbras, minu vabriku „jeseftföörarit" ja minu ausaid sellisid „zeitungis" teotama ja vabrikus töölisi minu vastu ülesässitama; — ei lubama ühelgi tööd tegema! . . Freich. . ! Teufel . ."

Tööline Paas astus vabrikandi ette ja ütles nutuse häälega, kus juures ta hääl kord korralt kõrgenes, nii et see tihti kurku kinni jäi ja sagedasti alumises oktavis algamd pidi, kus

---

*) Eelpool on Suli asemele Sule saanud, nii et nime rikutud on. Vanasõna aga trööstib: „Ega nime meest ei riku.

**) Mihkel Habe ja Oja olid „Karskuse Seltsi" liikmed.

***) Vabrikant ei teretanud tulles kedagit, iga tööline pidi teda teretama.

juures ta pääga väänles, kätega vehkles, jalgu trampis ja kugistas, nii et tema suur, kahar mustjuuks rabelemisest tõusnud tuule käes otse keerles:

„Mina olen üks õ i g u s e a r m a s t a j a inimene ja ei taha mitte, et ilmas hiirelgi ülekohut tehtakse. Nüüd on Jõgi ka ise siin, sellepärast räägin tema enese kuuldes ja ütlen temale suu sisse ära, mis mees tema õige on? ! . Tema ütles mullu mulle, et kirjutame ühe kirja ja kirjutame sinna kõik ratasringi nimed alla, et siis mitte näha ei oleks, kes esimine allakirjutaja on, ja nõuame: — et Suli lahti lastaks; et 2 tundi lõunaaega antaks ja tööpäev tunni osa lüheneks ja kõik, mis selle kirja pääl seisis, mida kontori ära anti. . . Et minu nime ka sääl all seisis, on õige, aga seda ei kirjutannd mina mitte ise vabalt, vaid Jõgi pettis mind, ma pidin seda tegema. Ja nüüd ta ütles jälle mulle, et tulla ka seda zeitungi panna, kuidas herra Vander tööliste teenitud tükitöö-hinda vabriku inspektori abil ära võtab. . ."

Jõgi ajas ennast sellepääle sirgeks ja vastas:

„Siin ma olen. Mõistke minu pääle kohut! — Kuid teadke aga ka, et niisugused „ilalakkujad", kes endid häätahtlisteks „tõerääkijaks" ja „õigusearmastajateks" nimetavad, tulevikus põlgtuse alla pandakse ja tööliste seast välja heidetake".

Herra Vanderi hääl värises. — Ta pööras oma „ausate teenijate" poole ja pidas neile rahustuseks väikese kõne, mis küll ärituse tõttu katkendline, siiski aga niipalju mõjus, et saadikud valiti, kes kontorisse läheks arupidama mis kurjategijaga tegema peaks. Valiti 13 meest, kes kõige ägedamad Jõe vastased. Need olid vabrikus vanad, kauaaegsed töölised kes pääle palga „orturahasid" said, mis aastas 150—200 rbl. välja tegi. Ka Jõele oli niisugust ametit ja raha pakutud, mida see aga vastu ei võtnud: — sest et ta teiste pääle kaebada ja keeltkanda ei tahtnud. Mida enam keegi teiste pääle kaebas, seda suurem „aumees" ta oli; seda kalli hinnalisemat tööd talle anti; seda enam talle palka juurde pandi. Nõnda loodi tööliste vahele erakonnad, et tööliste kasud üksteistele risti vastu käiksid. Ühinemisest ei võinud siin iialgi juttu teha, kurb oli tükitööliste elu näha, kellede üle ordnerid alati valvasid ja nende liigutusedki vabrikandile teadaandsid.. mille järele neile tükihind määrati. Kõik püüdsid nendega sõbralikult läbisaada, et „rahu" oleks.

Kõige ees astub Kilu; järele lähevad: Mihkel, Habe ja Oja. Pääle nende on kõrvalisema tähtsusega isikud, nii et ainult Paas'i ja Norm'i nimetada võiks. Kontorist saadetakse neid herraste kabinetti, kus neile suure, toreda krokodilli nahaga

polsterdatud diivanile ja suurde, üleni pehmete vedru toolidel istmed antakse. Sigari kasti ja kuld paberossi toosi lauale tõstes, ütleb herra Vander:

„Ma palun teid neid tarvitada, tehke nagu oleksite kodus!" Sellid valisid igaüks oma soovi järele pakutava välja, milledale herra Vander tule otsa süütas ja püsti jäädes kõnelema hakkas:

„Minu südamest armastatud tisleri sellid! — Juba 40 aastat olen ma seda wabrikut pidanud ja suuri töösid teinud. Üle maailma tarwitakse minu töösid..! Suured kuld ja hõbe aurahad, riigi mustad ja kuld kotkad on selle tunnistuseks, et Teie tublid töölised olete..! Aga ma ei ole veel seda näinud, et üks „noor-sell" julgeb nii jultunud kombel teiste „wanemate-sellide" ja isegi minu „jeseftföörari"; wastu üles astuda*) ja neid terwe maailma ees teotada..! Ammu panin ma tähele, et Jõgi ennast minu vabriku korra vastaselt ülespeab! Ta ei teinud kära mitte üksi enese asjadesse puutuvates küsimustes, vaid ta astus ka teiste eest välja, nagu mõni advokaat... Et ta ise väga tubli töömees on, sellepärast ootasin ma, et ta ennast parandama saab, kui ta wananeb ja perekonna mured teda selgema mõistuse juurde nõuavad. Kuid mida kauem ta siin oli, seda häbematamaks ta läks! Jgale ausale sellile peaks „sellide-herber" püha asi olema: sest langeb meie herberi asutus, siis langeb sellide au ja kuulsus — ning ühes sellega tööoskus. Sellepärast on see väga hää, et see mässujuur ise enesele otsa pääle on teinud..! Teie teate siis kõik seda tõendada, et Jõggi selle teotava laimukirja kirjutaja „zeitungis" on?"

„Ja! Jumala nime juures võime meie seda vanduda, et see Jõe töö on, kes väärt ei ole, et ta inimese nime kannab..!" vastasasid kõik kooris.

Vander vangutas pääd ja rääkis edasi:

„Ja, jaa!.. Eks need ole meie omad vitsad, mis meid peksavad?! — Sest mullu kui ta „herberimaksu"; maksmise vastu tõrkus . . . siis tegin ma teile ettepaneku, et teda tööliste seast väljaheita. Kuid teie olite selle minu ausa vana-inimese ettepaneku vastu... nüüd alles saate aru, et mul õigus oli!? Kas olete teie siis nüüd kõik selle poolt, et teda siit meie linnastki jäädavalt kaotama peaks?"

„Jah! herra Vander, meie oleme teie auliku ettepaneku poolt ja koguni nõuamegi seda, et ta siit jäädavalt kaoks!" oli üleüldine vastus, mille pääle Mihkel kõneles:

---

*) Sule oli viinaraha korjanduse organiseerija ja „herberi" „laademeister". Vander ise andis joogi hääks 10 rbl.

„Kõrge auväärt herra Ludvig Vander! Teie tahtmine on ka meie tahtmine, mis meie ühisel nõul ja jõul läbi viima peame. Kuid küsitav on, kuidas meie temast kõige kergmine jäädavalt lahti saaksime? Viskame tema ainult vabrikust välja, siis oleks seda temale vähe, tarvis oleks ka tema vaimu temaga tükkis kaotada Sest nagu näha, on temal siin juba austajaid ja poolehoidjaid . . ! Ja kui ta ise oma asjale otsa pääle ei oleks teinud, siis vist tõeste oleks ta kõik nooremad oma „u u e õ p e t u s e g a" pääst segaseks ajanud; need oleks kes teab, mida viimaks korda saatnud?! Mina mõtlen küll, et hää oleks, kui kõik tema sõbrad b o i k o t i alla saaksid pandud... kuid tema aga ise „mässule kihutuse" eest riigi valitsuse vastu, usu teotamise ja jumala salgamise pärast eluksajaks sunnitööle, ehk veel parem, kui täieste surmatud saaks! — Ma usun, et meie teeme vast nii: Seda teab igaüks meie seast tunnistada, kuidas ta „suure vene riigi" „õigeusu keisrit" on kõige koledamal kombel laimanud ja teotanud ning rahvast vene keisririigi vastu ülesässitanud! Ta on siin seletanud, kuidas „õigeusu keisril Siberis ia mujal suured kullakaevandused, suured mõisad ja vabrikud, soojavee hallikad, kõiksugu veskid, metsad ja jumal teab mis kõik veel olla — mis aastas miljonisi sisse tegevat:. ! Kuidas „õigeusu keisri" proua armukestega elavat: — sest kõik „õigeusu keisri" lapsed olla ju Rasputini omad; isegi ka aujärje pärija . . ! — Meil ei oleks muud tarvis, kui ainult seda mõnele politseinikule nimetada, siis oleks ta kadunud ja meie käed oleks puhtad tema rojasest verest... kahju ainult tema suurest perest..!"

„See on õigus! Õigus!... Õigus! Seda teeme kohe!" kajas mürisev kiitus.

Jseäranis joovastanud oli Paas, kes sigari nii ära oli unetanud, et suitsupilv tema allolevast diivanist ülestõusis. Jmelikul kombel oli sigari tuli krokodilli nahast läbi põletanud, ja alla polstri sisse läinud, mida nüüd kõik ühiselt kustutama hakkasid. Oli tuli kustutatud, algas „k o h t u i s t u m i n e" uuesti.

Noorherra Vander võttis sõna ja kõneles:

„Minu isast armastatud tislerisellid!.. Teie ettepanek on minu meelest kaunis karm!.. Mina tunnen küll vähe politikat, aga kui meie üht r u m a l a t t ö ö l i s t suureks politikategelaseks hakkaksime tunnistama, siis oleks see ehk meie poolt temale kiituseks. ?! Temal on kodus ka väiksed lapsed, ja kui meie tema surma saadaksime, siis maksasime meie t e m a „p a t u d" t e m a l a s t e k ä t t e..! Mitte sellepärast, et tema esimise pojale minu pruut esimiseks vaderiks olnud... ei räägi ma tema eest, vaid sellepärast, et kurja mitte kurjaga tasuda.

Ka meie võime mõne sõna keisri kohta öelda, isekeskis ja kui temal sõpru on, siis võime ka ise surmatud saada?! Mina arvan, et meie — o m a k o h u t ise oma asjade pärast, ise tema pääle mõistame; kõik salakaebtused jätame nende jaoks, kes sellest endid elatavad; see on nuuskurite töö . . ! Meie teeme aga minu auväärt isa ettepaneku järele ja ajame ta ainult eneste seast ära. Vaadake! Mina annan sada rbl. raha: Ostke selle eest „h e r b e r i p ä ä k o o s o l e k u l“ „ü k s h ä ä l i i k“ ja teatage sellest kõigele, et Jõgi kuhugile tööle ei võetaks, kuid pidage aga oma suu, ärge sellest ühelegi ütelge, et ma teile selleks raha annan . !“

Kõik kumardasid pääga. Kilu lükas vurrud suu eest kõrvale ja vastas väriseval häälel:

„Kas tääts? Se on püha tõde minu vennad! Kas tääts? See on püha jumala sõna mida, teie k. t. herra Vander ja noorherra arvasite . . ! Kas tääts? Nüüd peab see alatu inimese näru meie seast kaduma! — Ma tahan nüüd igale sandile „Maarja kabeli“ väravas 5 kop. anda . . ja herberi pääl kas või saja rubla eest liiku osta. Ma söön siis oma mütsi ära, kui see inimese räbal sääl veel tööd teeb, kus mina olen . . . Võtad sa hommikul tilga viina, siis on see õhtul „zeitungis“... Jga päev kuula tema „prostat“ lärmi..!“

Pääle Kilu võttis vana Vander lõpu-sõna ja rääkis.

„Soo! Nüüd oleme meie siis oma asjaga valmis! Teie, minu armsad tislerisellid, minge nüüd jällegi rahuliste tööle! Unetage kõik pahandused ära; teie võite minu juures veel kaua, kaua oma igapäevast leiba teenida! Küll ma lasen selle võrukaela siia tulla ja annan talle teada, et ta oma passi ja palgaraamatu kätte võib saada ja minna, kust ta tulnud on .!“ Kõik „sellid“ tänasid oma leivavanemaid pisasilmil kättpidi ja läksid õnnetunnetes vabrikusse, kus nad „oma kohtu“ otsustest kõnelesid.

Kui Jõge tagaselja tehtud otsust kuulama kutsuti, küsis kirjutaja Tuks sõbralikult:

„Teie ei taha siis tööd enam teha, vaid mõtlete siin ainult oma politikat ajada . ? ! Minge nüüd siis sinna oma polikat ajama, kus teile selle eest maksetakse. Herra annab teile nüüd veel kahe nädali palga; tal on südamest kahju teie perest, kuna teil muidu siit kopikutki saada ei oleks...“

Jõe näole tekisid ärevuse ilmed. Ta süda peksis keha väristades, siiski vastas ta rahulikult:

„Minu töö saab arvatavasti laupäevaks valmis ja siis on mul siit 150 rbl. saada. Et teie mind aga enne selle töö lõppu

ära ajate, siis on mul õigus praegu teilt lõpuks kogu-arvet nõuda."

„Noh küll me' sellega õigeks saama, antke aga oma tööriistad käest ära!" ütles kirjutaja Tuks salakavalalt, enesele sõbraliku nägu tehes. Jõgi läks tööriistu äraandma. Kui ta jällegi kontorisse astus, oli ka vana Vander ise sääl. Kui Vander Jõe arve nõudmist kuulis, vihastas ta väga ja karjus, nii et ta punnis silmad päänst veel enam välja tungisid:

„Ah sina häbemata tahad magamise ja tööliste minu vastu ülesässituse eest 150 rbl. saada?! Kuradi varas! Näe, siin on uks, mine kaeba mu pääle, ma ei anna sulle kopikutki. Marss!"

Nende sõnade juures nätias ta käega ukse poole, Jõe otsa vihaselt vahtides.

Jõgi täitis käsku, sest ta lootis, et vabrikute inspektor temale täiesti oma kaitset ei keela ja läks nüüd inspektori juurde. Sinna jõudes selgus, et tema tarvitajal peab omal tõlk ühes olema.

Kui Jõgi kõrtsid ja õllepoed läbi oli käinud ja tõlki asjatult otsinud, siis juhtus ta kokku ühe kõrgema kooli kasvandikuga, kes lahkusega abiks astus. Paraku ei mõistnud see aga vabriku asju ümberpanna; isegi ei teadnud ta eestigi keeles niisuguste asjade nimesid, mis Jõgi temale seletas. Polnud midagi parata, pidi uut tõlki otsima.

Kahepäevase otsimise järele sai ta ühe vana vallakirjutaja kätte, kes õllepoe laua all oma väsimust välja puhkas. See öeldi väga hää tõlkija olevat ja nüüd pidi Jõgi tema järele ootama, kuni ta toibus, et tööd võiks alata. Kui Jõgi soovitatud tõlgi pääd „parandanud", rauges ta usk tõlgi tähtsuse sisse ja ta pidi tunnistama, et temal õnneks ei ole kohtus oma asju ajada.

Veel läks tal korda ühte töölistest leida, kellele ta päevapalga välja maksis, mille eest see temale tõlgiks tuli. Kuid esimine lugu kordus ka viimasega: üks ei mõistnud ühte ega teine teist. Jõgi pidi ise oma „venekeele" tarvitusele võtma, mille tõttu ta niikaugele sai, et inspektor telefoni juurde läks, Vanderi vabrikust asja sisu järele kuulas, ja siis kaebajale ütles:

„Teile maksetakse teie lõpuarve ületuleval laupäeval välja, siis on teil vabrikus väljamaksu päev. Kui nad siis veel teile kahenädala palka välja ei maksa, siis alles tulge minu juurde!"

Kui Jõgi inspektori tähelepanekut tükitöö arveraamatu pääle juhtis, heitis inspektor käega ja vastas:

„Mina tunnen ainult päevapalga arveraamatut ja selle järele oleks teil, kui teile on ülesöeldud, kahe nädala palk, see

on: 10 rbl. saada. Nüüd on asi küllalt selge, teie võite minna!“

Kui Jõgi ikka oma õigust nõudis, põrutas inspektor: „Kui teil ise omad säädused on, siis ärge tulge nendega mitte minu juurde, need ju siin ei maksa; ei võigi maksa!“

Kui Jõgi veel sellegagi ei leppinud, astus inspektor jällegi telefoni juurde ja tellis politseist omale abi. Nõudja nägi, et asi koguni hulluks läheb, sellepärast astus ta oma tõlgiga uksest välja.

Paaripäevalise vihastamise järele läks Jõgi jällegi Vanderi vabrikusse, saksakeelne palvekiri käes, mida ta herra Vanderile äraanda palus.

Kui Vander kirja avas, luges ta järgmist:

„Herra vabrikant Vander!

Juba 7 aastat olen ma Teie teenistuses olles Teile lugupeetud tööline olnud. Kuigi meie vahel mõnikord väiklane nääklemine on ette tulnud, siiski oleme omavahel kokku leppinud ja meie vahekord pole ikkagi nõnda teravaks läinud, et kohus meie asju oleks pidanud seletama. Ma loodan et Teie ka nüüdki mulle mu teenistuse ise vabatahtlikult välja maksate! Tulevikus võin ehk jällegi Teie tööline olla ja Teile hääd tööd teha, olgugi, et meie vahekord praegu pahaks on läinud! Mul on kodus 6 väetimat last, Teie nende leivapalukese ära ei kisu, seda ma ei usu. Ootan Teie lahket vastust Teie vabriku kontoris.

Aupaklikult, Teie tööline
M. Jõgi.“

Kui Vander kirja lugemise lõpetanud, võttis ta omad topelt prillid eest ära, naeratas endamisi ja mõtles:

„Soo! Või nüüd olen ma temale jällegi herra! Mingu aga inspektori juurde oma lõpuarvet otsima! Niisugune alatu vastuhakkaja!“

Ta kutsus oma poja, kes ka kirja läbi luges ja ütles sellele:

„Sa Ludvig, mine vaata, missugune ta nägu nüüd on! Kas on ta kõrkus juba murdunud!“

Noorherra imestas Jõe ilmumise üle ja küsis temalt:

„Noh, kas võtate nüüd oma raha vastu? Olete ju mu isale kirjutanud, et jälle tööle tahate tulla ja kahjatsete, et rumalasti olete teinud? ! . Et teie seda ka nüüd ise olete näinud, et te rumal inimene olete, see rõõmustab meid väga ja sellepärast anname teile teie raha nüüd siis kohe kätte, kuna te seda muidu alles kahe nädala pärast oleksite saanud!“

„Palju teie siis mulle nüüd maksta mõtlete?“ küsis Jõgi sirgelt seistes.

„Jkkagi kahenädala palga — seda te ju ometi teate, sest ega meie teile raha kuskilt varastama lähe, peate ju ometi ise teenima. . .“ vastas noorherra pahaseks saades:

„Kui teil tõesti tahtmist on ühe vaese perekonna suust palukesi ärakiskuda, siis võtke ka see kahenädala palk! . .“ vastas Jõgi pahaselt, sest et ta noorherra uhket iseloomu tundis ja sellega omale kôike arvet väljamaksma sundis, sest et see haavatud uhkuses alati kõik väljamaksis, kuid herra vihastas ja karjus:

„Kuidas tohid sa tõbras*) mind ja minu auväärt halli isa teotada!? Oleme meie sinu näru kopikate röövlid?! Kas tahad, ma lasen su praegu türmi pista?! Niisugune frech! . .“

„See ei ole ju mitte esimene kord, kus teie minu valu ja vaevaga teenitud kopikud ära õgite! Ennem olete teie mul oma „auväärt halli isaga“, 7 aasta jooksul, juba 300 rbl. ära võtnud! Teie olete täitmata prasiidid . . ! — Teie isegi ehk imestate selle üle, et tööline nõnda palju kannatab; . . sellest hoolimata ikka veel töö juures rabeleb, ja rohkem teenida katsub!! Isegi söögi tundidel olen ma tööd teinud, et oma elupuudusid parandada, kuid ometigi ei ole ma niisugust abinõu veel leidnud, kuidas oma teenituid kopikuid Teie käest kätte saada! Kõik raha, mida ma üle kuue rubla nädalas olen teeninud, olete Teie enamiste vale ja vägivalla abinõudega, nii hästi minu, kui ka teiste tööliste käest ära kiskunud; On ju õigus, et Teie mulle mõne väikese töö eest 9 rbl. jne. nädalas olete väljamaksnud, kuid seda on väga vähe ettetulnud ja sedagi andsite Teie just sellepärast, et meie siis jällegi ikka katsuks uuesti 9 rbl. nädalas teenida. Teil on see kõik nii ette ära arvatud, et ma siis teise suurema töö viis rubla nädalas teenides valmis pean tegema, nagu see Teie keeruliste vale arve raamatu pidamise järele „õigus“ olla! Jga tükitöö hinna kirjutate Teie alles siis arveraamatusse, kui töö valmis on ja kui keegi sellega mitte rahul ei ole, siis on see Teie keeli üteldes: „schkandali tegija“... ja saadate ta politsei võimu abil väravast välja . . ! Kaevata ju töölisel kuskile ei ole, sest et see kohtus omale alati õiguse saab, kellel suur kukkur on! Ükski tööline teisele tunnistajaks ei tule — ja kohtus mõistetakse päevapalk; 70—80 kop. päevas välja. Pean tunnistama, et ma ise enese mõrtsuk olen ja tööliste kasude vastu töötan, sellepärast et ma üleüldse tükitööd vastu vôtan! Sest sellega

---

*) Noorherra keel on parandatud, kõik „kuradid“ ja ropud sõnad jäävad ära.

rikun ma enese tervist; hävitan kõik omad vaimlised huvid ja teen üksinda 3 inimese töö korraga ära, nõnda et 2 inimest minu pärast värava taga peavad nälgima ja oma korda ootama, kuni nad minu asemele saavad, kui ma juba 30—40 aastaselt mullas mädanen . . ! Aga oodake. . ! — See aeg ei ole enam mitte kaugel, kui meie ühendatud jõul niisuguse vale ja vägivalla vastu välja astume ja hüüame: Kadugu tüki töö"..!"

Kaugemale Jõgi enam ei saanud, sest kõik kontoristid, kes senini Jõe juttu üle aina naersid, astusid nüüd ta ta ümber ja ütlesid sõbralikult meelitades:

„Teie olete ju üks tark inimene! Saage ometi aru, et tükitöö teile kasulikum on, kui tunnitöö; teie teenite ju tükitööga enam. — Mõnikord olete Teie ju kognni 15 ja 18 rbl. nädalas ära teeninud, kuna te'päiviti ainult 5 rbl. nädalas oleksite saanud. — Meie oleme siin teie teenistuse aastas kokku võtnud, ja see on ligi 360 rbl. aastas, kuna te' päiviti 300 rublatki poleks saanud. Jäke kord ometi oma rumal lärm ja võtke oma raha, mida herra isegi teile muidu annab: — sest et teie ju täieste muidu see 10 rbl. saate! Tööd ei ole teie siin ju enam kaua teinud . . ! Minge nüüd sinna, kus teile suure lärmi eest rohkem maksetakse, kui siin saite! Kõik teised töölised tahavad ikka tükitööd, tema tahab aga päeva tööd . . . et siis hää laiselda ja politikat ajada oleks . ! ? Aga kui meie teile nüüd päiviti maksma hakkame, siis tahate teie jälle, et meie teile tüki viisi maksaks . ! Mis teie mässate siin ? . ! Ärge laske ennast ometigi hullumajasse viia ? !"

„Hullumajas ma juba olengi, kuid sellegi hullumajasse peab tungima hüüd : „Leppimata võitlus maailma töörahva rõhujate kapitaliste vastu!" Tähendab: Teie ei saa tööliste vaevast enestele tulevikus enam suuri rahamägesid koguda... vaid teie südamed peavad vabaks saama sellest täitmata raha jänust... — sest meie peame maapääle „taevariigi" looma! . . „Ja kes nüüd seda taevariiki vägisi enestele kisuvad, need saavad selle kätte !*)

Jõgi pidi vaikima . . . sest noorherra Vander tagus oma jalgu vastu põrandat ja kisendas :

„Tooge" kardavoi ! . . Tooge ruttu ! Ma tahan talle lurjusele näitama, kus tema „taevariik" on !

Teie oma „kardavoi" karjumisega mind ei kohuta. — Tellige neid, siis on mul julgem siin seista: sest et ma seni koguni kaitseta olin!.. vastas Jõgi jonnakalt.

„Välja siit kuradi prohfus..!" hüüdis nüüd vana Vander väriseval häälel.

---

*) Piibli sõna

Jõgi jäi endise koha pääle ja vastas:

„Antke mulle mu õige lõpuarve, siis lähen ma kohe!..“

„Küll ma sulle kuradi tõprale su „õige lõpuarve“ näitan“ ütles noorhera, läks telefoni, juurde kus politseisse rääkimine algas.

„Laske Jooses*) siia tulla!“ ütles vana Vander kirjutaja Tuksile, kes kohe hoovi pääle Joosise järele ruttas. Minuti pärast oli Jooses tellitud kohal. Vander näitas sõrmega põlastavalt Jõe pääle ja ütles:

„Kuule Jooses! viska õige see lojus siit välja..!“

Jooses kahmas Jõe hagarasti sülle ja hakas temaga uksest välja minema. Ehk küll Jõgi Joosest pea poole vähem, siiski sünnitas ta vastu-rabelemine Joosesele väljaviskamises raskusid. Seda nägi Vander ja ruttas Joosesele appi.

Jõe õnneks astusid kolm poliseiniku parajasti uksest sisse. Tulejaid nähes langes Vanderi ülestõstetud kantsik alla, ilma et ta Jõge oleks puutunud. Politseinik, kes asjast ei teadnud, päästis Jõe ta rusuja käest ja küsis Jooseselt, kelle kraest ta kinni hoids; keda ka 2 linnavahti kinni hoidsid:

„Mis sa siin teed..? Tule politseisse!..“

„Mina täidan siin vabrikandi herra käsku... muud mitte midagi..!“ vastas Jooses kohkunult.

„Kus on siis see mees, kes siin „mässab“?!“ nõudis politseinik ärevuses ringi vahtides.

„See on siin!“ vastas Jooses sõrmega Jõe pääle näidates.

Vander astus ametnikude ette ja rääkis Vann'i kätt surudes, pääle teretamise:

„Ah herra Vann! Olge nõnda hääd ja laske see „mässaja“ siit ära viia!.. Ta on juba kõik vabriku inimesed minu vastu üles kihutanud ... ja nüüd lubab meid ära tapma tulla!..“

Ametnikud asusid nüüd Jõe ümber. Vann küsis paukuvalt:

„Kes sa oled? Mis su nimi on?“

„Mina olen selle vabriku tööline, minu nimi on Mats Jõgi, ning pean nüüd siin oma lõpearveid!“ vastas Jõgi uniselt, sest Vanderi kantsiku ja Josese rusika löögid olid teda uimastanud,

„Vait!.. Tuled politseisse... Küll me sääl su „lõpearved“ õiendame!“ vastas Vann Jõge ukse poole lükates, milles ka teised teda aitasid.

Jõgi võttis kõik oma julguse kokku ja ütles protesteerivalt:

---

*) Jooses oli vabriku hoovipois, kes töölistele vabrikusse niipalju viina muretses, kui seda vaja oli.

„Teie olete õiguse pärast korra kaitsejad, aga mitte selle rikkujad! Mispärast tõukate teie mind ilmaaegu? Küsige ka minult enne midagi ja kui teie leiate, et ma siit äraviimise väärt olen, siis tehke seda! Praegu on see veel enneaegne! Ja nüüd ütelgu herra Vander, mispärast ta mind „mässajaks" sõimab?! -- Mina ei ole mitte oma l õ p u a r v e t siit saanud; — vaadake, siin on minu arveraamat! Ja kas tuleb siis seda „mässajaks" lugeda, kes ise õigust teeb ja seda ka teistelt nõuab?"

„Mitu sada rubla sul siis siit õige saada on?" küsis Vann pilkavalt.

„Sada viiskümmend rubla!" vastas Jõgi. Ametnik naeratas tahtmatalt ja ütles:

„Noh siis kaeba kohtusse!" Jõgi pööras ennast vabriku noorema kirjutaja poole ja küsis järsult:

„Kuulge herra Reinmann! Teie teate seda kõige paremini, kui suur see arve oleks, mis mul siit praegu saada on?"

„Ja kui teil see töö valmis oleks, siis võiks teie küll sada viiskümmend rubla nõuda, aga selle töö juures läheb vahest teil veel mõni neli-viis nädalat ära, kuidas teie võite siis siit tervet arvet nõuda?!"

„Soo! Teie olete siin kolm vannutatud meest ja kuulete nüüd seda päält, et mul siit siis 150 rbl. saada on, kui mu töö valmis oleks. Et aga mind siit toore vägivallaga, ülesütlemata ilma ühegi põhjuseta välja aetakse ja mind mu tööd valmis ei lasta teha, sellepärast nõuan ma, Veneriigi sääduse põhjal, kõike seda arvet . . . Nüüd võin ma siit küll ära minna!.." ütles Jõgi suuure rõõmuga, nii et ta hääl otse kurku kinni kippus jääma.

Noore vabrikandi silmad läksid pääs punni, ta vastas Jõge süüdistades:

„Kes on teile teie raha keelanud? Kõik mis teil siit saada peaks olema, võite kohe saada. Võtke see ometi kord vastu ja tehke et ma teid enam ei näeks . . ; ma ei või teid mitte näha!"

Jõgi astus kirjutaja ette, üteldes:

„Noh, nüüd on teil luba mulle minu arvet väljamaksta! Antke see mulle kohe ära et ma siit ükskord ära võiks minna: sest muidu võiks täna mu elu siin veel hädaohus olla?!„

„Palju tal siit siis tõepoolest õige saada oleks!" küsis noor vabrikant kirjutajalt, silmadega kõneledes . . .

„Kui talle kõik väljamaksetakse, siis tuleks talle küll 159 rbl. 65 kop." vastas noor „v i l u m a t a" kirjutaja kogemuses.

Jõgi pööras ennast ametimeeste poole, üteldes:

„Teie kuulete herra Vann, et mul siit koguni 159 rbl. 65 kop. saada on?“ mille pääle Vann vaikis.

Noor vabrikant vahtis vihaselt kirjutaja otsa ja karjus: „Kust kurat sa niisuguse arve said?! Kas sa kuradi molu tahad ka selle vargaga kokkumängida?.! Maksa siis seda enese taskust talle välja! Tõbras!..“

Noor kirjutaja läks näost kõrvuni punaseks ja näris oma huuli. Vana Vander kuulis seda kahekõnet teisest toast ja hüüdis:

Herra Reinmann! — Tulge vähe siia!“ Vann andis oma kaaslastele äramineku käsu ja hakkas ise vabriku kontorit mööda, käed selja pääl jalutma. Noor vabrikant läks ühes kirjutajaga vanaherra kabinetti, kuhu nad kõik tükiks ajaks jäid. Ainult Jõgi seisis veel nagu võitja endise lahingu platsil. Mõne kümne minuti pärast tuli „virtin“ ja käskis ametniku enesega ühes tulla, mida kutsutav ka tegi. Pühalik vaikus valitses nüüd vabriku kontoris. Ainult tumedad pudelite lahti korkimise paugud kõlasid kajavalt teistest tubadest. Nõnda kestis see pea paar tundi. Jõele läks ootamine juba väsitavaks, sellepärast võttis ta enesele ise istme. Ükski teda siin enam ei tülitanud: sest ka kirjutaja Reinmann asus nüüd ühes teises ruumis, kus ta oma tööd tegi. Jõgi sai aru, et teda ootamisega ära-väsitada tahetakse. Juba ütles ta südames üks hääl: „Jäta ometi kord järele ja mine minema: sest nõnda ei pea mitte ainult sina üksi oma „lõpearveid“ — vaid pea kõik selle linna käsitöölised! Kuid siiski „võttis ta südame rindu“, läks kirjutaja jutule ja küsis:

„Kas Teie juba ükskord minu arvetega valmis ei saa?“

„Täna ei saa Teie vististe küll mitte midagi: sest saksad heitsid magama ..“ vastas kirjutaja kelmikalt.

„Aga kes sääl suures saalis siis paugutavad, kui saksad magavad?“ küsis Jõgi imestades.

„Vaadake isand Jõgi! Teie ise olete enese seisukoha ära rikkunud! Teie olete terve linna enese vastu vihale äritanud ja nüüd nõuate veel, et ma teie eest kostma pean! Kas tahate, et ma ka oma elu pean teie eest jätma!? Seda ma ei või ja sellepärast ei tea ma ka mitte midagi! — Ma ei tea, palju teil siit saada oleks, ei ka mitte seda, kes sääl magajate sakste juures paugutavad! — See, mida ma enne ütlesin, nagu oleks teil siis siit 159 rbl. jne. saada, kui teie tööga valmis oleks, sündis täiesti kogemata: See arve on ühel teisel töölisel ja nimelt: August Kilul saada, mitte aga teil. Teie arve teeb välja ainult 10 rbl., sest et teie alles laupäeval oma nädala palga välja saite. Ja see poole nädala palk, mis teil siin sees on, jäeb nende tööriistade eest, mis teie „värtsist“ puuduvad,

Et teid herra ise ilma kahe nädala pääle ülesütlemata lahti laseb, siis maksab ta teile ka kahe nädals palga, see on: 10 rbl. välja. Kui teie sellega rahul olete, siis olge hääd ja kirjutage siia alla, et „lõpuarve" kätte olete saanud!"

Jõgi kuulas kirjutaja juttu päält. Kui see lõpetanud, vastas ta:

„Millega põhjendate teie seda, et need vanad riistatükid, mis küll juba siis puudusid, kui ma nad oma hoole alla sain, ühtekokku 2½ rbl. maksavad? Üks ⅜ tolline pöitel puudus enne, selle asemele lubasite uue anda, kuid ei annud, ja see maksab uuelt 18 kop. Üks ¼ tolliline puur läks teise töölise käes katki, kellele ma seda andma olin sunitud... ja see maksab uuelt 25 kop. Ka tollipulk puudus enne, pidin küll selle asemele uue tegema, aga et mul tükitöö oli, ei võinud ma seda omast ajast teha. Mis teeb selle arve siis nii suureks?"

„Vana herra enese käsk... ja siin „värtsi-lehel" teie allkiri, see on kõik. Tahate sellega rahule jääda, siis saate raha, muidu mitte kopikutki."

„Ma tean, et teil meelevald on ühe töölisega seda teha, mis teie mõtlete: sest et töölised ise seda teha aitavad!.. Siin on praegu üks puruvanameelne erakond „sellisid", kes õigust ütelda, teiste naha pääl elavad..! Neil on nina nuhkimiseks ja keel rääkimiseks, nad joovad nädalad otsa; vaevalt, kui nad 2—3 päeva üle kahe nädala vabriku tulevad. Neile maksetakse nädalas 13—28 rbl., kuna alatised tükitöötegijad, õigemini:—„e n e s t e t a p j a d" ainult 4—5 rbl. nädalas saavad..! Juhtub mõni kange „k r a t s i m i s e g a" mõne kopiku sellest üle teenima, siis kantakse see teise töö juurde üle ja väljamaksu ei tule ikka mitte kunagi. Ainult need tükitöölised, kes „meistrile" altkäemaksu maksavad... ehk viina ostavad, teenivad hästi!.. Muidu on lugu ikka nõnda: mis ühe tööga saab, seda teine töö sööb..! Ja kui mõni ärksam siin õpipoiste liig rohkuse vastu vaidleb*), siis saavad töölised sellest nõnda aru, et vaidleja üks tööliste kasude vastane olla, kes oma „kadeduse pärast" seda mitte näha ei võivat, et vaesed lapsed omale ka ameti õpivad... Ma olen selleks juba 8 aastat tööd teinud, et töölisi raskest orjaunest äratada, kuid mu katsed on kõik asjataks jäänud! Ja nüüd on mul siit 159 rbl. saada, kuid ma usun, et töölised seda häämeelega näeks, kui ma sellest kõigest ilma jäeks! Kuid siiski peab valgus kord pimedusest võitu saama ja kõik vale vennad ühes öövarjudega kaduma..!"

---

*) Jgal sellil oli 8—12 õpipoissi neid aga Jõgi vastu ei võtnud, mille pärast ta vabrikandi põlgtuse alla sattus..! —

Jõgi pidi vaikima, sest et politsei ametnik ühes vabrikantidega kirjutaja jutule tuli.

Jõge nähes algas noorherra:

„Mis siis see siin veel ootab? Kas ta varganägu siis ikka veel oma raha vastu ei võta?"

Kirjutaja tegi magushapu näo ja vastas:

„Ma pakun talle siin juba 3 tundi lõpuarvet, aga ta ei võta vastu, vaid sõimab aga teisi töölisi ja laimab teid. . !"

Herrasmeeste loomulikud punnis silmad läksid pääs vihast otse põlema. Ka Vann vahtis vihaselt Jõe otsa ja ütles, nii et koer teises toas huluma hakkas:

„Kas lähed siit, või lased ennast viia? — Mis sa siin vahid?"

Noorherra pööras end Vanni poole ja ütles temale lahke viisakusega:

„Ma palun teid, herra Vann! . . Olge nõnda lahked ja visake see kuradi tõbras siit välja! . . Ma ei või teda mitte enam näha! . ."

Vann võttis Jõe kraest kinni ja tahtis teda uksest välja visata, kuid nokastanud oleku pärast komistas ta ja langes kolinal maha, nii et ta müts kaugele nurka lendas. Jõgi kiskus ennast tema käest lahti ja ütles pahandavalt:

„Niisugune ei tohi mitte iialgi minu vintsutajaks hakata! Kui teie rüseleda tahate, siis otsige väljast omasuguseid — aga kained ja mõistlikud inimesed jätke täiesti rahule! Ärge arvake, et teie üle mitte valitsust ei ole. Ma tahan näidata, et teid endid siit ära tuleks viia!"

Vann ajas ennast ülestõustes sirgeks ja ütles paluvalt, nagu oleks ta kukkudes mõne kondi murdnud:

„Olge hääd, herra Vander! Keerake see uks lukku! Ma ütlen . . . ei, ütelge minu nimel telefoni läbi, et mulle siia abi saadetaks! . ."

Kuida kästud, nõnda tehtud. Mõne minuti pärast oli uus abivägi kohal Kuid nüüd ei tehtud Jõega enam endist viisi nalja, vaid kõik ta sõnad ja teod võeti protokolli üles ja ta ise viidi vangi.

Kui Jõgi teisel päeval vangikongi aknast välja vaatas, siis sõitis üks tõld mööda, kus sees herrad: Vander ja Vann ning kaks tunmata preilit istusid. Tõld peatas ühe suure, toreda neljakordse kivi maja ees, mis nagu hiigla loss teiste omasuguste seast ülesse tõusnud ja nüüd oma kõrget kuldset nime maa ja linnale näitab. See kuldne nime oli kõrgele katuse

võre külge kinnitatud ja seda võis selge ilmaga 3 versta tagast näha, nagu oleks taeva pääle kirjutatud: „Гостинница «Вельная» А. Н Ряцевъ.“ Kõik sõitjad astusid siia sisse, ainult kutsar Jooses, kes eila Jõge välja viskas, pööras hobused ümber ja läks neid jalutades minema. Jõgi laskis oma pää norgu ja mõtles endamisi:

„Küll lai on halli udu ring,
Kuid oota igatseja hing: —
Küll päike udu ära a'ab
Ja rahvas silmad lahti saab. . .“

Ühis-töökojas. . .

Jõulu kuu oli juba lõpule jõudmas, kui tööline Jõgi külmetanud uulitsa konarikku mööda koju poole sammus. Alati oli ta lõbusas tujus tulnud, kuid täna on ta väga murelik. Kui ta läbi koridori tuli, siis ei tunnud tema naine ja lapsed teda tema astumisest ära. Kui abikaasa õhtu-laua oli katnud, hakas ta õhates sööma.

„Papa, mis sul täna viga on, et nii kurb oled?" küsis kuue aastane tütar.

„Sina laps oled alles väiksekene ja ei tea elumuredest veel mitte midagi. —Meie leiva koorukest, mida meile nii väga vähe on, tahetakse päris ära võtta. . ."

Lapsed ei saanud isa ütlemisest aru ja nõudsid sellele seletust.

„Vaadake lapsed! — Aasta tagasi, unetasin ma peaaegu ära, et teie mul toita olete. Ma tundsin omas südames isu õiguse järele ja hakkasin tööle, et õigus meie maale võiks elama asuda. Ma võitlesin vale, valtskuse ja ülekohtu vastu, kuid kurjale ja tigedusele ei annud ma mitte maad. Sellepärast tõukas tigedus mind enesest ära, ja pani mind inimeste viha alla, sest ta kartis, et inimesed teda ka põlgama hakkavad?! Nüüd olen ma kui kõigest põlatult omale ja teile igapäevast leiba püüdnud teenida, kuid see läheb ikka kord korralt raskemaks! Praegu on jõulud tulemas, mil igaüks omale ja oma perele selleks ajaks ikka paremat kõhutäit püüab muretseda, aga mulle on see täiesti võimatu! Kuid ärge sellepärast kurvaks saage, küll tulevad ka meile jõulud. Niisamati, kui nüüd päike kordkorralt jälle kõrgemale hakkab tõusma ja suve läheneb, niisamuti tõuseb ka tõde kordkorralt kõrgemale ja meie eluõigus läheneb. . ! Enne ristiusku peeti jõulu pühi päikese pühiks, sest siis nägid looduse rahvad ära, et päike jälle tagasi tuleb, neid soojendama. Nüüd pöörab päike meie

poole tagasi, sellepärast peavad need inimesed, kes Jeesust omale jõulu päikeseks ei pea, kes „päikese-pühi", ehk jälle lihtsalt söömise ja joomise pühi, olgugi, et neil „söömise ja joomise pühad" alati ongi..! Meie maal on see „söömise ja joomise püha" väga lugupeetud. Teenijaid sõimatakse muidu alati, kuid jõuluks antakse neile kingitusi. Jõulu pühiks püütakse kõiki rõõmustada . . Meie oleme sellest põlatud tööliste klassist ja sellepärast ei ole meil küll muud rõõmustajat, kui see „loomalautas" *) sündinud „Jõulu laps", kes inimlikku tõtt kuulutas ja just meie õiguse eest võitles . . mille pärast ta ära tapeti! . . Nõnda suri ta meie eest . . !"

„Räägi meile sellest jõulu lapsest nõnda, et meie sellest aru saame!" palusid lapsed kui ühest suust.

„Vaadake lapsed! Jõulud tähendavad ühe mehe sündimise päeva, kes ligi kakstuhat aastat tagasi, sündis. See mees oli üks vaeste õiguse eest võitleja. Tema sündis kõige koledamal ülekohtu ajajärgul ja ta tõe kuulutamise pärast löödi ta risti: sest et Teda mässajaks, valitsuse vastuhakkajaks . . . ja jumala teotajaks peeti, nagu meiegi ajal tõe kuulutajad niisugusteks peetakse ja sellepärast üles poodakse. . ! Siiski pööras ta inimese-soo aja ratta ümber: sest palju inimesi hakkasid pääle tema surma, tema õpetuse sisse uskuma ja elu sai omale aegajalt uuema kuju Esiteks hakkas valitsev klass: see on need inimesed, kelle käes kõik maailma rahvaste varandused seisavad... selle õpetuse vastu võittlema. . . Kõik, kes tema õpetuse järele elasid, tapeti; põletati ka elusalt tules ära . . ! Kui aga selleaja valitsus ära nägi, et selle õpetusega hää on inimesi omale sõnakuulelikus orjaks teha . . . siis võttis ta selle õpetuse omale orjastamise abinõuks . ! Meie ajal ei ole asi sugugi paranenud ! Püütakse küll, nagu ma enne ütlesin, tema sünnipäevaks teenijaid rõõmustada, aga seda tehtakse selleks, et tööliste seas lõhesid sünnitada. Ühele antakse, aga teise käest võetakse ära. Töölistele, kes vabrikutes töötavad, on jõulud õnnetuseks . . . kellede seast ka mina olen . . ! Alati tuleb seda ette, et vabriku tööliste käest just jõuluks nende teenistus vähemaks võetakse ! . . Selle raha eest püütakse siis mõnda vigast, ehk vana inimest mõne kopikuga rõõmustada ; . . antakse ka orjameelsetele kontori teenijatele kingitusi. Viimasel ajal on see „kinkimine" päris sunduslikuks saanud: — ükski ei julge oma teenijat jõuluks ilma kingituseta jätta. Siiski kõige rohkem antakse sellest rahast pillamiste pääle välja. Selle raha

*) Jõgi uskus, et hommikumaal selleaja vaesed inimesed loomadega ühes elanud, sellepärast olla lugu loomalaudast jne. kirjapandud.

eest ostetakse: kuld keesid ja hõbe vaasisid; ostetakse ka uimastavaid jookisi: — schampanjerit, conjakit, pilsineri jne . . !"

„Ja seda raha võetakse siis tööliste käest ära?" küsisid lapsed.

„Nõnda küll. . . aga ärge saage sellepärast kurvaks, sest ka meilegi saavad ometigi jõulud tulema! Kord tuleb ometigi aeg, mil' väljaarenènud inimese-sugu üksteise teenistuses olles, ühetaolisi jõulupühasid peavad . . . mil' mõned mitte endid lõhki süüa ei võiks ja teised jälle nälgima, ega näljasurma surema ei peaks!"

„Ah, mis sa ajad lastele niisugust rumalat juttu! . . Parèm räägi sellest selgemalt, kuidas sind säält viimasest urkast jällegi ära aeti . ! !" küsis naene murelikult.

„Ära mind küll vee! ei aetud, kuid tööd pakuti mulle ainult veerand hinna eest!" vastas mees kurvalt.

„Oh sa püha Jumal! Mis meie siis küll teeme? Näe kuu on õige kõrgel; . . ilm läheb jälle külmale . . . aga puu pulka pole meil kuuris . . ! Küll tulevad siis meile tänavul jällegi kurvad jõulud . . !" kurtis naene silmi pühkides.

„Meie elu on küll liiga kurb siiski teed sa oma rumalusega mulle veel niisugust nalja, et tahtmatalt naerma pean..! Ütle õige ka seda mulle,kuidas siis kuu kõrgus külma ilmaga ühenduses on?" küsis mees naeratades.

„Noh sina oled ikkagi ilmas see kõige targem?! Terve ilm teab rääkida, et kuu siis kõrgel on, kui ilm külmale lüheb... sina tead aga jällegi, et see teiseti on..! Kui sa töötubades ka alati nõnda t a r g u t a d ja teiste teadmiste üle hirvitad . . . siis pole seda sugugi imekspanna, et sa teiste inimestega iialgi kuskil läbi ei saa! Oh Jumal! . . Küll olen ma ilmas ühe hulluga kokku saanud võitlema . . ! Milajal lõpeb see kole elu ometi . . !" õhkas naene käsa kokkupannes ja ülespoole vaadates, huulipigistavalt.

„Miks sa siis minu ilmsüüta küsimise pärast jällegi oma Jumalat ülevalt alla palud?! — Vaata kuu kõrgusega on lugu nõnda, nagu siin laste koolilugemise raamatus pildi pääl seisab..! „ütles mees raamatut riiulilt võttes, et seda naisele näidata, kuidas kuu ümber meie maakera käib Kuid naine pani käed tugevasti oma kõrvade ette ja ütles:

„Ära kiusa mind! Halasta mu pääle . . . ja anna mulle rahu! — Sinu lollusi ja Jumala teotavaid juttusid ma juba tunnen . . ! Kas on keegi taevas käinud vaatamas, kuidas kuu sääl käib . . . et sa tead sellest rääkida?! Lollikesed võivad seda uskuda, aga mitte täie aruga inimesed! Ehk mis on sul õige taeva tähtede käikudega tegemist? Kui sa õige perekonna isa tahad olla, siis õpi ometi tarkust, kust sulle

tulu tuleb . . . aga ära songi niisuguste raamatute kallal, mis sind juba hulluks ajanud, nii et sa enam inimeste seas elamagi ei kõlba!"

„Aga miks sa laste kuuldes ometigi nônda räägid? Kuidas võivad lapsed siis meid austada, ehk meist lugu pidada, kui meie alati üksteist lollideks sõimame?! Laste kuuldes peame üksteist alati targaks pidama . . . siis kasvab lastes lugupidamine meie vastu . . ." arvas mees.

„Ma ei tea mis inimene sa õige oled?! Tema nõuab omale laste poolt alati austust . .! Eestlased ei ole sugugi auahned, kus see tuleb, ma ei mõista mitte, miks sa nõnda auahne oled! . . Mis austust sa lastelt omale nõuad . . . kui sa ise tõeste häbi ja naeruvääline oled! . ." vastas naine mehe imelikuse üle imestades.

„Aga ära siis sugugi kurda, et lapsed sinu sõna ei kuula... ja sind ei austa . .! Alati on sulle lapsi käsu täitmisele sundides, minu abi vaja . ! Kui ma päevade viisi kodust ära olen, oled sa lastega isekeskis riius . . !" Niimoodi saab meie perekonna elust tõsine põrgu, kus on h u l u m i n e ja h a m m a s t e k i r i s t a m i n e . .!" seletas mees.

„Seleta sa kuidas ise tahad, aga mina jäen selle usu juurde, et just raamatud sind hulluks on teinud! Alati annad sa lastele õiguse ja mõistad mind süüdi, kuna see ometigi ümberpöördud peaks olema . .! Vaata kuidas teised isad oma lapsi siis alati karistavad, kui nad oma ema sõna ei kuula . .! vastas naine kurtes.

„Sina m e e l i t a lapsed sõnakuulmisele, aga ära sõima neid, nagu mindki . .!"

„Noh, kes võib seda veel ütelda, et raamatud sind hulluks pole ajanud . . ! Vôi siis lapsi peab paluma . . !"

„Jah! See on tõeste tõsi, et raamatud mind selleks on teinud, mis ma olen . .! Kuid ometigi on minu iseloom sellejuures just kõige suurem süüdlane! . Pää viga minu juures on muidugi see, et mul tundeline hing on, kuid veel rohkem see, et ma väga ohvrimeelne olen! . . Kui mu armasja emakene mind kodust selle eluteele välja saatis, siis silitas ta mu pääd ja ütles pisarsilmil:

„T u u l e d j u h t i g u s u l' t e e d a; Õ h u d - õ r n a d õ p e t a g u, — T a e v a t ä h e d a n t k u t a r k u s t . .!"

Ja nende ema õnnistamise sõnade järele käibki nüüd mu käsi! —„Tormid" juhivad mind teele . . . õtused õrnad õhud õpetavad mind. . . ja taevatähed annavad mulle tõsist tarkust . . !

„Ah jäta oma loll jutt . .! Küll sa jäed enne surma ka samati vaimuhaigeks, nagu su ema vaimuhaige on . .!"

„Aga mikspärast sa neid sõnu siis vaimuhaige üteluseks pead; need on ju „Kalevipojast" võetud, mis kõige ärksamate inimeste poolt austamist leidnud . .!"

„Sa pista oma „Kalevipoeg" õige omale püksi ..! Mis kutadi unistust sulle tööinimesele vaja on?! Oled sa meheks hakkanud ja lapsi muretsenud . . . siis pead sa ka teadma, et sa nende eest seisad! . . Kõik teised töölised kasvavad ja kosuvad; koguvad omale vara ja koolitavad omi lapsi . . . Liiven annab oma naisele iga hommikul kümme rbl. söögiraha, sina tahad aga oma lapsed uulitsale kerjama saata?! Kui mina sind mitte vaol ei oleks hoidnud, siis oleks sa vahest kuskil aiaääres kerjanud, või ehk juba ammu võllas kõlkunud' ehk Siberi kullakaevanduses vaevlenud?! Kõik teised mehed ôpivad ikka enesele tarvilist elutarkust, tema aga uurib taevatähti . . . ja kogub säält omale tarkust. Kas sa ei ole tõesti valmis hull?! Ma ei tea, miks sull sugugi tundeid ei ole?!."

„Ütle, mikspärast räägid sa laste kuuldes niimoodi?! Lastele peaksid sa kuu käigust alati õigust teadma rääkida... aga mitte nii ebaloomulisi juttusid ajama, nagu tõuseks kuu täna külma mõjul kõrgemale, kuna see eila sooja ilmaga madalal oli; . . ehk hoiaks see ennast enne sadu enam selili jne. nagu need usuvad, kes taevakehade käikudest veel midagi ei tea, vaid neid jumala sala asjadeks peavad, milledest inimesed midgi ei teada ei tohtivat!"

„Kas sa pead oma suu! Mis sa kiusad mind oma lollusega! . . Ehk mis tarkus see siis õige on, mis need raamatud sulle õpetada võivad?! Jse sa räägid, et ennem kõik raamatud õpetanud, et „p ä i k e n e ü m b e r m a a k e r a k ä i b, kes selle vastu vaielda julgenud, see tapetud ära . . . Nüüd jällegi õpetavad raamatud, et maakera ümser päikese käib . . ja kes seda ei usu, see on loll ja rumal . . ! Niisugune „tarkus" minusse ei mahu. Ja kui sa niisuguste eksitavate raamatute kallal veel peaks songima, siis pea meeles, et selleasjal kord oma kurb lõpp peab tulema . . ! Lõvi võetakse metsast kinni ja tehtakse taltsaks . . . siis mina ei saa sinust jagu . . ! Ma lasen sulle kuradile niisuguse keretäie anda, et sa mäletad . . ! Õpi ometi elutarkust, nagu teised inimesed. . . aga ära uuri taevatähti, nagu mõni professor, kes selle eest aastas tuhandeid palgaks saab . . ! Jgal inimesel olgu ikkagi omad ülesanded, mida ta täidab. Kas kingsepp, võib professoriks hakata, ehk professor kingsepaks? Ära ole ometi laps, et sa ilma mõtteid parandada tahad! Paranda iseennast, aga mitte ilma!"

„Aga mina tahan laps olla — sest: „Kes ei pööra ümber, ega saa, kui lapsukene, see ei saa mitte „t a e v a r i i k i"..."

„Ole siis laps, aga ole niisuguge laps, kes targemate, ehk vanemate inimeste sõna kuulab . . ; aga ära aja oma jonni, nagu sina ajad !*) Küll on see aga veel õige, et politika inimese ära rikub! Mis mees sa nüüd veel oled?! Oh, küll sa oled aga veel vilets ja väike, kes kõike usub, mida kelmid sulle kõrvasse sosistavad . . !"

Kui ema alles neid sõnu rääkis, jooksis laps, kes nelja aastane, isa juurde ja küsis:

„Papa, seleta mulle, millest on kuu? Päikene on küll tulest, seda ma tean, ta annab ka valgust meile ja ka kuule. Kas on kuu ka mullast, nagu meie maa? . ."

Jsa ja ema vaatlesid mõlemad imestavalt üksteise otsa. Kui isa lastele kuu olemisest seletas, arvas ema:

„Ära aja lapsukestele lolli juttu. Parem õpeta neile „Meie ristiusu viis päätükki" selgeks, siis alles oled sa õige mees ja laste isa, kuna muidu nendest ka niisamasugused lollikesed saavad kui sa ise oled!"

„Just varajane „ristiusu õpetuse" pähatuupimine ongi mind lolliks teinud, aga mitte taeva teadus. Minu isa õpetas mulle, et taeva äär postide otsas olla . . . kas pean ma oma lastele ka nõnda õpetama!"

„Oh sa püha taeva jumal, kui rumal sa küll oled! Mis on ühel tööinimesel taeva äärega asja?! Olgu ta äär postide otsas, või maa pääl, see on meile ju üks puhas. Töö inimene vaadaku seda, kust ta omale iva hamma-alla saab. . . mis sellest üle, see on tigedast . !"

„Aga inimene ei ela ju mitte ainult leivast,vaid ka..." „Taeva äärest . . !" pilkas naine mehe juttu vahele, mille pääle mees vaikis, sest et lapsedki tema rumaluse üle ühes emaga hirvitasid.

Äkki aga hakkas laps ema süles oksendama, nii et ema ühes lastega naeru lõpetama pidi.

„Oh sa püha issand jumal! Ei tea mis lapsel jällegi viga on?! Ühtelugu on ta kõht haige ja oksendab! Kui sa tark oled, siis õpeta ometi lapsele rohtu!" rääkis naine ohkava hädaldusega.

„Mis rohtu ma sulle õpetada võin? Tohter õpetas sind, et sa lapsi mõistlikumalt toitma pead, ja teda sa ei kuule . .!" vastas mees ükskõikselt.

„Mis ta õpetas? Ma ei tea?!"

„Ta õpetas, et ei pea lapsele magades ööd otsa rinda andma: sest vahepääl, kui laps magab, läheb piim tema suus hapuks, mis siis alla neelates lapse kõhu haigeks teeb . . ." vastas mees.

---

*) Naine oli mehest 3 aastat vanem.

„Ah sa pista niisugune loll tohter omale -- ma ei taha laste kuuldes sulle üielda. . . Sul on suu pääs lobisemas, aga kätega ei tee saa midagi. . ! Kas tohter on mõnda last kasvatanud. . ? Kõik naeravad meid: „Kas teie ka mõned inimesed olete; teie olete niisama lollid, nagu tohtridki. . ."

Koputadi ukse pääle. Jõgi avas ukse. Ta ees seisis mees, kellel katkine määritud palitu seljas, samasugused saapad jalas. Pääs oli tal kõrva kübar, mille ääre seest raud traat välja paistis.

„Mis teie soovite?" küsis Jõgi võeralt, pääle teretamise.

„Ma olen tislermeister Pauli tööline ja tulin vaatama, kas teie ei võiks enne pühi meile tööle tulla? . . Kuulsin, et olete täna Sae juurest lahti saanud. . ?" vastas võeras.

„Tulge siis sisse, räägime asjad läbi. . ." ütles Jõgi tagasihoitud põlgtuses.

Kui Pauli saadik oma asju hakkas seletama, võttis ta taskust viinapudeli ja pakkus selle sisu Jõele rüüpamiseks. Jõgi mõetis võera alt üles ja ülevalt alla vaadates läbi ja ütles siis:

„Vabandage mind, niisngust asja ma ei tarvita!"

„Olen kuulnud jah, et teie seda ei tarvita, — aga mina tarvitan seda küll! . ."

Nende sõnadega viskas ta enese sasise habemesse „käraka"ja ütles:

„Kes ikka mees on, see võtab pitsi ja peab aru. . . egas see ometi meest maha ei löö? Seda päris ära heita, on ju ainult vaimuhaigete asi . . . egas ta ju ometi kellegile vägisi pääle ei tule?"

Väikene laps jooksis isa ette, pani käed ema viisi järele kõrvade ette ja ütles protesteeritvalt:

„Papa, ei taha rääkida . . . ei taha rääkida. . ."

Jõgi vaikis ja silitas lapse pääd.

„Noh mispärast teie siis Sae juurest lahti saite", küsis Pauli saadik, nagu uut juttu alates.

„Tülli läksime." vastas Jõgi lühidalt.

„Jse uhkustate ikka oma karskuse aatega, kuidas siis see ikka ette tuleb, et teie alati teistega tülitsete? Jooge ka, siis te, vähemalt ei tülitseks. . !"

„Asi oli lihtne", vastas Jõgi. „Meister peksis õpipoisikest, et see tema polituri võtnud, koledasti! Ma astusin selle peksmise vastu välja, päästsin küll poisikese, kuid sain ise poisi asemele meistri vaenu alla. . ! Lugu aga ei lõpenud veel sellega. Töölised hakasid ühte meest süüdistama, et see polituri võtmisest meistrile teatanud ja ajasid ta töötoast välja. Ma läksin ka teda kaitsma. Nüüd anti mulle märgata,

et mind sääl enam ei sallita. Ja kui jutt juba teie kõrvus, siis võib mu arvamine ka õige olla?"

„Ma kuulsin seda juba mineval nädalal", vastas võeras.

Jõgi pühkis tubaka prügi, mida ta külaline oma piibu täitmisega lauale poetanud, laualt maha. Võeras võttis veel viina ja ütles:

„Kuule Jõgi! Sina oled üks armas inimene . . . sellepärast annan ma sulle hääd nõu:—Sina jäta kõik oma märatsemised ja hakka oma lapsi armastama! See on juba üks jäme viga sinu juures, et sa ei joo, aga veel suurem viga sinu juures on see, et sa ka teisi juua ei luba. . ! Ma ütlen sulle hää mehe poolest: Sina üksinda ei või ühtegi karskuse mõtet maa pääl maksma panna?"

„Kust teie seda teate, et ma üksinda karskuse mõtet maa pääl maksma tahan panna? Alkoholi vastaseid on ometegi juba rohkem, kui selle kaitsjaid, olgu küll et joodikuid rohkem on, kui kaineid. . ."

„Noh tule siis tööle, kohe homme hommiku — meister ootab ja lubas sulle 10 rbl. nädalas maksa . ."

Jõe silmad läksid vähe rõõmsamaks, sest 10 rbl. nädalas raskel ajal saada, oli temale tõesti imelik juhtumine, mida õuneks võib lugeda. Kaup oli koos ja häätegija läks minema. Ukse pääl pani ta käe veel õnnistavalt Jõe õlale, öeldes:

„Ära usu, et sa sellepärast taeva saad, et sa siin oma ihu asjata piinata lased. . . Usu, taevast ei ole sugugi olemas!"

* * *

Talvetuisk möllas väljas vihaselt Diplomaatiline läbirääkimine „Kauges Jdas" oli lõpetatud — Tööandjad kurtsid raske aegade üle, sest kõik liikumine jäi nagu tonti nähes seisatama. Kõik vähendasid oma tööliste arvu; mõned panid koguni oma töötoa uksedki kinni. Tööta tööliste arv kasvas päevpäevalt.

Jõgi ei ole senini veel tööta olnud, olgugi et teda igal pool põlati ja tagakiusati.

Esimine hommik, kui ta Pauli töökotta sisse astus, paistis temale küll koguni harjumata olek vastu. Lämbunud haisev õhk, lohakus ja mustus igas kohas. Siiski hakkas ta tööle, mida meister Paul oli kätte juhatanud Ta seljataga maas lamas inimene, kes koledasti korises. Selle lähedal, pliidi juures küpsetas noorepoolne naisterahvas pannkookisid, mille särin magaja korinaga nagu üheks akkordiks kokku sulas. Teises toas maas, lambi tule valgel, magas noor naisterahvas, kes

säält paljas, kust siinsed kõlblikud inimesed endid kõige suurema hoolega varjavad.

„Kes see noor naisterahvas on, kes teie toas magab?" algas Jõgi juttu tehes.

„See on minu õde", vastas koogi-küpsetaja upsakusega.

„Mispärast ta voodis'ei maga; tühi voodi ju sääl on?" küsis Jõgi imestavalt.

„Tema on niisugune, kui ta tilga viina võtab, siis aeleb ta öösel kui hobune . . . ja kukub sängist maha! . ."

Jõgi vaikis.

„Kas teie ka sööma ei hakka, kell on juba 9", küsis koogiküpsetaja, pääle vähese vaikimise.

Jõgi võttis oma leivatüki ja hakkas selle küljest isutalt närima.

„Proovige meie kooki kah!" ütles koogiküpsetaja ja viskas plartsatades ühe poolkõrbenud koogi töölise kõrvale pingi pääle Tööline tegi oma harjunud kombelise liigutuse ja ütles:

„Tänan väga! — Ma ei hooligi täna suurt söögist. . ."

„Kas ka eila sõite?" küsis naisterahvas.

„Ei. . ! vastas sööja, lühidalt.

Magajate norskamine kestis edasi. Joobnuid mehi oli hoovivärava taga hiilimas. Nähtavasti ootasid nad seest oma „seltsimehi" välja tulema?

Meister Paul tuli ka sängist sasise pääga välja, sest pääle selle, kui ta oma uue töölisele töö kätte juhatanud, oli ta uuesti magama läinud. Töötuppa astudes ütles ta maas magajale noomival toonil, teda jalaga liigutades:

„Noh herra Susi! Kas sa ka juba ükskord ülesse ei tõuse? Näe teine on juba hulga tööd ära teinud. . !"

Norskamine vaikis. Jnimene, kes maas laastudes oma väsimust välja puhkas, ajas püsti ja pani kuue selga, mida ta öösel tekiks tarvitanud. Pühkis käega oma silmad rähmast puhtaks, sirutas korra, astus siis Jõe juurde ja ütles käriseval bassi häälel:

„Olete kah tööle tulnud. . . Aga kas ka pingi ära pesete . ? Mul pää nii haige — oleks hää, kui ühe „väikese" söögi alla saaks?!"

„Ma võiksin teile muidu küll ühe „väikese" anda, aga et teie sellest „pingipesemisest" räägite, siis peate sellest „väikesest" minu poolt küll ilma jääma . !" vastas Jõgi uhkusega.

„Noh pingi peate küll ära pesema... muidu määrib ta teid... ja ka teie tehtud tööd ära. . !" vastas Suli hoiatavalt.

„Mina olen seda omas südames maha teinud, et ma niisugustele viina norimistele surmani vastu-panen: — sest et

kõik töölised teie järjele alla langeda ei taha. — Kuid häbiasi on aga see, — et meie tööliste seas neid veel liig vähe on, kes selle hulluse vastu välja astuda julgevad!" vastas Jõgi majesteetlikku liigutust tehes, kahju tundes.

„Noh, niisugused sonimised jätke koguni väljaütlemata! — Neid mõtteid ei või veel ükski maksma panna. — Päälegi olete teie juba tööliste poolt põlatud isik, — keda kõiklde poolt taga kiusatakse. . . — Kui teie joomise vastu võitlusesse tahtsite astuda — siis oleksite pidanud teie koguni teist moodi tegema. Üks politika mees peab ju täiesti suure teadusega toimetama; ta peab palju õppinud olema. — Nagu ma tean, olete teie aga üks valla kooli haridusega isik ja sellepärast usute teie jumalaid ja ootate vististe oma paremat põlve ülevalt teiste ilmakehade päält! Kui teie tööliste seas veel elada mõtlete, siis muutke kohe oma sihti, sest et teie selmoel kuhugile ei saa..! M a o l e n o m a t e a d u s e p o o l e s t t ö ö l i s t e p r o f e s s o r... aga minagi ei vôi siin mitte midagi teha! Siinsete tööliste seas pole küll mitte midagi muud pääle hakata — kui „mulise" aga edasi, nagu kõik teised..! Ma olin ka kord noormees, kellel omad sihid ja aated silma ees... kuid elu kibedus on mind siia laastudesse maha magama toonud..! Mul ei ole nüüd enam muid soovisid;... mu süda ei soni enam muud kui uimast pääd: sest siis olen ma t a e v a s! Muud „taevast" ei ole ka sinulgi siit, ega ka mujalt leida? — Kõik need juutide „vaga-jutud," mida sa säält piiblist leiad... on ju ainult „kott pimedatele" inimestele, mida meie aja tööline uskuda ei pruugiks, sest et see inimese o r j a k s t e e b. Sa pilkasid mind küll kord „Ajalehes",... et ma oma kuue seest tükid välja raidusin ja need tükid meistrile viie kopiku eest ära müüsin..! Kas mulle see teadmata oli, et meister mu kuube sellega ära rikkuda tahtis, et ma siis enam külmaga välja jooma ei saa minna . . . sest tööd oli kibedasti vaja. Aga sellegi pärast tahan su sõber olla ja sind õ i g e t e e p ä ä l e j u h t i d a! Jäta kõik omad südame sonimised tähelepanemata . . . ka need, millega kelmid meid pimestavad, ja ära usu muinasjuttusid mitte, et need tõed on . .! Kõik piibli lori on nõndasamati vanajutt, mis rahvast rahvasse edasi kantud . . . nagu meil „K a l e v i p o e g" ja teised — Ma võiks sulle kohe ühe väikese näituse tuua, kuidas need jutud üksteiste vastu käivad: — Kui Jumal pääle veeuputust looduses oma säädusid tegi, siis ütles ta: „ . . Ei pea enam enne ilma otsa lôppema: ei sui ega talv; ei külv ega lõikus; ei p ä e v ega ö ö" ja kuidas nad sääl piiblis nüüd kõik on? Aga kui juudid ühe röövkäigu toime panid . . . siis jäid ühe inimese

käsu pääle, „päike" „Kiideonisse" ja „kuu" „Ajaloni-orgu" seisma . .! Ütle siis nüüd mulle, kuidas saab üks mõtleja mees niisuguseid juttusid uskuda?!" jutustas Susi küsivalt.

„Piibli kaitseks ei taha ma teile siin mitte midagi ütelda, avaldan aga oma arvamist küll: — Kui Jumal muiste tõotas, et ta enne ilmaotsa kõiki ülesloetud asju lõpetada ei taha — siis on see üks sõna, mille sisse täiesti uskuda võib. Kuid, mis piiblis „päikese" ja „kuu" seisakusse puudub, siis ei ole ju sääl sugugi mitte öeldud, et just „taeva päikene" ja „taeva kuu" seisma jäid. Sääl on aga nimetud just maa-kohad: „Kiideon" ja „Ajaloni-org" kus need asjad seisnud . . . Kuidas võib siis taeva kuu kuskil orus seista? See on muidugi üks pöörane jutt! — Hommikumaal olid aga sel ajal sõjalipud. või muud niisuguste nimelised asjad olemas; võib olla, et ka need sõja vägede nimed olid? — Ja et sääl just maa pinnast juttu on, näituseks: „Ajaloni-org", ei mitte oru kohast jne. siis on sellega minu arvamine juba põhendatudki? Ja kui sellest veel küllalt ei ole, siis tean veel, et Türgis alles täna päev riigi-vapp kuu kuju kannab . . ." seletas Jõgi mõteldes.

„Noh, see on juba teine jutt, — sellega võib juba vähe leppidagi? . . Aga ütle mulle siis ka õige seda,, kuidas see juutide jumal selle „Piileami eesli" inimese keelt kõnelema pani . . ?" küsis Susi pilkavalt.

„Juudid on küll vanasti juba suured valelikud olnud, kuid siiski võib piiblist vähe valet leida? Jällegi tean, et hommiku maadel veel praegugi alles inimesed inimesi sõidutavad ja nimelt on veel Jaapaniski inimesed sõidu voorimehed, kes oma kärudega Peekingi uulitsatelgi herrasid edasi küüdivad . . . Et Juutidel alati teiste kohta kõrk vaade on olnud; kõik teised rahvad olid nende meelest „koerad" jne. võib ka väga võimalik olla, et neile mõni orjarahvas „eeslid" olid? Kui nüüd niisugune enesest lugupidaja juut, ehk mõni „jumalamees" ühe pärisorja seljas sõttis, kes Piileami keelt ainult niipalju mõistis: „Mis olen ma sulle teinud, et sa mind juba 3 korda oled löönud? . ." Muidugi mõtles „prohvet" et jumal selle suu lahti tegi!?."

Jõgi tahtis veel edasi jutustada, kuid Susi pani talle oma käe õrnalt õlale ja ütles, teda enese rinnale tõmmates:

„Sull kuradil on koguni kenad mõtted . . . aga mis ikka alati mõtelda, see teeb inimesi lolliks! . . Päälegi pole ju piibel sugugi seda väärt, et tema juures maksaks kellegil pääd murda .! See on kõik ühtekokku üks vaga munkade veinikeldrite vili . .! Parem lase üks „väikene" ära tuua . . mul pää valutab kangesti, oleks hää, kui tilga saaks . .!"

„Vaadake, mina olen viina ostmise vastu kindlam, kui juutide jumal oma päeva ja öö vahetamises oli . . . Tahate teie viina, siis minge välja „juudipoodide“ ette, sääl ootavad juba teie sõbrad teid ! — Teie olete üksik inimene : sest naese ja lapsed olete teie maha jätnud, mina aga neid veel viina pärast maha jätta ei taha ja sellepärast pean ma ise teed käima... Kuid seda on veel vähe. Õigem on ütelda : — Meie tööline peab ometigi ka kord sellest koledast unenäost pääsema . . . mis nagu luupaene ta rinda rõhub, sest nõnda kaome meie kõik . ? !“

Susi võttis pudeli, kus puupitusest saadud politur sees ja rüüpas säält, mille pääle ta nägu väga halvaks muutus. Siis vaatas ta pahaselt Jõe otsa ja ütles uksest välja minnes :

‚Ah, nõnda tasute teie mulle seda, et teid tööle kutsusin..!“

Kui Susi tunni aja pärast tagasi tuli, oli temal palju teisi omasuguseid ühes, kes nüüd Jõe kallal omad koledamad vägivalla abinõud tarvitusele võtsid, millest kirjeldada võimatu . . . —

Mõned päevad olid Jõel tülis ja vaenus mööda saadetud, mil' kõiksuguseid vale ja laimulugusid tema kohta linna mööda laiali laotadi. Sellest Jõgi ei hoolinud, vaid ütles : „Niisugused laimu ja vägivalla tööd peavad ometigi kord lõppema.“

Jõulu oli ainult 2 päeva aega, sellepärast tehti tööd ööd ja päevad ühtekokku. Meistri proua keetis ja küpsetas, nagu harilikult ikka töötoas pliidi pääl. Suitsuving täitis õhku otse surmavalt. Jõgi võttis oma taskust kella välja*) ja nägi, et pruukosti algusest juba 10 minutit üle oli, sellepärast võttis ta oma leiva ja hakkas sööma. Seda tegid ka teised. Koguti kokku, et söögiajal ka juttu võiks ajada.

„Noh Norm ! Kus sa ka jõulu ajal minna mõtled ?“ algas Kiinrus tänase söögiaja jutu alustuseks.

„Ma mõtlesin jõuluks õige kurat ära maale minna . . .“ vastas Norm kõige muuseas.

„Kas sääl ka „tüdrekid“ on, kellega hääd „sefti“ võib teha . . ? küsis Kiinrus tarka nägu tehes.

„Missugune küsimine ! . . Kas kurat siis kuskilgi ka neid „tüdrekid“ peaks olema, kellega „sehfti“ ei saa?.. Kurat kus alles mineval aastal jõulu ajal oli meil kurat maal tore lõbu .! Kus kurat sõitsime siit jõulu laupäeval linnast välja . . . võtsime kurat kaks korvi õlut, 5 toopi viina ja veel kurat 3 pudelit „konjaku“ 5 pääle ühes; kus kurat „konjaku“ pudel maksis

*) Vähemates töötubades leidus vaevalt kella, ka mõnes vabrikuski elati meistri tubase kella järele, mis muidugi meistrite tujude järele käisid..

ise 180 kop. tükk. Siis ise ka veel kurat peenikesed suupisted! . . Kurat vorsti nael maksis isegi 60 kop.! Noh kurat sai minnes veel koledasti sõidetud. . ! Peremehel olid kurat hobused kui talad. . . Ajasime kurat kõikidest mööda! . . Ühe vananaise kuradi ajasime saani alla; see kurat jäi nagu tropis kurat teele pikali kurat maha. Andsime aga kurat hobustele piitsa ja kadusime kus kurat. . ! Kas meil kurat veel aega oli vanaeitedega kuraditega jännata, kui pääd juba kurat kõigil täis. . . Kus kurat lõõtsapill käis käes, nii kui käed veel vähe ulatasid. . ! Kella ajasime aisa külge kurat puruks; selle tükk käis ikka ümber aisa: tilkõlkadi, tilkõlkadi. . . Kõik inimesed kurat naersid kangesti. . ! Käisime ka kurat igas kõrtsis sees. Kus kurat ühes kõrtsis kukkusime kurat kiskuma. . ! Aga mõne minuti pärast kurat oli ka kõrts tühi ja uksed aknad kurat kõik puruks löödud! Ainult kõrtsimees korjas kurat veel leti tükkisid põrandalt kokku. Aga küll andsime sääl matsi kuraditele veel hää keretäie. . ! Meil oli ka kurat Risti Volli ja Valge Richard kurat ühes kus need on ju kurat kanged nugadega lööjad. Mõlemil pikad pussid kurat ühes. . ! Richard oli oma noa ühele sisse löönud ja sinna kurat jätnudki. . ! Jõudsime öösel talusse. . . Kus kurat talus oli 5 tüdrukut — noh küll sai nende kuraditega veel hullu tehtud. . ! Ööseks kurat jäi minule koguni noorekene, arvata kurat 15—16 aastane. . . Noh küll oli aga kurat veel ilus tüdrek — nagu ingel kurat. ! Sõime ja jõime sääl kurat terve pühade aja otsa. . ! Peremees pani viimasel pühal 3 hobust ette, sõitsime kurat linna, 3 tüdrukut võtsime ka kuraühes. . . Siin läksime kurat hotelli, ma jootsin kurat oma täis, jäi kui kuradi raisk maha pikali, tegime siis kurat kõik, mida tahtsime. ! Pärast andsime teise veel kurat sõprade kätte, kus need olid ka teise kuradiga veel kuradi imet teinud. . ! Kui pärast kurat üles ärkas, küll siis laskis alles kurat pilli. !“

„Noh kuidas ta ennast siis nii kangesti täis võttis, et enam meelt ei märkanud. . ? küsis Luukas Normi jutu vahele.

„Noh kus siis kurat muidu sai, andsime kuradile tubliste unerohtu ühes viinaga kurat sisse . . . siis magas kui vana emmis ja kuulas aga, kui temaga õiendasime. . ! See lõbu läks mul küll kurat paarkümmend rubla kurat maksma, aga ma kurat sain ka seda, mida ma kurat tahtsin. ? ! Teistel olid kõigil „vanad saarad", ainult Kadakul oli arvata 20 aastane, see oli ka kurat päris kena totsi, aga minu oma kõrval oli ta kurat täiesti null. . !" vastas Norm hoobeldes. See jutt vaimustas päält kuulajaid noorimehi, sest naerul ja rõõmujoovastusel polnud enam piiri. Jga üks kandis nüüd siin omalt

poolt ka oma „kangelase töösid“ valge ette, et aga enese autoriteeti teiste ees tõsta.

Jõgi vahtis aknast välja ja ümises tasakesi Aideni „Loomisest“: „Me' Jssand suur on võimuses; ta austus lõpmata! . .“ tenori osa, mida ta praegu kooris õppis. Kõik jäid kuulama. Kui Jõgi vaikis, hüüdis Norm:

„Vaadake kuidas see kurat ennast teistest alati eraldab! Teised kõik ajavad ühes koos juttu, tema aga laseb issandale aukiitust..! Ta hakkab vist jällegi taivade minema... on jälle õige vaimus teine..! Tarvis ta ka pühadeajal ära maale viia, sääl saab ta noori „maa villasid“ küll siis läheb vahest ta meeleolu ehk vähe rõõmsamaks? — Ta on ka kange tahtmisega poiss . . . ja eks tal kulu ka ära . . . või temagi... sarvest on . . ?“

Jõgi ei vastanud selle pääle midagi, aga kui teised teda rahule ei jätnud, kes teda „uhkeks“ arvasid, vastas ta:

„Kui teie mõistliku juttu ajaks, mis meile kasuks oleks, siis ei istuks mina mitte üksinda. Aga et teie oma kõlvatumaist tegudest räägite, mille pärast teie sunnitöö väärt olete, ja mind kahtlustate, et ma söögi ajal teie tööd käia nuhkimas... sellepärast ei tule ma mitte teie sekka.—Meil oleks tarvis selle üle arupidada, kuidas ilmas hädasid vähendada võiks, kuid teie peate aru, kuidas hädasid ilmas suurendada saaks! . . Teie olete endist lugupidajad inimesed ja räägite poisikeste kuuldes niisuguseid ergukõdistavaid alaväärduslisi lugusid . . ! Kas te' ka teate, et nemad nüüd samati teevad, nagu teiegi . ? !“

„Jäta oma loll mögamine! . . Ei tea mis kurat siin ilmas siis elada, kui mitte pühade ajalgi kord lõbu ei saa . . !“ vastas Norm kõige toorema tooni ja sõnadega*)

„Aga mis õigusega uhkustate siis teie veel siin oma kõlbmata tegude üle?! Kas on see töölistele kohane? ! Vaadake, teistest peavad kord niisuguste äravõitjad saama!.. Sellepärast ei tohi meie mitte need olla, keda maailmas kord äravõidetama peab . . ! — Ma tean küll, et metsas toores vägivald elab — kuid ühtlasi aga elab sääl ka kõige kõrgem kõlblus! Jsane kiskuja elajas ei tarvita ialgi emase kallal toorest vägivalda, kuna teie hulgakesi ühe noore kaitseta neitsikese kallale lähete ja tema juures kõige alatumaid abinõusid tarvitate, et aga oma toore kirglise instinktitele vastu tulla . . ! Nälga ja viletsust on tööliste elu isegi täis, kuid teietaolus

*) Lugeja ehk küsib: „Mikspärast see Jõgi siis üksi igal pool see ainukene „kõlbluse apostel“ oli jne?“ Pean vastama, et see sellest tuli, et Jõgi ohvrimeelne oli — kuna teised kõlblikumad töölised „rahu pärast“ vaikisid ja isekeskis teiste rumaluse üle aina salaja naersid.

teeb seda veel suuremaks! Ja kui neitsikene, kes elukurjuse ja ülekohtu ohvriks langenud, teie läbi emaks saab, siis on teietaolus valmis teda elust välja tõukama, „hooraks" hüüdma ja surmagi mõistma . ! — Jõekaldad ja aiaääred on laste surnukehasid isegi täis . . . ja palju õnnetuid emasi peavad omi vigaseid lapsi, keda nad omas ihus eluhirmsuse pärast kõrvaldada katsudes vigastanud, oma eluaja pisarsilmil toitma, katma ja kasima . . ! Teie olete „mehed", kes naisterahvastelt, keda loomulikult meesterahvastest nõrgemaks peetakse, niisugust loomuvastast vastupidavuse jõudu nõuate, et neid, ei toore vägivalla, ei unerohu, ega pettuse abinõudega vägistada ei jõuaks, ja näete, et iga mees enesele kirgliste ihade kustutuseks ikkagi puhast neitsit nõuaks . . ! Kui öeldakse, et meie usk inimesed tooreks teeb, sest Piibli juutide perekondlik ajalugu, mida meiegi juures pühaks peetud, on täis Aasialiku keskaja vaimu . . ! Võib olla, et mees sellest enesele on eeskuju võtnud: sest Hommikumaadel ei peeta naisest rohkem lugu, kui saapast; naine on mehe ori, ehk tarbeasi . !

— Kuid Europa kõlblus on teisem, siin on naisterahvas iseseisvaks inimeseks tõusmas. Ma ei mõtle mitte sellest, et teatrites ja mujal kõlblised haritud mehed naiste ümber liibitsedes ja kombeid orjates naiste vastu vooruslikud on, kuna nad kodus nendega sedasamagi teevad, mis teiegi teete . . . vaid ma mõtlen sellest, et meil Euroopas naisõiguse eest juba ohvimeelselt võideldakse. Meie õigus on naisõiguslaste ridadesse võitlusesse astuda: sest kui meil naine mehega üheõiguslinе ei ole, siis on kõik meie pühamad püüded ja vooruse aated asjatad! Kui teie noori inimesi eneste järjele alla kisute, siis sõkute teie teiste püha tööd porisse! Tahame meie enestele 8 tunnilist tööpäeva, ehk palga kõrgendust, et meie inimlikumalt elada ja edeneda võime, siis peab naine mehega ühes võitlema -- muidu on võitlus lootuseta . . ! Naisterahvad võivad oma kannatuse ja tööodavusega meesterahvaid tööta jätta . . . Juba on mujal riikides elukinnitus ja haigekassad sunduslikud. Kui tööline töövõimetuks jääb, siis saab ta kassast ülespidamiseks kohast abiraha. Ja surma korral on tal oma kapital kassas olemas. Ei arvata sääl naist mitte mehest alamaks; ei visata sääl naist kividega surnuks, kes laulatamatalt elu loonud . . . vaid talle antakse koguni asjakohast abi . . . ja see töö ei too inimesesoole mitte häbi, vaid au: sest see töö on Kristuse õpetuse järele püha . . !"

Jõgi pidi vaikima, sest Norm karjus:

„Oh sa kuradi „ideot" . . ! Küll ajab aga suust välja ! . . Kas sa võid üksi kõige himu kustutada? Küll on aga kurat kade!? Kas sina tahad looduse sääduse vastu võidelda? Kas

peame meie siis Ponjagini juurde minema ja endid ära kohitseda laskma?! Kurat! — Kui meilt ka seegi viimane vabadus võetakse, siis ei maksa enam eladagi! Ei tohi enam juua, ei tohi suitsetada, ei tohi naisterahvast tarvitada: kõik, kõik on keelatud?! Kes kurat on sind meie üle valitsejaks pannud? Mis sa mögad alati, kui sa midagi ei tea..! Oh sa „otentot!"

Jõgi oli täiesti üksi jäänud, sest ka kõige kainemgi vanamees oli Jõe mõtte vastu astunud, kes karjus:

„Kurat! Kui juba „hooradele" kassadest abirahasid antakse, siis on ilm hukkaminemas!.. Kui mu tütar peaks lapse tooma, siis lööks ma ta kohe kirvega surnuks—ja ma oleks Jumala ees õige, „sest hooradel ei pea osa olema Jumala riigis." ütleb Jumala Sõna. Ja kuidas võid siis sina siin seletada, et „hooradele" just Kristuse õpetuse järele abirahasid antakse?!."

Vanamehe seletuse pääle oli Jõgi kõikide silmis naeruks saanud. Kõik vaatasid tema poole põlgtuses, siiski vastas ta rahulikult:

„Kui teie looduse säädust austaks, siis ei vaidleks ma teie vastu mitte. — Kas on looduse sääduse järele õigus kaitseta neidu unerohuga magama panna, et tema kallal kõige alatumaid tegurisi teha?! Oleks neiu, keda teie wägistasite, Tohla tütar ja ta teie alatuse tagajärjel emaks saanud, siis oleks Tohla teda kirvega kodus mahalöönud . . . ja teie oleks kõik uskunud, et teie Jumala tahtmise ja looduse sääduse järele olete toimetanud . ?! Nõnda tehtakse vaimlises pimeduses kurja! Muinasjutt räägib, et omal ajal üks Sfinks olla elanud, kes ühe keerdmõistatuse ülesannud. Kõik kuulsad ja targad läinud seda mõistatust ära mõistma, mida pole ükski äramõistnud, mille pärast kõik surema pidanud . .! Siis aga tulnud üks kangelane, kelle nimi Oetipus olnud ja see on Sfinksi saladuse ära mõistnud, mille tagajärjel Sfinks hauda varisenud ja tarkade surmamine kadunud..! See muinasjutt maksab ka meie kohta. Ka siingi on oma nõidusline „Sfinks" . .! Tema mõistatuse ohvriks on Eestiski palju tarku inimesi langenud, kuna tema võim siin kaua on kangeneud . .! Aga mina tahan siinne „Oetipus" olla ja „Sfinksi" salajama mõistatuse ära mõista... Sfinks saab kokku langema; — tema keha peab hauas kangema . . !"

Siin katkes Jõe lause, sest kõik karjusid:

„Mis sa kuradi konn ennast alati kiidad . .! Kas sa ise ei lähe teiste naiste juurde? . . Ehk mis selle oma naisega õige teha on, tulevad lapsed, siis orja ja kasvata teistele jällegi orje!" vastas tööliste koor.

Jõgi sai kurvaks, kes kõneles:

„Ma tean, et meie ajajärku oleme jõudnud, kus ainult „enestearmastajad“ elavad..! Kõik kaalutakse meilgi rahaga ja et lastekasvatus midagi sisse ei too, sellepärast saadetakse lapsed kõrvale! . . Mõte on maad võtmas, et üle ühe lapse abielu paaril olla ei tohi. Sünnitus-asutuste arvustikud näitavad, et meil enneaegseid sünnitajaid enam on, kui õigeaegseid . . . Nõnda kôduneb enam edenenud inimeste kasv, kuna see osa veel loomulikult kasvab, kes võitleb nälja ja puudustega. Maa magab . . ; ta näeb vaimlist und: — sest et maa alkoholi tegijate käes on. Sellepärast: Ärgaku üles isamaa! Ärgu kasvatagu ta enam „orje“, vaid sünnitagu vaba inimesi, kes Oetipuse sarnased . . ! Kui ma mõni riigi valitseja oleks ja mul võimus oleks elu juhtida, siis ei laseks ma mitte joodikute, haigete ja kurjategijate naiste sugusaamise orgaanisid ära vigastada, nagu mõned väljamaa mõttetargad seda soovitavad, vaid ma laseksin ainult need suguvõimetuks teha, keda halvatõu edasikandjate sekka tuleks arvata. Kõik naised, kes halva meestega kokku pandud, võiksid oma sugu vabalt edasi kanda . . ! Ei siis poleks enam kurje inimesi sunnitööle saata, ega vangimajades vaevata, keda rahvas toitma peab . . . Vaimliste vigaste inimeste jaoks tuleks kõlbline kasvatusmaja sisse säädida, kus vaimlisi vigasid arstitakse, nagu kehalisi vigasidki... Vangimajad, kus praegu kurjategijaid kasvatatakse, laseksin ma muuseumideks teha, kuhu ma praegusid elujuhtide kivistanud kehad asetaks. Et need tömp olevused oleks igavaseks hirmutuseks inimese tuleviku tõugudele!“

Ssuure ärevuse müra mattis Jõe juttu; oli läbisegi hüüdu kuulda:

„Noh vaadake nüüd seda Eesti „Oetipust“ . . ! Kui sellel võimus käes oleks, siis laseks ta meid kôiki ära kohitseda ja võtaks meie naised omale! . . Vanakurat olla küll suur egoist, aga see siin võtab temast rekordi? . ! Ei tea, mis elavast maailmast siis järele jäeks, kui ainult sinu taolisi lollisi kasvatatakse! Oinid ongi ilm täis, tarvis oleks elumehi;— julgeid, elavaid — inimesi . . ! Küll on see aga veel — Türgi-Sultan . ? !“

Pr. Paul oli kõige aja vagusi kuulanud ja ainult naeratanud. Nüüd võttis ka tema sõna ja rääkis:

„Mina ei tea, kuidas need mehed siis veel ilmas elada võivad, kui neilt praegune naiste valimine vabadus peaks võetama? ! Ma usun, et niisuguseid mehi ilmas olemaski pole, nagu Jõgi seletab. Seda ei ole Jõgi mitte ka isegi? . . Vaadake, kuidas õpetatud mehed elavad, siis alles tulge

tööliste pääle kohut mõistma. Tööliste elu on ainult õpetatud inimestele järele ahvimine. Kõik mehed on kui kuradid, kes naisterahvaga muud teha ei mõista, kui ainult oma kirglisi ihasid täita! Kõik langenud naesed on ainult meeste süü pärast ilmas olemas. Või tahab Jõgi enesast seletada, et tema süütu on? Ma usun, et temagi palju nendest eksiteele on viinud?.. Ma usun seda täiesti, sest miks ta muidu vaikib? Miks ei kosta teie enese eest, kui see teie juures teiseti oleks?!" mille pääle mürinal naerdi.

Kui naer vaikis, vastas Jõgi:

„Ma tean, et inimesugu looma tõust palju õnnetum on! Sest kui naisterahval ka mehe valimise vabadus oleks, nagu loomadelgi, et siis langenud naisi ei tuntakski? Vaevalt võib seda uskuda, et mõni naistest leivateenistuse pärast enese ihu müüaks saab?.. Ma usun, kui naisterahvastel ka vabadus oleks, nagu see lindudel taeva all ja lilledel väljal, et siis nõndanimetatud „avalika naisi" ei olekski?.. Juba jätavad kuninga kodadeski mõned vabameelsemad naised valitsuse troonid sellepärast maha, et nad enestele vabamalt mehi valida võiksid:—sest ainult v a i m on kes õigeks teeb, kuna lihahimud suretavad.."

„Aga ütle! Mis sul kuradil on alati asja teistega? Pühi enne oma ukseedine puhtaks, siis tule seda teistele pühkima!." vastas Norm vihastades.

„Ega siin praegu teiste usteesiste pühkimine ees ei olegi, vaid ainult mõtete avaldus. Jgal linnul on ikkagi oma laul ja puud tuntakse tema viljast;.. inimese suu aga avaldab, mida ta süda mõtleb..!" vastas Jõgi.

„Keda sa kurat sääl teotad? Küll sa kurat pead nägema õhtul, mis minu süda sinust mõtleb..! Sa kurat pead saama ühe niisuguse keretäie, et sa kurat enam oma koivi üle selle ukse läve ei või vedada..!" ähvardas Värssi Jõele rusikat näidates.

Jõgi vaatas põlastavalt Värssi poole ja vastas hingeliselt:

„Enne, kui sina mind oma „keretäiega" täidad, oled sa juba ise ehk täidetud?.."

See väljakutsuv vastus ajas kõik töölised väga vihale. Sellepärast peeti päev otsa kindlasti nõu, et õhtul Jõele ta kibedate sõnade eest tasu anda. Enne õhtule saamist läksid Värssi ja Kiinrus kahekesi minema. Kõik teadsid nüüd, et Jõgi hommikut enam ei näe. Ükski ei julgenud Jõega ühes minna, seda sai ka Jõgi aru ja läks täiesti üksinda Tal ei olnud selle vastu midagi, kui ta tõe pärast surema oleks pidanud. Saatuse pääle lootes, astus ta uulitsale, kuid kuskilgi ei näinud ta neid, kes teda oleks puutunud. Alles hom-

mikul tuli Värssi tema juurde, kellel käsi rätikuga kaelas, ja ütles Jõge käega teretades, kaebavalt:

„Kas teate ka herra Jõgi, missugune hirmus õnnetus meil eila õhtul uulitsal oli?! Meie läksime eila päeval siin tühise asja pärast sõna vahetusesse;.. mul on väga äkiline süda, mis ruttu täis saab!. Teised andsid hoogu tagant: „ära aga talle seda jäta", ja ma rumal läksin sulle lihunikupoissa vastu tellima..! Karnova orust läbiminnes tulid aga meile tundmata mehed vastu, kes meie pääle revolvritest tule avasid. Kiinrus on raskesti haavatud; ta on suremisel haigemajas, mul läks kuul ainult käevarrest läbi!.. Vend! Lepime nüüd ära! Ma näen sul on imeline võim! Sind saadavad nägematad väed! Anname üksteisele käed, et meie ära lepime! Olgu see ka pandiks, et meie enam iialgi ei tülitse!."

Nende sõnade juures pühkis Värssi sõrmega omi silmi. Jõgi vaatas kahjatsevalt tema otsa ja vastas:

„Ja tõesti sain ka mina eila vihaseks! Miks toppisid sina ennast asjatalt vahele, kui ma sõbralist kõnet pidasin kõigele.! Ma olen tähelepannud, et minus tõesti salavõimusi vähe olemas on. Kui ma südame põhjast midagi ütlen, siis läheb see tihtigi täide!.. Seda nimetatakse lihtsalt küll „prohvetlikuks anniks", kuid ta ei ole siiski mitte paljas anne, vaid mõju-võim, mida ma isegi kardan! Kui ma seda võimu veel väljaharjutaks, siis võiks minust ehk „imeline inimene" saada, aga et ma seda jõudu põlgan ja kogunigi ärasalgan, sellepärast sureb see ajajooksul ära. Ma ei kahjatse aga mitte oma eilast tooni, küll aga lepin sinuga ära. Nii olen ma kurja kurjaga ära võitnud, õieti oleks ma pidanud küll kurja hääga ära võitma. Kurjaga ei või ma oma lastki ära võita, kuna ma hääga maailma ära tahan võita!.."

„Ma usun teid, seda peate tegema! Tõstke elu üles mägedele, ma näen, teil on selleks tahtmist ja jõudu!"

Nende sõnadega surus Värssi Jõe kätt ja läks pisaraid pühkides minema.

Sellest päevast oli Jõgi siin aumees, kõik kogusid tema ümber, aga et Paul töölistele palka välja ei maksnud, olid mõne nädala pärast siin kõik uued töölised, kes Jõge jällegi oma moodi tundsid. Jõgi pandi kõikide juhatajaks, mis töölistele jällegi ei meeldinud; ei ka mitte Jõelegi. Tõesti raske oli tal vanu liht-tislerisi kunsttöö juures juhatada ja õpetada. Aga, et töö kõik tema vastutuse all seisis, siis pidi ta paratamatalt seda tegema: sest uue koha valikut temal ju ei olnud. Sellest hoolimata oli ta nüüd elurõõmus ja reguleeris tööd otse lõbuga. Höövel ei olnud temale mitte nõnda raske, nagu see siis on, kui töö lõbu ei sünnita, vaid iga liigutus maksis ja

töö edenes tema juhatuse all ime kiiresti. Seda ei võinud teised töölised aga mitte sallida, mis muidugi tagaselja siunamist esile tõi. Temale tehti kõigeti raskusi; visati isegi mõned valmis tehtud tükid ahjudesse ja põletadi ära. Sagedasti saadeti õpipoisikesega veepang pilkeks tema pingi pääle: sest kästi kuumi hööhvliraudu vette kasta, et need ei pehmeneks*). Nõnda ei võinud Jõgi ennast ka tööga mitte lõbustada, vaid ta pidi just-nõnda toimetama, kuidas enamus nõudis. Läks toores nali lahti, siis pidi ka Jõgi sellele kaasa elama, mida ta aga ei võinud, vaid oma mõtteid maksma pani.

Meister Paul on täna hääs tujus, sest et Jõgi juba kõigele tööga eeskujuks saanud. Sellepärast andis ta Jõele häälmeelel 5 rbl. ja ütles:

„Ma annan sulle täna rohkem raha . . . ära sa seda aga teistele ütle! . ." Jõgi vaikis vihaselt:

„Mis sa Jõgi sellest arvad, kui meie täna Normi õige ära laseme? See töö, mis teie nüüd teete, läheb summa tehes liig kalliks! — Teie sundige neid ka tagast; ega teil omal ei pruugi siis nii väga rabeleda, kui teistel ka roomad rohkem sirgu oleks."

„Aga kui teie Normil ilma ülesütlemata platsi käest nüüd sõja ajal ära võtta tahate, siis oleks see teie poolt suur ülekohus: sest et nüüd raske uut kohta saada on . . ."

„Noh, see pole ju meie asi?" vastas meister. „Tema on ka alati minu juurest ise ilma ülesütlemata äraläinud — ja nii saab ta mõõt mõõdu vastu." — Jõgi vaikis.

„Aga palju maksetakse Vanderi vabrikus niisuguse magamise toa eest tööraha?" küsis Paul järsult.

„Niisugusest kapist maksktakse 100 rbl.; toalettist umbes 60 rbl.; pesulauast 30 rbl.; voodidest 100 rbl; ja öökapidest 50 rbl. Kuid sääl teevad masinad ja teised: vineerijad jne. rohkem kui poole tööd ära." vastas Jõgi aeglaselt.

„Noh, niisugust hinda mul küll veel tarvis, käsitsegi tehes, maksta ei ole. Kurat! — kui juba nüüd 100 rbl. ühest pesukapist tööraha peab maksma — noh ma ei tea, mis see kapi räbal siis ise õige peab maksma? Mulle tehtakse see kapi juba 30 rbl.**) eest valmis!" ütles meister uhkustades.

Et Jõgi vaikis, rääkis meister edasi:

---

*) Kui Jõgi tööd ruttu tegi, siis arvati teda tööhinna rikkujaks, tegi ta seda aga aegamisi, siis arvati teda „keelekandjaks" kes selle eest ka rohkem palka saada jne.

**) Niisuguse kapi tööraha maksab praegu vabrikutes vähemalt 3500 marka.

„Normile ütlen ma kohe täna ära, et ta esmaspäeval enam ei pruugi tööle tulla! Teistele saab edespidi öeldud: sest täna sain jälle Peeterburgist kirja: — „Tööd ei ole tarvis..!" Ja kui nüüd teed, siis tee veerand hinna eest..."

Jõgi vaikis, kuna meister ikkagi edasi rääkis:

„Minule pakkutakse küll siit linnast tööd, aga see on liig odav — mis inimest ära ei elata! Lootsin küll, et teie vahest võiks asja nii sissesääda, et töö ruttu läheb, sellepärast paningi teid ülevaatajaks ja tööjuhataks... Aga teie olete nii kartlik ja tagasi-hoidlik oma sõnadega, et mitte ükski sind ei karda!.." rääkis Paul Jõele kord „sina" kord „teie" üteldes.

Kui Jõgi meistri toast töötuppa läks, pahandasid töölised, et ta sees kaua viibinud ja teiste pääle meistri ees kaebanud: sest mis ta muidu ikka niikaua sees teinud*)

Tööline Raba küsis aga temalt sõbralikult:

„Palju sa täna ka raha said?.."

„Viis rubla eest saingi!.." vastas Jõgi nukralt.

Teised töölised tulid pahandades seest välja, sest neile oli mõnele 1 rbl. ja mõnele 50 kop. antud, lubatud jällegi esmaspäeval anda, nagu ennemgi juba küllalt lubatud. — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Pauli hooviväraval seisis suur tööliste hulk, kes Pauli töölisi tulema ootasid Kõiki võeti rõõmsa tervitusega vastu, kuid Jõele jagati ainult kibedaid sõnu.

Jõgi aga astus nende keskele ja hüüdis:

„Ma rõõmustan aina selle üle, et teie nõnda kokkuhoiate, sest ühistunnet on meile hädaste tarvis! Mina olen üks ü k s i k l a n e, kes loomulikude inimeste mõtetega vähe kokkusünnib, sest et kõik minust eneste vastast leiavad..! Häämeelega tahan ma ka ü k s i k l a s e k s jääda, sest et politika väljal minu mõtted praegu mitte midagi ei maksa! — Kuid võib olla, et nad tuhande aasta pärast juba tarvituselgi on? — Lööge mind maha! kui teil selleks tahtmist on..? Ärge aga mitte piinake mind! Ma ei või ennast mitte ümber teha... sest milleks ma loodud olen, seda kohust pean ma ka täitma..! Tiiger kargab oma saagi pääle — ja kui ta seda tabanud, sööb ta seda ära... Kuid teie kiusate seda taga, kes mitte teile söögiks ei ole, vaid rohkem kaasvõitlejaks..! Mina olen küll üks „tule ülesleidja"... ja selle karistuseks ka tapetakse mind ükskord ära, et ma „päikese päält tuld olen varasta-

*) Seda tegid küll kõik pahandajad ise, aga mitte Jõgi. Sest kes seda uskus, et ka ausameelseid inimesi ilmas on. —

nud!.. Teie laske aga mind nüüd elada, olgu küll, et ma teisiti mõtlen, kui teie mõtlete!..“

Vaevalt sai Jõgi oma sõnad lõpetanud, kui Norm teiste seast hüüdis:

„Teistelt sa kurat nõuad küll, et sind peaks elada lastama — aga ise sa kurat ei lase teisi sugugi elada! Kas ma kurat ei kuulnud, kui sa kurat meistriga aru-pidasid, et mind lahti lasta..! Sa kurat lase teisi elada, siis ei puudu sind kuradit keegi!..“

Nende sõnadega tõstis Norm oma käe, et Jõele pudeliga päha virutada, kuid Tõsine tõmbas ta käest kinni ja ütles:

„Mis sa raipest„laubasel päeval“uulitsal puudud..? Hakkab karjuma... mine veel tühja pärast politseissegi!“

„Pai vend! Lase ma löön selle kuradi paptistlase molule hambad kurku..!“ kisendas Norm oma kätt Tõsise käest lahtikiskudes. Aga et Tõsise poolt ka veel teisi oli, sellepärast sai Jõgi terve pääga minema. Kõik teised läksid Tamme trahterisse, kus nad enestele ühise joomalaua lasksid valmistada, kuhu ümber 20 meest jooma asusid. Kui see laud viina ja õlle pudelitega,„suupiste“taldrikute ja paberossi ning sigaritega kaetud, algas joomine Normi juhatusel, kes kõneles:

„Teie teate armsad ametivennad, et mul täna Pauli juurest ülesöeldi. Kõik see sündis selle kuradi Jõe pärast..! Et ma küll töölt lahti saan, siiski tahan ma oma sõpradega ühes juua... mis selle ilmaelust muudki saab..? Mul pole mõisat, mul pole valda, mul pole muud, kui „kõrtsmik kalda!“ Joome vennad kurat mu lahkumise liiku..!“ kui viina juba küllat joodud, siis joodi õlut pääle, et ennem „päha hakkaks“. Kui juba mitmel „silmad kirjud“, küsis Norm:

„Kes tahab täna kurat minuga ühes juua?“

„Meie kõik..!“ oli ühine vastus.

„Noh, siis tehke kõik oma klaasid tühjaks,nagu mina kurat teen!..“ ütles komandöör, viina ja õlle klaasisid täites, mida jällegi põhjani tühjendadi.

Ühe teise laua ümber istus tosina osa noorimehi, kes sääl ainult õlut jõid. Nendest ostis poisikeselt, kes uksest sisse astus, üks ühe „Ajalehe“ ja viskas selle eest 20 kopikulise lauale, öeldes: „Tagasi anda ei pruugi!..“ Poisikene tänas ja läks selle laua juurde, kus Pauli töölised jõid.

„Poiss! Kas sa kurat viina tahad?“ küsis Norm ja tõstis poisikesele viinaklaasi ette, mida see tühjendas. Siis andis ta poisikesele ka paberossi suhu ja pani selle põlema, öeldes:

„Noh vaat kus tubli poiss..! See on Jõe poeg. Säh kurat! Joo õlut kah!..“

„Soo!.. Või selle vaimuhaigel Jõel ka nii tubli poeg! See on veel tubli poiss!.. Ära sa nii rumal ole, kui su isa on, kes karskust tahab maapääl maksma panna!.. Kadugu see kuradi karskus! . . elagu õlu ja viin! . . Poiss pista veel potti ja näe unes rotti . . . siis ei aeta sind kotti, nagu su isa igalpool kotti aetakse . . !" lällutas üks joomaritest lapsele viina ja õlut pakkudes.

„Anna siia üks leht!" ütles Norm käskivalt, viskas ühe hõbe rubla kõlisedes lauale ja ütles kõige valjumini:

„See kuradi „mulk" andis sääl vaese lapsele „zeitungi"eest ainult 20 kop.! Säh siin on sulle ühe„zeitungi"eest terve rubla! See leht on ka igakella aeg seda väärt, et temast rubla maksta võib..."

„Mis sa kurat ajad!.. Kas see mõni tööliste„zeitung" on, et teda nii toetad, see on ju sakste „zeitung"..! vastas Siirup Normi hooplemise pääle.

„Mis, sakste zeitung! Sa hakkad niisamati sonima, nagu lollusest kuulus Jõgi!.. Kui meil saksu ei oleks, kes meile siis tööd annaks? Sakstel on ju palju halvem elu, kui töölistel! Kui palju on sakstel väljamõtlemisi ja elumuresid, kust töölistele tööd saada, kuna töölistel midagi muret ei ole..!" vastas Norm iseteadva uhkusega.

Sellest tõusis mõtete lõhenemine. Et otsusele jõuda, kellel õigus on; kelle mõtted kõige õigemad oleks, sellepärast tõusis Norm oma istmelt üles ja ütles:

„Kas on siin kõrtsis niisugust meest, kes minuga võidu juua võiks? On siin meest, kes pooletoopi viina joobnud pääga veel „ühe hingega" ära võib juua?"

„Kui sina ühe jood, siis joon mina juba kaks..!" vastas Siirup vastu hoobeldes. Tõusis vaidlus... Löödi käed. Kes pooltoopi viina ühe jänuga mitte ära ei joo, ostab viie rubla eest viina.

Vaevalt sai Siirup oma tõotuse täitnud,kui ta liia viina tarvitamise tagajärjel maha langes ja peagi suri. Norm aga läks nurka, surus enesele sõrmed kurku, nii et ta pea poole ruumi roojastusega täitis. Kõikide pilgud olid nüüd Normi, kui kangelase poole pöördud ja seda just täie õigusega: sest üle toobi viina ja üle viieteisteistkümne pudeli õlut oli ta täna juba ära joonud. Kui jälle küllalt joodud, algas Norm uhkustades:

„Pange siia lauale 12 pudelit õlut!" Kui see tehtud, ajas ta hammastega laua ääre külge ja tõstis selle üles. See pööras veel rohkem kõikide tähelepanemist Normi ülivõimu pääle, nii et Norm ikkagi uhkemaks läks ja hoobeldes karjus:

„Kes julgeb minuga kätt lüüa, et ma üksinda selle kõrtsi täie rahvast välja peksan?.. „

Ei olnud meest, kes seda oleks julgenud. Seda kuuldes kargas teise laua juurest õllejooja, kes „Ajalehe" eest poisikesele 20 kop. annud ja keda Norm oma rubla andmisega hirvitanud . . . üles, ja küsis:

„Kas jäed oma sõnade juurde?."

Norm tõmbas laualt täie õlle pudeli ja tahtis sellega küsijale päha lüüa. Kuid pudeli kael jäi tema peosse, kuna pudel inimestele vastu silmi lendas. Sellepääle haaras vastane Normi kõrist kinni ja küsis:

„Kas tahad, ma poon su praegu ära?!" Algas hirmus võitlus . . . ja kui linnavaht surnute üle protokolli tegi, oli langenuid enne surejaga kokku kolm.

* * *

„Rasked ajad olid Pauli töökoja uksed kinnisurunud... Jõgi ei olnud omale uue koha otsimisega enam häbi tegema läinudki, vaid ta otsis uusi abinõusid, kuidas oma peret toita võiks. Tal läks korda, ühe tutava käest tööd saada, kes enese majad, mis 6000 rbl. eest tulekassas kinnitatud, 15000 r. eest ära müünud, kuna ta mööbli 4000 rbl. eest tulekassas kinnitatud oli mis ta müütud majaga tulele „ära müüs" !.. Jõgi oli selles majas elanud, kuid „kaastundlik" majaomanik oli teda majast enne tulekahju niimoodi ära ajanud, et ta maja uue omanikule Jõe korterit elamiseks oli soovitanud. Jõgi rääkis omast õnnest ka Paulile ja lubas temalegi niipalju tööd anda, kui ta valmis teha jõuab. Sellepärast pani ta ka Paulile ühis-töökoja asustamise plaani ette, et niimoodi „rasketest aegadest" kergemini üle saada.

Pea pool aastat oli ühis-töökojas sõpruses ära elatud. Proua Paul oli Jõega juba nõnda ära harjunud, et ta teda enam miskis asjas ei häbenenud. Sagedaste käis ta mööda töötuba ja naljatas Jõega kõigiti. Ta lubas vahest Pauli maha jätta ja Jõega elama hakkata, milleks ka Paulgi talle luba andis. Kui aga Paul välja juhtus minema, siis muutus proua endine „nali" koguni tõeks. Ta katsus Jõge võita, kuid see tõukas ta külmalt tagasi. Nii oli heitlemine juba mõned nädalad kestnud, sest Jõgi oli proua meelest kümme korda nõnda tubli mees, kui tema Peeter.

Ühel maikuu õhtul, kui Paul jällegi kodust välja läks, astus proua Jõe juurde ja algas:

„Kuule Jõgi! Elu näib mulle tõesti tühine ja mõtteta olevat, sellepärast tahaks ma näämeelega surra..! Mind on küll viina-aurus ja piibusuitsus kasvatatud . . . kuid sellegipärast ei ole mu paremad tunded mitte kõik veel surnud,

nagu sa usud, vaid ka minagi aiman, mis kõrge ja püha... mis madal ja alatu..! Mind on selle timmukaga kokku elama pandud, keda ma mitte eladeski armastanud pole, ega ka nüüdki silma-otsas näha ei või! Nüüd on aga minu elu sinu käes otsustada..! Et sa mind enesest nii armtutalt eemale tõukad, siis pole mul mitte paremat valida, kui seda — mis minu südame valule kord lõppu teeks! —Juba seitse aastat olen ma sind omas palavas südame põhjas kannud, — kuid nüüd on minu jõud otsas!.. Sinu liigutused ja vaade on mind nõidunud; nüüd on need mind juba otse vangistanud!.. Viis aastat käisin ma õhtuti uulitsal, et Sind näha, kui teie töölt koju tulite... ja kui ma siis Sind jälle nägin, siis oli mul elamine otse kergem!.. Küll olen ma oma sisemist valu kõigiti varjata püüdnud, aga ma ei tea, kuidas nüüd juba ka Peetergi teab, et ma Sind armastan..! Ta pilkab mind, et ma Sinuga kokku elada... aga kõik see ei muuda mu tõsist asja seisukorda veel mitte põrmugi! Sellepärast tahan ma sellegi üle rõõmus olla, kui ma Sinu silma all surra võin!.."

Jõgi võttis sõna:

„Teie lähete oma naljatusega liig kaugele! Ma tean küll, et alkohol ja prostitutsion meie rahvakest vägistab ja et suurlinna kodanline elu meie inimeste mõtteid vangistab ja tundmusi halvab..! Ei tehta, enam vahet abielu-naise ega avaliku naesterahva vahel: - sest meie maale tungib mürgistanud Lääne Euroopa õhk..! Ta tuleb kui looduse kohus... ja määrab ära, kust meid tee „Maanalasse" viib..! Voorus ei maksa meil enam midagi — vaid ainult raha ja kirgline iha on veel asjad, mis meid tegevusele õhutavad!.. Õigusega olla ilmas võimata elada ja sellepärast ei nõutagi õigust!.. Siisgi aga annan ma teile veelgi hääd nõu, mis mitte teile ei ole üle jõu: — Ärge mõtelge minu pääle, sest et ainult mõte see on, kes lihaksed tegevusele paneb..!"

Pr. lõi käega ja vastas:

„Aga mis õigus oleks Sul siis püha looduse sääduse vastu võidelda?! Kui meie juba surmale oleme määratud, mis õigus oleks teil siis selle vastu vaielda? — Ma ei saa sinust praegu sugugi mitte aru?! Kord seletad sa, et loodus püha säädusesse põimitud, kus isastel küll armuavalduste õigused antud, kuna sugutamise otsused emaste pääle pandud... Jse töötad sa aga sellele säädusele otse risti vastu! Ma usun, et sul sugugi ei tarvitseks oma „lihasuretajaks" hakata, vaid sina peaksid oma tõugu just ilmas palju maha jätma. Vaata lillekesi väljal, kas nad valivad, missuguse õiega keegi õis kokku puudub. Samati ei ole linnud mitte eluaja paaris, vaid ainult poegade suureks saamiseni. Et mul sugugi lapsi

ei ole, sest et Peeter suguvõimetu on, siis peaksin ma meest saama, keda ma armastan!.. Ma ei tohi oma mehe pärast mitte surra!.. Ära karda, et ma vaene olen. Oma viimast kopikut ma temale ... küll nahkapanna ei anna..! Las' ta nüüd ise omale ka leiba teeni. Tule aga minuga ühes, siis pääsed sellest koledast elust..! Ära soni sugugi muust „inimese täiusest ja „vaimlisest välja arenemisest" — vaid mõtle, et inimesesugu alles siis täieneb ja vaimliselt välja areneb, kui tema täieliku tõuparanduse ette võttab... Teie ise teate seda selgeste, et praegused rohkem koolitatud inimesed enese sugu surmavad ... ja ainult niisugused rahvad kõvaste siginevad — kes metsikult elavad.. Ma olen selles asjas täieste teie nõus, et metsikutel inimestel sugu ei tohiks ollagi. Miks aga sunnite mind selle kõige koledama timmukaga seda surnud elu edasi elama..? Ma näen, et teie ainult üks pühaduse kallal käperdaja olete... ja muud mitte midagi. Joone-Jaan kõneleb ka tõuparandusest ... kuid ise võtab ta õlle köögist omale selle „tervendatud" töötooja!"

Jõgi naeratas ja tegi kibedasti tööd. Pr. astus tema juurde ja ütles:

„Kui teie mu surma vastu olete, siis peate mulle seda ka selgeks tegema, mille pärast ma õige ilmas edasi vaevlema pean?! Või oli see teile valus kuulda, et ma teie „hingekarjast" sõnadega puutusin?!"

Jõgi vaatas kurvalt oma kiusaja otsa ja vastas:

„Targem pidada alati järele andma ... kuid see „järeleandmine" paneb aga rumaluse valitsusele põhja! Kui ma kord teie kuuldes niisuguseid mõtteid avaldasin, nagu teie siin praegu ette toote, siis sündis see sellepärast, et mul sell korral arvamine oli, et teie sellest ka aru saate. — Kuid nagu näha, olen ma tuletikkusid laste kätte annud..! Ma tean küll, et meie kodanlus praegu seda rada sammub, mida ka teie nii väga käia ihkate, kuid mina võitlen ju praegu niisuguse elu vastu; kuidas võin siis mina praegu jällegi oma põhjusmõttetele nüüd korraga näkku sülitada?! Mina oleks muidu siiski veel teie nõus, kuid mul on niisugune iseloom, et ma just neid naesterahvaid hingeliselt enam armastan, kes suguihas täieste karsked ja tagasihoidlikud. Kui meie elu vaadelda, siis on elu otse hirmus!.. Herra Martin oli meie tööliste suur eestvedaja ja meie ajavoolu revolutsioner..! Aga enne. kui ta üle piiri Ameerikasse sai, oli tema kodu prostutsioni pesaks saanud..! Jsegi tema abikaaasa, kes juba elatanud inimene, hakkas ühes tütardega tubakat suitsetama ... ning preili Vein, keda politika pärast gümnasiumist türmi pandi... elab ka selles peres ja maitseb praegu kodanlisi suguelu mõnudusi..!

Mina ei või mitte nõnda mõtelda... et neile järele-tegema hakkan, kellede üle ma senini vaimliselt kohut mõistsin..! Niisugusele elule tahan ma veel vastu panna olgugi, et loomusund ühe meeldiva naise juures ka minu tahte jõudu tihtigi nõrgendama tükkib..!"

Pr. raputas pääd ja vastas:

„Ma tean küll, et teie minu mehe tegudest veel midagi ei tea, neid teile rääkida, oleks ka hirmus!"

Jõgi vaatas pr. otsa ja küsis:

„Rääkige siis õige, mikspärast teie oma meest põlgate; mõnikord koguni veel timmukaks sõimate?.! Vaevalt võib seda uskuda, et Paul suurem timmukas oleks kui mina, ehk kõik teisedki inimesed?"

Pr. läks näost punaseks ja vastas ägeduses:

„Kaitske teda kuidas te' ise tahate, aga ometigi on just tema teie venna tapja..."

Nende sõnadega läks pr. minema. Kui ta vähe aja pärast jälle tagasi tuli, jutustas ta edasi:

„Nüüd näen ma, et te' ikka midagi mees ei ole! — Mina ei tea, kes kurat mind teie järele on pannud: — sest õige asi ei ole see mitte! Kuidas võin mina muidu niisugune olla? Tehke mulle ometigi midagi, et ma sellest südamevalu tunneks! Lihtsalt sõimake mind! Ütelge mulle kas: „langenud-naene" või lihtsalt: „l e h m"!.. Teie aga kiidate küll neid naisi, kes valitsuse troonid maha jätavad ja nendega ära põgenevad, kes neile armsad. Nõnda kihutate mindki üles, aga kui ma ka nõnda teen, siis tõukate mind enesest ära!.."

„Aga kuningad lasevad neil pääd otsast maha võtta kes kuningate kodadest naised ära viivad, võib olla, et teie Peeter minuga ka sedasamagi teeb, kui teie soov täidetud saaks?.!" vastas Jõgi pilkava rahuga.

Pr. Paul langes temale kaela ja ütles:

„Kuidas võid sa mind nõnda haavata?! Arvad sa, et mina saladusi ei jõua pidada..! Suudle mind, oh ma armastan Sind pööraselt! Saa minu meheks, siis tahan ma sulle seletada, kuidas Peeter sinu venda tappis!.."

Jõgi tõukas kirglise naese enesest eemale ja ütles:

„Minu vend magab juba 5 aastat maa-mullas, ja kuigi teie mees tema tapja oleks, siiski tuleks selle üle nüüd aina vaikida..!"

„Luba, et sa selle üle vaikid — siis räägin ma seda, kuida see lugu sündis."

Jõgi lubas seda. Pr. jutustas:

„Meil lapsi ei olnud, sellepärast võtsime meie Peetri õetütre enestele kasulapseks. Peeter hakkas seda last juba 13

aastaselt omale naeseks tarvitama . . . mille vastu ma kangeste võitlesin . .! Paar aastat kestis asi riius edasi. Siis võttis Peeter selle lapse ja pani ta ühe erakorterisse elama, kus see laps 16 aastaselt raskejalgseks jäi ja meie kasulaps 8 aastaks oma lapse tapmise pärast sunnitööle sai, olgugi, et lapse tapja Peeter oli . . . mida su vend kohtus ülestunnistas . . . ja mille pärast siis Peeter ta keele suust välja lõikas . . . ning ta poolsurnuks pekstult . . . kotiga raudtee pääle viis . . . et rong ta pooleks lõikaks."

Jõgi ei teadnud mida vastata. Vähe aja pärast algas ta: „Niisuguseid lugusid sünnib meie ajal küll kaunis rohkesti, kuid selle ülestunnistajaid on veel koguni vähe! — Ma püüan küll niisuguse elu vastu võidelda, kuid ma tunnen ka enese selleks paraku liiga jõuetuna!.. Vaeva ja valu sünnitatakse iga päev ilmale ja kui muidu ei saa, siis lõigatakse selle vastu võitlejatel, kas või keeled suust! . . Ma usun, — et meie juba kuristiku äärel oleme . . . ja et siin enam ükski võitlus ei maksa ! ? ."

„Muidudi ei maksa . . ." ütles pr. kaunis rõõmsalt ja langes Jõele kahe käega kaela, ning surus omad huuled tugevasti ta vastu suud . . . Paul astus parajaste ühe võera mehega uksest sisse.

„Kus? — Kas? — Kus sa ometigl nii kaua olid ? . ." küsis ehmatanud pr. sõnu otsides.

Paul vahtis pärani-aetud silmil ringi ja seisis tummalt keskluba, kuna vikerkari värvid ta näolei lmusid Jõgi punastas ja lõi oma vaate häbi pärast maha. Pr. vaatas vargselt silmipilgutades Jõele otsa, katsus siis ühte ja teist asja ühe koha päält teisele tõsta, mis kui pimesiku mäng väljanägi. Vähe aja pärast vaatas ta veel kord Jõele silmadesse ja astus siis Pauli ette üteldes:

„Ma lähen tuppa . . . tule mulle järele . . . ma tahan sulle midagi ütelda!"

Jõgi võttis oma põlle eest ära, pani enesele kuue selga ja läks õhtule, sest kell oli 8 — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vaikne kevadine õhtu.

Õhk on õrn ja mahe, mida jalutajad ahnelt sisse hingavad. Ööpikud plaksutavad -- kuid ka teisedki laululinnud pole vaikinud. Õitsmine on täies hoos, — lauljad on jällegi koos.

Oma tahmast suitsu saadab taeva poole tapamaja „suitsutoru" selle läheduses istub üks lihuniku suur, must, karvane koer ja ajab oma kurvatoonilist leina joru, mida õrn kevadine

õhk kaugele kannab ja mis looduse muusikale ühe kaebliku passi hääle juurde annab. —

Uulitsat mööda sammuvad kaks kahvatanud inimese kuju, kes nähtavasti täis lõbusat tuju. —

See on vist üks abielu paar: sest nad käivad käealt kinni hoides, sõbralikult. Nad jäävad ühe keldri ukse ette seisma, kuhu silt on üles pandud:

„Tischlerei
P. Paul.“

Siit astuvad nad sisse. Sisse jõudes võtavad nad endid mõlemad riidest lahti ja hakkavad kahekesi enestele õhtusööki valmistama. Mees teeb tuld, naene säeb söögi-nõude kallal ja algab:

„Aga Peeter! Ma ütlen sulle, et sa selle Jõe kuradi homme päev oled ära ajanud . . ! Jgapäev, kui sa aga välja juhtud minema, siis on ta minu „seljas“ . . ! Kes teab, kui kaugele minu heitlemine temaga oleks läinud, kui sa mitte täna pääle ei oleks juhtunud . . ! Kas meie elu siis muidu niisugune oleks olnud, kui tema saadan mind ei oleks kiusanud ? ! Ta sõimab sind alati mõrtsukaks ja sinu isa vasikaks... ja ütleb: „Ära aga selle mõrtsukaga ela.!.“ Ta on juba igaltpoolt tülipärast „koerapiitsaga“ väljakihutatud... egas ta siis ka siitki muidu võinud ära minna . . ? Aga ma ütlen sulle Peeter, veel kord: et sa oled ta kuradi kelmi siit kohe minema kihutanud . . !“

Peeter Paul oli seni altkulmude salaja naese otsa vaatanud, kuid nüüd tõstis ta oma pää uhkelt püsti ja ütles kahiseval häälel:

„Toogu ta kurat omad jalad kord veel üle mu ukse läve... küll ta siis näeb, et tema ise neid enam siit välja ei vii ! . . —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hommik.

Päike tõuseb sätentades omast sängist ülesse — ja saadab omad kuldsed kiired üle õitseva maa. Üksik kägu kukub surnuaia ääres ühe üksiku kuuse otsas ja tema lähedal toominga otsas lõpetab veel ööpik oma öölaulu. Lõokesed siristavad kristalli selges õhus ja rukki-rääk rääksub kiriku taga rillelises orus, siiski paistab, nagu oleks loodus laulikutest korraga lagedaks jäänud; nagu oleks linnud väsinud . . . Kaste sätentab iga lehe ja lille õiekese küljes; muru on kui hõbe helmetega üle külvatud

Tisler Paul astub omast toast välja ja sülitab halli tolmukarva huniku sätendavale murule; toimetab ka oma muud

toimetused ja astub siis oma töötuppa sisse. Täna on ju Nelipühi laupäev ja töö peab lõunaks tellijale äraviidud olema. Sellepärast on ju tarvis varakult tööle hakata.

Kell lööb just parajasti 4 Ka Jõgi astub töötuppa sisse ja teretab Pauli nagu vähe häbelikult. Paul karjub talle kõigest jõust vastates:

„Välja siit. . ! — Kas tahad jällegi kurat mu naist kiusama tulla!? Välja! . . Kui sul elu armas, siis kao mu silma alt! Alatu koer! . ."

„Mis sinule siis öösel jälle sisse on läinud, et sa mulle niisuguse jutuga vastu tuled?! See töötuba pole ju mitte sinu, vaid rohkem minu:—sest senini olen ainult mina selle üüri maksnud?! Päälegi on see töö minu vastutusel valmis teha ja just minu isikut on tarvis selle äraandmise juures. — Mispärast sa siis nüüd oma naise kiusamisest praegu õiendama hakkad; kui teda peaks kiusatud olema, siis pole see küll minu süü. . !"

Vaevalt sai Jõgi omad sõnad lõpetanud, kui ka proua Paul uksest sisse astus ja pool häbelikult seletas:

„Jah, Peetril on tuline õigus! See on tõeste tõsi, et teie eila mulle kallale tungisite ja mind ära vägistada tahtsite. . ! Teie lõeg peab ometigi kord täis saama: sest kaua ei jõua üks naisterahvas niisugustele päälekäimistele mitte enam vastu panna. . ! — Peeter sõlmab mind teie „hooraks". . . ja teie vastu pean ma muidugi kui müür seisma. . ! Lõpku ometigi kord niisugune elu! . ."

Jõgi seisis nagu lubja kuju kesk tuba ja ootas ära, mida proua pajatab. Ta sisse asusid juba kättemaksmise mõtted: sest tal oligi juba sõnad suus, et seda ära ütelda, mida pr. talle eila, ta venna „keele väljalôikamisest" rääkinud. Pääle pajatuse pilgutas pr. salaja silmi, nagu peaks Jõgi vaikima, mille pääle Jõgi vastas:

„Niisugune alatus, nagu teie siin välja mõtlete, on küll häbistav, kuid parata pole siin siiski enam midagi.Teie plaan on mind nüüd vististe paljaks riisuda: sest teie teate, et ma avalikuse ette niisugusid asju ei taha kiskuda . . . Kuid teotust ega naeru ei või mitte karta . . !"

Neid sõnu kuuldes jooksis Paul pöitel käes, Jõe kallale, kuid Jõgi ei teinud sellest väljagi, vaid ütles:

„Kas arvad, et sa sellega ka vôid minu keele suust välja lõigata, nagu sa seda . . ."

Rohkem Jõgi enam ei ütelnud, sai ju sellestki, sest Paulil kukkus pöitel käest maha ja pärani aetud silmil vahtis ta tummalt ringi, nagu otsiks ta peitmiseks kohta. Proua jooksis uksest välja. Paul läks talle kohe järele.

Jôgi vahtis kui võitja oma koha pääl ja ootas, kas Paul veel julgeks teda tülitada! Nüüd nägi Jõgi, et pr. jutt ta venna keele väljalõikamisest ometigi õige on: — sest kuri inimene võib omas hirmsas kättemaksmise vihas veel koledamatki korda saata!

Paul tormas enese elutuppa, kuhu ta abikaasa eel läinud ja ütles surma hirmus naisele:

„Armas Miili." „Mis oled sa nüüd teinud?! Sinu lobiseja suu pärast pean ma siis nüüd surema!.."

„Aga Peeter!" vastas naine. „Mis sa ometigi minust arvad?! Kas siis tõesti sina seda usud, et mina seda temale olen rääkinud!..? Kas sa siis tõesti seda ikka usud, et ma temaga kokku elan?!. Taeva jumal tulgu sulle ise appi!"

„Kust ta kuradi lojus siis — seda muidu teab? Mis kuradi „keelelõikamist" ta kurat siis sääl all unistas!.. Noh oodaku aga, küll ma talle näitan! — Niisuguse molu ees hirmu-tunda, oleks tõesti lollus! Ta peab tundma et ta mehe käes on!." Nende sõnadega astus Paul uksest välja ja läks töötuppa tagasi, kus Jõgi teda ootaski.

„Mis sa kuradi molu vahid veel siin? Kas kaod siit, või ei!" käratas Paul jõuetult.

„Kui sul julgust on, siis katsume, kumb meist elama peab.!." vastas Jõgi, nii et seinad vabisesid."

Paul läks välja. Tüki aja pärast tuli ta linnavahiga tagasi, kes Jõe üle protolli tegi ja Jõe minema kihutas, seletades, et Jõgi oma asju, mis tal töötoas peaks olema, kohtu teel nõuda võib: — sest Pauli seletuse järele pidi Jõgi Pauli tööline olema. Kui linnavaht lahkunud, läks Jõgi jällegi oma asjade järele: sest isegi valmis mööblit oli tal sääl, mida nende tellijale täna ära tuli viia. Paul oli nagu vihast väsinud ja vaatas nüüd rahulikult päält, kui valmis mööbleid töömeeste vankritele tõsteti. Oli mööbel vankritel, siis astus ka Paul uksest välja ja keeres töötoa ukse lukku. Ammu enne, kui Jõgi mööbliga kohale jõudis, oli Paul sääl ja laitis töö nõnda ära, et seda vastu ei võetudki: sest Paul lubas mööbli pääle pühi palju paremini ja pool odavamini teha. Nüüd polnud Jõel enam muud teha, kui pidi pooliku mööbliga pandimaja poole pöörama, et oma võlgasid, mis selle tööajal tehtud, tasuda ja osa ka omale „pühaderahaks" jätta. Õhtul aga seisid kohalikudes ajalehtedes järgmise sisuga sõnumid:

„V õ õ r a v a r a r a i s k a m i n e.

Täna viinud keegi töömees Mats Jôgi tisler P. mööblit tellitud kohale. Teel tulnud aga mehikesel kuri nõu pääle ja ta viinud selle 300 rbl. eest lombarti. Kriminal

politseil on kordaläinud kelmi tabada, kes seniks muidugi kinni jääb, kui kohus otsusele jõuab, missuguse palga väärt kelm on. Raha, mida kelm lombardist välja petnud, on kõik kätte saadud ja ka mööbel juba selle omanikule kätte antud . . ."

Jõgi oli siin jällegi täiesti kaotanud, sest et selle töö tellija Jõge kohtu ees ei tunnudki. Temal ei olnud mõõkade vahel olles võimalik ka seda kuidagi selgeks teha, et tööteilijagi valet tunnistab jne. Alles 3 kuulise türmis istumise järele läks tal korda omale tunnistusmehi saada, kes seda segaselt teadsid, et Pauli süüdistus mitte põhjendatud ei olnud, mille pärast ta siis ka kohe vangist vabastadi. Kuid ometigi ei õiendanud ükski ajaleht tema asja, vaid avalik elu teadis, et Pauli süüdistus õige oli mida isegi ka töölised uskusid..!

„Ülesleidjad"..!

Kell lõi 8, kui tislermeister Tobu hommikul enesele veel teist külge pööras, et oma ööväsimust põhjalikult välja puhata. Ta mõtles täna alles pääle lõunat üles tôusta, sest et proua Tobu ühes oma lastega tööliste ülevaatasid, kes tööliste liigutusi läbi võtme augu salaja hiilisid. Et töölised söögi-tunni koosolekul meistert mitte tagaselja „siunata" ei saaks, sellepärast astus proua T. lastega söögiajaks töötuppa, kus ta nurgast ühe hööveldatud laua võttis ja selle pääle laste pääst söödikuid kammima hakkas. Söödikud, mis lastele päha olid kasvanud, lõhkesid proua küüne all vaikses töötoa ruumis otse kajavalt, nii et mõnel töölisel seda nähes ja kuuldes söök suust alla minna ei tahtnud. Päälegi sündis see toimetus just selle pingi pääl, kuhu lähedusesse kõik töölised kokku kogunud olid. Keegi ei julgenud meistri proua kuulds midagi ütelda; ei ka selle üle mitte sosistadagi, et proua neid siin iga hommiku söögiajal oma puhastuse tööga tülitada julges. Tööline Jõgi oli selle üle küll kord ka väikese märkuse teinud, kuid selle märkuse pärast oli pahandus tõusnud, ja asi jäi ikkagi endiseks. Sellepärast käis Jõgi pruukosti söögimajas söömas. Kui Jõgi säält tagasi tuli, lõpetas proua oma töö ja läks töötoast ära, kus ta pool-lahtise ukse taga tööliste juttu päält kuulas. Kui töö algas, lükkas proua vaheukse kinni, tõstis tooli ukse ette, istus selle pääle ja hakkas siis pitsi-heegeldama, kus nad ühes lastega korda mööda, läbi võtme augu vaatasid. Jõgi läks paar sammu oma pingist eemale ja hakkas õpipoisilt liimi nõudma, kes seda meistri elutoast tooma pidi. Seda nägi proua läbi võtme augu, kes oma 7 aastase poja „logelejat töölist" tööle sundima saatis. Laps jooksis sõnalausumata Jõe ette ja ütles suuri silmi tehes ja pahaselt kõrvale pöördud näoga töölisele otsa vahtides ning ennast selle juures isa-kalkuni moodi liigutades:

„Mis om? Tattik!"

Keegi ei julgenud lapsele midagi ütelda, sest kõik teadsid, et laps töötuppa töölist sõimama oli saadetud. Ka teadsid sedagi kõik, et proua neid ukse tagast hiilib. Sellepärast astus Jõgi pahaselt oma pingi juurde tagasi ja hakkas ilma sõnalausumata tööle. Laps joooksis oma ema juurde tagasi, kes ta pääd silitas ja ütles:

„Sinust Kusti saab ikka tubli mees, aga sellest Kallast ei saa küll midagi! Kui ma teda töötuppa saadan, siis vahib ta kui molu tööliste otsa; ise on ta juba 12 aastane poiss!.."

Sellest Kusti tublidusest läks ema ka nüüd oma uinujale mehele rääkima, kes ka last kiitis ja siis jällegi magama jäi. Aga enne, kui ta uue unesse vajuda võis, koputas üks tema toa ukse pääle. Kohe tundis meister koputamisest oma õpipoisi ära.

„Mis sa sääl jällegi lõhud? Mis sulle siis jällegi tarvis on?" ümises meister teki alt.

„Liimi on tarvis", vastas poisikene aralt.

„Mis kuradi liimi sul jällegi siis tarvis on?: Alles see oli, kui sa 5 naela liimi tõid?" ütles meister pahandavalt. *)

„Sellest on juba 6 nädalat tagasi, kui ma liimi tõin." vastas poiss sõnu neelates ja argu liigutusi tehes.

„Mis sa kuradi tõbras valetad! See oli vist alles üleeila, kui sa selle liimi tõid? Kuradi elajapoeg! Ma sülgan sulle kuradile suhu, sa häbemata valelik! . ."

Selle meistri üteluse pääle tõmbas poisikene oma pää õlanukkide vahele, nagu oleks ta oma kõrvu koledate sõimu sõnade eest varjata püüdnud. Ta tundis oma leivaisa hirmust viha; iseäranis aga veel raha küsimise puhul. Meister oli suure kasvuga mees, ja kui see päha lõi, siis ei olnud see mitte nalja asi. Ta teadis ka, et meister teda sellepärast päha peksab, et ta tema 25 rbl. „kautsjoni" omale tahab, mida ta siis ka saab, kui ta enne aega ära läheb. — See poisikese „kautsjon", mida meister ta söögi rahast 25—50 kop. kaupa oma kätte kogunud, oli igal silmapilgul hädaohus. Poisikene oli kõike meistri sõimamist küll vaikselt päältkuulanud, kuid see asja veel ei muutnud, meister pahandas aga edasi:

„Kust kurat ma sulle selle raha pean õige välja võtma? Kas ma seda sulle puu otsast pean saagima? Sa kurat kannad mu viimsed kopikud kodust välja; võtad ka mu viimsed püksid jalast ära! . ."

---

*) Meister ütles küll kuradi asemel: „hurat", aga et niisugune keel arusaamatuks jäeks, sellepärast kirjutan k-d sisse.

Viimaste sõnade juures tõusis meister sängist püsti, läks siis kapi juure, võttis säält ühe hõbe rubla, viskas selle poisikese ette maha*) ja ütles:

„Säh kurat! Aja see ka veel enesele kõrisse! . ."

Kui poisikene raha maast võttis, siis haaras meister küürutajal juukstest kinni ja vääras ta pikali, nii et poisikese pää niivõrd põrutatud sai, et tal suust ja ninast veri välja tuli. Kui poisikene ennast jällegi püsti oli ajanud, põrutas meister:

„Tood mulle selle eest 5 naela liimi!—Mis see maksab?"

Poisikene pühkis särgi käisega oma verist suud ja nina ning vastas nuttes:

„Liim on nüüd jällegi kallimaks läinud! Viimane kord maksin juba 75 kop. viiest naelast."

Mis? . . Kõik läheb sul kuradil aga kallimaks! Küll ma su paksu kaela kord käänan! . . Tee nüüd, et siit kaod, tõbras!"

Poisikene läks silmi kuivatades ja verd näo päält pühkides minema, kus ta kaevu pumba all ennast enne peskis, kui ta töötuppa läks. Meister lükkas käega kord üle oma otsaesise; sügas siis ka kuklast ja kõneles endamisi:

„Tarvis õige enesel ka üks uus liim välja mõtelda. See igavene liimi ostmine võtab küll kord mu majad pää päält!.. Kõik joodikud on ju suured väljamõtlejad olnud. — Joodik kingsepp, kes traadi lõnga „ära-joonud" pidanud hädapärast saapatallad puutikkudega alla lööma ja sellega teinud ta uue ülesleiduse. Ka joodik tisler, kes kõrtsis alati ikkagi ühe koha pääl istunud ja sääl lauale pillatud viinapiisad oma sõrmega ära kuivatanud, leidnud ka poleerimise kunsti kätte. Olgu mis on -- aga minust peab ka ometi üks „ülesleidja" saama. Joodikud on ju kõik targad inimesed, kas ei või siis mina ise ka ühte uut liimi välja mõtelda?! „Häda ajab härja kaevu", ütleb vanasõna ja see on põhi, mille pääle ma oma tuleviku lootused ehitan!"

Nüüd ajas meister enesele püksid jalga, kuue selga, pistis öökingad jalgade otsa ja istus siis laua juurde, kus pääl mõned vanad raamatud ja mõned ajalehed seisid. Et ennast sügavama mõtetesse vajutada, võttis ta laualt prillid, pani need nina pääle ja hakkas siis ühte naljalehte lugema. Esimesel leheküljel seisis pilt, mille alt meister veeris: „Sa-la-ja-magu-lai-jad! Missugune imelik sõna „Sa-la-ja-magu-laijad" Kuule Mintsu! Mis see tähendab? „Salajamagulaiad!" küsis

*) Nõnda maksid sel ajal ka mõned „rahvavalgustajad" joobnud olekus uulitsal voorimeestele oma sõidu arveid. Näituseks kirjanik Kala. . !

meister oma naiselt, kes köögis supipaja juures kohendas, sest et lapsed nüüd töötoas mängisid.

„Papa! Sääl on ju: „S a l a - m a a k u u l a j a d", hüüdis Tobu kõige vanem poeg Ruudi teisest toast, isa õpetades.

„Vaat, kus kuradi prohfus! Või tema tuleb oma isa õpetama! Kes su kuradi on kasvatanud? Või tema kuradi prohfus tuleb oma isa õpetama!"

Ruudi sai pahaseks ja vastas:

„Käi õige koera saba alla oma „s a l a j a m a g u l a i j a d e g a". Häbi võiks sul' olla! Vana mees, ei mõista veel lugeda! ! ."

„Vaat kus kuradi prohfus! Või tema ütleb oma isale: „Käi koera saba alla!" Vaat kui ma võtan su kinni ja löön su vastu maad surnuks, nagu ühe mardika — küll sa siis näed! . . Kes su kuradi on kasvatanud?!"

Viimaste sõnade juures astus Tobu ukse lävele, kus ta 16 aastane poeg Ruudi parajasti kohvi jõi.

„Noh küll on sellel kuradil aga veel suu! Ma tõin turust suure tüki schinki, et võerastele viina-sakuskaks anda, aga tema kurat ajab selle kõik korraga suhu! Noh küll on kuradi prohfusel suu!" hüüdis meister valjusega, nii et teises toas klaver tema sõnade pääle kõmisema hakkas. Poiss sõi aga sõnalausumata edasi ja ei teinud oma isa sajatusest väljagi. Sellepärast läks Tobu nüüd oma tütre tuppa, et sellelt omale poolehoidmist leida. Aga kui ta üle ukse sisse vaatas, nägi ta, et tema 18 aastane tütar alles magas, kes ennast poole kehani paljaks oli aelenud. Meister ei seganud oma armsa lapse unerahu, sellepärast läks ta vaikides töötuppa ja algas töölistele suures joovastuses:

„Ma vaatasin üle ukse tuppa, kus mu tütar magas. . . Päe paistis talle parajasti pääle. . . Oli teine enese paljaks aelenud. Kus tüdruk nagu ploom! . . Poleks ta mitte mu oma laps olnud, noh siis. . !" *)

Nende sõnadega kõigutas meister rusikaga paljutähendavalt õhku, mille üle ainult salaja naerdi. Meistri juttu kuulis ka proua ukse tagant, kes lapse töötuppa kirvest küsima saatis, et isa sellega praegusest kõne ainest vähe kõrvaldada. Laps jooksis isa ette ja küsis:

„Papa! Anna irvest!"

„Kuule! Sa ära ütle „irvest", vaid ütle: „hirvest"! — mille üle jällegi tasaselt naerdi, sest et isa ise mitte sugugi pare-

---

*) Neid sõnu on siin võimata täieiikult kirjutada, sest et need trükimusta välja ei kannata! . . Tõepoolest pole see sugugi liialdus, vaid „meistrite" kõneviis, mille alal meie noor elu toorenebki! . .

mini „k"tähte välja ütelda ei saanud, kui ta laps. Kui nüüd meister kõikide tööd läbi oli vaatanud, siis astus ta ühe oma hää sõbra ja poolehoidja juurde ning küsis:

„Kas võite ka ära arvata, mida mina täna juba olen sisse-teinud? Poole tunniga olen ma vähemalt 10,000 rubla teeninud. Aga süüa pole ma täna veel saanud! . . Teie môtlete küll: „Mis meistril viga; magab maas, kui siga..." Meistritel on aga veel suuremad elu raskused ja päeva mured kaela pääl, kui töölistel. Teil pole muud, kui päev õhtul, saate oma raha, meister peab aga mõtlema, kust teile seda raha saada! Kas see töötuba mind muidu toidaks, kui mul omal pääd otsas ei oleks?! Sellele töötoale panen ma aastas vähemalt 1000 rbl. juurde. Seda töötuba pean ma ainult selleks, et teile tööd anda. Jumal on ju mulle niipalju . . . alla otsa annud, kui teistele päha. . ! Seda liimi läheb meil siin ka nii väga palju, mis vägisi mind ühte uut liimi välja mõtlema paneb. Tallinnas, Lutheri vabrikus liimitavat ju kõik asjad hapu piimaga; isegi ka „suupesu kausid", kas meie ei võiks siis sellega ka katset teha? Võib olla, et läheb meil asi ka hästi? Mis sellest, kui töö ruttu ära laguneb, eks siis ole meil ju tööd rohkem?"

Rebane ajas ennast vähe sirgemaks, kui ta harilikult meistri[ees seisnud, ja vastas:

„Jah! Herr meister! — Lutheri juures tehtakse küll kõik veekindlad riistad hapupiima-liimiga. Aga sinna aetakse veel koguni muudki rämpsu sisse: verd, lupja, värnitsat ja isegi ka saeprügi aetakse sellele sisse, mis hirmsasti haiseb! Palja hapupiimaga oleks muidugi vahest kõige puhtam tööd teha; egas see puhas hapupiim ju ka nii väga kallis ei tuleks?"

„Noh, igatahes tuleb see odavam, kui meie praegune liim?" ütles meister neelava pilguga ringi vaadates ja oma vurrusid keerutades. Vähese mõtlemise pääle pööras ta Jõe poole ja küsis:

„Teie olla ikka ka üks va' nutikas mees, ütelge mis teie meie ülesleidusest arvate? Kas võiks hapu piimaga ka tisleri tööd teha?"

Jõgi naeratas ilmsüütalt ja vastas:

„Ma mõtlen, et õhust paberist võiks teha, mida küll ehk hapupiim koos hoiab, mitte aga puud! — Ja kui Lutheri vabrik küll hapupiima liimi peaks tarvitama, siiski ei võiks see ju paljas keemiliselt puhastamata hapupiim mitte olla, vaid vahest ometegi ikka piimast saadud liim?" kuna Rebane ja Jlves sellele arvamisele risti vastu vaidlesid, et meistri arvamine ometigi õige on. See teiste arvamine andis meistrile suurt julgust . . . ja varsti seisis hapupiima pütt töötoas

pingi pääl, kus juures meister oma „uue ülesleiduse" proovisid tegi. Ta määris kõiksuguseid puid piimaga, mida ta mõnda ka enne soendas ja siis hoolega kokku kruvis. Seda nähes tuli tööline Tärkles Jõe luurde ja sosistas talle:

„Ära sa neid eksita; lase teevad lolli!.. Kui nad ära lõunale lähevad, siis kuivatame kõik nende „katsepuud" pliidi pääl ära ja paneme neile õige liimi vahele. Vaata kui nad pääle lõuna oma uue leiduse üle rõõmustavad, siis on meil tore naerda! Võtame „kilplase" käest uue liimi liigudki veel välja."

Kui teised lõunale olid läinud, tegi meister oma katseid veel hoolega edasi Aga et talle üks külaline tuli, sellepärast pidi ta ära minema, kuna ta vähe aja pärast ühes külalisega koguni väljagi läks. Nüüd oli Tärklesel oma voli toimetada. Nagu ta Jõele enne ütles, nõnda ta ka tegi. Veerand tunniga oli ta oma asjaga valmis. Pääle lõunat olid kõik uudishimulised töölised meistri katsete ümber. Küll katsuti ja koputadi, aga kruvide vahelt ei julgenud neid ükski avada. Siiski ei jõudnud tööline Rebane oma huvisid taltsutada, vaid ta avas ometigi ühe. mis küll tõeste kõvaste kokku oli jäänud. Kui Tobu töötuppa astus, olid töölised veel koos. Rebane jooksis suures rõõmu joovastuses meistrile vastu ja ütles:

„Herr meister: Kas teate uudist? — Meie uus piima-liim peab puud veel paremini, kui vana „poodi" liim pidaski!.. Vaadake! Ma võtsin ühe tüki lahti ja see on väga kõvasti koos!"

Meister vaatas tusases õnne tundes enese ümber, sest et töölised tööajal seisid, ja vastas siis pool pahaselt:

„Mis teil on asja minu katsetega? Kas te' tunnete ka seda liimi-liimi-osavust?!" Nende sõnadega säädis Tobu omad näpitsprillid suure toredusega nina pääle, vaatas siis veel kord majesteetlikult ringi, pani käed puusa ja astus lahti-võetud puutükikeste uurimisele.

„See on ju liiga vara lahti võetud! Vähemalt peab piimaliimi 3 tundi kinni hoidma. Nagu näha, ei tunne teie mitte selle liimi kõvadust ja selle liimi osavust!" kordas Tobu oma loogika vastast lauset uuesti. Jõgi ei jõudnud nüüd enam oma hirmsasti pääle tungivat naeru tagasi hoida. vaid naeris nii, et talle pisarad silmi tulid. Küll pilgutas Tärkles talle silmi, et ta rahulik oleks, kuid mis liig, see liig. Seda Jõe naeru oli Tobu näinud, kes nüüd oma sõpradelt küsis:

„Ei tea, mis see üksinda peaks naerma? On ikka näha, et ta pääs asjad mitte kaugelki korras pole?!" Nende sõnade pääle läks ta Jõe juurde, kus ta pahandades toonitas:

„Sulle kuradile on ikkagi lusikaga antud ja kulbiga võetud; ei sul pole sääl pääs pääle vaimuhaiguse enam mitte midagi muud, kui see va' „p a b e r"!.. Enne sa pilkasid meid, et hapupiimaga ainult õhust tehtud paberit võiks liimida... aga vaata meie võime sellega ka väga hästi puud liimida! Tee nüüd ise omad silmaluugid lahti ja vaata, kui vahvasti hapupiim puud peab! Kas sa tunned ka selle liimi kõvadust ja selle liimi-osavust?"

Jõgi turtsatas jällegi naerma, sõna: „l i i m i - o s a v u s t" ei jõudnud ta naeruta kuulda; päälegi teadis ta ka seda, et puud liimiga kokkuliimitud olid, mida teised ükski, pääle viguritegija ei teadnud.

„Mis sa kurat hirvitad! Kas ma su hirvitada olen? Mina pean sind ja sinu kuradi suurt peret oma leivaga üleval... ja sina saatan veel hirvitad selle üle, kui ma midagi väljamõtlen ja ülesleian..! Ütle õige, kes sind kuradit ja su naise ja laste räbalaid on toitnud, juba 6 kuud, kui mitte mina!? Sa võitled küll joodikute vastu, aga vaata kuidas joodikuid jumal rohkete vaimuannetega on õnnistanud!.. Ma võtan tühjast asjast miljonid välja; sajatuhande eest ei müü ma oma uue leiduse eesõigusi ühelegi. — Ära sa kurat seda aga jälle „zeitungi' pane, et ma uue liimi ülesleidja olen!.. Katsu sa kurat seda teha?! Vaata, kui sa sest „zeitungis" kirjutad, et ma piimaliimi olen väljauurinud, siis lase enne omad kondid ära nummerdada..!"

Jõgi sai rahutuks ja vastas:

„Miks tülitate teie mind?!. Teate teie seda, et ma teid naeran? On teil kordaläinud „h a p u p i i m a o s a v u s t" ülesleida, siis rõõmustage selle üle ja olge üpris väga rõõmsad, aga ärge sõimake nii koledasti, ega ärge ajage ka oma musta suud minu pere külge! Kas teate, ma võin teid ka kohtulikule vastutusele võtta, kui teil seda väärtust aga oleks!.."

„Ah soo! Või see on siis see tasu mulle sinu poolt?! Kas sa veel mäletad, mis tingimistega ma sind tööle võtsin? Kas sa ei lubanud, et sa ei puutu kedagit? Kas sa ei lubanud, et sa kellegile „kedagi" ei ütle, mis mitte sinusse ei puutu?!.."

„Jah! Seda teie käsku olen ma täiesti täitnud ja täidan seda siin ka praegugi." vastas Jõgi jällegi naerma hakates.

„Noh vaata kus kuradi prohfus! — Ma ei või siis oma töökojas ka enam olla, siis juba turtsutakse minu üle!.. Kas ma su kuradi hirvitada olen?" Küll on aga prohfus..!" paukus nüüd meister koguni ägeduses, jalga vastu põrandat lüües, nii et prillid ta nina päält nööri otsa rippuma põrusid.

„Aga kas olete teie siis ka minu näoilmed oma teenis-

usesse palkanud, et teie nende üle nii valju kontrolli võite pidatda?!" nõudis Jõgi vaiksepoolse valjusega.

Meistar tegi vähe lahkema näo ja vastas:

„Teie ärge hirvitage mind vana ausat inimest, ega ärge kirjutage mind mitte ka „Ajalehehes"! Vaata mina olen mees, kes auga vanaks on saanud!.." Viimaste sõnade juures pööras meister ennast jällegi teiste tööliste poole ja rääkis edasi:

„Jah seda ma palun küll, ärge teie ka ükski kellegile sellest nüüd „k e d a g i" rääkige, et meil nüüd see uus liim tarvitusele saab võetud! Ma võin teile hää liigu teha; võin teile kõigile nüüd ka 50 kop nädalas palka juurde panna, kui teie aga oma suu peate." Sellega võttis Tobu taskust 10 rbl. välja, andis selle õpipoisi kätte ja ütles ohvrimeelses õnne tundes:

„Säh! Mine sina Hans õige Kokonofi õlle kontorisse ja telli säält meile 3 korvi õlut! — Aga napsi peame ju ka saama? Too siis üks tsetvertnoi viina kah! Aga suupistet peaks meie ju ka saama? Aga kas sa sellest rahast kõike saad?! Kõik meistri ümber olejad (töölised) hakkasid nüüd suure põnevusega rehkendama, et Tobu arveid segi ajada ja raha alkoholi tarbeks rohkem väljavõtta:

„Viis toopi viina maksab 5 rbl. Viis korvi õlut maksab aga juba isegi üle kümne rubla!"

„Noh sa telli siis mulle 3 korvi õlut ja 3 toopl viina, mitte 5..!" vastas Tobu.

Nõnda olidki töölised sihile saanud ja Tobu omast esimisest käsust kõrvaldud, nagu nad laupäeva õhtutelgi temalt ka rahagi rohkem välja oli petnud.

„Ka sellekski see raha veel ei küüni..." vastasid töölised võidurõõmsalt.

Tabu jäi väne mõttesse ja vastas:

„Ja rohkem mul raha enam ei ole; sellegi sain ühe mullu tehtud kapi eest. Pange omalt poolt ka igaüks üks rubla; peame siis ka üks tubli liimi pidu. Ei tea mis sest ilma elust muidu kasu on, kui mitte tilka viinagi ei saa? Jnimene ajab nii kui nii kõik omast kerest läbi, eks ole siis ka parem kord rõõmus olla ja omakeskis juttu ajada..."

„Pange raha meie eest välja, siis võime ka iga üks mees kas või kolm rubla panna; .. või see meest maha lööb..?" vastasid töölised.

„Noh Jõgi! Kas hoiate ka ühes?" küais nüüd meister ühes töölistega.

„Seda ma ei või, sest ma pole juba paar nädalat palka saanud, kuna mu pere kodus näljas on." vastas Jõgi sõbralikul toonil.

„Aga mis teie ometigi ikka alati jonnite?! Kui teil palka vähe on, siis ütelge ometi seda ilusasti; — ma võiks teile seda siis ka juurde panna?“ ütles Tobu Jõe juurde astudes ja temale kätt vennalikult õla pääle pannes, kuna ta südames see soov asunes, et Jõgi kord ometigi omast hirmsast unenäost vabaneks ja omad silmad ilu nägemiseks lahti saaks; et ta elu õieti tunneks, kuidas üks õge „r i s t i i n i m e n e“ ilmas elama peaks. . .

„Kui teie arvate, et ma „j o n n i p ä r a s t“ teiega ei ühine, siis eksite teie. Ometegi on igal inimesel oma iseteadvuslik põhjusmõte, millepärast ta iga kord teistega mitte ühineda ei või. Poleks mul seda mitte olnud, võib olla et siis ma teiega alati oleksin ühinenud! — Kuid nüüd ma arvan, et mitte mina ei „j o n n i“, vaid just teie! — Kui teie kord juba teate, et ma alkoholismuse sõber ei ole, mispärast teie siis selle küsimusega mind veel tülitate ja koguni „j o n n i j a k s“ arvate? See sunnib mind vägisi arvama, et teie mind kiusate. . .“

„Ah jäta juba, kas te' mõtlete ilmast niimoodi läbi saada?! Ole ikka mees, aga ära jookse nende „tulipääde“ järele, kes karskuse sõna-kõlksudega äri teevad. Kõik karsklased on ise need kõigesuuremad joodikud . . . mis sa kuradi kelmisid usud..!“ seletas ja noomis Jõgi kogu tööliste hulk ühes meistriga, eneste üle laia suuga hoobeldes ja karsklaste üle imestades ning hirvitades.

Kui õllekorvid toodi, asusid töölised nende ümber, nagu kärpsed meepoti ümber. Kuid Jõgi pidi enne õhtut töölt lahkuma, sest et teised teda töö juures tülitada oleks võinud. Teisel päeval joodi veel, kolmandamal parandati pääd, kuid neljandamal päeval seisis juba iga liimipoti asemel piima pütt, mida aga Jõgi jällegi ei tarvitanud, vaid siis töölt ära minna lubas, kui teda hapupiimaga liimima sunnitakse. Küll katsus tööline Tärklis talle asja sisu ära seletada, et ta oma „lobisejasuu“ peaks ja ka ühes teistega lollusi teeks: sest see olla ju töölisele üks kõik, mille eest ta palka saada. . . Kuid Jõgi eitas ka sellegi „hää nõu“ vastu, mille pärast Tärkles teda „meistri kasude kaitsjaks ja tööliste äraandjaks“ arvas. . . Kui asjad, mida hapupiimaga liimitud, kruvide ja klamrite vahelt vabastati, siis ei seisnud need muidugi mitte koos, vaid ainult mõni märg koht andis märgata, et neid mõnesuguse vedelikuga ennem märjaks oli tehtud. Kui kõik kunstid ja katsed ära olid tehtud ja piima ometi puupidajaks ei saanud, siis jõuti viimaks otsusele, et piim võltsitud on. Sellepärast otsiti siis linna mööda puhast võltsimata hapupiima.

Kõige enam kannatas meistri viha ja sõimu sõnade all see kaupmees, kes piima oli müünud.

Sellest oli juba pea paar nädalat mööda, kui meister Tobu hapupiimast liimi otsis. Kuid kõige selle aja sees ei olnud ta veel valget päeva näinud. Enne oli ta küll sellepärast joonud, et ta ühe uue liimi arvas ülesleidnud olevat, kuid pärast aga selle tõttu, et ta mitte ei olnud liimi üles leidnud, vaid et teda üks „kelm" ainult ninapidi olla vedanud, keda ta muidugi jälle Jõeks arvas: sest et seda temale Tärkles salaja oli seletanud, et Jõgi katselaudade üle liimija olnud, millepärast ta liimimise puhul meistri üle naernud ja piimaga mitte liiminud ei olla jne. Aga et Tobu töölistele suupidamiseks 50 kop. nädalas palka juurde oli lubanud, siis pidasid töölised nüüd isekeskis nõu, kuidas seda lubadust kätte saada. Targutadi ja arvustadi küll mitmet seltsi plaanisid, kuid päris asja ei näinud neist ühestki saavat. Viimaks jõuti Põhussoni ettepanekul otsusele, et Jõgi ühe palvekirja kirjutaks ja meistrile kätte saadaks, mida aga Jõgi ainult siis teha lubas, kui kõik töölised selle eneste nimed alla kirjutavad, mida ka suure kartuse ja väristusega viimaks tehti. Kui see kiri meistrile ära oli antud, naljatas Jõgi ja ütles:

„Süda hakkab sees peksma, ei tea, mis minust siis saab, kui meister meid sisse kutsub! . . Vahest visatakse kõnelejad uksest välja, kuna vaikijad selle pääle hirvitavad . . . nagu see ilmas harilik?!"

„Noh vaat kus mees, kellel jänese nahk põues! . . Ei tea, kas siin üksi töökoht on? Mina ei karda küll kedagi, ka mitte sedagi, kui mind väljaviskamise üle mõni idiot või otentot peaks hirvitama. . !" vastas Jõe üteluse pääle Põhusson, mida ka kõik toetasid, et sellega Jõge sisseminemisele sundida.

„Aga teie tulge kõik sisse, kui meid kutsutakse ja vastake eneste eest, siis ei karda ka mina mitte kedagit. . ." vastas Jõgi nõuandvalt.

„Noh mis kurat me' kõik sinna sisse otsime; ühest on ju küllalt, kes tema vastuse vastu võtab ja meile teatab, kuidas asi jäeb. Jõel on kõige mõjuvam sõna ja sellepärast lähab tema sisse . . ." otsustasid kõik.

„Aga kui teie mind eneste eestkostjaks valite, siis olge ka ühtlasi minu kaitsjad! Kui mul halvasti peaks minema, siis pidage meeles, et üks hulga eest ja hulk ühe eest peavad väljaastuma, alles siis on meie ettevõte kindel!.." vastas Jõgi.

„Mis sa kurat jällegi keksid? Sa kaotad omad „kotad" jalast! . . Mine räägi enne iseenesegi eest, meil on ju kõigel ka suu pääs. Niisugust kuradi keksijat ja kaheotsa-vorsti meie eneste „eestkostjaks" ei tarvitagi! Niisugune laseb oma suu

alati kullaga kinnipanna. Vaat kus mul ka „eestkostja“ keda meie veel kaitsema peame! Tema eest astugu kõik välja... Küll ta kurat võib veel südame sees täis ajada..! Ei tea, mis elukeskkoht sa õige oled? Jlma sinuta saab ju väga hästi välja... Noh küll on see veel „genius“, kellel kintsu peab kaapima! Jme et sa meie eestkostjaks taevas ei taha hakata!..“ pahandas kogu tööliste hulk Jõe jutu pääle, kuna mõned teda ka veel pilkasid ja ropuste sõimasid.

„Noh vaadake nüüd, kui nõrgad ühistegelased meie oleme! Siis, kui vähe ühistunnet tarvis, on k o h e k o l e m õ t e t e lõhenemine.,! Minu süda aimas juba siis paha, kui ma selle kirja kirjutasin. On ju tõesti õige, et mõned tarbe ja toiduained poole kallimaks läinud, kuna meie palk aga endine on...“ sai Jõgi vaevalt vastata, kui vastuse-müra ta sõnad mattis:

„Pista oma kiri enesele õige sinna, kuhu päe ei paista.. Niisugust kirja võib ju igaüks kirjutada. Kes sind, või sinu kirjaräbalast õige peaks jumaldama?! — Vaata mina võin koguni venegi keelseid „f o r m a a t - k i r j a s i d“ kirjutada, mida sina aga ei või!.. Mis sa kurat ennast kiidad; lase teised sind kiidavad! Tee enne ilmas midagi ära, siis alles otsi enesele austust..!“ vastas Põhusson, keda kõik toetasid. Ainult Grünberg jäi erapooletuks ja vaikis.

„Kui meie juba nüüd eneste vahel selle kirjakese pärast riidu läheme, mis saab meist veel siis, kui meil sellepärast juba üheselt kannatada tuleb?! Ja kui asi nii on, et teie minu sisseminekut enam ei soovigi,siis olemegi juba ühes nõus: sest ka minagi olen ju selle poolt, et igaüks ainult iseenese eest kostaks.“ vastas Jõgi rahuliku meele ja ilmsüütesega.

„Kedas sa kurat alati süüdistad! Jkka teised on süüdi! Noh niisugust „Hans Hädavarest“ pole küll vist ükski enne mujal, kui teatris näinud? Niisugune on siis meie „eestkostja“, kes ise iga sõnaga meie kasude vastu räägib!.. Kõik toiduained on s a d a k o r d a k a l l i m a k s l ä i n u d, tema kurat aga ütleb, et nendest ainult mõned on poole kallimaks läinud! — Ma lugesin alles eila ôhtul lehest, et toiduained „s a d a p r o t s e n t i“ kallinenud on, kust kurat siis sina selle teadmise võtad, et need ainult poole kallimad on? Sa kurat oled nagu Tõnise-Jaan, kes turuhinnad oma lehte ikkagi kallimaks paneb, kui nad tõepoolest on — et sellega turu hindu tõsta ja matsidele hästi suuri sissetulekuid luua..!“ toonitas Pôhusson, keda muidugi teised toetasid.

„Teiega ei või ma õige, ei politiliste, ei majanduslíste, ega ka vaimliste asjade üle mitte midagi rääkida... Teiega võiks ma ainult prostutsioni ülistada ja alkoholi kiita..! Mis sellest

kõrgem, see on tigedast . . !" Sellele järgnes tormiline protest, Jõgi rääkis edasi:

„Ometigi on ju vahe saja protsendi ja saja korra vahel. — Kui „Ajalehes" keegi kirjutas, et mõned toiduained sadaprotsenti mõne aasta jooksul kallinenud on, siis ei tähenda see ju veel mitte, et kõik toiduained „sada korda" kallimaks on läinud . . ! Oleks meil kõik toiduained „sada korda" kallinenud — siis peaks üks kana muna, mis ennem üks kopik maksis, nüüd üks rbl. maksma?! Samati oleks lugu ka kõige teiste asjadega. Näituseks: või nael, mis ennem kakskümmend kop. maksis, peaks siis nüüd kakskümmend rubla maksma! " —

„Oh sa kuradi „idiot" . . ! Protsent ja kord on ometi üks ja seesama. Noh küll võib ilmas aga veel mälupäid olla?! Ah siis niisugune on „rahvasaadik" ? . !" karjus nüüd Põhusson kõigest jõust.

„Teie ärge naerge ega põlake mind sellepärast mitte, et ma teitest vähe targem olen ja rohkem mõtlen, kui teie mõtlete! Hää oleks mulle küll, kui ma ka midagi ei mõtleks ja oma asju rahulikult enese kõhu kasuks ajaks . . ! Et ma aga liiga palju mõtlen, siis ongi see minu suurem õnnetus . ! . Praegu ma mõtlesin: — kui meister koju tuleb ja meid selle kirja pärast sisse kutsub, siis ei oleks vist küll mitte muud vastutajat, ega ka sellepärast sisseastujat, kui ainult mina! Aga kui meister minu vastu häbemata on ja mind uksest välja kihutab . . . siis ei ole meil ka ühtegi korraldust, mis meie asja võidule võiks viia! — Ja kui ma siis ühise protesti kirja kirjutaks, ehk töölisisi üles-kutsuks tööd seisma jätma, siis võidakse mind administratiivselt karistada: — maalt välja saata, ehk ka koguni veel sõjakohtu kätte antud saada, kus ülesässitajatele kaelakiiku tehtakse . . ! Kas niisugune mõtte ei pane südant sees valjumini tuksuma . . . ja kas ei lähe mitte elaval inimesel veri selle mõtte juures sees keema, ilma, et sellejuures pruugiks kellegil „jänesenahka" põues kanda: sest ka lõvilgi peksab süda siis valjumini, kui ta võitlusesse astub . . ! seletas Jõgi, mille pääle paljugi räägiti ja naerdi.

Jõgi tahtis veel edasi rääkida, aga et proua lastega koju tuli, siis jäi ta vait ja ei rääkinud ükski enam midagi. Vähe aja pärast ilmus ka meister töötuppa, kes kustunud silmil ringi vahtis ja siis jällegi jäljetalt kadus.

Höövlid hulusid ja laastud vingusid, saed kiunusid ja haamrid paukusid . . . Endine sõimlemine ja asjata seletamine oli nüüd korraga töömürinaks muutunud. Jällegi astus meister töötuppa ja vaatas vähe uurivamalt ringi, kui enne.

Kell tagus seinal 12 ja töölised tahtsid lõunale minna, kuid meister küsis:

„Mis kiri see õige on, mis mulle salaja siia tuppa laua pääle on pandud? Kes on ta siia toonud — ja kes on selle kirjutanud?" Kõik vaikisid.

Töölised Lehtson ja Põhusson tulid Jõe juurde ja sosistasid talle:

„Noh mis sa ootad? Astu välja! Ära lase praegust silmapilku mööda minna, muidu sa seletad, et sa meist targem oled..!"

„Teie ju ütlesite, et igaüks iseenese eest räägib: — sest et teil kõigil suu pääs on. Ka kartsite teie, et ma kulla jänus enese suud lasen köita..! Rääkige siis nüüd ise!" vastas Jõgi etteheitvalt.

„Noh küll sa oled veel mees! Kas siis ühe üksiku inimese jutu pärast tohib ühist asja käest kaduma laske minna?! Mine hakka sa rääkima, küll meie tuleme siis sulle appi..!" vastasid sundijad.

Et kõik vaikisid, siis rääkis meister käriseval häälel:

„Katsuge, et teie mulle enam niisuguseid häbemata kirjasid ei saada! Teie võite sellepärast veel kaelakohtu alla sattuda..! Ärge te' mõtelge! Venemaal on veel teie jaoks vangimajasid..!"

Nende sõnadega astus Tobu oma elutuppa tagasi, lõi ukse prantsatades enese järelt kinni ja keeras selle lukku. Tööliste hinges põles hirmus viha Jõe vastu, sest et see vaikis ja meister sellepärast ära läks.

„Noh niisugust kuradit pole küll enne nähtud!.. Vaat kus nüüd see tõsine tööliste „ä r a a n d j a..!" kajas nüüd tasane kahin üle töötoa, nagu oleks pikse-tuuled puhumas... Pääle selle oli ka vande sõnu ja hammaste kiristamist kuulda.

„Noh ütle nüüd, mis me' peame tegema?" küsis Põhusson Jõe ette astudes.

„Nüüd läheme lõunele!.." vastas Jõgi külma rahuga.

„Noh vaata kus kurat! Sinule on see kõik alles nali!.." ütles Põhusson Jõe leiguse üle imestades.

„Ajame kuradi kotti!.. Lööge kurat maha!.." kajas nüüd vihahüüd läbisegi.

„Teie olete väga loomulikud inimesed: — sest ilmas on lugu ikkagi nõnda, et leivaandjad kuningateks tõstetakse, kuna tõeütlejad surma mõistetakse..!" vastas Jõgi, mille pääle üleüldine süüdistus tõusis, nagu oleks Jõgi ennast sellega Jumalapojaks nimetanud

„Aga see oli Teie eneste soov, et ma teie eest ei kõneleks.. miks teie mind siis nüüd sõimate ja minu üle pahan-

date?! Õhtul, kui meile raha antakse, siis võib ju igaüks iseenese eest kosta." ütles Jõgi töölisi rahustades.

„Õhtul ei saa enam midagi! Siis on see juba kõik hilja!.. Rääkinud kurat nüüd ometi iseenesegi eest, küll meie oleks siis ka enese eest rääkima hakanud!.. Sull on andi, miks sa rääkima ei hakkanud!" oli üleüldine süüdistav arvamine.

„Muidu olen ma teie silmis see kõige vähem meeste seast... kuidas teie siis nüüd mind korraga jällegi üheks andeliseks inimeseks arvate?!" küsis Jõgi imestades.

„Noh, niisugune mees ei kõlba küll koera saba allagi!.. See on nagu tükk tangu vorsti, mis keskelt kinnivõttes mõlemist otsast putru välja ajab..! Aga küll sa poiss näed; pole sa veel meie käest tervenahaga pääsenud?!? kajas ühine vastus.

Jõgi jäi vait. Ta pani enesele riided selga ja läks lõunale, mida ka mõned teisedki tegid. Kuid kõik enam „ärksamad" jäid arupidama, mis nüüd tegema peab? Jõuti otsusele, et üks uus kirjalik nõudmine meistrile sisse tuleb anda. Õhtupoole otsiti eneste seast ühte meest, kes nõudmise kirja kirjutama hakkaks. Ükski ei tahtnud seda toimetust enese pääle võtta. Viimaks võttis Põhusson selle tähtsa töö, kui agaram tööliste kasude kaitsja, enese pääle. Põhusson pidi nüüd oma puutöö paariks tunniks lõpetama: sest et tal kirja kirjutamiseks tükk rahuliku aega tarvis läks. Kui materjali ostmiseks korjandus toime pandud ja õpipoiss poodist tarviliku materjali toonud, hakkas Põhusson tööle. — Et kiri õigem ja asjakohasem saaks, sellepärast kutsus ta mõned oma sõpradest, kes ka paremad kirjatundjad jne. enesele appi. Põhusson võttis ühe puki, läks sellega ühe kõrvalisesse kolikambrisse. Jstus selle pääle, litsus oma rinnaluud kõvasti vastu pingi äärt, pani pää pahema käevarre pääle, sihtis, kas tähed küllalt ühe pikused saavad ja raske töö algas. Ta käsi värises, higi helmed sätentasid ta otsaesisel; tihtigi pidi ta otsaesist pühkima. Ehk ta omad käed küll hoolega pesenud oli, siiski määrisid need pabert.

„Missugune „pii" tuleb palvekirjale kirjutada? Kas kõva või pehme? küsis Põhusson abilistelt.

„Noh kirjuta juba pehme, et kiri pehmem oleks..!" vastas Kont tarka nägu tehes.

„Aga missugune „kaa?" küsis kirjutaja.

„Kas ma kirjutan: „kõrgeste-sündinud", või „kõrgsste-aulik"?" küsis kirjutaja ennast täiesti teiste tahtmiste alla heites, sõbraliku ilmsüütusega.

„Kirjuta ikkagi „kõrgeste-sündinud", tema on ju rikka kõrtsimehe poeg..!" vastas nõuandja Kont, kuna

nõumees Tahmann, erapooletuks jäi. Kui kiri valmis sai, hüüdis Kont:

„Tule siia Lont! Kae ka, kas nii läheb!?"

Londiga ühes tulid ka teised kokku. Põhusson luges kirja ette, mis nõnda oli kirjutatutud:

„Balfegjrj Görgesde Süntinut Aufärt Härrale Ärrra, Dopule ia vaprigu omanigule Bärisärrrrale Meie al nimedadud Döliset nõvuame ett teie Meie Balga 50 (viisgümment) gobigu gõrkentakse Esitek Elu on sada korta kalimbes läind Kui teie Meile palka jure ei bane siis sap sel ügs väka baha dakaiärk olema Gõike aulikuma Balveka Döliset"

„See on ju hästi küll? Eks ole?" küsis Kont kõikide poole pöördes, sõbralikult.

„Mis tal peab siis olema? Kirjutage aga nõnda nimed alla, et aru ei saaks, kes kõige esimine on!" oli üleüldine arvamine.

„Noh! „Kirjanik"! Tule sa ka siia!" hüüdis Põhusson uhkusega, sest et tema töö hääkskiitmist oli leidnud, Grünberki, kes seni eemal seisnud.*) Kui Grünberg ligines, anti paber tema kätte ja öeldi:

„Säh! Kirjuta alla!"

Grünberg luges kirja naerdes.

„Mis sa naerad? Ei ole see hästi või?" nõudis Kont.

„Pääle vea ei ole siin midagi! Ühe sõnaga öeldes: Teie „Palvekiri" on üksainus õige suur viga! — Siin pääl on vist ütelda tahetud: — „Palvekiri", kuid allpool uppub see kõiksuguste „kõrgestsündmiste", nõudmiste ja koguni ähvardustesse ära! Ka ei ole siin ühtegi kirja märki; pääle ühe komma, mis ka mitte õigele kohale pole juhtunud, nii et see mõistet ainult segab."

„Noh, kas pole kurat! Päris valmis Jõgi ise! Ei sünni üks ei teine asi! Kui sa tark kirjanik tahad olla, siis peaksid sa rohkem teadma, kui komma kohast. Sa peaksid teadma ka seda, et uuemal ajal kommasi ega punktisid enam ei kirjutadagi. Kes arusaaja on, see saab igast aru, lollile kirjuta kas või kolm komma ühtekokku, aga ei saa siiski aru!.." seletas Põhusson pahandades ja ägeduses Grünbergi otsa vahtides.

Jõgi ei jõudnud eemal enam naeru pidada ja turtsus endamisi salaja, nii et pisarad silmis.

Kont lükas Grünberki ja ütles:

---

*) Grünberki sõimati sellepärast „kirjanikuks", et ta raamatuid luges jne. keda lugeja õpipoisina Vanderi vabrikus nägi.

„Käi minema siit! Sa kurat ajad südame mul täis. Ei tea, mis see kiri on, mõni mõis, või ahju täis vorsta, mille juures niipalju kakkuda? Sa oled Jõe nõus, tahad näidata, et pääle teie ükski ei mõista palvekirju kirjutada! Kurat ma võin ka „v o r m a s t p a l v e k i r j u" kirjutada, kas või Vene keeles! Küll on niisuguste ninatarkadega aga veel tegemist! — Tobu ei mõista ise vahest niigipalju õige-kirjutust, kui meie, mis see kiri temale siis veel nii ôige peab olema! Kas meie oleme kuskilt ülikoolist tulnud, et sa meilt õiget kirjaviisi nõuad. Praegu vaidlevad Eesti kirjanikud, kes kõige enam peaks kirja õigust mõistma, õigekirjutuse viisi üle, kas peame meie siis niikaua ootama, kuni ükskord Eestis kirjaviis kindlaks määratakse! Jsegi Tõnisson ei mõista komma õigele kohale kirjutada: — seda seletas omal ajal Grenzstein! . ."

„See on õigus! . ." arvas tööliste hulk Kondi juttu kiites, kes kõik Grünberki sundisid allakirjutama, mida aga Grünberg ei teinud, vaid vastas:

„Niikaua, kui ma kilplane ei ole, niikaua kui ma veel oma täie aru juures olen, ei kirjuta ma mitte alla. Üks kiri meil juba Tobu käes ongi, miks siis veel vaja seda uut saata!"

Tõusis tüli. Vihalipp lehvis igal näol. Meister Tobu pidi töölisi oma naise ja lastega lahutama tulema. Alles õhtu eel hakasid töölised üksteistega lahkemalt rääkima. Kiri kisti katki ja tükid visati tulle. Arvati esimisest kirjast ometigi veel asja saavat. Üks pidi aga sisse minema ja meistriga loo suusõnal ära jutustama, kuid seda isikut ei leitud. Viimaks võttis Põhusson „südame rindu" ja läks sisse Töölised astusid kikivarvul ukse taha, et kuulda, mis meister nende saadikule ütleb? Kui meister kõrge tenori häälega paukuma pani, siis laskis Põhusson pää longu ja kuulas vagusi päält, kui meister teda sõimas. Töölised jooksid kikivarvul jällegi igaüks oma platsi pääle ja hakasid kibedasti tööle. Kui meister sõimamisest väsinud, siis vastas Põhusson kõige suuremas orja alanduses:

„Kuulge her-meister! Egas mina selle juures süüdi ei ole, kui teil töö-toas niisugused vargapoisid on, kes teisi üles kihutavad . . ! Teie ju teate väga hästi, mis mees Jõgi on. „Ajaleht" ei võtvat nüüd enam ta kirjasid vastu, sellepärast tahab ta tööliste ajalehte käima panna . . . Tema see oli, kes selle kirja Teile kirjutas ja meid sundis nimesid alla kirjutama..!"

„Aga kes olid siis need, kes niisugusele lollusele alla kirjutasid . . ?" küsis meister vähe lahkemaks saades.

„Ma ütlesin ju, et Jõe üleskihutusele ei jõua ükski vastu panna: sest kõik vastupanejad ja mitte allakirjutajad

lubas ta saatan ju „Ajalehte" panna . . ." vastas Põhusson suures ärevuses.

„Noh mis sa siis nüüd tahad?" küsis meister kaunis sõbralikult.

„Noh ma tulin teile seda ütlema, et ma oma allkirja tagasi võtan. Seda mis ma enne tegin, seda tegin ma täiesti paratamatuses! . . On ju huntide seas ka väga halv olla, kui nendega ühes ei hulu . . . siis hakkavad sind vihkama . . ! Näete ju her- meister isegi, missugused segased ajad nüüd on! . . Vanakurat on nüüd põrgust välja pääsenud ja teeb oma tööd tööliste südametes . . ! Kas ma ei näe, kui raske on nüüd meistritel elada . . ! Töölised ei mõista enam tööd teha, aga palju raha tahavad nad kõik saada . . !"

„Noh, vaat' sina oled veel üks tark mees, kes ka tõtt tunneb, tõtt austab ja tõtt räägib! . . Ma ei tea, miks sa siis ometigi mitte kunagi ennem ei ole minu jutule tulnud; ma oleks sulle võinud ju palju paremat palka maksta . . !" ütles meister kät Põhussoni õla pääle pannes.

„Tule iga kord sisse, kui mõni minu kohta midagi ütleb, ehk tööd kuidagi rikub, või mulle mõnda muud pahandust teeb. Teised käivad siin alati sinu pääle kaebamas ja selle eest kahekümne kopikalisi norimas... kas sa ei oleks võinud ammugi enese eest kosta; sa oleks rublasid saanud. Tulevikus, kui su pää haige on, siis astu aga siia sisse! . . Sinusugusele mehele ei keela ma mitte midagi . . . ei mitte oma Mintsutki. Ah soo! Mul tuli midagi äkki meelde! Mul jäi sulle ju vanasti midagi maksmata Sa tegid ju ükskord mitu nädalat õhtuti ja pühapäiviti üle tunda, aga ega ma vist sulle selle eest veel ei ole maksnud?" küsis meister nagu hüpnuse-unest ärkades.

„Ah! Mis sellest veel kõneleda! — Selle eest ei taha ma teie käest mitte midagi! . ." vastas tööline käega heites.

„Noh hää küll. — Mul on varsti „lapse-ristsatsid"; tule siis ka minu poole. Sööme ja joome siis ühes koos ja oleme rõõmsad . . ! Aga täna õhtu lähen ma kodust ära; täna teised raha ei saa. Aga sulle annan ma küll, sest et sa tubli mees oled, kes veel õigust armastab! Mul tuleb otse pisar silma, et mul veel üks inimene töötoas on, kes ka minu kasude eest kostab . . !"

Kui meisrer neid sõnu rääkis, tuli ka pr. Tobu lävele, kes töölise sõbraliku viisakuse üle väga rõõmustelles, kuid teisi töölisi aga sõimas, mida ka mõlemad mehed tegid. Meister võttis oma kaasa ümbert õrnasti kinni ja ütles:

„Kuule Minsu! Niisuguse mehe panen ma oma töötoa ülevaatajaks. Anna selle herra Põhussonile parem üks 5 rbl.;

sest täna ju teised raha ei saa..!“ Pr. otsis oma rahakoti välja ja ütles:*)

„Niisugusele mehele anname juba 6 rbl. nädalas. Sa kurat maksad aga päevavarastele verehinda, kuna sa tublisi töömehi viie rubla eest lased teenida..!“

Põhusson võttis kumardades raha vastu ja suudles proua kätt, mida see ka lahkesti lubas. Tööline kumardas ka meistri ette, suudles ta põlvi**) ja läks töötuppa, kus ta teistele oma ülesastumisest pikalt ja laialt pajatas. Muuseas rääkis ta ka sellest, et meister praegu palka mitte juurde ei olla lubanud, sest et mõnedel juba kõrge palk olevat, kuna nad sedagi ära ei teenivat, mis nad praegu saavad. Nende eesotsas olla Jõgi, keda meister „haigeks“ nimetanud jne.***)

„Ah siis meie kõik peame ühe „haige“ pärast kannatama! Välja niisugune töötoast..!“ kajas Põhussoni pika seletuse pääle ühine vastus, kus juures kõik koosolejad ise võereti Jõe poole vaatasid. Sellepärast sai Jõgi aru, et ütelus tema isiku kohta käis.

„Kuule „k i r j a n i k“!. Tule sa ka siia!“ hüüdis Põhusson Grünbergi pääle tähendades, et see ka oma arvamist Jõe väljaajamise kohta ära annaks.

Grünberg, kes selle pilke nimega juba harjunud, astus sõbralikult teiste juurde ja vastas iga küsimuse pääle nõusoltavalt, nii et Jõgi täiesti üksinda jäi. Kui meister õhtul rahaandmise ajaks kodust ära läks, nagu see tema harilik viis oli, sest et ta sellajal ikkagi raha otsimas käis, siis laskis Põhusson toobi viina ja korvi õlut tuua, et oma võidu puhul sõpradega seltsis juua. See suuremeelne tegu mõjus ka teiste pääle meeli ülendavalt, nii et iga mees enesele ühe „pooletoopi“ laskis tuua, mida õpipois arve pääle ühest vürtsipoodist, mille soovi ja arve igaüks oma käega ühe väikese lauakese pääle kirjutas, tõi. Ka tööline Grünberg tegi seda. Kui nüüd juba mõned pudelid tühjendatud, kasvas jutuajamisest hooplemine. Jga mees arvas ennast suureks. Võeti jällegi palvekirja lugu päevakorrale. Jgaüks lubas nüüd esimene allakirjutaja olla. Kuid tüli see küll ei toonud, olgugi, et kõik isekeskis üksteist tagaselja arvustama ja „mahategema“ hakkasid. Nii lagunes endine ühine laudkond mitmeks, kuna viimaks rahapääle kaardimäng mehi osakondadeks ühendas.

---

*) Kui Tobu oma rahakoti tühjaks oli joonud, siis nurus ta raha oma naise käest.

**) Põhusson oli langenud joodik, kained töölised nii ei teinud. Siin töökojas aga neid pääle Grünbergi ja Jõe ei olnud.

***) Jõgi sai siin selle korral 8 rbl. 40 kop. nädalas, kuna teised ainult 4—6 rbl. said.

Mängiti kokku ja koosolek oli ikkagi erakondline. Jõgi oli õhtul kohe ära läinud, sest et tal aega ei olnud meistri tulemist oodata. Ka tahtis ta sellega näidata, et meister oma arveid töölistega töö lõpul õiendama peab, aga mitte öösel kella 12—3 ja 5 ajal p. hom. Kuid see tegu vihastas ka töölisi, sest et Jõgi sellega olla näidanud, nagu ei oleks töölistel raha sugugi nii hädasti tarviski. Kui kell juba kaksteiskümmend lõi, tõusis nurin Jõe isiku üle ikkagi suuremaks. Arvati, et meister just sellepärast koju ei olla tulnud, et Jõgi raha ei ootanud jne. Leiti ka, et mester Jõest suurt lugu peab ja just temale „salakebamise" ja „keelekandmise" pärast paremat paika maksab.*) Küll oli meister Jõele hoiatuse teinud, et see omast palgast ühelegi ei ütleks, aga et Jõgi seda aga igale küsijale ära oli ütelnud, sellepärast oli kõikide viha ka tema vastu kasvanud. Kui kell kolm lôi, astus pr, Tobu töötuppa ja hakkas töölisi öörahu rikkumise pärast hurjutama. See tõi asjale lõpu.

Esmaspäeva hommikul ei olnud meistert veelgi tulnud. Alles lõuna paiku astus ta tusases olekus töötuppa, kus ta kõige esiteks töölise Põhussoni juurde läks ja sellega tükikene aega salajuttu ajas. Pääle selle läks ta Tärklese juurde ja kõneles ka säälgi sala, kus juures ta ise altkulmude Jõe poole hiilis. Kui ta kôigega nõnda oli sosistanud, siis algas ta koguni valjult:

„Ma jäin oma sõbraga laupäeva õhtul „Allee-pääle" istuma; oli ju ilus õhtul puude vilus napsi võtta! .. Olime aga sinna pingi pääle magama jäänud, ja kui hommikul ärkasime, siis leidsime, et meil mõlemil saapad jalast ära olid võetud! .. Läksime küll politseisse, kus need kuradid pistsid meid veel sääl sõimama, et meie uulitsal maganud olime. Raha meil enam ei olnud; ei olnud ka ühtegi tuttavat ametniku sääl . . . muud kui pidime omast ilma jääma. Üks olla laupäeva õhtul siit ruttu ära läinud . . . ehk tema teab, kes meie saapad jalast üle lõi. . ?" Neid sõnu rääkides vahtis Tobu uurivalt Jõe liigutusi ja näo jooni.

„Kui politseist palja jalu tulema hakkasin," jutustas meister edasi, „oli mul poisikeste kari järel, kes karjusid: „Parun Pippikohf! Parun Pippikohf palja jalu!" Ma ei tea, kes kurat see küll pidi olema, kes sellest liimi loost linna nüüd kohe täis on lobisenud, ja rääkinud, nagu oleks meie siin hapupiimaga liiminud . . . Ma tegin teile selle eest küll hää liigu, et teie sellest ühegile ei ütleks, kuid sellest teavad nüüd koguni

---

*) Arvajate eesotsas oli praegu Põhusson, kes oma kuritööd teiste süüdistustesse varjata püüdis . . !

veel uulitsa poisidki: — sest miks nad mind muidu „Parun Pippikohfiks“ sõimavad?! Oh ma vaene Tobu-Tobu-Tobu-Tobu!“ Viimaste sõnade juures surus Tobu oma pää kahe käe vahele ja hakkas töötuba mööda edasi tagasi kõndima.

Seda Tobu juttu oli aga ka proua Tobu ukse taga kuulanud, kes nüüd ka töötuppa sisse astus ja oma meest parastas: „Paras sulle! Nuta nüüd! Kes käskis sind nii loll olla, et sa selle kelmi oma töötuppa sissevõtsid! Kas Pauli proua ei ütelnud sulle: — Ärge seda kuradi kelmi eneste juure võtke, küll teie näete, mis ta teile teeb!.. Ka mina hoiatasin sind, aga kas sa kurat kuulasid! Nüüd oled sa „parun Pippikohf“... ja sellest nimest sa vist enam enne surma ei pääse: sest sa olid selle nime all ju laupäevases lehes..! Ma ei tea, kus ma omad silmad häbi pärast pean panema?! Poiskeste kari on praegu väljas akna all ja karjub: „Parun Pippikohf, parun Pippikohf!“.. Kui sa silmapilk seda kuradi kelmi siit mitte minema ei saada, siis kaon mina!“ Neid sõnu lõpetades astus pr. oma elutuppa tagasi ja lõi hirmsas vihas ukse enese järelt kinni.

Meister läks nüüd Jõe juurde ja ütles talle vihaselt:

„Pange siis riistad ära kappi. . ja otsige enesele üks uus koht, ma ei või niisugust inimest oma juures pidada!“

Jõe süda hakkas sees hirmsasti peksma, sest et teda siin jällegi ilmaaegu „kelmiks“ sõimati. Kui ta enese ümber vaatas, siis põrkas ta pilk Tärklese pilguga kokku, mis pääle Tärkles vähe kohmetas, kuid siiski Jõele salaja silmi pilgutas: et see tema teo üle vaikiks ja sellest mitte kellegile ei ütleks, et tema see laudade ümber-liimija on jne. Ta kartis, et Jõgi tema ometigi ära annab, sellepärast astus ta Jõe juurde ja sosistas talle, nagu oleks ta midagi tööriista nõudnud:

„Ole ometigi mees, kes oma sõna peab — Kas sõbrad teineteist kunagi ära annavad.?!“

„Noh tee-tee ruttu, et siit minema saad: — mulle ei ole siin niisuguseid kelmisid tarvis!“ ütles meister Jõele sundivalt.

„Aga mis „k e l m u s t“ olen ma siin toimepannud? Ütelge, miks te' mind sõimate?“

„Ära õienda enam midagi! Sinu kelmust tunneb juba terve maailm.!.“ vastas meister ägedalt.

„See on otse häbematus! Kes tohib mind „k e l m i k s“ sõimata!“ põrutas Jõgi rusikaga enesele vastu rindu lüües.

„Vaata meie võime kõik seda vandega tunnistada, et sina „k e l m“ oled!..“ vastas meister ja ka ülesärjtatud tööliste hulk. Ainult õpipoisikene, kes seina tagant asja kuulis, naljas sääl lauldes:

„Oh Jõgi sinu valu, su raske kannatus: see saadab mulle elu; see on mu rõõmustus!" mida Jõgi selgesti sisse ära kuulis.

„Võtke visake ta raisk õige siit välja... ma ei või teda kuradit enam silma ots näha!.." ütles meister töölistele, kes ka kohe käsu-täitmisele asunesid.

Jõgi leidis selle teo liiga häbemata olevat, sellepärast ütles ta põrutavalt:

„Enne makske minu arve, siis lähen ma siit ise."

„Mis kuradi „arve"? Mis on „arve"? Kas rehnung või?" nõudis meiser vihast värisedes

„Jah, ütelge seda sõna kas saksa ehk eestikeeles, aga raha antke mulle, mida kokku 58 rbl. peab olema." vastas põlatav.

„Mis eest sa see 58 rubla nõuad? Kas selle eest, et sa kuradi koer siin mind vana ausat inimest petad, varastad ja „Ajalehes" teotad..! Ütle, kuradi koer! — Kes oli see mees, kes minu „proovilaudadele" liimi vahele määris? Kes oli see, kes mu saapad jalast ja raha taskust ära varastas; ja kes oli see, kes „Ajalehes" kirjutas*) ja uulitsa poisid mind sõimama õpetas.?! — Ah siis mina pean sulle kuradile selle eest ka veel maksma?! Kas sa kurat ise ka tead, mis ma kurat sinu kuradi läbi kahju olen saanud?! Sa kuradi krants ei maksa kõige oma karvadega nii palju, kui ma sinu kuradi pärast kahju olen saanud.!." paukus meister rusikaga vastu pinki tagudes.

„Aga kunas olete teie ennast ja oma asjad minu valvuse alla annud, et teie mult selle üle aru võite pärida, nagu poleks ma oma kohuseid teie vastu mitte täpipäälselt täitnud?! Kui teid uulitsal sõimatakse, siis on see minu teadmisest kaugemal... Õieti pole ma teie lolluste poole vaatanudki, veel vähem olen ma neid katsunud, või neile kogunigi liimi vahele määrinud! — Kui teie nüüd hulgakesi minu kaitseta isiku kallale asute, et loomalikus kurbmängu ihas joobuda..., siis teadke ka, et teil selle eest kord vastust tuleb anda. — Vaadake, siin on mees — kes surra julgeb ja kes seda mitte ei taha ega julge, — see mingu minust eemale. Otsige „kelmisid" ometigi väljaspoolt ausust..!" vastas Jõgi võitluse vaimustuses, lõikavalt.

Sellepääle läksid töölised laiali, kuid Tärkles astus nüüd üksinda Jõe ette ja ütles:

„Kedas sa kurat siin õige ähvardad?! Kes sind kuradi

---

*) Ajalehes kirjutajaid oli sellkorral juba tööliste seas palju. Tobu pilkaja „Ajalehes" oli Grünberg.

konna õige kardab? Ma löön niisuguseid ühe rusika tuulega kümme tükki korraga... Kui sul enesel elu armas on, siis loe oma isameie palve ara..!" Nende sõnadega asus ta Jõe kallale ja tahtis teda maha väänata. Aga niipea kui Jôgi ennast sirgu ajas, oli ta vastane ise maas. Kõik vaatasid kohkunult üksteiste otsa, kuid meister ise tuli, tollipulk peos, Tärklest avitama. Vaevalt sai ta paar korda sellega Jõge lüüa, kui Jõgi oma kuue taskust revolvri võttis, et sellega ennast kaitseda. Surmahirmus jooksis Tobu minema, kuna Tärkles kirve haaras ja Jõe poole viskas. Kirves lendas aga sihist kôrvale ja tabas meistri vanemat poega surmavalt, kes ukse vahelt vahtis. Õnnetu süüta lapse pääaju purskas ühes verega segamine põrandale. Pilt oli kole, mis sõja kohe lõpetas: sest et Tärkles kõik oma süü ülestunnistas. Siiski lagunes jutt linnamööda laiali, nagu oleks Jõgi Tobu poja surma juures pääsüüdlane, nii et tema halv-kuulsus ikkagi halvenes, ja paremattesse töötubadesse saamise vôimalus kaugenes: sest et Jõgi seda isegi uskus, mida ta ka teistelegi rääkis, nagu oleks tema oma revolvri võtmisega teisi niivõrd äritanud, et need kirvest tarvitanud.—

Punastel päivil 1905.*)

Kirikus peeti tänu-palve jumalateenistust sõjavägede abil. Osavõtma oli kutsutud laulukoorid, kirikut ehtisid kuused ja elava lille loorid... Olid ka „pasunamehed“ ja laululehed... Platsid olid ära ostetud viimasteni; piletid, mis laululehtede näol, olid kaua ette ära müüdud, 3 rbl. kuni 50 kop. tükk.

Kõnelemas olid mitu pappi, neid oli kutsutud kaugelt siia appi.

Kiriku kesk-koht hoiti lahti; siin pidas politsei sõjariistus vahti, kuna kõiksugused „komandöörid“ ja „politseimeistrid“ altari tagustel ja „käärkammerdes“ valvamas olid.

Kardeti kokkupõrkeid sõjavägede ning rahva vahel, sellepärast oli kiriku hoonet väljast piiramas kassakate valve-ahel...

Kirikherra Roode, keda rahvas „Villu pojaks“ hüüdis ja keda töölised kotti olid katsunud ajada, mis aga neile mitte korda ei läinud: sest et Roodel osava turnija liikmed ja väledad jalad olid ... astus esimisena kantslisse, algades kilkaval häälel:

„Kes võib mind hukka mõista,
Kui Jumal on mu poolt?
Kes tohib vastu seista
Kui Jeesus kannab hoolt?
Kui Pühavaimu vari
Mu ümber järgeste,
Mis vihameeste kari
Võib teha minule?“

Naised pühkisid pisaraid. Ja kui Roode käega enesele vastu rindu lõi ning vaimustuses hüüdis:

„Tapku mind mõrtsukate kuul ... aga ma tean, et mu

---

*) Et „punasest“ ajast juba enne palju kirjutatud, sellepärast puudutan ainult selleaja vaimu.

hing üles Jumala juurde läheb, kus igavene elu!.." siis ei olnud nutjaid mitte vähe.

Nüüd kõneles Roode „hukkaläinud" inimeste tegudest. Ta seletas, kuidas ta rahvast ohvrimeelselt õpetanud, kuna inimesed tema tööd ei hindavat jne. Selleks tõi ta elupildiksi ja kõneles kantsli äärel külitades:

„Maailm ei taaha muud kui raaha ja raaha!.. — Raaha hüüab vaaene naaine; raaha ööhkab peerenaaine; raaha ja raaha, raaha ja raaha hüüavad keeik!.. Keeik saandid, kees kaabeli vääravas iistuvad, keeik liitsid ja vaargad..! Keeik vaannuvad: Koorat ja koorat; koorat ja koorat!.." Eeila öötul, kui miina ooma proouaga väälja jaalutama lääksin, siis aandis voorimees hoobusele piitsa ja hüüdis: „Koorat ja koorat! Koorat ja koorat!!" Miina hüüan: Voorimees pea kiinni! Aga teema kiihutab ja kaarjub: „Koorat ja koorat; koorat ja koorat!" Ja miina looen äära, paalju „koorat" teema öötleb? Ja teema öötleb kaakskümmend viis „koorat"*)! Ja muullu suuvel käisin miina ooma proouaga Täätvere meetsas kööndimas. Sääl olid nooredmehed piikali maas. Laaua töökisele oolid traadid pääle tôömbatud, ööks kiiskus neid traadikesi, teised laulsid: „Liitsu**) pääle, liitsu pääle..!" Miida vööib ööks vaaine iinimene pääle liitsu?!. Nööd oon need oma pääle liiisumisega söõjaväälja koohtud meeile pääle liitsunud!.. Praaegu eei toohi eenam koolme iinimeesega, ööheskoos uulitsal kääia!.."

Selle kõne pääle oli muigajaid. Aga kui Roode vastulaulu kogudusega laulis:

„Mind sinu inglid hoiavad ja oma käepääl kannavad: — ei karda mina kooradit, ei muudki kurja ühtegi." Ja kui Roode naisi Jssanda ingliteks kiitis, kes teda kottiajamise puhul „kuradite käest" vabastanud jne. siis oli jällegi palju neid, kes pisaraid pühkisid. Tänades siinseid häid herrasid: Tõnissoni ja „politseimeistrit" kes sõjavälja kohtuid linnast mööda juhtinud ja rahva karistuse eneste hooleks jätnud, lõpeatas Roode ässitus kõne, millele järgnes koori-laul:

„Kiida nüüd Jssandat minu süda..!" Nüüd ei olnud kiriklast, kes liigutatud polnud Liigutatud õigusega! — Sest Peeterburgis oli suurem veretöö korda saadetud; ühe papi eestvõttel oli näljaseid töölisi tuhandeid maha tapetud, kes keisri jutule tahtnud minna väljakannatamata olukorra pärast. See oli esile kutsunud vastu hakkamisi; vabariigi nõudjaid oli kõik kohad täis, olgugi et maa tahtjate käsi praegu väga hal-

---

*) Voorimehed põgenesid Roode eest: sest et see vähe maksis.
**) Üks ropp laul, mida Roode kiusamiseks lauldi.

vaste käis . .! Neid poodi, pekseti, piinati ja tapeti . .! Parunitest kokkusäetud „k a r i s t u s - s a l g a d“, millest iseäranis mõned mõisa preilid hagarasti osavõtnud, käinud keldrites karistuste alustel pääde pääl .. . ja kustutanud elavamate inimeste kallal eneste murd-instinktisid . .! Rahvast aeti, nagu loomakarja tapa, kes ise üksteisi ära andsid . .! Rahva vaimlisi juhtisi veeti koormatena regedel ja pekseti avalikus kohas, kelledest paljud ülespoodi ja maha lasti, kuna päris „r e v u l u s i o n i j u h i d“ ära väljamaale olid põgenenud, kannatasid tõe poolehoidjad ; — iseäranis kooliõpetajad jne. revulutsioni ohvritena, olgugi, et ka mõned teised ära hävitati, kellede pääle sõrmega, nagu kelmide pääle näidati . .! Räägiti küll, et üks karistus-salga organiseerija parun Unger-Sternberg pärast kättemaksjate poolt surnuks peksetud, keda tema talli hobuste aeda maha maetud, kuna teised jällegi rääkida teadsid,et parun maalt välja põnenenud ja üks „verekoer“ tema asemel hobuste aeda maetud . . . Ka Siivrest, kes timmukate päämees olnud, olla jäljetult ära kadunud. Kõik see eba arvamine aga ei annud kaotatud inimesi tagasi.*)

Väljas sadas lund ; pehmet, paksu lund. Lilled magasid väljal juba ammu magusat talve-und . . . Salapolitseinik astus oma koeraga kirikusse, kes mütsi ja kasuka päält lund maha peksis. Koer jooksis üle kiriku ja nuusutas inimesi, kuna ta vöörmündrite juures peatama jäi, kes murelikult, pääd norus, eneste võrepingil istusid. Koera nähes tormasid kõik 9 kiriku ausust platsilt välja, piirasid koera sisse ja hakkasid teda jalgega peksma. Koera heleda karjumise pärast pidi jutlustaja vaikima, kes üle kantsli ääre lugu vaikides päält vaatas. Ka teised kirikherrad olid püstitõusnud ; samati ka kogudus, kes pinkidel püstiseistes põlevail silmil kurbmängu päält vaatles. Naerjaid oli palju. Kisa tõusis : — sest oli protesteerijaid, et koera kirikusse toodavat. Hüüti · „Tõmmake ka koera omanikule ! . .“

Jõgi oli laulukooris laulmas ja nägi, et lugu pööraseks läks. Ta astus koorist välja ja hüüdis ägeduses :

„Palun rahu !“ Kõik kohkusid ja jäid vaatama, kes hüüdja peaks olema ? Papid jooksid kõik kiriku keskele. Roode tõmbas näpitsprillid nina päält, et kaugemale näha ja silmas hüüdjat. Jõgi, kes omas ärituses tasakaalu kaotanud, nägi, et kõik tema hüüust ehmatanud, algas vaimustuses :

„Siin ei ole mitte koerte kohtu järg, kus neid jalgadega

---

*) Peab tõele au andma, et pääle kullide maha võtmise ja Roode koltiajamise katse, siin mingit liikumist ei olnud, Tallinn välja arvatud.

surnuks peksetakse! On õnnetu loom siia sisse tulnud omakseid otsima, siis peaks teda ilusasti uksest välja viidama . .!"

Rohkem Jõgi enam rääkida ei saanud, sest teda võeti kui kurjategijat kinni ja tiriti „käärkambrisse": Aga et siin teine talitus oli, pidi ta seni ukse taga ootama, kuni ruumi saab.

Kirikus olid „jõulupuud." Jõulukuuse ja Jõe vahelt läks üks ohvitser oma pruudiga läbi, kes kuusesse puutus, nii et selle päält mitu lühtrit maha kukkusid. Ohvitser, lükkas jalaga lühtrid kuuse alla. Jõgi tõstis need kuuse okstele tagasi ja ütles tasakesi:

„Need tulevad siia tagasi panna!" Ohvitser punastas: temale oli häbi tehtud. Poleks see mitte kirikus olnud, tõesti oleks ta enese haavaja maha lasknud. Ta krigistas hambaid ja vaatas aukartuses kindralli otsa, nagu oleks ta ootanud, et see temale käsku annaks, mis teha. Kindral istus aga ükskõikselt. Ohvitser näris oma huuli, võttes mõõga pääd peosse. Avati „käärkambri" uks, kuhu vang sisse viidi. Nüüd võis jutlustaja julgesti alata, kes kõneles:

„Ma pidin vähe vaikima: — sest üks „v a l e v e n d" oli ka tänagi meie pühakoda teotama tulnud! Nüüd on see siit kõrvaldatud, annaks jumal, et neid siin enam ei oleks, et meie nüüd täies rahus oma jumalat võiksime kiita, tänada ja austada ning hüüda: Halleluua! Halleluua sündinud Jõululapsukesele . .!"

Nuuskur, kelle koer kolki sai, oli oma koeraga „käärkambris". Ohvitser astus Jõele järele ja ütles küsides Jõelt:

„Olete teie „a u m e e s" või mõni „u l i k a a n"? . . Oleksite teie aumees, siis võiksin ma teid kahevõitlusele kutsuda, aga vastasel korral peate teie ohvitseri auhaavamise pärast sõjakohtu alla minema . .! On teil minule veel mõnesugune palve ettekanda; võib olla, et ma võin teile veel armu anda? . ."

Nuuskurite päämees astus Jõe ette ja küsis:

„Kes teie olete? . . Kas tunnistate enese süü ise üles?"

„Mis minu pääle pannakse, seda pean ma ka kandma: — sest ma pean tõele tunnistust andma; selleks olen ma siia maapääle tulnud; ennemgi on siin minusuguseid olnud..!"

„Tunnistate ennast hulluks?" nõudis ohvitser ühes nuuskuritega, kuna vöörmündrid tõendasid: „Ei see mees pole hull, vaid täiesti üks alatu „võrukael"..! S e l l e l e ei o l e k s m u u d k u i „t i n a" t a r v i s . .!"

Koer tuli Jõe juurde, nuusutas teda ja urises: — ta oli peksa saanud, sellepärast pidas ta kõiki enese vaenlasteks.

„Ka sinagi urised: — sest ka sinugi silmade eest on see varjule pandud, et ma sinu „s õ b e r" o l e n . .! Need suure-

mad koerad sinust, vihkavad mind, teades, et ma nende vastane olen, nagu sinagi! Ühesugused vaimlisdd pimedad olete teie aga kõik! Sina oled küll nuuskuri koer; sind on siia tarbe pärast toodud: — sest sinul on teravam nina kui sellel, kes sind käsib... — Sa võid neid ruttu ülesotsida, kes alatuse vastu võitlevad ja õigust armastavad..!"

„Küllalt!" põrutas ülesäritatud nuuskurite päämees, kes revolvri Jõe ninaalla tõstis ja selle juures karjus:

„Ah! — Sa kuradi krants!.. Või tahad ennast l o l l i k s teha?! Kas tahad seda näha, mis sinuga praegu sõjasääduse ajal võin teha? Tead sa seda, et iga isikut, kes kirikus ülesastub kõnelema, ükskõik mis sihil, koha pääl maha võib põmmutada..!"

„Kas see oligi „k i r i k u s k i s a t e g i j a" nõudis ohvitser, kes enese asja pärast siia tulnud.

„Seesama neh!" vastas vöörmünder, kes esimine koera lööja.

„Soo! Siis olete üks läbi ja läbi alatu isik! Teid saab siis minu auhaavamise pärast sõjaväljakohtu kätte antud." ütles ohvitser, kellel ainukene tärn paletil.

„Arvate, et minu elu ka nii odav on, kui teie oma. Teil on küll kaks tärni õladel, minul on neid aga 42 tükki talla all!.. Minu elu võtta mitmeks karistuseks, oleks teil aga võimatu. Enne, kui ohvitseri asi ette tuleks, oleks mu elu koera kaitse pärast juba minult võetud: — sest enne kui ma traatlühtrikesed kuusele tagasi tõstsin, ütlesin ma, et koera kirikus peksta jutluse aeg ei kõlba, vaid õnnetu loom uksest välja peaks viidama. — Nuuskur, kelle loom see on, mõistab ka minu pääle kohut, nagu ka see ohvitseri herrakene, kelle austatud daame poolt mahaaetud lühtrid ma kuusele tagasi tõstsin. — Tahetakse mind mõlemate „süütegude" eest surmaga karistada, siis annan ma ohvitserile selleks eesõiguse: sest õigeid inimesi on niisugused poisikesed vähem tappa võinud, kui vanad kiriklased!.."

„Lõuad! — Mitte teie tegude pärast ei mõisteta teie pääle kohut, vaid teie sõnade pärast. Keelatud on kirikus eraisikutel kõnelemine; veel rohkem kõnepidamine, olgu kõne kui vooruslik tahtes. Samati peaksite teadma, et ohvitseril suur eesõigus on. Mis ohvitser teha võib, sellest ei tohi lihtsurelikud veel undki näha! Mõistate ka püha venemaa säädusid austada? Teie ei tohi mitte ohvitseri jalajäljele suudki anda, kui ohvitser seda ei luba..!" põrutasid kõik „s ä ä d u s e k a i t s j a d" ja „k o r r a - a u s t a j a d."

„Ma mõistan teid, aga ma mõistan, et teie ka mind peaksite mõistma. — Kristus, keda omal ajal templis kõnele-

mise pärast tapeti, on teie silmis praegu „jumalapoeg"..! Ta pidi küll sõnavabaduse tooja olema: sest „vahetekid" „pühamate paikade" vahelt olla lõhki kärisenud..? Kuid ma leian praegu siiski veel niisuguseid „pühamaid paiku", kus „vahetekid" ees . . . ja jumalaid, kelledega rääkida ei tohi! Tahate teie siin Kristusest kuulutada, siis kaotage vähemalt omad surmanuhtlused: sest elu olla surma äravõitnud. Teate ka, mis see tähendab? See tähendab: Enne Kristust karistati igat kurjategijat surmaga. Esimene eksija oli Eeva ja jumal karistas inimesesugu surmanuhtlusega..! Kuid Kristus tuli ja õpetas: „Antke andeks, siis annab Taevane Jsa ka teile andeks! Sellega on Ta surma äravõitja. — Olete teie veel surmavalla võimud, juhivad teid veel pimeduse vaimud, et teie eneste eesõigustest lugupeate? Kes on teile eesõigusi annud? Kas mitte militäristid, keda Piibli luules kuradiks ehk lendavaks maoks hüütakse. Need annavad teile suuri eesõigusi, aupalkasi ja aurahasi. Ehk eks ole aurahad teie rindadel meile tunnistuseks, et olete Jumala käskude vastu töötanud. Milleks on käsk: „Sina ei pea mitte tapma". Kirik on, kes seda käsku kõige enne rikub! Kirik kihutab rahvaid üksteiste vastu sõdimisele ja venna tapmisele .! Kirik on, kes timmukaid õnnistab, süütaid inimesi tapma. Eks ole Kristus esimene kiriklaste vastane? Eks ole ta militärismuse pää rõhuja?.. Häda sellele riigile, kus rahva vaba arenemist takistatakse! Tõuseb kord Kristuse aade esile ja ei ole „tarku neitsisid"... siis jäeb see riik „taeva ukse" taha..! Metsikus sünnitab metsikuse, hirmus on, kui metsik rahvas kord purutama hakkab, kus Kristust pole sündinud! Kiriku moraliks on — loomi mitte kirikusse tuua: sest Kristus olla loomad templist välja ajanud... — Aga mille poolest on „ristiinimesed" paremad koertest? Koerad kisuvad ometi vähem, kui „ristiinimesed"; nad ei ajagi oma kasu nõnda taga, nagu inimesed..! Põlatakse küll inimest, kes loomi inimestega võrdleb, kuid seda tegi ka Kristus, kes linnukestest eeskuju võttis. Kristus kihutas küll omalajal loomadega angeldajad ja kõiksugused sahkerjad templitest välja . . . kuid praegu antakse igale alatule siinses templites kõik „patud" andeks!.. Kole on näha, kui vanaaasta õhtul jne. kõik jälgid alatu-äri mehed, oma suurte kõhtudega, toredates ülikondades, mis siidist ja sametist ja pitsivahust otse läila, siin eneste „aastapattusi" andeks saavad... sest et neil muul ajal siia asja ei olla..! Kuid seni olen mina neile: „See on õige ja kohus" laulnud... aga sest ajast saadik peab mu laul olema: „Maha niisugustele andeksandmine!"

— Ma käisin siin, et laulda, et hõisata oma Jumalale, kes mind on loonud! Ma uskusin, et laulmine töölisele gi tarviline on, nagu hingamine... Vaimline kõne on mind siingi mõnikord üllatanud! Olen siitki kosutust leidnud tõsistel tundidel..! Nüüd aga jälgineb kirik ka mullegi! Eesti iseloom murdub ka minus!.. Hõiskamise asemele asub minusse vanne ja needmine; ma olen õnnis, kui õelate otsa näen..! Ei ma taha siin teile enam „p a t u a n d e k s a n d m i s t" paluda, vaid tõusen vaimus kõrgele nagu kotkas, kui hõelatele hukatust hüüan..!"

Nuuskurite päämees sosistas politseimeistriga salajuttu. Ohvitser jalutas „käärkammert" mööda edasi tagasi ruttu... Vöörmündrid kõnelesid endamisi. Üks nendest ütles Jõele:

„Sinu needmine ja vanne on kirikule, nagu lapse püüd, kes mulla tükikesega päikese pääle viskab ja lubab päikest pimedaks teha... Jeesu valgust ei jõua põrgu oma tegelastega iialgi võita, olgugi, et nad kiriku müürisid juba 2000 aastat on õõnistanud..! Tahad sa armu saada, siis palu herrasid, et nad sulle andeks võiksid anda!.."

Äritatud ohvitseri daam, kelle nimi Emmi, astus „käärkambrisse" ja ütles oma armukesele silmi pilgutades:

„Jäta! — Tule ära!"

Ohvitser naeratas ja läks armsamale järele.

Nuuskurite päämees — Neelius astus Jõe ette ja ütles kaastundlikult:

„Teie kahjatsete siis oma õnnetut juhtumist ja palute andeks?.."

„Ei! — Oleksite teie ise kirikus kolki saanud, siis küll oleksin ma vaikides päält vaatanud.. aga et see süütu koer oli, pidin tema eest kostma. Iseäranis tahtsin ma kirikherradele sellega häbi teha, kes endid „r a h v a õ p e t a j a t e k s" nimetavad, aga kes rahvast iialgi poole sõnaga ei õpeta..!"

„Miks teie jonnite? On see siis nõnda raske ütelda, et süüdi olete? Tehke seda, siis laseme teid vabaks! Ka kohus võib teile siis armu anda, kui andeks palute ja ütlete, et kogemusi tegite, kui koera peksmise vastu kirikus rääkisite." jutustas Neelius noomivalt.

Jõgi heitis käega ja vastas:

„Olen küll surnud moraali vastu eksinud, mitte aga kõlbluse vastu. „Kus viga näed laita, sääl tule ja aita!" ütleb Eesti vanasõna ja seda olen ma teinud..."

„Teie olete vist üks vaimuhaige? Ärge tehke ennast hulluks... — Teate, teid ootab sõjasääduse ajal poomise surm... rahu ajal 15 aastane sunnitöö! Sellepärast ärge naljatage tõ-

siste asjade juures . . ! Kuidas on teie nimi, kus elatate? On teil mõni oma isikutunnistus ühes?" nõudsid ametnikud.

„Mats Jõgi, Ääre uulitsas № 6, krt. 3." vastas vang.

„Pass! Näidake!"

„Töölise pass seisab harilikult vabriku kontoris; see on mul politseis: sest et minult valla maksu sel aastal viientat korda sisse riisutakse! Iga ülem linnavaht tahab oma osa saada; ükski kviitungi ei anna; ükski teise politseiniku kviitungi ei tunnista, vaid kästakse raha vallast tagasi nõuda jne."

Salapolitseinik tähendas Jõe nime oma taskuraamatusse ja küsis:

„Mis teil oleks veel lõpuks enese kaitseks ütelda?"

„Teile oleks mul veel paljugi ütelda, kuid tean, et teie südametunnistused surnud on ja rääkimine vaeva ei tasu. Ennem võib kividele jutlust öelda, kui kirikus jälginenud kehastustele . . !"

„Ärge tarvitage ilmaaegseid sõnu; nendest ei ole ühelegi mõnu. Parem tunnistage ennast ise täiesti süüdlaseks ja paluge andeks . . ! — Tehke ometi seda. ! — Ärge olge nii väga kärtsakas, ega isemeelne. . ! Teate: „Terav kirves leiab kivi." — Tehke ruttu, mis teete, pärast on see kõik juba hilja..!"

Jõgi sai veel enam vihaseks Ta vahtis oma äritajate otsa ja vastas:

„Teie olete tõesti ühed niisugused inimesed, kes oma jumala iseeneste näo järele on loonud, nagu seda graf Leo Tolstoi ütleb. Kuid minu Jumal on mind enese näo järele loonud . . . ja sellepärast ei või ma mitte teie jumala teenijaks hakata . . . Teie norite minult niisamuti süütunnistusi ja andeks-palumisi, nagu teie jumalgi seda teeb. . ! Kuid see Jumal, kes maailma on loonud, ei nori kellegilt midagi. Ta on täiesti suur vabameelne — vabameelsem — kui see kurat, keda teie teenite . . ! Looja on mulle selge mõistuse ja meeled annud, kuid teie tõotate neid minult võtta. Tunnete ka sõna: — „Mis Jumal on ühtepannud, seda ärgu lahutagu inimene mitte." Eks ole Jumal mind mullast teinud, eks ole Ta mulle „elavat õhku" ninasse puhunud.?! Mis õigus on teil neid ühest lahutada.?! Teie tahate minu individualiteeti eneste teenistusese . . ! Aga ma ütlen: — Tagane saatan!.. Ei ole ma kellegi jahi loomaks loodud, nagu mõtlevad, vennatapjad Kainid; need jälgid skorpionid . . ! Tahate mu usku näha, siis võib see koda teie pääle langeda . . !"

Nuuskurid, kes kartsid lõhkepomme, punastasid kõrvuni. Neelius noogutas pääga ja ütles:

„Noh hää küll! Jumal on teile tõesti hää kõneanni annud, aga tulge homme hommikul Rüütli uul. № 9..! Ma vaatan, kuidas võiks veel teie eest seista? . Nüüd võite minna!“

Vöörmündrid saatsid Jõe kiriku uksest välja. Paljud ootasid väljas, et näha, mis kirikus kõnelejaga sünnib. Ühe töölise tütred, kes Jõega kaua ühes majas elanud, ruttasid temale vastu ja küsisid:

„Kas nüüd mängisite oma esimise „p u n a s e t u u s a“ välja . . . ja võitsite?“

„Seni olen ma ikkagi alles mastiga mänginud; kõik tuusad on alles välja mängimata . . . Ma teadsin, et kirikus kõnelemine keelatud ja sellepärast ma just kõnelesingi. Ma tahtsin näidata, et kirikusse uusi jutlustajaid tarvis on, kes kiriklist tolmu altari pühatustelt maha kõneleks. . ! Kirik on ääretult allpool arvustust . . . kuid kirikut päris langeda lasta, oleks ka meeletus! . . Ma olen omale ülesandeks teinud Kristuse tõde tõsta; ma pean K r i s t u s e õ p e t u s e p ü h a t u l e „vaka alt“ välja võtma. Mitte ainult küünlad ei tohi Jõulupuudel särada, vaid e l u t u l e keeled, mis maailma valgustaks . . ! Ma ei ole mitte mõni tormi lind, kes tormi eel lendab, vaid ma olen tulnud rahvale õigeks õpetajaks. . . Mulle on annud Jumal tahtmist, jõudu ja tarkust. Kas tohin ma neid andeid higirätikusse mähkida, ehk asjatult pillata . . . nagu mõni „ärakadunud poeg“ Piibli luules. Seda ma ei või, seda ma ei saa. Kuigi mina võitluses langen, siiski jäävad minust kirjad järele. Küll kord nende avaldajad ilmuvad. Mul on elu otstarbe ja eesmärk, ma tean, et mul suur ülesanne täita on. Kristuse aade on suur ja püha, tööliste seast peab see tõusma, kes selle ära seletab. Seni on Kristuse õpetus valelikude käes seisnud; Kristus on „p õ r g u h a u a s“. olnud, aga tema ülestõusmise hommik on lähenemas, minagi olen ta haua ukse eest kivi ära veeretamas. Tahaksin küll mõnikord ka vaikida, aga vaikimiseks puudub mul jõud. Aga et ma nagu koer ahelas oma igapäevast leiba pean teenima ja lapsi kasvatama, siis pean vist nemad saatuse hooleks jätma ja „risti“ enese õladele võtma? . !“

„Noh seda ma küll ei usu, et mõtleja inimene meelega omad kõige armsamad maha jätab ja maailma õpetama hakkab! Armastate teie siis maailma enam, kui omakseid, kes teile kõige armsamad?! Olete kord naise võtnud ja selleläbi lapsed saanud, siis oleks see täiesti pöörane samm, kui neid saatuse hooleks jätaksite ja „m a a i l m a“ oma kaitse alla võtaksite. . !“ vastas Otti Jõe jutu üle imestades.

„See on nõnda ja sellepärast ongi see loomulik edenemine geniaalsuse alal Jkkagi alatakse väikselt pääle: — enne

perekonnas, siis seltskonnas ja viimaks „maailmas"..! Et ma enese perekonnna mahajätan, siis tuleb seesellest et minu perekond mind vastu ei ole võtnud! Nõnda ka seltskond... Aga „maailmas" on neid palju, kes mind vastu võtavad ja ma lähen nende juurde..! Olen naise ainult sellepärast võtnud, et tema mind palus ennast kapitaliste küüsist vabastada! Mul oli temast hale meel... ta palus mind, varjas esiteks enese hingelisi omadusi; tegi ennast paremaks, kui ta on: — sest siis võttis ta mind vastu..! Nüüd on ta aga minu vastu võitlusesse astunud, ta nõuab, et ma ka üks egoist peaksin olema, kuna ta idealismust täiesti vihkab!.. Teda oli aga minule täiesti tarvis: sest kui teda mul poleks olnud, ei siis ma oma Jumalale poleks tohtinud oma silmi näidata..! Tema ongi mulle „igavese elu" andjaks saanud! Tema pani mind halli igapäevase proosa eest põgenema... sest madalik sünnitab mäe..! Oleks mul kodu olnud; kus ma oma pää mureta maha oleksin pannud, — kus ma õnnelises abielus „omakasu" oleks orjanud, kas siis minust oleks vaimlist vabaduse võitlejat saanud? Ei iialgi! Ka minagi oleksin optimismusele enese elu pühendanud ja ainult oma naist armastanud..! Aga nüüd ootab mind „Kolgata", kus geniused surevad..! Tema õpetas mind „risti kandma"; tema juures õppisin ma tõele au andma... Nõnda on tema minu „surma äravõitja"; ka naised võivad „igavese elu" andjad olla, mõnesugusel teel. Rääkida sellest palju ei kõlbaks, aga et teie meie perekondlist elu põhjalikult tunnete, sellepärast olengi ma selle moraali vastu eksisammu astnud, et enese perekondlist elu olen paljastanud, mis moralistide meelest inetu..!"

„Teie olete tõesti üks era „eksenplar"! Erandisi on elus palju; äärmisi vastolusid on perekondlises elus liialtki! Aga et vaastolud kedagit õndsaks võivad teha, noh, — seda tahaksin ma häämeelega näha?! — Tuleb meelde lugu rebasest, kes viinamarju puu all vaatles ja saamatuses enese hinge trööstis ütelusega: „Ei tahagi, hapud on." On abielu õnnetu, siis võib küll kumbki pool ennast ehk meeleheites mõnesuguse kõrvalise ettevõttega mõnustada katsuda. Et aga see kellegile õndsuse eelduseks oleks, on väga küsitav? — Õndsuse eelduseks saab teie abielu lahkheli vahest ainult siis, kui vastolud lõpetate ja ühtemoodi mõtlema hakkate, ehk täiesti lahkute? Olen ju ka abielu saadus, kus alatine riid, sõim, needmine ja vanne. Tunnen, et niisugune abielu hirmus on, et parem oleks, kui inimesed lahkuks. Aga usun, et inimesed seda ei suuda, kui neil lapsed on, kes nende südameid ühte seovad. Suudate teie oma lapsi unetada? Ei usu!" vastas Otti Jõele üle õla

silma vaadates, kus juures ta pilk Jõe pilguga lubamatult kokku puutus.

Otti jumestas, võttis õe käe alt kinni, ja toetas end tema najale. Meta, kes suurem vabaarmastuse poolehoidja, sai õe lihaksete liikumisest aru, et loomusund tema 18 aastase õekese juures avaldub. Ta surus ennast Otti vastu ja kõneles vaimustuses:

„Mina ei oleks mitte kiriklise abielu vastu, aga et ma kodus igapäev näen, mis laulatatud abielu enesega kaasa toob, sellepärast ei lase ma ennast iialgi laulatada. — See on hää, et „Uudises" vaba abielu küsimus üles võetakse. Minu pärast olgu mees kellegiga laulatatud, või laulatamata, on ta mulle armas, võin temaga kokku heita elu loomiseks. . . Teevad kõik nõnda, siis kaob ilmast timmukate tõug. . !"

„Suurepäraline mõte, aga raske läbi viia. . ! Ometi on inimene egoist . . . ja rahu ei tooks see katse tõeste mitte vist kellegi majasse. . ? Päälegi on kirikline õpetus elu pääle oma mõju niivõrd avaldanud, et see meile kauaks kõlbluse aluseks jääb. . ." vastas Jõgi suuremas vaimustuse hoos, sest rõõm oli temal kuulda, et naisterahvadki juba vaba sõna tarvitavad ja eneste mõtteid avaldavad.

„Kena olete. . ! Egoismus on ju kodanlaste hingeline haigus, . . Töölised peaksid ometigi egoismusest kõrgemal seisma — Ma mõtlen: — kui inimesed ainult elu loomiseks kokku heidavad looduse sunni järele, et siis tulev tõug paraneb ja kiriklise abielu süsteem iseenesest kõduneb, milles ainult kodanlusele kahju võiks olla, sest et neile ükski siis enam „suurtüki-liha" jne. ei kasvataks. !" vastas Otti ihaldava pilguga Jõge vaadeldes, kelle huulil lehvis jumalik naeratus. Ta oli õrn ja lapsik. Õhtu viimne eha violetteeris õhtutaevast, kuni kadus sügavikku kumav valgus. Tõusev kuu kõrgenes ja kuldas mustavaid pilve palistusi. Luuleliselt hakkasid lumehelbed alla liuglema. Keset helbete merd kõndisid jutustajad kaua, rääkides elust, ilust ja vabaduse võitlusest, tähelepanekut juhtides elu halluste pääle. Lilled lume all said aru nende vabaduse mõistest, aga nad ei võinud avaldada ilu väärtust: — oli külm, oli lumi. Viimne eha kadus, mis värvis pilvi, vaikivaks kaugeilma mereks, kus hiigla saarestikud ja ilupuude põõsad ning mammuti puud . . . mille luulelisest ilust jutustajad üksteistele seletususi andsid.

Nende järele sammus jalutaja ja jäi kuulama jutustajaid, seistes nende tee lahkmel. Ootamatult ilmus see.

Orkester müristas valtzeri hüppavaid helisi. — Liuglejate paarid ristlesid üle jäälagendiku, järele jättes hõbedasi killukesi. Ühetooniline raudade klõgin ja ohvitseride kannuste ti-

rin kuuldus läbisegi. Elurõõmus ilme nägudel, üksteiste kätest kinni hoides, kihutab lustiliste inimeste hulk ringi. Kostis püssi pragin, kostsid marseljeese laulu helid... Oli pidustus, oli võitlus... Jga üks tegi oma tööd: — paljud ei näinud enam tänast ööd . !

* * *

Tornikell näitab kaks.

Jõgi astub salapolitseiniku saatel kohtu uurija kantseleisse. Lahkusega võetakse teda vastu. Palitki võetakse tema seljast ära, kuna uurija teda sõbralikult kättpidi teretab ja temale enese kabinetti leentooli istme kirjutuslaua juurde annab, kus ta Jõele lahkesti jutustab:

„Ootasin igatsedes teid; mulle on teid väga tarvis! Vaadake! Teie kirjutate „Ajalehes", kuidas joodikud linnavahtidega kokku põrkanud. Siin on teie kiri. Loen selle teile ette, et meeletuletada, kuidas lugu oli."

Ta luges:

„Verine võitlus uulitsal.

Läinud pühapäeva ööl peeti Peeterburgi mäel verivõitlus linnavahtide ja eraisikute vahel. Kümmekond joodikut, kes marseljeeset lauldes ja kaelastiku olles mäest üles läksid, olid linnavahtidega äärmise vastolusse sattunud. Linnavahid pidasid ühte nendest kinni, kuna teised selle vabastamist palusid. Linnavaht aga seletas, et ta seda teha ei võivat, sest tema uurikett olla katki kistud jne. Tõusis rüselemine. Linnavaht nõudis oma mõõka, see oli kadunud. Algas revolvritest laskmine, kus juures linnavahid võitjaks jäid. Üks kaebas pääs, teine jalas, kolmas käes kuuli haava, kuna teised haavadeta majadesse laiali jooksid".

Nõnda siis: — Teie ehk teate ka, et nad nõu pidasid linnavahtide pääle minna? Vaadake, teil on enesel ka raske kohus ees ja kui teie nende pääle nii tunnistate, et neid elust kõrvalda võiks, siis antakse teile andeks. Teie olete kirikus kõnet pidanud, aga et teie ka „Ajalehe" kirjasaatja olete, sellepärast võiks arvata, et teie seda kogemusi tegite? „Ajaleht" on üks õiguse armastaja ja tema toimetus andis meile teada, et teie selle kirja kirjutaja olete. „Ajalehe" päätoimetaja on aumees, aga „Uudiste "toimetaja on alatu isik, kes rahvalt raha välja petab ja rahvast mässule ässitab. Siin on tema leht, iga päev saab selle ühe protokoll tehtud. Aga „Ajalehe" toimetus ütleb, et niisugused inimesed kõik elust kõrvalda tu-

leks; Eesti rahvale ei ole niisugustest mingit kasu. . ! Nii siis: Teie tunnistage, et kuulsite, kui need isikud plaani tegid, et linnavahtide kallale tungida ja neid ära tappa, siis oleks sellest küllalt, et neid vôiks kahjutaks teha."

„Ei seda ma või, see oleks alatu mõrtsuka töö. . !" vastas Jõgi ägeduses.

„Tasa! Ärge kõvasti kõnelege! Ajame asju tasa ja targu! Teie tunnistage nõnda, nagu uuria härra käseb, siis olete ise kohtu alt vaba . . !" vastas nuuskur Neelius, Jõge rahustades.

„Miks teie kiusate mind! Olen ma süüdi, siis mõistke minu pääle kohut, aga miks nõute teie minult vale tunnistust. . !"

„Ärge olge ometi ebausklik! Mis see teile teeb, kui nõnda ütlete? Mis kasu oleks meil niisugustest inimestest. . ? Mõtelge hästi järele, siis leiate, et meil õigus on. . ." vastasid sala võimud.

„See on jälk! Seda võivad ainult langenud inimesed teha, kes ainult iseendid armastavad! Mina aga armastan tõtt üle kõige asjade ja kui ma tõe pärast surema pean, siis on surm mulle magus! vastas Jõgi kindlalt.

„Teie olete üks imeline inimene! Mis on siis teie „t õ d e"? On see siis „t õ d e," kui linna uulitsatel inimesed öösel laulavad ja teiste öörahu rikkuvad! Ometi ei või öösel uulitsal ka mitte keisri laulugi laulda, veel vähem marseljeeset! . . Avaldage siis oma südame tunnistus: mis peaks neile tegema? Oli linnavahtidel õigus, või ülekohus? . ." nõudis uurija.

„Oli linnavahtidel õigus öörahu rikkujaid öösel kinni võtta, siis ei oleks nad oma uuri keti katkemise pääle aresteerimise põhjust võinud pöörata, päälegi lubasid joodikud kahju välja maksta. . ." vastas Jõgi julgusega.

„Aga kas ei olnud mitte üks pauk vähem teistest, mis lahingus lasti? Kas ei olnud teised paugud valjumad, nagu kroonu revolvri omad, kuna üks nagu era isiku revolvri oma oli?" nôudis uurija kavalalt, et asja protokolli sõjariistus kallale tungimiseks teha.

„Ka seda ma kuidagi arusaanud ei ole."

„Kaugel teie asjast olite?"

„Mitmesuguses kauguses; sammust kuni viiekümneni: sest mina seisin, kuna rabelejad liikusid. . ."

„Soo! Siis nägite ju ometi, et linnavahil mõõk ära võeti?"

„Ei näinud, ainult kuulsin, et linnavaht mõõka nõudis, mis rabeledes kaduda võis."

„Olge ometi „r i s t i i n i m e n e" ja saage asjast aru, milleks seda tarvis. Need kõik on alatud isikud: — vargad ja

röövlid ning kõrilõikajad!.. Meil oleks inimesi tarvis, kes ükski teise oma ei võtaks. . . Tahate teie õiguse poole hoida, siis võidelge ometi alatute vastu! Aidake kõrvaldada kurje inimesi, et õiged ruumi saaksid elamiseks. . ! rääkisid mõlemad ametnikud sõbralikult juttu ajades.

„On õigus, et alatuloomulisemad inimesed endid ka revolutsioni võitlusesse segavad, aga ka nemadki on vanakorra purustamiseks tarvilikud. . . Või eks ole nemad selle elu jätised, nagu needki, kes sääduse kaitse all teiste naha peal elavad!!! Eks ole alatu elu neidki sünnitanud ja kasvatanud! Eks loonud Jumal inimest enese sarnaseks, aga keeruline elu on nad teiseks teinud. . ! Minu hinges on tunne, et neile inimestele peaks andeks antama, ka siis, kui nad tõesti linnavahtide pääle tormasid, et neid tappa. Eks ole nemadki tapmisega ju harjunud: — sest Kristus on nendes sündimata, nagu teisteski! Ka nemadgi karistavad teiste eksimisi surmaga, nagu teiegi seda teete! — Ma usun, kui teie nende kohal oleksite, et ka teiegi linnavahtide pääle oleksite sõjariistus tunginud ja nemad teie kohtadel oleks ka teidki surma püüdnud saata, nagu teie neid. . . Annan ka teilegi andeks tegelikult, kuna mu südames üks hääl kõnelab! See on Elava Jumala hääl ja ta mõistab k õ r g e t k o h u t. . ! Üks sügavam palve minu hinges võib mu vaenlast enne kaotada, kui mu vaendlane mind kaotada võib Mul on meelevald antud andeksanda ja hukkamõista. See ei ole fantaasia, vaid tõde. Tunnete teie salajõudusid; olete teie kõik kirjad läbi katsunud? On teil ka „vaimumõõka?"

„Teie olete vististe üks „paptistlane?" nõudis uurija muigades ja nuuskuri otsa vaadates, kes silmiga märku andis, et Jõgi vaimuhaige olla, millest Jõgi aru sai ja ütles:

„Ei! Ma olen tisler ja kõnelen selle tisleri vaimus, keda Jumalapojaks hüütakse — Ka seegi tisler löödi sellepärast risti, et ta õiguse eest võitles ja elukoleduste vastu välja astus. . . Ka temaltki nõuti vale tunnistust, mida ta ei annud, nagu minagi seda ei anna. . ."

„Aga teiega ühes olid ka kaks neidu ja need tunnistasid üles, et ka teie kuulnud olete, kui nad kurja nõu on pidanud. Teil on jutt ees olnud nendega „vabaarmastusest" jne. Olete isegi „Uudiste" mõtte vastu vaielnud ja otsusele jõudnud, et „vabaarmastus" praeguses ilmas läbi viidav ei ole.. Teie olete arusaaja inimene, saage ometi aru, milleks meil teie tunnistust tarvis on. Meie teame, teie olete ka revulutsioneer, nagu meiegi oleme." rääkisid võimumehed, kavalalt.

„Olen öelnud, et ma tõtt tunnistan. On teil juba kaks

valetunnistajat olemas, miks teie siis seda veel minult nõuate?" vastas Jõgi vihaselt.

„Kuidas on nende naesterahvaste nimed, kes teiega ühes jalutasid?" küsisid ametnikud tungivalt.

„Nende nimed peaksid ju siis teie protokollides üleval olema, kui nad teile „tõtt" on tunnistanud?" vastas Jõgi pilkavalt.

Uurija kõneles nuuskuriga kaua isekeskis, siis kirjutas ta protokolli valmis, kuhu ta Jõge nime alla sundis kirjutama. Kolm korda pidi ta protokolli ümber kirjutama, enne kui Jõgi sellele alla kirjutas, mis ametnikka väga vihastas, aga mida need mitte väljapaista ei lasknud. Sõbralikult saadeti Jõgi minema, isegi palitu avitas temale uurija ise selga ajada.

* * *

Kohtu-oote tuba on inimesi tungil täis, koridor niisama. Tunnistajad tuubitakse ühte vähemasse tuppa hunikusse. Väljakäia lastakse neid vahi all. Paari tunni pärast avatakse tunnistoa uks ja hüütakse tunnistajad vandele. Jõgi vahtis vihaselt ringi, kui teda kätt üles kästi tõsta ja vande sõnu järele ütelda, mida aga Jõgi ei teinud. Kui vanne vannutud, küsis tõlk karmilt:

„Mis teie nime on?"

„Mats Jõgi." oli vastus.

„Mats Jõgi ei vandunud!" ütles tõlk kohtunikutele.

Kõik kohtunikud tõusid lauda püsti. Prokuröör astus kohtu võre ette. Oma kuld mõõga pääst kinni võttes ja kohtunikude poole pöörates ütles ta:

„Ma palun kõrgeid kohtunikke keiserliku sääduse kaitsele ja nõuan, et kohtujärje ees tõrkujale karistus määrataks sääduse järele! . ."

Pääkohtunik küsis:

„Mats Jõgi! Miks teie ei vannu?"

„Mul on südametunnistus, mis puhtam ja kõrgem, kui kombeorjused ja alatumad teod. . !"

„Lubate tõtt tunnistada?" küsis kohtunik vaikselt.

„Jah!"

„Ma palun kõrget keisri kohut, et see inimene vannutud saaks!" hüüdis prokuröör ennast sirgemaks ajades.

„Teie peate kohtu järje eest vannet vanduma, nagu kohus ja õige ja hää!" ütles pääkohtunik käskivalt.

„Teie võite vannet neilt nõuda, kes südamest sõgedad, aga mina tahan tõtt ka vandetagi tunnistada. . !" vastas Jõgi võitluse joovastuses.

„See on mässaja! See on tõsine vastuhakkaja! . . See on revolutsionäär; see on keisri vastane , . . teda tuleb kinni võtta!" arvasid kohtulauas kõik.

„Panen teile ette vanduda, kui teie seda ei tee, saab teid poliitiliseks vangiks arvatud, teid ootab kindluse vangistus!" vastas pääkohtunik Jõele.

„Kindluse vangistus pääle surmanuhtluse, sest enne ootab mind ju sõjavälja kohus poomise surmaga Ehk võite mulle seletada, kas on võimalik kohtus tõlgi läbi õigust rääkida, päälegi veel siis, kui rääkija suhu sõnu pandakse, mis rääkija valeks peab. . ! „Ei" ja „ja" olgu teie kõne, mis pääle selle, on tigedast!" Ja: „Teie ei pea mitte vannet vanduma." olid ühe õpetaja sõnad enne surma. Tahate teie, et ma tõtt peaksin rääkima, siis antke mulle südame tunnistuse vabadus . . . ei see valeta, kuna vanne valetama paneb. Teate ka teie, kõrged kohtunikud, et kohtu järje ees kõige enam valetatakse! Vanne on küll abinõu tõerääkimiseks. kuid vaadake, kui palju meie tunnistused lahku lähevad, vandujate ja mittevandujate vahel. Siin on vandunud praegu 20 inimest, aga pange tähele, kas on nende tunnistus tõde! . . Miks õnnistate teie viletsaid inimesi põrguga! . ."

„Teie saate viimsel päeval nõndasamati põrgu mõistetud, kui teie tõtt ei tunnista!" lõpetas kohtunik.

„Viimsepäeva kohtunik olengi mina ja põrgu olen ma juba mõistetudki, et siit hingesid vabastada. . !"

Kohtunikud noogutasid päädega.

Algas kohtu istumine. 20 inimest tunnistasid, et kôik kohtu alused sel ajal, kui uulitsal lahing olnud, siin ja sääl ja mujal olnud, kuna kuuli haavad siit ja säält saadud olla Aga kui Jõgi oma seletuse ära andis, pidid kohtunikud protokolli järele süüdistuses loobuma, sest et tunnistaja selget tõtt tunnistas, mille pärast süüdistadud isikud enese süü üles tunnistasid, nii et neile igale 3—6 kuud vangistust mõisteti, kuna vale tunnistus neid surma oleks võinud saata: sest et päätegelased ise tunnistamas olid, kes liig ebatõsiselt rääkisid, mis käega katsutav vale. Kui Jõgi kohtu saalist lahkus, tõusid vangid püsti ja kumardasid. Ta oli palju inimesi poomise surmast päästnud. Kõik see äratas nuuskurite tähelpanekut Jõe pääle. Et Jõgi palju politseinikka „Ajalehes" kirjutamise läbi lahti oli teinud, kus nende kuritööd paljastati, sellepärast valvas nuuskurite kari öösiti majas, kus Jõgi elas, tööliste korterites asudes, millest Jõele ükski ei öelnud. Arvati, et Jõe juures sala koosolekuid peetakse jne., mis vale oli.

II.

Aleksander Hallik oli üks tõsise loomuga mees. Sellepärast oli tema ümber palju vanu ja noori kogunud, kes mitte eneste suuri omakasusi, au ja austamist taga ei ajanud, vaid kes oma tundmusi avaldada ja rahva auks hõisata tahtsid! .. Hallik oli veel noorepoolne mees, kuid temast oli märgata, et ta töö raske ja kurnav pidi olnud olema, sest et ta rohkem 60, kui 35 aastane välja nägi. Süda oli sellel mehel aga täiesti õige koha pääle juhtunud. Tervise poolest oli Hallik küll nõrgapoolne, kuid tema kohta see sõna küll ei käinud, et ainult terves kehas terve vaim elab. Tema kahvatanud näost, kuhu elu kurvad jäljed oli jätnud, paistis siiski kui õiekuu hommik vastu, mis suuri tundmusi eneses oletas ja ühte kaugemale nägijat meeldetuletas. See mees oli muusika- ja laulu koori juht; kuid ka h e l i l o o j a ja m u u s i k a õ p e t a j a, millega ta ka ennast elatas. Ühe sõnaga üteldes: Hallik oli mees, kelles Eesti hümnus kehanes.

Tööline Jõgi oli ka üks tema austaja ja sellest see siis tuligi, et teda tööliste poolt „k o d a n l a s t e s a b a r a k u k s", „auahneks", „lolliks" jne. sõimati; muidugi sellepärast, et ta Halliku laulukooris laulmas käis. See pilkamine tuli ka osalt sellest, et Halliku kooris kõik nõndanimetatud: „paremlased" koos olid; töölisi oli sääl liig vähe, vaevalt 2—3%, kuna kaupmehi, kõrtsimehi, arstisi, advokatisi, üliõpilasi jne. ligi 100% oli. (Muidugi olid ka kõik naisterahvad „paremlaste" tütred, õed, prouad, „pruudid" jne.) Töölised teadsid juba siis, et tööline „kodanlaste" sekka ei sünni, kuna Jõgi näidata tahtis, et tööline ka väga hästi intelligent inimeste sekka kõlbab, olgugi, et ta ise nagu odra pää nisu seas ennast püsti ajas. . ! Küll oli talle ka koori liikmete poolt märkusid tehtud; isegi pilgatud oli teda, kuid sellestki ta ei hoolinud, vaid uskus aga, et muusika ometigi veel asi on, kus kõik ühineda võivad. Kuid ta eksis siingi!

Õppida olid Halliku kooris isamaalised laulud. Jõgi õppis neid hingeliselt kaasa: sest et ta ka üks õrnatundeleline ja sügava hingeeluline inimene oli, kes kõrgemast mõttest kergesti arusaab. Sellest siis tuligi, et ta laüldes enese täiesti äraunetas ja koguni koori juhtigi enesega ühes siis ära viis. Lauljad avaldasid aga varsti selle vastu valju protesti, et Jõgi „soolut" laulda jne. Kui juhataja sellepärast Jõele juba ka mitu märkust oli teinud, siis sai Jõgi ka siingi jälle „kommistuse kiviks"! Jõgi oli aga selle üle koguni kurb! Ta ei teadnud, kuidas pidi ta siis t a s a l a u l m a, kui ötelda tuli: „Ärka üles isamaa. . !" Päälegi oli laulu kõige valjumalt noo-

dis laulda kästud; sest et nende sõnade pääle koguni 3 „f" seisis. Ka ei teadnud ta seda, kuidas tema tume ümärgune hääl suurest sajaliikmelisest laulu- ja samasugusest muusika koorist üle võis kosta. Kui nüüd teine laul õppida tuli, kus viimsed sõnad: „Kui on kadund kodumaalt truudus, arm ja tõde, kui siin valjult vangistab valtskus venda, õde: — siis on algand s u r m a ö ö, kus ei maksa mingi töö! .. Siis ma laulan nutuga: „Olen hoopis koduta! . ."

Nende sõnade juures ei jõudnud Jõgi ennast enam tagasi hoida, vaid laulis neid nii südamliselt, et paljudel pisarad silmist veeresid . . . ja keegi enam ei julgenud temale ütelda et ta „karjub"! *)

Jõe ees istusid alati kaks neidu, kes sagedasti üleõla Jõe otsa vaatasid. Need olid alati ühte moodu riides. Mõlemil olid sagedasti mustad seelikud ja valged pluused, nii et nad omas lihtsuses teiste seast vägisi välja paistsid. Ühe kehaehitus oli sirge ja sale, teisel niisama. Peab õigusega ütlema, et nendes tulevase Eesti emade esitajad kehanesid. Ja ei mitte ainult sellepärast, et nendes neitsilik õrnus, värskus ja puhtus asunes vaid veel enam sellepäras, et neid nähes tunne vaatajasse asus, nagu oleks nende emad neid juba sündides orjakehast välja koorinud. . ! Need neiud ei olnud õekesed, kuid sarnadus oli neil siiski suur: valkjad juuksed, mustjad kulmud, millede alt sinised silmad, nagu pool paluvalt välja vaatasid. Paled mõlemil vähe roosakad ja läbipaistvad, huuled närtsimata, kust lumivalged hambad, nagu pärliread iga naeratuse juures nähtavale tulid. Jõgi oli tähelepannud, et need neiud just teda üleõla vaatavad ja pääle selle ikkagi üks teisele tasakesi midagi sosistavad. Kui tänane laulu harjutus lõppenud, saatis koorijuht lauljad minema, kus ta viisakuse, kuid ka praktika pärast naisterahvastele meesterahvaid saatjaks soovitas. Neile eelpool nimetatud neiudele oli Hallik juba mitut saatjat soovitanud, kuid ikkagi oli ühel üks ja teisele teine vabandav põhjus olnud, nii et nad veel praegugi ukse kõrval enestele saatjat ootasid.

Jõgi oli aeglase ja tagasihoidliku loomuga mees, sellepärast oli ta enamiste ikkagi viimastega ühes väljamineja Kui Hallik nägi, et Jõgi üksinda välja läks, palus ta, et Jõgi need neiud koju saadaks, kes selle palve pääle nagu vähe ehmatas! Sest seda teadis Jõgi selgesti, kuidas paremateski ringkondades selle üle kangesti naerdi, kui naisemees uulitsal

*) Seda ütlesid võistlejad: kadedad vanad kuulsad koorilauljad mehed, kuna naesterahvad enamiste ikkagi Jõe ette kogusid, et ilusat harmoniid saada jne. —

neiudega kuskile ühes juhtus minema! Juhtus see veel koguni öösel, siis peeti seda muidugi päris häbemataks, koguni kuritööks! Kui neiud Jõe ehmatust märkasid, algasid nad, nagu ühest suust:

„Ah! herra Jõgi!.. Vabandage meid! Kas tohime teiega ühes minna? — Teie elate ju ka meie pool!..“

Jõgi kogeles selle soovi juures, nagu iga harilik inimene, kes ennast pakutud kohale mitte sündsaks ei arva, kuid kombe pärast pidi ta selle pakkumise vastu võtma. — Väljas oli halb ilm. Tuiskas ja sadas; igegi külma oli üle kümne kraadi, sellepärast mindi kiiresti.

„Kas tohin küsida, kuidas teid nimetada võiks? Kas olete neiud või prouad!..“ küsis Jõgi, neidudega viisakuse pärast juttu tehes.

„Mina olen Olga Sisa ja iema on Elisabeth Laane. Neiud oleme mõlemad!“

„Siis teie ei olegi õekesed!“ küsis Jõgi imestades.

„See tuleb vahest sellest, et meie juba kaua ühes elanud ja sellepäras olemegi vist kaunis ühte moodu väljaarenenud, nii et meid juba meie välimuse järele alati õdedeks arvatakse!“ vastas vähe väiksema kasvuga neiu, Jõe küsimuse pääle.

Elisabeth Laane naeris plaginal ja algas:

„Jah tõesti oleme meie nagu õekesed! Kas teie teate, kui kaua meie juba läbikäime ja kui ilusasti meie läbisaame?“

Jõgi hoiatas neiusid külmaga palju rääkimast ja arvas, et soojaks lauldud häälega üleüldse külmas õhus iialgi palju rääkida hää ei ole, mille üle neiud ka samas arvamises olid. Kuid siiski tuli kaunis pikal koduteel ikkagi küsimisi ja kostmisi, mis aga jällegi naeruplaginaks muutus.

„Kas teie mind enam ei tunne? Oleme ju ühed „mulgid!“ algas Lisa jälle, kui ta nägi et Jõgi temale, kui kõige võeramale neiule liig külmalt vastas ja temalt ikkagi liig kartlikult küsis, Jõele laterna tule valguses otse silmadesse vaadates.

„Mina tunnen teid ainult välimiselt: sest ma olen teid Halliku laulukooris kaua näinud. Aga et teie ka „mulk“ olete, seda ma küll enne ei teadnud.“ vastas Jõgi, nagu vähe julgemaks minnes.

„Aga kas teie ei elanud mitte kord omas lapsepõlves Saare talus, kus väikene Olga oli?“ küsis Sisa otse vaba julgusega, nagu poleks ta Jõge sugugi häbenenudki. Jõgi kohkus vähe ja pidi nagu seisatama jääma. Talle tuli Saare talu kohe elavalt meelde; iseäranis aga veel Olga, kes nüüd preilina tema kõrval kõndis. Jõe kõige parem mulje elust, oli just Saare talust saadud. Sääl oli teda ikka Saare talu väimeheks peetud, olgugi, et see tema pilkeks oli olnud, kuid

sellegipärast oli tema õrna lapse hingesse sellest pilkest ka tõsised armid järele jäänud! Ta uskus, et Saare Olga teda omas lapselikus ilmsüütauses tõesti kord oli armastanud, nagu temagi Olgat. Nüüd oli see aga kõik lõpetud, millest ainult armas mulje olemas, mis teda mineviku ilma kandis!

„Aga kui tohin ka küsida, kuidas olete teie siis siia saanud?" küsis Jõgi nüüd koguni rõõmsalt.

„Mina elan siin juba 15 aastat. Jsa müüs talu ära ja ostis linna majad .Enne elasime Erne uul. nüüd aga Pärnu uul. № 9, 11 ja 13".

„Kunas oleks võimalik meil pikemalt kõneleda? Teiega jutuajamine on mulle täiesti tarvilik. Ma igatsesin teid elus kord näha ja nüüd on minul siis ükski igatsus täide läinud, olgugi, et see igatsus sugugi lubatud ei ole! . ."

Neiu Laanele läks niisugune kaksikkõne igavaks, ta ei tahtnud, et niisuguse odava meesterahvaga, nagu tööline, niisugustest hingelistest asjadest juttu tehti. Tema meelest oli see otse häbistav kuulda, et naisemees neiuga koguni iseäraldi rääkida tahtis. Sellepärast pööras ta jutu järsku uue asja pääle ja hakkas laulust ja lauljatest rääkima. Ta võttis oma kaaslase käealt kinni ja ütles:

„Ah, mis neist lapsepõlve muljedest veel seletada — parem räägime sellest, kuidas meile tänasest laulmisest halb mulje järele jäi. Kas teate? — herra Kanni on küll üks kuulus vana tenori laulja, aga küll ta võib veel koledat häält teha! Mu kõrvad huugavad veel praegugi tema tänasest mürast! . ."

„Jah! . . Laulmine on kõrge kunst, mida kõik inimesed sugugi ära -õppida ei või, sest et igal ühel selles kuulmist, ehk veel õigemine öeldud: tundmist ei ole. Kuid meie laulukoori kohta ei või küll seda mitte ütelda, et sääl niisuguseid lauljaid just oleks. Meie kooris on küll rohkem keskmise häädusega hääli — kuid ülihäid küll vahest vähem? Kõige parem sopraano laulja on meie kooris küll pr. Vase . . . kuid siiski pole ka mitte temalegi Vanemuine enese häält edasi annud . . ." vastas Jõgi Laane jutu pääle viisakuse pärast, olgugi et ta parema meelega oma lapsepõlve muljedest neiu Sisaga oleks kõnelenud. Nüüd oli ühistee otsas ning igaüks pidi omale poole pöörama. Jõgi jättis neiud nende ukse ees jumalaga ja läks nüüd tagasi: sest ligi pool versta oli ta saatmise pärast enese kodust kõrvale läinud.

* * *

See oli pühapäeval, pärast lõunat.

Püüne oli lauljaid tungil täis. Salajutu sahin käis laene-

tades seinast seina, kuna seda iialgi enne ei tehtud. Kõik naisterahvad vahtisid üleõla tagasi, nagu oleks sääl üks kurjategija olemas, keda sagedasti silmas peab pidama... Jõgi oli tähelepannud, et ikkagi iga salajutu sosistaja rääkides tema pääle vaatab. Ta aimas küll paha, aga ta ei teadnud mis see pidi olema, mida temast nii kirgliselt kõneldi?

Juhataja tuli ja algas kohe juttu laulmisest. Ta seletas suuhoidmisest ja hääle sündimisest... ning soovis aga jällegi, et alati kõik lauljad ikkagi tumeda häälega laulaks. Arvas ka, et tema kooris paljugi häid lauljaid olla jne.

Pr Vase tõusis istmelt üles, pööras ennast meeste poole ja ütles just Jõe otsa vaadates, pilkavalt:

„Ei! Meie kooris ei ole ühtegi hääd lauljat: sest seda on üks laulja reedel koju-minnes rääkinud..!"

Kõik lauljad vaatasid nüüd korraga Jõe otsa; isegi ka juhatajagi tegi seda. Jõgi kahvatas seda nähes; talle paistsid kõik asjad korraga kollaseks läinud olevat. Nüüd ei võinud ta enam vaikida, vaid ütles:

„Ma tunnen, et see nool minu pihta sihitud on, mis aga laskjat ennast arvatavaste tabab.!? Kui ma reedel kahe neiuga koju läksin, siis langes meie jutt küll meie koori lauljate pääle, kus aga mitte sugugi nii pahasti ei saanud räägitud, et seda siin mulle pidi ette heidetama..! Ma mõtlen, et need neiud, kelledega ma ühes läksin, eksiteel on... ja vahest mõnesuguse põhjuse pärast mind nii pahaste on mõistnud?! Minu ütelus oli: Meie kooris on häid lauljaid, kuid see on küsitav, kas siin ka neid on, kelledele Vanemuine enese hääle on annud?.. Niisugune oli minu ütteluse põhjusmõte ja selle juures ei oleks tarvis sugugi punastada..., küll aga selle juures, et ma iialgi nõnda rääkida mõista, et mind õieti mõistetaks..!"

Nende sõnade juures vaatas Jõgi uhkesti neiu Sisa otsa, nagu ootaks ta sellelt nüüd vastust, kes aga vaikis. Sellepääle tõusis kange kohin, nagu oleks tuul puhumas... Kuuldus ka üksikuid hüüdeid:

„Mis Vanemuine siia otsib? Mingu üles Tamme-mäele rahvale ette laulma..! Ehk kui teda sinna ei lasta, mingu Peetruse kiriku oreli kõrvale „karjuma"..!" Üteldi veel mõned pilke sõnad, kuid Jõgi ei teinud sellest väljagi, vaid võttis tooli ja istus rahuliste selle pääle. Kuid lauluharjutus ei alganud. Juhataja lõi silmad maha ning läks häbenedes pr. Vase kõrvale ja hakkas sellega salajutu ajama. Kõik uudishimulisemad naesterahvad kogusid ka sinna kokku; isegi neiu Sisa ja Laane ei puudunud säält. Vähe aja pärast astus neiu Sisa teiste seast välja, tuli Jõe ette ja ütles talle tasakesi:

„Tulge vähe kõrvale, ma tahan Teile midagi ütelda!..“ Jõgi täitis käsku. Paar sammu teistest eemale astudes ütles neiu sosistades:

„Ärge mõtelge, et mina seda, mis Teie reede koju minnes tee pääl ütlesite, teistele olen ära rääkinud... Seda on vist küll neiu Laane teinud?! Aga ärge sellepärast pahandage, et teie siit nüüd kohe ära peate minema. See, mille pärast teid siin ei sallita, ei olene mitte just selles teie lauses, mis siin ette kanti... vaid põhjused on veel mujal..! Kardetakse, et teie salapolitseinik olete... mida teie mitte ometigi ju ei ole?..“ Jõgi pööras neiule selja ja läks.

Teel sõitis temale aga neiu Sisa voorimehega järele, laskis voorimehel hobuse kinnipidada ning kutsus ka Jõge saani pääle. Jõel ei olnud küll enam mingisugust muud igatust neiuga läbi rääkida, kui ainult sellest, miks teda „salapolitseinikuks“ arvatakse.?! Ja sellepärast salgaski ta kõik enese naesemehelised häbitundmused... ning istus neiu kõrvale.

Kui sõit alganud, küsis Jõgi:

„Ütelge mulle nüüd kohe, kust teie kuulsite, et ma sala politseinik olla..?“

„Sellest olen ma juba siis kuulnud, kui ma veel ei teadnud, et teie see räägitav olete: — sest teie isiku üle on selle asja üle ju ajalehteski küllalt juttu olnud..! Ühes lehes seisis nimelt sõnum, et töölistegi sekka provokatorline vaim olla tunginud... Ja selles sõnumis seletadi selge sõnadega, et Vanderi vabrikus tööline Jõgi elanud, kes tisleri töö kõrval ka nuuskuri ametit pidanud; millepärast ta siis ka küll tööliste seast välja heidetud... kuid nüüd tikkuda ta juba seltskondadesse sisse, et oma „äri“ sääl edasi jatkata... Seltskond pidada aga sellepääle täiesti rõhku panema, et niisugused „kahe näoga mehed“ mitte võimu päris eneste kätte ei saaks!.. See lugu on nüüd siis meie kooris kõneall olnud... ja on otsuseks tehtud... et teid mitte enne koori tulla ei lubata, kui teie avalikuse ees ning ka tõsise eluga näitanud olete, et teie seda mitte ei ole, mida teist räägitakse..! Et selajal niisugused jutud liig kergesti iga süüta isiku kohta liikuma võivad pääseda, selle üle pole ma sugugi kahevahel. Teie aga peaksite avalikult „Ajalehes“ väljaastuma ja selgeks tegema, et teie seda mitte ei ole!..“

„Jah! Seda juttu on siis valelikud minu kohta laiali laotanud, et mind nüüd ka seltskonnastki välja tõrjuda. Ma avaldasin omal ajal „Ajalehes“ ühe kirja, mis neid isiklikult riivas... ja nemad nimetavad sellepärast mind nüüd „salanuuskuriks“, et ma nende joomahulluse vastu ava-

likult rääkida olen julgenud. Kuid võidule ei pea nemad sellega küll saama . .!" Jõgi pidi nüüd lõpetama, sest voorimees pidas hobuse selle maja ukse ees kinni, kuhu teda sõita oli kästud. Neiu avas ukse ning palus, et Jõgi ka siit sisse astuks, mida ka Jõgi kohmetusega täitis, nagu oleks ta hüpnuse mõju alla sattunud . . . ja surmaminemas. Koridor pakkus juba kohe toredat vaadet: sest see oli praegu väljatulnud „modern" joonistustega kaunistatud, mida ka kaks kuju mõjuvalt kaasa kaunistada aitasid. Eeskojas oli üks vanaldane naesterahvas, kes nagu mõni „passija" väljanägi. Sellest tahtis Jõgi lihtsalt teretades mööda minna, kuid neiu tutvustas, et see tema ema on. — Kaunis vanaks oli see inimene läinud. Siis kui Jõgi tema karjas oli olnud, oli ta umbes 40 või 50 aastane olnud. Nüüd oli sellest juba vahest üle 20 aasta möödas, kõik olid muutunud, samati ka inimesed.

„Kas see ongi siis meie „Karja-Mats", kellest sa mulle kord enne rääkisid . . ?" küsis ema.

„Jah, see siin ongi meie „KarjaMats", kes meile alati metsast maasikaid tõi . . . ja kes oma karjapasunaga imeilusaid lugusid lõi . . . et ilm kajas . . . ja tema lugude kuulajaid oli õhtuti küll vist igas meieküla majas. ! ."

Jõgi teretas vanakest soojalt . . . kuid vanakene andis talle käe, nagu oleks ta mõnda eluta asja katsunud. Nüüd viis neiu Jõe teise tuppa, kus üks vanamees oma piipu parajasti kohendas. Ka sellele tutvustas neiu oma külalist ja ütles Jõele, et see tema isa on. . . Vanamees pakkus ka Jõele tubakut... Kui Jõgi seletas, et ta piipu ei suitsetadagi, rääkis vanamees.

„Noh oled siis ka tubli mees . .! Mina olen noorelt piipu tõmmama õppinud, nüüd olen küll omale ka maja putkadki saanud . . . aga ometigi ei või ma siin oma piibu pärast kodu leida. . ! Alati saan naiste käest sõimata, et ma halva tubaka haisuga toaõhu ärarikuvat . . ! Toovad küll mulle paberossi ja sigarossisi... aga need ei ole ikkagi minu piibu väärt. Sellepärast pean ikka ka vahest piipu panema ja välja suitsetama minema..." Nii hästi neiu kui ka Jõgi hakasid isa jutu üle naerma, mida aga isa nähtavasti sugugi tähele ei pannud: sest et ta enesele kuue selga ajas ja piip käes, uksest välja astus. Päälisriided seljast ära võttes, palus neiu, et ka Jõgi sedasama teeks. Pääle selle viis neiu külalise tagumiste tubadesse ja näitas nende sissesäädeid. Kui ta järjega juba kõige tagumise tuppa oli jõudnud, ütles Jõgi:

„Noh mina ei tea, milleks siis niisugune tuba peaks olema? Kas ei oleks töötegemine loomulikum kehaharjutus, kui turnimine . . ?"

„Kas tõesti usute teie seda, et naesterahvas, kes siin linna kivimüüride vahel vangis, oma keha musklid tööga võib välja harjutada? Teie teate, et naesterahvas enamiste töö juures päevade viisi otseti istub?.! Mis oleks sääl siis kehaharjutuse asi ..? Minu väljaõmblemise töö harjutaks minu musklid küll nõnda välja, et võta mõne aasta pärast käega kaelast kinni ja kõnni kui sandi kepiga, mis mitmest kõver..!"

Jõgi pidi küll veel vastama, kuid ta tarkus nähti siin lõpukorral olevat. Ta vabandas ja vaikis. Et Jõgi järsku vaikis, otsis neiu uut jutuainet. Ta näitas kõike, mida meesterahvale näidata kõlbab. Kui vaatamine vaatlejat juba uimastanud... istus neiu klaveri ette, võttis selle lahti ja otsis nooti, et külalist muusikaga kosutada. Ta pani viimase noodi käest ja jäi vähe mõttesse. Siis tõstis ta käed klahvide pääle ja ütles Jõele:

„Kuulake hoolega, kuidas see teile meeldib..!" Viisistus algas esiteks lapsikult; nagu oleks karjapoiss pasunat puhunud... Siis muutus see ikka kõlarikkamaks, kuni viimaks nagu kevadine kaja teistest tubadest vastu helkis. Häälistus muutus jällegi üksikuteks hüüeteks, nagu oleks vikatite luiskamist kuulda olnud... Sellele järgnesid kõiksugused mürinad, millest nagu laste nutt läbi oleks lõikanud... Järgnes looduse torm... nagu oleks pikne paukunud... ja rahe kange tuulega vastu aknaid peksnud... Jsegi kukkuva klaasi kõlinat oli kuulda... Viimase koha juures pühkis Jõgi rätikuga oma silmi, mida neiu sugugi ei näinud. Nüüd kõlasid kohinad, nagu oleks torm merd vastu kaljust kallast peksnud. Sellega lagunes häälistus jällegi hüüeteks, nagu oleks keegi maailma äravõitnud! Lõpuks vajus viisistus „a-molle",kust tuttavad Eesti viisid kõlasid. Jõgi võttis jällegi taskuräti ja tegi, nagu oleks ta nina pühkinud, pühkis aga salaja silmi, mida mängija märkas. Ta oli Jõe elulugu tabanud, selle kõrge luulelise elu kujutuse oli ta ise komponeerinud. See vaimustas ka mängijat ennast. Jõe pisarad olid nagu kallid pärlid temale tasuks. Sellele järgnes vaikus, vaikus, mis kestis kaua. Neiu Sisa istus, käed süles, vaadates maha. Külaline oli pää käe najale toetanud ja seisis mõttes. Paratamatalt tuli talle Sisa viimane kiri meelde, mida pulmapäevaks oli saanud. Vaikides luges ta endamisi salaja seda, nagu oleks tema ees sõnad:

„On see siis tõesti nõnda, et Sind ei ole mul enam?! Minu lapsepõlve armsam sõber on mind mahajätnud..! Kas said minu kirja kätte? Tulin küll Kõrgessaare Helmaga sinna, et Sinuga arupidada meie lahkumise üle. Kuid Sina olid juba kadunud!

Ma ei või enesele seda ettekujutada, miks Sa nõnda tegid ?! Kas ei saanud Sa minust aru, või võitis Sind môni teine?! Kirjutad, et oled enesele ühe „Lille-Jumalanna“ leidnud. Soovin õnne! Saada, kui tahad mulle selle „Lille-Jumalanna“ pilt — kuid huvitavat, väärtuslist vististe ma sellest ei saa leidma. Oma pildi mõtlen ka Sulle saata, et mind mäletad, kui meie üksteisi enam ei näe. Tahaksin surra, surra häämeelega, teades, et ma Sinuta elada ei või! Ma ei vihka mitte oma elu; oma hinge ei põlga ma. — Aga ma ei tea, kust see tuleb, et vesi mind meelitab! — Õhtul, kui kõik loodus vaikib, siis lähen ma jõe kaldale ja vaatlen ilusat kuu paistet ning tähtede sära, mis nagu kutsub mind enese armsusesse hüppama! Kui ütlemata armas oleks voogudesse kaduda, kaduda kõigile. Ma tean, on inimesi, kes minu valu üle hirvitavad. Ja kui mind peaks surnult leitama, siis on neid, kes minu nõrkuse üle imestavad ja mind elule kõlbmatuks arvavad. . ! Mina aga tean, et looduses püha armastus täiesti lubatud on ja kes selle puhta püha armastuse vastu võitlevad, need on tõele surnud; need on „kuradile“ oma hinge müünud. . ! Kui mu hauale tuled, siis too mulle lilla! Sügisel neid vähe leida; ühest ainsast küllalt saab!

Ela õnnelikult!

Sinu Olga Sisa.“

Jõe hinges esines ka üks teine kiri, mis ta selle neiult saanud, keda ta tema kirja pärast naiseks oli võtnud. Selle sisu oli:

„Kallis Jõgi!

Tean, et Sinule see ükskõikne on, kas ma elan, ehk suren. Siiski pean Sulle ennesurma teatama, et mullegi üks koht olemas on. Ma ei või, ma ei suuda Sinuta elada! Kui ma üks tund Sind ei näe, siis on mul igav, siis olen ma haige! Aga kui ma tean, et Sind enam ei ole, et Sa siit ära sõidad, siis ei hakkagi ma ennast enam piinama, vaid ma olen ju mõtleja inimene ja lõpetan oma valu ise. — Sellel arsti ei ole, ise tahan selle arst olla. Viljandi järv on ennegi õnnetuid armastajaid oma hõbe laintega katnud ja „Näkineid“ on mehigi oma hõlma võtnud. . ! Hääd teed!

Ela õnnelikult ilmas! Ära mind iial unusta! Selleks olen ma Sulle oma käe ja südame annud! Olgu, et mu süda Sulle labane, tean, et Sa suurusi otsid, aga ma tean aga ka, et ühel neiul niisamasugune õigus on enesele eluseltsilist valida, kui noorelmehel. Mis õigus oleks Sul minu kätt ja südant põlata, või tahad sa seda ärasalata, et ka Sina mind enam armastanud oled. . ? Kui mu hauale tuled, siis ära nuta!

Nutnud oled Sa minu pärast juba küllalt, vaeva oled enne palju näinud minu pärast, kui mu käe ja südame võitsid ja mind selle igavese köiega köitsid. Tead, ma olen ju Sinu naine! —

Sulle kõige paremat soovides, Sinu Liisa Pihlak."

„Kuritegu! Alatu pettus! Suur koledus olen ma olnud! Ma olen elajaliku eesõigust tarvitanud, nagu viletsad mehed tarvitavad, kui nad enestele eluseltsilisi valivad. Teda saada oli lootuseta: ta oli suure rikka talu tütar, elas kaugel, ma ei tohtinud teda vaatamaski käia. Tegin ma seda, siis kajas küla lärmist ja tema vanemad sõimasid teda „langenud naiseks"..! Leidsin temast tegusama — kuid meie hingeline kokkukõla läks sellega varsti lahku. Mina edenesin oludes kurjusega võideldes, kuna tema lapsi kasvatades käsist ja jalust seotud oli ja supipajakese juures sellegi kaotas, mis tal olemas oli. Nõnda tõusis meie wahel tüli. Mina tahan „M a a i l m a ä r a v õ i t j a k s" hakata, tema aga ei usu minu jõu sisse: sest ta arvab mind võimetu väikseks, kes ainult enesele suuri äravõitmata raskusi sünnitab. Või tema seda teada võib, et raskuste all inimene alles täieliseks inimeseks saabki. Raskus on minu sisemise jõu alghallik olnud ja nõnda see ka jääb. Võetaks minult eluraskus ja antaks mulle mõni suur kapitaal, siis oleksin ma ehk samasugune parasiit, nagu teisedki enestearmastajad. Nõnda ei tuleks mul mitte oma saatuse üle nuriseda, vaid veel koguni rõõmustada: sest võib väga võimalik olla, et ma „E l u - K r o o n i" pärin. Sest ma jooksen ju võidujooksu selle ettesäetud märgi poole. Küll ma kord selle kätte saan. ?! — Kaks on mind korraga armastanud, kes valmis olid endid minu pärast ohverdama. Õnn on siiski minu poole hoidnud. Esimene jäi viimseks oma kirjaga ja viimne sai esimeseks. Esimene, kes ennast minu pärast hävitama läks, jõudis viimaks ometi otsusele, et ma teda väärt ei ole: — et ma tema hingelisi omadusi ei tundvat. . . kuna viimne minu sai ja nõnda minule perekonna orjaks jäi. . .

Mulle oli inimest tarvis, kes mitme inimese eest võitleb. Ja seda on viimne tõesti. Kui mul teda poleks olnud, siis ei oleks minust kangelast saanud? . . Kui oleks ma pidanud ka oma olemasolemise eest nõnda võitlema; kui ma oleks ka pidanud enesearmastust avaldama naise ees, nagu enamasti kõik seda teevad ja tegema peavad, kas siis oleks minust geniaalset inimest saanud? Ei iialgi. Nõnda on taevas tahtnud, võib olla et ta nõnda elutrooni mulle on ehtinud? See tuleb pärast välja? . ." mõtles Jõgi enese saatusega rahule jäädes.

Kuid helilooja ja klaverikunstniku silmade ette tõusis süütum pilt: — Jõulu aeg. Tema väikene sõber on haige. Jsa ja ema on kiriku läinud, samati ka tüdrukud; üks nendest on külas, nagu teenijad poisidki, kes „simmanni" korraldamas. Haiget on vaja kuidagi kosutada. Juba nädal aega on väikene sõber sängis.

Ta valmistab haigele kergemat toitu. Lihasööki ta haigele ei anna, vaid toob noorekana mune ja segab neid rõõsa koorega, kuhu ta võid juurde lisab ja püüli jahu taigna teeb, millest ta siis kooka küpsetab. Ta küpsetab neid rohkem, mille tagavara ta ära peidab. Suvel on ta sahvrist salaja võileiba võtnud ja õhtuootseks Matsile karjamaale viinud.

Hiiglakujuna tõuseb tema ette pilt, kuidas nad kahekesi lumemäest alla olid lasknud, kus kelk vastu kiviaeda oli tahtnud põrgata. Kuidas siis Mats ohvrimeelselt ennast kelgu ette oli visanud, misjuures ta oma küljeluu oli murdnud. . . Kuidas siis külarahvas oli naljatanud, et jumal Matsile murdunud küljeluust naise saab tegema. . . Kõik nende rõõm ja nutt oli ühiselt jagatud; naljast oli „tõsi" saanud.

Kaua olid noored üksteist hingeliselt armastanud, kuid kapitaal seisis nende vahel ja sundis neid üksteistest eemal minema. Jõgi oli linna läinud ametit õppima, lootes, et siis Sisa vanemad tema, kui meistri pääle saavad vaatama. Ükski ei olnud armastust sõnadega avaldanud, vaid ainult tegudega.

Kui Jõgi Sisale linnast kirjutama hakkas, siis püüdis ema kirjad juba vallamaja kaudu kinni ja põletas pääle läbilugemise ära, millest ka neiu teadis. Parata polnud tal aga midagi: sest vanemate raudne rusikas hoidis teda „vaol". Et Jõgi selle külassegi pahanduse pärast minna ei tohtinud, sellepärast ei olnud ta oma kallimat sõpra pääle 15 aasta näinud. Neiule oli ainult mälestus jäänud süüta lapsepõlvest, kuna ta ka ühte väikest heinareha, mis Mats temale teinud, kui kallimat asja alles oli hoidnud. Nüüd tõusid need igatsuse leegid mõlemis hinges uuesti esile. Õnneks avanes saali uks, sest ema kutsus saalis-olejaid söögituppa.

„Läheme siit ära teiste sekka: vahest ema annab meile süüa. . ?" ütles neiu kohe püstitõustes. Jõgi ei lasknud ennast ka palju paluda ja läks. Söögitoas laual auras cacaokann, kus ka saiad ja muud söögid. Tööline ei olnud enne veel eladeski cacaot maitsenud ja sellepärast ei maitsenud cacao temale, mida tähele pandi. Ta katsus küll süüa ja sääl juures ka juttu ajada, kuid oma piinliku seisukorra pärast neelas ta küll rohkem enese sõnu, kui toitu. Talle tuli kõige selle juures üks vanasõna meelde, et külakõhutäis ikkagi ainult üleaiaastu olla. Kui ema Jõge julgesti süüa käskis, va-

bandas see ennast, et ta sell ajal iialgi söönud ei olla ja sellepärast söök hästi ei maitsevat, kuid ta ise oli võileiva vorstiga võtnud, mis tunnistas, et kõht tühi. . . Kell lõi 9, kui külaline lahkus, kuna neiu teda koju saatis.

III.

See oli septembri kuul, kui Jõgi jällegi töökohta otsis. Jgast kohast sai ta ikkagi vastuseks: „Platsi ei ole, ei ole tarvis. . ." Nii oli ta juba 3 kuud asjata omale tööd otsinud. Küll oli ta ka katseid teinud, teise linna minna, kuid seegi ei läinud temale kodu igatsedes korda. Nüüd paistis aga õnn korraga nagu temale vastu naeratavat: sest et hulk töölisi ära mujale linnadesse tööle viidi, nii et halvemadki töölised selle tõttu tööd leidsid. . . Ka Jõgi läks tööd kuulama, mida ta Vasiili*) vabrikust leida lootis: — sest et see alles uus asutus oli, kuhu „rändajad töölised" kokku korjatud. . . nii et nendel veel Jõe vastast ühistunnet organiseerimiseks ei olnud. Kui ta selle vabriku kontorisse astus, oli ka vabriku valitseja Semski parajasti sääl.

„Tere!" ütles sissetuleja aralt.

„Tere-tere!" vastas Semski, vaadates üle prilliäärde tuleja otsa. Uhkelt küsis ta:

„Noh mis hääd Teil on?"

„Tulin tööd otsima. . ." vastas Jõgi.

„Mis tööd teie teete. . . tisler olete või?" —

„Jah!"

„Kus teie ennem tööd tegite?"

„Olen enamiste Vanderi vabrikus olnud. . ."

„Aga mikspärast teie säält siis ära tulite?" nõudis Semski. Jõgi ei tahtnud niisuguse küsimuse pääle vastata. Õigust ei võinud ta rääkida, siis ei oleks teda tööle võetud ja valetada ta ka ei julgenud juba oma au juures, päälegi oleks ju ta valel „lühikesed jalad" olnud. . . Sellepärast kordas Semski oma küsimist uuesti, mille üle aga Jõgi enam vaikida ei võinud, vaid vastas:

„Kuritöö see küll ei olnud, millepärast ma säält tulema sain. . . Arvan, kui ma siia tööle saan — et ma ka siitki kord ära lähen?" Semski imestas töölise terava üteluse üle. . . ja küsis siis järsult:

„Aga mis teie nime on?"

„Mats Jõgi."

„Ah soo — või siis teie oletegi see Jõgi! Noh kuidas teie siis ka nüüd elanud olete? Töölised on ju teie üle paha-

*) Vasiili oli vilunud tubaka-kaupmees, kes puutööst ise midagi ei teadnud.

sed, et teie neid ajalehtedes laimavat. Kas teie siis ikka veel usute, et teie siia linna töösse saate? Mina tunnen teid ainult nime järele — kuid see, mida ma teist kuulnud olen, on tõesti paha..! Kas teie mitte ka mõni salapolitsei jooksupoiss, või nuuskur ei ole: — sest teie juhatada ju valitsusele salakõrtsisid kätte..?! Kas on see õigus?"

Jõgi eitas... — Semski rääkis jälle:

„Jah! — Töölisi meil praegu küll tarvis on, aga teid ma ju siiski töösse võtta ei või? Teil olla ju niisugune terav keel, mis kõigisse puutub... Aga olgu! Kui lubate teistega rahu pidada, et teie neid ajalehtedes ja töötoas ei teota ega pilka... ja iialgi nende soovidele vastu ei ole, mis meil ju vanast sumfti ajast armsaks harjunud kombeks saanud? Siis panen ma oma töölistele ette, kas nemad teid vastu lubaks võtta..? Muidugi peate aga siis tubli liigu tegema!.."

„Sellega ei ole ma nõus..! — Teie ütelus, et mul terav keel, on vale. Õieti on mul terav meel, mille vastu ei või ma midagi parata..!" vastas Jõgi, mille juures ta hääl kordkorralt kõvenes.

„Noh olgu. — .. Tulge siis homme hommikul, kell 9—10 ajal siia, siis saab näha, mis teiega saab.!?" ütles Semski ja avas ukse, kust Jõgi välja pidi minema. —

Kui Jõgi teisel hommikul jälle Vasiili vabriku kontorisse ilmus, oli teda tööliste saatkond „vastuvõtmas." Teretamise pääle tõusis pilkemürin; isegi rumalaid sõnu oli kuulda...

„Olge hääd! — Kas võiksite juhatada, kas hra Semskiga kokku saaks?.." Küsis Jõgi tööliste pilget ja sõimu tähelepanemata jättes.

„Mis sul kuradil siis selle Semskiga pistmist on? Kas on talle kaevata, et meie aega viidame ja viina võtame..? Või tahad ka seda „zeitungi" panna, et Semski praegusel silmapilgul siin ei ole?.." kõlas vastus ta „vastuvõtjate" salga seast, millele ilmpiirita naeru mürin järgnes! Müra pääle tuli ka Semski, kes seletas, et Jõgi oma säälolemisega tema töölisi äritavat. — Jõgi jäi aga paigale ja ütles:

„Teie käskisite mind ju täna hommikul siia tulla..!"

„Mis? Mina käskisin teid siia tulla?! See ei ole õigus! Mis te nime on?"

„Mats Jõgi."

„Ei tunne — ei tea... — Mis te siis õige soovite?"

„Palusin teilt tööd saada."

„Ah tööd..? Tööd ei ole..." Töölised läksid naerdes minema.

„Noh, kas lubate siis rahu pidada?.. Ma võiks siis kord teid oma vastutuse pääle töössi võtta!" küsis Semski, kui kõik töölised ära olid läinud.

„Ja tõeste tahan ma rahu pidada!.." vastas Jõgi kurvameelselt.

„Noh, siis tulge pääle lõuna töösse! Teeme kord proovi. Aga hoidke, et teie siin jällegi oma karskusega kauplema ei hakka!.." Jõgi läks rahupidamiste tõotusega minema.

Kui Jõgi lõuna ajal vabrikusse astus, olid töölised koos nõupidamas. Jõe tere võeti pilkega vastu. Üks ütles: „Tere kirjanik!" Teine: „Tere ajaleht!" Kolmas: „Kus kott?" jne. Jõgi jäi nende ette julgesti seisma ja küsis:

„Kas see teil enestel ka teada on, mispärast teie mind pilkate ja tagakiusate? — Vaadake vennad! — Teie väsitate endid asjata: sest mu hääteod ei ole sugugi nii suured, et teil mind kõiksusega maksaks austada..! Teie ülistate mind asjata: — sest m i d a s u u r e m a d ü h e i n i m e s e m õ t t e d o n, s e d a r o h k e m o n t a l v a s t a s e i d..! Ü k s u s o n a l a t i k õ i k s u s e l e o h v r i t a l l e k s o l n u d; e n a m i s t e m õ i s t e t a k s e r a h v a h ä ä t e g i j a i d r a h v a p o o l t s u r m a: s e s t s e e p e a b j u s ü ü t a o l e m a, k e s t e i s t e „p a t u d" k a n n a b..! M i n a a g a j u s e d a e i o l e... j a s e l l e p ä r a s t p i d a g e m i n d j u s t e n e s t e t a o l i s e k s.?!"

„Sina oled kodanlaste mees... Sind ei tohi ükski tööline sallida. Sa kaitsed Ajalehe" „mustsaada"..!" Sa oled Tõnissoni sabarakk!"

„Niisugune kodanlaste mees, kui mina olen, olete teiegi kõik! See aga on meie punase aja palavik, et teie Tõnissoni praegu tagakiusate!.. Ma usun, et jällegi kord aeg tuleb, kui ta teile see kõigist kõige targem mees on? — Teie saate veel kord Tõnissoni tarvitama? Pidage mind meeles..!" vastas Jõgi lõvi julgusega.

„Säh joo kurat viina, siis oled sa ka meie mees..!" ütles Topmann viinapudeliga Jõe ette astudes ning pudelit Jõe suu alla surudes. Jõgi vaidles viinavõtmise vastu ja käskis seda Topmanni enesel teha, mida see ka tegi. Topmann surus aga nüüd oma musta haiseva rusika Jõe suud vastu ja ütles:

„Kas sa kurat võtad viina vastu... või tahad praegu näha, kuidas sul nina tökandit jookseb.?!" Jõgi võttis pudeli vastu, kus umbes $^1/_8$ toopi viina.

„Pudel olgu puhas!" kinnitas Topmann. Jõgi vaatles pudeli sisu ja ütles seda loksutades:

„Valge lubja segu vedelik... aga kui suur on selle ime võim..!"

„Sina kurat oled uhke! Sa arvad, et ma seda väärt ei olegi, et sa minu käest viina vastu võtaks! Joome alati ühes, siis ei ole ükski sinu vastu. — Aga hoia, kui sa siin jällegi hakkad ajalehtedele kirjutama, kui ma töötoas tilga viina võtan! Ole mees, võta pitsi ja pea aru!..." vastas Topmann lällutades.

„Jah! Tulevikus tahan ma seda tõesti teha!" ütles Jõgi ja läks siis selle pingi juurde, mida üks tööline temale kätte juhatas... Töölised surusid pääd kokku ja ütlesid eneste vahel tasakesi:

„Pole viga. — Küll teeme temast veel mehe..!"

Vaevalt nädal oli sellest mööda, kui juba töölised Jõe eneste asemikuks valisid, kes loomuliku puhkeaja sellekohases komisjonis välja pidi töötama ja valitsusele kinnitamiseks ette panema. Ka oli Jõgi vabrikuvalitseja asemikuna vabrikus.

Et Jõgi asju oma tõetundmise järele juhtis ja igalpool kurja vastu võitles, siis lõhkus pime vägivald tema ehitusi. Semski oli joodik, kes isegi vabriku riistad ja materjalid maha müües ära jõi; mõnikord ka töölistega ühes. Masina töölised tegid enamisti omatööd, kuna vabriku töö kõrvalisem asi oli. Seda tehti selle õigusega, et tööliste palk odav olla, kuna vabrikant sellega priiskada ja majasid ehitada. Selle asemel pidid vaesed õpipoisikesed masinate juures töötama, kes harjumatuses enese käsa igapäev vigastasid. Kui mõni lapse isa kohtuteel vigastuse eest kahjutasu nôudis, siis tunnistasid töölised ikkagi vabrikandi kasuks, nagu oleks poisikene keelust hoolimata masina juures ennast vigastanud. Sest tehti tööliste poolt välja suuri töösi: tisleri pinkisi jne. mille tulu ikkagi enamiste ära joodi ühiselt. Sellest kirjutas Jõgi „Ajalehes", ja jällegi oli tal vastasid: — töölised, vabrikant ja meister, kuna poisikesed, kellede eest ta välja astus, ainult salaja temaga rääkida julgesid Oli ju revolutsioni aasta ja materjali aeti ahjudesse kapitalisti mahategemiseks. Kallid tamme, mahagooni, pähkli, tsitroni, polisandri, pirni, vahtra ja roosi puu palkisi saeti masina pääl katki ja aeti katlaahju*). Kallid vineerid murti puruks ja tehti pliidi alla tuld.

Kallid lukud, mis Saksamaalt tulid, vedelesid kastides, kust igaüks põllesse niipalju võttis, kui palju keegi soovis, millede kasti meister ainult jalaga kätte näitas. Sellest nägi Jõgi korralagedust ja seletas, et varandus ühiskonna oma on, mida revolutsioni puhulgi hävitada ei tohiks. Sellega paistis Jõgi jällegi teiste vastane ja tööandjate kasude kaitsja. Poleeriti

---

*) Niisugune nähtus võis ainult Vasiili vabrikus olla, mujal oli kord.

puupiiritusega, mis käed paistetama paneb ja silmad ära rikub. Jõgi nõudis puhast piiritust, mida ka toodi, aga et see ära joodi, mindi vana juurde tagasi. Poisikesed kaebasid teadmatuses aktsiisi valitsusele, nagu poleeritaks denatureeritud piiritusega, mille pääle vabrikanti 2000 rbl. trahviti, mis aga vale oli. Jõgi ostis ise polituri, sest et tal elu enam väärt oli, kui toidus. Öieti oli sell ajal politur nii odav, et hää polituriga sada korda kasulikum oli tüki tööd teha, kui vabriku halvaga, mis päälegi tervist rikkus.

Sellest sai aga vabrikant teada, kes polituri ära võttis ja selle mõne päeva pärast politseinikul laskis kinni pitseerida, nagu oleks politur denatureeritud piiritusest tehtud. mida töölised ise vabrikusse toovad ja siis vabrikandi pääle kaebama lähevad, nagu oleks vabrikant neile seda annud. Nõnda lootis Vasiili oma protsessi võita. Vähemalt tahtis ta maailma ees aus olla. Sest peagi seisis saksa lehes pikem sõnum, kui ülekohtused töölised olla. Nad toovad keelatud piiritust vabrikusse ja kaebavad vabrikandi pääle aktsiisi valitsuses See äratas tööliste vaenu veel enam Jõe vastu. Teda loeti tõsiseks tööliste vastaseks. Sest ametiühisusest, mida Jõgi ise aasta pääle selle organiseeris, visati Jõgi veel selle piirituse jandi pärast vahekohtu otsust mööda välja.

Ei olnud nii selget mõistust, kellele lugu ära seletada, olgugi, et õigusteadlased sellest kohtust osa võtsid. Võib olla, et praegugi veel ükski lugeja seda ei mõista?! See on jooma nõiasõlm, mille sees mõistus sureb..! Ja kui veel rääkima tükitakse, et keelusäädus tarviline pole, siis oldakse selle poolt, et niisugune õnnetu vaevlemine ja vaeste vaimliste pimedate piinamine tarviline asi on..! Oleks niisuguseid lugejaid, siis võiksin küll näidata, et sõda vähem hävitab ja tapab, kui alkoholi vabadus..! —

* * *

Meister Semski on täna tusases tujus. Vabrikant Vasiili on talle noomituse teinud, et ta küllalt tubliste vabrikut ei juhtivat Sellel aastal olla ta vabrikule 20.000 rbl. juurde maksnud, millepärast tööliste palkasi tulla kärpida poole võrra. Selleks tulla tükitöö hindu kõige päält maha tõmmata. Puhveti kapp, millest ennem 100 rbl makstud, tulla nüüd 35 ehk 40 rbl. eest teha anda. Ka tulla töölistele trahvisi määrata, puudumiste, halva töö jne. pärast. Jseäranis pidi nüüd korraldus algama, et igaüks ise oma tööriistade eest vastutaks. Juba ennem oli selle üle kaebtus vabrikandi kõrvu ulatanud, et materjali palju välja varastatavat, millest kõige rohkem vabriku meister Semski teadis, kuid mille kaebtust Jõe süüks arvati, kuna Jõgi kaebtusest midagi ei teadnud.

— Juba ennem oli Semski noomi saanud, et 8000 rbl. eest kallihinnalisi puid ja 5000 rbl. eest vineerisi olla kaduma läinud, höövlipingid ja tööriistad koguni arvamata.*) Küll oli ka vabriku öövaht sellepärast kohast lahti tehtud, kuid asjaolu see veel põrmugi ei parandanud. Sellepärast vaatas Semski nüüd ise juures, kui tööline Rehemaa lihtsat tamme vineeri „juurdelõikas". Kõik vineeri otsad, mis pikematest tükkidest maha tulid lõigata, korjas Semski kokku ning laskis neid laua platedele allapoole külge ristipidi pääle panna. Selle käsu juures lõi aga Semski ise kartma, sellepärast läks ta Jõe juurde nõu küsima:

„Mis teie hra Jõgi arvate, kui meie laua platedele vineerid allapoole koguni ristipidi pääle paneme? .."

„Kui teie lauale ühele poole vineeri pikuti ja teisele poole ristipidi pääle panete, siis läheb see laud loomulikult ikkagi kôveraks. — On teil tarvis neid vineeri otse selle töö juures ära tarvitada, siis peaksite ka allagi poole pikkupidi vineerid pääle panema, keskele võib jatk teha. Kuid seda ei oleks sugugi tarvis, sest lühikesi vineeri otse on ju väiksemategi tööde juures tarvis?" — vastas Jõgi asjatundlikult.

„Jah, teil on hää ütelda küll, — aga kas ükski veel väikesi tükkisi on võtnud? Jgaüks võtab ikkagi suurest vineerist! .. Sellepärast olen ma nüüd otsuseks teinud, et igaüks ise omad vineeriotsad peab ära tarvitama..!" vastas Semski ägedalt.

„Kui teie praegu neid vineeriotse sääl äratarvitada tahate, siis peaksite ometigi mõnel poisikesel nad enne kokku panna laskma: sest tükitööline ju niisugust ülekohtust tööd ei või teha..." vastas Jõgi nõuandvalt. Semski heitis käega, läks Rehemaa juurde ja ütles:

„Jatkake need lühikesed tükid kokku ja pange siis ka allapoole pikkupidi pääle! .."

„Mis sa kurat mögad sääl? .. Kes võib vineeri otseti jätkata! Tee töö valmis, siis on kirju kui nüllitud nahk. . !" ütles Rehemaa vihaselt Jõe otsa vahtides. Semski läks sõnalausumata trepist alla. Kui Rehemaa nägi, et Jõgi selle pääle vaikis, pööras ta oma kaaslaste poole ja hüüdis:

„Vennad! Seltsimehed! Juba hinge matab kinni! Töö-hinnad on isegi kuulmata odavad. . Kuid see hull ajab meie asja veel koguni hulluks..! — Ei tea, kes neid lauaräbalaid veel selle hinnaga võib teha, kui juba allapoole tükkikestest tuleb vineeri kokku lappida! Sellepärast nüüd kohe iga mees tööle, et niisugune saatan meie seast igavesti kaoks. .!"

*) Neist kaduma läinud asjadest teadis Semski ise kõige paremini. Neid asju müüakse veel praegugi salaurgastes. . .

See ütelus vaimustas teisi nii, et kõik ühinesid, kes Jõele hüüetega lähenesid:

„Tarvis kurat kotti ajada ja katlaahju visata... nagu meie seltsimehed ühe niisugusega Peterburis on teinud!..“

Jõgi oli küll mitu korda omale sõna katsunud võtta, kuid suure ärevuse pärast ei kuulnud teda ükski. Nüüd algas ta kõigest jõust, nii et ta hääl üle kõige käis:

„Palun niipalju rahu, et teile enese perekonna nimel vastata võiks... siis võin ka teie soovi järele surragi..! See oli minu poolt küll suur rumalus, et ma ilma ettemõtlemata Semskile ütlesin, et neid vineerisi kokku võiks panna..! Kuid ometigi on meie linna tisleri tööstus ka minu „ettemõtlemata“ ütlemiste läbi paljugi juurde võitnud..!“ Rohkem rääki Jõgi enam ei saanud, sest mahakarjumise müra mattis ta hääle!.. Mõne tunni pärast liikus vabrikus järgmise sisuga kiri ringi.

„Wennad! Seltsimehed!

Meie seas on üks tuntud n u u s k u r ja s a l a k a e b a j a J õ g i, kes ka suur kiriku ja kodanluse kaitsja!.. Praegu on meie linnas läbiotsimised kõvas hoos; isegi meie vabrikust on kaks seltsimeest jäljetalt kadunud... ei tea — kuhu?! Sellepärast on tarvis kahtlasi isikuid eneste seast kohe kaotada. Muidu võib tööliste asi veelgi halvemaks minna!.. See k e e l e k a n d j a saab oma keelekandmise eest 15—18 rbl. nädalas... meie peame aga 4—8 rbl. lepima! Silmad lahti, sest majavaenlane on meile just kõige kardetavam!.. Ülesse!.. Maha tõnissonlased, nende nuuskurid ja sabarakud!.. Välja meie seast see inimesesoo väljaheide!“

Pääle selle pandi vabrikus veel üks teine kiri ringikäima, kuhu siis ka kõik töölised omad nimed allakirjutasid, mis siis ka vabriku kontorisse äraanti. Selle kirjaga nõuti, et Jõgi silmapilk vabrikust lahkuks, mis ka kohe sündis. Kui ta vabriku uksest väljaastus, saadeti teda tsihlingi mürina ja vilega minema. Uulitsale astudes saatis Jõgi omad pilgud kaugusesse ning otsis enesele troosti eelkäijaist. Ta säädis omale inimesesoo armastajaid ükshaaval ette ja jäi mõtte juures peatama: „Tööline kõrbes... Vististe tahab ta liivast leiba teha? Sellepärast ütleb ta oma „kiusajale“ (mõttele): „Ka on kirjutatud“: „Jnimene ei ela mitte ükspäinis leivast, vaid ka s õ n a s t!“ Kuid veel ei jäta „kiusaja“ teda, vaid ta viib teda ühe „k õ r g e h a r j a p ä ä l e ja käsib ennast maha kukutada... Sest et kirjutatud on: „Tema tahab oma inglid sinu pärast käskida, et sa oma jalga vastu kivi ei tõuka...“ Sest: „K u i t e i e e i n ä e i m e t e g u s i, s i i s e i u s u t e i e m i n d m i t t e!“

Aga veelgi ei jäta „kiusaja" mõte teda, vaid võtab oma kõigemõjuvama abinõu käsile, et kangelast võita! . . Sellepärast viib ta teda ühe kõrge „mäe" pääle, näitab temale maailma kuningriikisi ja ütleb:

„Seda kõike tahan ma sinule anda, kui sa mahaheidad ja mind kumardad . . ." See oleks: „Jäta maha t õ d e ja teeni valet, ole vägivalla poolt, toeta orjapidamist ning orjasta oma kõrge mõistusega teenijat inimesesugu . . . siis — siis tahan ma selle m a a i l m a, ühes tema täiusega sinule anda! . ."

Kuid see t ö ö l i n e ütleb oma kiusajale mõttele: „Tagane minust saatan: — sest ka on kirjutatud: „Sina pead Tõde ükspäinis teenima . . ."

Nii mõtles Jõgi eneses, kui talle üle uulitsa ühe naisterahva teretamine kõrvu kostis. Kui ta omad silmad üles tõstis, nägi ta, et neiu Sisa üle uulitsa temale lähenes, kes rõõmsa naeratusega käe teretamiseks väljasirutas.

„Noh herra Jõgi! Kuidas käsi käib?" küsis neiu kõigesuuremas lahkuses.

„Minu käsi ei ole veel eladeski käinud, ainult jalad käivad vaevalt!" vastas Jõgi tõsiselt naljatades.

„Mis teil viga on, kas haige olete? — Teie näete nii väga iseäraline!" küsis neiu vähe kohkunult.

„Häbi on küll teile jällegi oma „h a i g u s e s t" rääkida, kuid siiski pean asja vähe puudutama. — Ma sain täna tööliste poolt vabrikust väljavisatud, kuid ükski mulle seda ei ütelnud, mikspärast see sündis. Ma ise usun, et mul energiat, vähe tõetunnet, südametunnistust ja õigusearmastust on, kuna paljudel minu vastastel neid mitte sugugi ei ole, sest et alkohol ja ülekohtune elu neilt need ära on röövinud. — Praegu on küll niisugune pöörane ajajärk, mil kogunigi röövimise üle rõõmu tuntakse. Jsegi osa ajakirjandust näib selle üle rõõmustavat, kui mõni kassahoidja või kroonu rahakorjaja äratapetakse ja paljaks röövitakse! Sellest mõttest saan ma küll aru, kuid rõõmu tunda selle üle ma küll ei või, sest et see rumala rahva pääle liig halvaste mõjub. Sellepärast kipuvadki meie asjad vägise käest allamäge veerema ja meil võib oma tuleviku üle liig vähe lootusi olla! . ."

„Noh, selle tühise asja pärast veel lootusi kaotada ei või?! Meil on ju kõik elu edenemas ja ülespoole kerkimas! Saavad kord e m a k e e l s e d k o o l i d ja n o o r e s o o k a s v a t u s ning r a h v a h a r i d u s e s e l t s i d o m a d h a r u d ü l e m a a laialilaotada, siis oleme sellest väikesest veast kohe ülesaanud!" vastas Sisa otse rõõmujoovastuses.

„See on õigus, et meil kõik edenemas on: — sest mina rääkisin omas lapsepõlves raudteedega vankrist, minu lapsed aga räägivad automobiilist ja lennumasinast. Ka see on õigus, et ühistegevused meie juures veel imet võivad kordasaata, kuid ma kardan, et röövmõtte meie pääle pahasti mõjub ja et ka meie „hariduseseltsidki" pääle sündimise kohe väljasurevad!"

„Ma ei tea miks teie täna nii pööraseid sõnu räägite!? Kas siis teie selle väikese rumaluse pärast, et töölised teid tagakiusavad. . . nõnda närviliseks olete läinud, et juba elulootused olete kaotanud!" ütles Sisa vähe punastades.

„Jätame parem niisugused jutud pooleli. Olen ju liig väikene poliitikamees ja vaimliselt alles pime ning väljaarenemata. Aiman ainult, et meie selles sihis oma eluvankrikesega varstigi kuristikku kukume!" vastas Jõgi ja pakkus Sisale jumalaga jätmiseks kätt.

Sisa tundis ennast haavatud olevat ja ei võtnud pakutud kätt mitte vastu, vaid ütles:

„Seletage enne oma ütelus ära, alles siis annan teile käe, muidu mitte!"

„Siis peame siit äraminema: sest uulitsal inimeste kuuldes ma ometigi ju seda seletada ei või — et nad tulevikus üksteist elusalt ärasööma hakkavad!.. Kuid võib ju väga võimalik olla, et ma oma arvamistega märgist mööda lasen?"

„Lähme siis üles Tammemäele, valime sääl ühe kõrvalisema koha välja, sääl võime siis pingi pääl istuda, jalgu puhata ja juttuajada." arvas Sisa.

„Vahest jätame täna sinna minemata, näete ju isegi, et praegu poolsegane olen."

„Mis jutt siis see nüüd jällegi on? Siis mees ühe väikese rumaluse pärast „poolsegane". „Jlmaäravõitja" peab ka siis veel selge mõistuse juures olema, kui ta juba võllas kõlgub!" vastas Sisa julgustavalt.

„Kui teie just tormiga pääletungite, siis tahan teile ka tormiga vastata!" ütles Jõgi ja hakkas Tammemäe poole minema. Teepääl maas rabeles üks sõrmeotsa suurune mardik selili. Selle juurde jäi Jõgi seisatama ning küsis:

„Kas oleks teil julgust seda õnnetumat siin jalule avitada?"

„Miks mitte?" Nende sõnadega tahtis Sisa päevavarju varre otsaga mardikat jalule lükata, kuid Jõgi ütles:

„Kui teie õnnetumaid iial avitate, siis ärge seda mitte toredusega tehke! Lugu oli nii: Mina nägin oma „seltsimehi" nõnda selili maas rabelevat ja neid ei võinud ükski aidata.

Sellepärast tahtsin mina neid aidata. Aga nad ajasid mind eneste seast välja ja nüüd olen ma ilmas kõikide usalduse kaotanud!“

„Sina räägid alati nagu mõni unistaja, sellepärast saan ma sellest vaevalt aru, et sul täna pääjuures tõesti viga oleks! Aga ükski vapper sõjamees ei pääse ju mitte naljalt ilma haavadeta; kangelased surevad enamiste alati oma ohvrimeelsuse pärast. Sina Jõgi ei tohi aga oma „seltsimeestele“ seda mitte süüks arvata, et nad sind su häätegude pärast tagakiusavad, sest nõnda on see ennegi olnud ja jääb pääle meie. Võitle edasi, küll näed, et su töö ometigi kord vilja kannab!“

„Teie olete seda väärt,“ vastas Jõgi, „et ma teile ka „Sina“ võin ütelda, sest S i n a oled seda praegu ärateeninud! Sa oled mulle otse kui trööstiingel ise. Jgakord, kui ilm mu pääle astub, oled sa mind trööstida mõistnud. — Nüüd lähme aga Tammemäele, et sääl sulle oma arvamist võiksin avaldada.“

Tammemäele jõudes valis Sisa jutuajamiseks sündsa koha ja algas pingi pääle istudes:

„Noh ütle mulle nüüd, mikspärast sa enne nii ütlesid?“

„Ma olin vihases tujus kord elu nõnda vaadelnud; kui palju selles tõtt on, seda ma ei tea tõesti mitte. Näen ainult, et meil elu kangesti parteiliseks läheb ja et iga partei ikkagi teist hävitada püüab. Meie kaome niimoodi ära, nagu veetilk kuuma kivi pääle, sest ka laste sünnitamine kaotatakse meil vististe varsti täiesti ära?“

„Sul on hää luuleand, kas sa ei ole mitte ka mõnes omas laulus ette äranäinud, missugune meie tulevik õieti saab olema? Mul on üks sinu laulu lõpp veel selgesti meeles, mida sa 5 aastat enne Vene-Jaapani sõda oled luuletanud ja mis nii on:

„Vaata ida kaarest taevas punetab: —
Okeani saarest tuli ähvardab! . .
Eluõhtu jõuab sulle vägevalt;
Õigus, tõde leiab sind — su tegudelt! . .“

„Selle lauluga oled sa küll väga ilusasti ette äraütelnud, mis nüüd juba osalt täide on läinudki. Kas sa ei ole ka mitte Eestile mõnda laulu loonud ja selles tema tuleviku ette äranäinud?“

„Minu laul ei maksa Eestis midagi, sest Eesti loob enesest ise laule!“

„Noh jutusta siis õige mulle ühest Eesti laulust, mul on suur huvi sind kuulata!“

Jõgi hakkas jutustama:

„Üks väike poisikene toodi kord maalt metsanurgast

linna ja pandi ühe tisleri töötuppa ametit äraõppima. Tal oli vaikne iseloom, kuid hülbust oli ka temas! . . Ta vastas iga käsu pääle nõnda, et igaühel lust ära läks temaga tegemist teha. See poisikene oli inimestele vastumeelt, sest et ta vastik oli — ja ükski ei uskunud, et temast kord väljaõppinud tööline pidi saama. Ta ise uskus, aga ka tulevast elu, mis pääle surma algada. Ta warastas, valetas, tunnistas ülekohut ning uskus, et Jumal temale seda siis kõik jälle andeks annab, kui ta kord suuremehena „armulaual" ära käib. Ühe sõnaga üteldes: see poisikene oli just niisugune inimeselaps, nagu kõik meie harilikud „suurinimesed" on.

Ühel päeval tuleb üks vanamees uksest sisse ja küsib oma poega taga. Kõik tema liigutused tegid mind vägise kurvaks, sest ta nägi väga aeglane välja. Kuid 50 versta oli ta 10 tunniga jala äräkäinud. Ta kandis kaelas ühte määrdinud kotti; sellega oli ta oma pojale kodust sööki järele toonud. Ta oli aga mõistlik inimene, küsis luba, kas ta enese piipu võib suitsema panna. Poole tunni pärast sai ta selle suitsema. Mida enam ma teda vaatlesin, seda rohkem tungis mulle nutt pääle. Vaevalt sain ma uksest välja, kui mul vesi sirinal silmadest tilkus! Mul tuleb see vanakene veel praegugi selgesti silmade ette, sest et ta just meie esiisade kuju kandis. Kõik ta liigutused ei rääkinud muust, kui sellest „kuldsest ajast", millest enamiste kõik meie luuletajad on laulnud. Niisugust inimesearmastust ei olnud ma eneses enne veel iialgi tunnud, kui ma siis tundsin. Seda inimest oleks ma kõigest omast jõust avitanud, et ta teiste elavamate taoliseks oleks saanud. Ja see inimene armastas ka oma last ja tahtis teda paremuse poole aidata.

Mulle läks tema poeg nüüd armsaks ja ma katsusin teda ka oma tarkust mööda aidata. Peagi õppis see poisikene ameti ära. Ma tõin temale ka raamatuid ja ajalehti lugeda ja ta sai paremaks vaimu poolest. Kui ta aga elust arusaama hakkas, siis sai ta minu kõige suuremaks vaenlaseks! . .

Mulle tuli nüüd ette, et luule „kadunud paradiisist" niisama õige on, kui luule Eesti „kuldsest ajast" õige on, sest ma leidsin, et väikenegi teadus meie tööinimese õnnetumaks teeb. Nüüd ei olnud sellel poisikesel elu enam hää, kuna ta ennem sellega väga rahul oli. Ta sai nüüd päris metsaliseks ja ühes sellega ka inimesesoo mõrtsukaks. Mind kohutas see pilt, kuid siiski katsusin ma veel teiste juures õnne, aga ka needki langesid kõik tõeteelt.

Ma tegin tööd ööd ja päevad ja sammusin meelega ühte o k a s r a d a, mille juhtpostile kirjutatud oli: „Kes ei vihka

oma naist ja lapsi, oma isa ja ema, oma vendi ja õdesi ja veel päälegi enese elu, ei see või tõe sõber olla!"

Aga Eesti „variserid" ja „kirjatundjad" naersid mind ja panid mulle ka „Kibuvitsust pärja" päha! Siis wandusin ma oma rahva ära*) nagu üks tuntud mees metsviigipuu ära vandus, kelle päält ta mitte vilja ei leidnud! Näed nüüd, kui väikese tahtmisejõu ja usaldusega meie inimesed on! . .

Mina ei ole mitte hingeliselt just kõige nôrgem; on minust ju veel nõrgemaid. Pistab mõni meist oma käe kord aateadra külge — ei ole sellel künnil aga mitte oras järel, siis on kohe väsimus ja umbusaldus võimust võtmas ja äravandumine lahti! Elujõust on meil suur puudus!"

„Kas sa siis tõesti usud, et meie rahval vastupidavuse jõudu ei ole? — Vana saksastuse aeg on küllalt selle tunnistajaks, et meie rahval just üks suur vastupidavuse jõud on... Kõige suurem saksastamise aeg ei võinud meie rahvast omale võita: — teda kaitses just tema suur vastupidavuse võim. .!" ütles Sisa uhkustades.

„Seda „suurt saksastuse aega" ei ole meil üleüldse sugugi olnudki. Kui Balti saksad meie rahvast kord ümber rahvustada lootsid, siis ei olnud nende lootus sugugi mitte väga vildak. Sest oleks nad Eesti rahvale korraga saksakeele suhu saanud panna, siis oleks eestlased ka kohe valmis „sakslased" olnud. . ! Aga oma madala orjameele ja keelega ei võinud ta ju seda olla, olgu küll, et meelsus kangesti „kodanliseks" muutus! — Kõik, kes oma lastele saksakeele suhu said, uskusid seda kangesti, et nende lapsed just tõsised „saksad" olla! Ja praegugi on meil veel neid inimesi, kes oma lapsed siis maha lüüa lubavad, kui nad mitte harilikult koduelus saksakeelt ei räägi. . ! — Sest mis olla sellest siis kasu, et nad oma lapsi koolitanud olla? Pahem polnud lugu aga ka mitte vanastegi: — sest kõik, kes juba väikese hariduse omandanud, ehk muidu Saksakeele omanikuks saanud, olid ju kõik kangesti suured „saksad"! . . Ka Kreutzvaldt ja „Koidula" ei oleks selle asjale üksi ühtegi pööret võinud tuua, vaid saksusesse oleks ka nemadki ära uppunud. . ! Meil on pääasi, kui aga kõht täis ja elu hää — siis olgu nime mis tahtes! Ma usun, et venestus siin väga ruttu edeneks, kui vene mood ja maitse rahvale nõnda meeldiks, kui sakslaste omad!" Sisa heitis käega ja küsis:

*) Jõgi oli küll puhtasüdamline tõe eest võitleja, kuid teda arvati täitmataks auahneks, kes Kreutzvaldi ja Koidula taoliseks püüda saada. Nii tehti temale tõkkeid ette ning teda sõimati vaimuhaigeks jne. See hingeline põrutus oligi siis Jõge oma rahvast äravanduma ajanud jne.

„Aga kuidas sai siis see poisikene „i n i m e s e s o o m õ r t s u k a k s"?!"

„Ta sai oma silmad lahti ja nägi, et elu ülekohtune ja täiesti mõteta on! Vaenluses vaatas ta laste pääle ja soovis neile aina surma: — sest ta teadis, et kõik, kes endi lapsi „parasiititeks," ei jõua „koolitada", et nende lapsed jällegi parasiititele välja kurnata jäävad! Sellepärast hakkas ta jooma; pidas emaihus lastetapmist tarkuseks. . surmas suguidusid kõigiti ja põlgas e l u v õ i t l u s t! Ühesõnaga: — Ta sai siis niisuguseks — kui kõik meie „e n e s e a r m a s t a j a d" inimesed on! . ."

„Ja mis oleks siis sinu mõttes luule „kadunud paradiisist"?" küsis neiu lahkemaks saades, et jutu järge teise asja pääle pöörda, sest ta nägi, et Jõgi oma jutuga päris liiale läks.

„Jnimesesugu pidi „Paradiisi" luule järele vist küll ühes ülemineku ajajärgus olema, nagu seda inimesesugu praegugi on. Vististe sai inimene enne üks lendaja olevus olema: — sest seda tunnistavad tema praegused liikmed? Linnu tiival on nõndasamati 5 haru, nagu inimese käel sõrmed on. Kuid sulglind ta vahest küll olla ei võinud, vaid vahest mõni nahktiivaline, nagu praegu veel lendav koer ja teised? Ja et inimesed ka praegugi veel lennata tahavad, kuid et nad ka ilma õppimata ujuda ei mõista: sest ka linnudki ei uju pääle vesilindude, sellepärast usun, et inimesel see lennu igatsus veel m u i n a s a j a m ä l e s t u s on? Veel täna päeval keerutab kodukoer magama heites siledal laudpõrandal ringi: sest et see temale rohtlaanest meelde jäänud asemetegemise viis on. — Üleminekul jagunes inimesesugu vahest mitmeks tõuks? Aadam ja Eeva pidid ehk vahest see tõug olema, kes oma sugu munedes edasi pidid kandma? Säält aga tuli teine olevus, kes „madu" olnud. . . kuid kes aga alles veel Eeva keelt kõneles!? See annud Eevale nõu „ühest suust süüa" — mis Eeva h ä ä ja k u r j a t u n d j a k s tegi. . . Aga et Jumal Eevale sünnitamise „valu" õnnistas, siis ei tohiks küll arvata, et lihtsast õuna söömisest niisugune sünnitamise säädus maksma sai, vaid see „õuna söömine" peab ometigi midagi muud tähendama? — Kui ütleme, et Eeva enne munes, nagu praegugi veel krokodil muneb, — siis ei teinud see munemine talle muidugi mitte suurt valu, nagu talle nüüdki „kuuhaigus" suurt valu ei tee.

Ma mõtlen, kas ei olnud inimene enne üks taimetoitlane, sest Kain, kui esimene Aadama poeg, olnud põllumees, kuna tema teine poeg Aabel juba lojuste karjane olnud. Enne elanud Aadam ja Eeva täiesti ilma ühegi mureta, nagu praegugi loomasugu looduses ilma mureta elab. Kuid mida kibedam

võitlus inimesel oma olemise eest — seda suuremaks läheb ta mõtlemise võim ja tööoskus Kes teistega ühes sammu ei jõua pidada, need jäävad teiste jalgu! . ." Jõgi pidi lõpetama, sest neiu küsis:

„Aga mikspärast pidi siis just „m a d u" niisugune tark loom olema . . kes selle suure Looja targa nõu ja töö kõik korraga ümber lõi? ! . Madu on roomaja ja seda ei võiks küll ükski mõttetark mitte kavalaks loomaks kujutada? Ja kui Jumal ka mao looja oli, siis oleks ta oma töö väärtust ju ometigi tundma pidanud? . ."

„Ma mõtlen, et see kujutus just sellest tuleb, et Piibli luule hommikumaa inimeste sünnitus on, kus madudega alati palju tegemist. Ja sellest vist tulebki, et „madu" ikkagi kõige kavalamaks loomaks on arvatud? . . Sest ka Jeesuski ütles: „Olge kavalad kui — „u s s i d", aga vagad, kui tuikesed." Ma usun küll, et selles luules üks suur t õ d e on, aga seda sulle praegu siin ettepajatada, saaks vahest mulle raske olema?

Olgu selle arvamise tõenduseks ainult üks väiklane usuline näitus: — Kes kirikutes on käinud, see teab küll, et meie kulturat sääl kangesti mahatehtakse, sest kultura olla just kuradist. . ! Et inimesed ilmas liikuma ja edenema on hakkanud, on muidugi kultura tagajärg, mis „m a o t ö ö" öeldakse olevat. . . mille tõttu ta muidugi enne ilma otsa väljasurra võib, kuna looduserahvad ehk maailma otsani elama jäävad? Ma usun, et Aadam ja Eeva esimesed käsitöölised on, kes juba niipalju käsitööd tundsid, et nad enestele viigi lehtest põlled ette tegid. . ? Kain tundis juba põllutöö kunstigi, nii et ta oma vendagi tappis, nagu ka meiegi põllumehed oma „vendi" tapavad. . ! Kui inimesesoo häll Asias on olnud, nagu arvatakse, siis on see küll tõsi, et Kain, ehk arusaadavamalt öeldud: — vennatapja kulturarahvas, hommikumaale on „põgenenud": — sest hommikumaast ongi meie „vennatapjad" kultura rahvad välja tulnud. Kristus on ütelnud: „M i n a o l e n e l u, k e s m i n u s i s s e u s u b, s e e p e a b e l a m a, e h k t e m a k ü l l s u r e b. . ." Miks säädis ta paasatalle söömaaja enese mälestuseks ja mikspärast ei jaganud ta liha ja verd, vaid andis l e i b a ja v i i n a „liha ja vere" asemele. . ? Sellest ma oletan, et — sellega taimetoitlusele alust pandi ja „vennatapmisele", ehk „h ä ä ja k u r j a t u n d m i s e p u u s t" s ö ö m i s e l e l õ p p u t e h t i. . . Ometi olla ju „Pühaõhtusöömaaja" pidamine inimesetapmise saadus. . . . sest et siis inimeste liha söömise vastu võitlusesse astutud ja looma tapmine ja söömine asemele võetud. Kristuse ajast aga lõppes kulturarahvaste juures ka loomadegi ohverdamine ja nüüd on sellepärast siis ka nende tapmise lõppu varsti oodata, sest et

taimetoitlus maad saab võtma? Sellepärast andiski Kristus „paasatalle" söömaajal taimetoitu, sest taimedel on niisamati ka elu kui loomadelgi ja taimetoiduga võib inimesesugu veelgi „Aadama" patud lepitada, kes esimene „hää ja kurjatundmise puust" sööja. See on: — kes võtnud mõtlejaist loomatõugudest liha, see on võtnud enese kanda suure Looja viha..! Sest mida kauem inimesesugu liha sööb, seda nõrgemaks ta läheb, seda verejänulisemaks ta saab... Nõnda oleks Kristus „Altarisakramendis" „Aadama" pattude lepitaja. Taimedel on „igavene elu": — loomad on taimedest elu saanud. Sellepärast on kõige kõrgem genius „leiva" „igaveseelu" sümboliks võtnud, kuna viin lepituse sümbol on: — sest et viinalauas inimesed lepivad... Naist arvatakse esimeseks põllutööliseks, nõnda on „Eeva" esimene põllutöö kultura looja ja ühes sellega ka loomatapja. Kultura on hää asi, aga ta toob „patulangemise" enesega ühes. — See oleks: — suitsetamine, alkoholi tarvitamine, prostitutsioon jne. Kõik, kes taimetoitlust pühaks aateks peavad, on Kristuse Pühaõhtusöömaaja osalised, ei need söö enam „keelatud puust," mis inimesesoo „Kainiks" on teinud!.. Juba juhatas Ristija Johannes juuta vaba loodusesse; oma eluga püüdis ta järeltegijaid võita. Küll õpetas Kristus loodust tundma ja lillede ning linnukeste moodi inimesi elama, aga „keerup" on „tulise mõõgaga" paradiisi väravas ees, mis nagu „tuleleek" sinna ja tänna keerleb..! Tõesti on need „tulemõõgaga": — sest katsugu meieaja kultura inimene veel tuleta elada, nagu Johannes elas, kes „ristimise sakramendi" üles leidis, mis veega arstimise sümbol..."
Neiu naeratas ja vastas:

„Vaielda oleks Sinu vastu palju, aga olgu, ma näen sa oled täna tõesti võimetu. Su jutt läheb kõik laiali.. Aga ütle mulle praktilisemalt midagi! Näituseks: — seleta mulle seda ära, miks on õuna seemendel nii suur õun ümber? — Ja teiseks: miks on linal nii sitke nahk (kiud) ümber, kuna suuremad ja lopsakamad taimed niisugusest sitkest pinnast ilma on, mis tormis murduvad jne. Ma olen omale need küsimised ette pannud ja minu „vaim" ei vasta mulle! Huvitatult ootan sinu seletust: sest et sinu paradiisi seletus seda küsimust meelde tuletas." Jõgi oli küsimusest üllatatud ja vastas joovastuses:

„Sinuga võib just sellepärast ilmotsatalt palju rääkida, et sa õige huvitavalt küsimusi ülesvõtad. Kui ma mitte idealist ei oleks, siis ma tõesti sind pööraselt taga igatsema hakkak-

sin. . . ja see võiks mõnele suuri raskusi tuua, olgugi, et selle eest kaua ära on hoitud. . !"

Neiu punastas ja pani kogematuses käe südame kohta rinna pääle. Jõgi aimas asjaolu ja algas parandades:

„Armas! Tõesti armas oled sa mulle, oma kõrge küsimustega! Sul on suured vaimuanded, kahju aga, et nad koolipingis ära surmatud on! — Oleksin ma ka sinu moodi koolis kaua käinud, ei siis mina poleks mõtelda võinud, nagu sina praegu võid?! Sinu praegune küsimus on nõnda suur ja ainerikas, et aastadega seda ära ei suuda seletada. Siiski teen selleks ühe väikse nähtuse. — Nagu tead, on looduses säädus olemas, et kõik oma olemasolemise eest võitlema peavad. Liikumises on elu, seisakus surm. . ! Ütlesin: „Hää ja kurjatundmise puu" oli loomasugu, kellest Aadamal keelatud oli süüa jne. Jlus mõte, aga seletamata. Nüüd aga ees õuna küsimus! „Madu" ei ütle muud, kui: „söö! . ." Ma hakkasin „mao" käsku täitma, sõin „keelatud puust" ainukese õuna ja nüüd! — Nüüd pean ma omast endisest „paradiisist" lahkuma!.. Töölised ei luba mind enam eneste juurde, kus mul enne nii ütlemata hää oli. . ! Mulle oli seda aga tarvis: — sest kas oleks mina muidu liikuma hakanud? . . Ma oleks halli igapäevsuse proosasse oma hinge iluduse ja kõrgema mõistuse jätnud! Nüüd aga võin ehk — maailmale valguseks saada? Pean maale soolaks olema. . ? Nõnda oli ka lugu Aadamaga. Ta pidi lahkuma oma hää koha päält: sest seisakus on surm, mida küll kõhukasvatajad „igaveseks eluks" hüüavad. . ! Nüüd asja juurde: — Rukis kasvab sellepärast pikk, et umbrohust üle olla, et tuul tema kõrsi hästi kõigutaks: sest siis kasvab teri palju ja tema sugu „pärib maa". . . Et ta aga oma seemet ise laiali ei või kanda, sellepärast pidi Aadam Eedenist välja tulema, kes teda laiali külvaks. . ! Muidu oleks pidanud rukis surema: — sest ühes hunikus ta kasva ei või. Aga õunapuu „nägi" seda, et tema seemneid enam ükski laiali ei kanna. . . Ta hakkas võistlema ja suuremaid ning maitsevamaid õunu kasvatama, et „Aadam" ka tema seemet rukki kõrval laiali kannaks: sest ka tema tahtis „maa pärija" olla. . . Aga lina „nägi", et „Aadam" puuvillast hakkas omale „põlle" tegema, kes isegi oma seemet oma villa abil laiali kannab ja nõnda „maa pärib". . . Siis hakkas lina enesele sitket kiudu kasvatama, et Aadam hakkas tema seemneid laiali kandma. Nõnda on „Aadamast" „looduse kuningas" saanud, kes valitseb ka üle taimede, nagu Jumal ütles. . . —

Nimetasin kogemata: — „Aadam". Tema nime on praegu: — „Kain"! Taimed, kes ise võidelda ei või, on Kaini eneste teenistusesse võtnud: — et „m a a d p ä r i d a." Eks ole õunavargaid praegugi palju. Hää laps ei varasta pääle õuna midagi. Õun värvib ennast punaseks: teine muudab ennast klaariks, et aga teda võetaks; et ikkagi tema sugu „maa päriks". Võisteldes kasvavad nad suurteks. . . On ju tähelepandud, et ka taimel tundmine on, ma näen, et on. — — —"

„Sina oled küll üks mõtleja inimene, kuid mina ei tea, kust see tuleb, et sul sugugi taktikat ei ole!?. — Sina oleks töölistele tõesti üks kasulik isik võinud olla, kui su mõtted aga enam distsiplineeritud oleks ja sa oma mõtteid enam maksma oleks pannud. . . Kuid sa hakkasid aga uisa-päisa pääle, ilma ühegi sihita. . . ja vist mõtlesid sa: viigu tee välja, kuhu tahes?!"

Jõgi tegi pääga nõusolemise liigutuse. . . Neiu rääkis edasi:

„Ja! Sellest siis ka see tuligi, et sa samati sisse oled kukkunud, nagu su suur eelkäiagi: — kui ta kanges ägeduses püha koda piitsa abil puhastas... mille ohvriks ta sellepärast sai!" Jõgi ei lasknud ennast eksitada ja vastas:

„Meil oli ju praegu päevakorral „kadunud paradiis" . . . ja sellepärast palun siis ka sind „taktikalikum" olla! . . Saab sellel kord lõpp — siis räägime jällegi uue aine üle! . . ." Ta jatkas oma esimist juttu edasi:

„Kain tappis oma venna Aabeli ära! Ma mõtlen muidugi söögiks? . . Neiu naeris vastates:

„Paradiisiluule ei räägi ju sugugi sellest, et Kain oma venna söögiks ära on tapnud, vaid sellest, et Kain seda kadeduse pärast teinud. . . Nüüd ma usun küll, et sa vist tihtigi märgist mööda lased? . ." Jõgi naeratas vähe ja rääkis edasi:

„Kain oli esimene „põllumees". Sellepärast on kindel, et maa talle o h a k a i d j a k i b u v i t s u k a s v a t a s — n a g u J u m a l s e d a t e m a l e õ n n i s t a s ! . . Karjakasvatus oli aga juba sääl soojal rohurikkal maal, koguni teine asi ja Aabelil oli süüa küll . . . kuna Kain näljas oli." Sisa tegi ilmsüütu näo ja küsis Jõe juttu lõpetades:

„Kas sa siis usud, et see Juuda muinasjutt terve inimesesoo elu sümbol oleks. ?!" Jõgi vastas:

„Aga ometigi ei tohiks seda luulet iialgi nõnda mõista, et Aadam ja Eeva, niisamati ka Kain ja Aabel üksikud isikud olid, vaid ikkagi nõnda, et nad meie muistsed halliaja esivanemad, ehk õigemine: „a l g r a h v a d" olid. — Kui meie nüüd Kaini ja Aabeli „ohvrit" just kõige tõsisemas ja kõrgemas mõttes mõistame, siis peaks küll ütlema, et nende „o h v e r"

just „t ö ö" oli, mida nad oma jumalale tõid. Aabeli kari kasvas hästi, see tähendab: jumal vaatas tema „ohvri pääle". . . ja õnnistas teda ! . . Kuid Kaini „ohvri" pääle ei vaadanud ta mitte, sest et Kain veel sugugi põllutöö kunsti ei tunnud. Ja sellepärast seisan ma selle mõistatuse ees: — Kas oli Kain kade, või tõepoolest näljane ? Kuid võib ju ka olla, et „Aabel" koguni oma karja „Kaini" vilja ajas ?" Neiu naeris plaginal.*) Kui naerja vaikinud, jutustas Jõgi edasi:

„Naerda ju selle juures väga palju ei maksaks: sest on ju ka looduses paljugi niisuguseid olevusi, kes oma nooremaid vendi söövad. Siin tõstab tõde oma pääd ja ütleb: „Jnimene on looduse laps, aga mitte nii, nagu meieaja teadlased seda seletavad. Sest see, mis loodusesääduses olemas, on inimesesoo juures samane! . . — Ka Eestis oli ennemuiste oma „Paradiis" olemas, aga see oli siis, kui meie esivanemad alles männakoore leiba sõid. . ! Kuid ma tahaks sulle ka sellestki ütelda, kuidas Jumal meie paradiisile aeda ümber teinud on. Jga maa, mis „piima" ja „mett" jookseb, on ikkagi sõja tallermaaks olnud ! . . Väikesed rahvad ei või niisuguse maa omanikud olla ! — Kuid niisuguse maa omanikud võivad nad küll olla, mis ohakaid ja kibuvitsu kasvatab. Kui aga Jumalale hästi „ohverdadakse", see on: kui „palehigis" tööd tehtakse, siis on ohver Jumalale meele järele ja ta õnnistab „ohvri" toojaid ! . . Sellest siis see tulebki — et kolunistid siin ei edene, sest et nad meie elutingimistele nõrgad on. See ongi J u m a l a v a l l, millega ta meid kaitseb, kuid „meie kõrge kultura" sisse ma väga palju ei usu: — sest et see meie inimesi töö põlgamisele viib. . ! Vana metseestlane ei teadnud murest midagi, sest ta tundis oma elu hää olema. Kuid tema lastele on töö vastikuks minemas ! Nõnda räägib luule ka Eesti „kuldsest ajast" selget tõtt. ."

„Sina vaatad elu pääle ikka nagu mõni idealist, kes üksik asja hulgaga võrdleb. . . — ja sellepärast võib sinu mõtteid ikkagi kaunis vähe uskuda ?" vastas neiu.

„Kui keegi ütleb, et inimesed joomisest kunstliku joovastust otsivad, siis ütlen mina, et nad valu pärast viina võtavad... ja meil on mõlematel ühepalju õigust. On inimesi, kes joomisest joovastust otsivad, kuid on ka palju neid kes viina aina valu pärast võtavad. . ! Kõige rohkem joodakse muidugi harjunud kombe pärast. . ! Suitsetamine ei joovasta küll kedagit, aga kes temaga sissekasvanud, — ei pääse ka mitte naljalt tema küüsist. . ! Nõnda võib minu mõttemõlgutus küll ka

---

*) Siin seletas Jõgi ka meie aja „K a i n i s t". . ! mida politilistel põhjustel kustutama pean ! —

vähe ülekohtune ehk ühekülgne olla . . kuid oma jagu tõtt on temas alati. Ehk kuigi ma küll ühekülgselt elu pääle vaatan, siiski pean ma õigusega tunnistama, et meie sisemine elu küll vilets on! . . Juba noorsugu paistab mulle kohe lootuseta silma, teised olgu arvamata. Meie kannatame just sisemise nõrkuse all: — sest et meie pääliskaudsuse haigust põeme. . ! Kui ma pühapäeva riietes uulitsal ehk mujal avalikus kohas meie noorerahvaga kohtlen, siis annavad kõik mulle lahkusega käe, lähen ma aga tööriides neid teretama, siis jäetakse minu teretamine punastades tähelepanemata!

See on üks sisemise nõrkuse tundemärk, teisi on veel mitu! — Sinu taolisi neidusi näen ma Eestis vähe. Nägusamad nendest saavad sagedasti langenud naesteks. . . ja teised õpivad „tarkust", kuidas sugu edasikandmise säädustest pääseda! . . Kuid Jumal paraku, on laste kasvatamine meil tõepoolest juba üks hirmus „õnnetus". . ! Sisemised lõhed on meie eneste vahel; välimine lõhkumine väljast vägevate poolt! Jooma ohvrite hulgad lõhkiste nägudega; nälginud, piinatud ja kidurad lapsed. . ! Kõik need asjad panevad mu lootused vägisi vaaruma. . !"

„Seda on ju kõige vana kulturarahvaste juures leida, kuidas võib meie noorrahvalt siis paremat nõuda? Küll me kosume ja kasvame ning omal ajal võib Kalev Eestis jälle olla. . ! Oh, kui meil rohkem niisuguseid mehi oleks, kui hra Tõnisson, küll siis oleks lugu varstigi parem. Aga mida võib tema vaenekene üksi teha?" vastas Sisa kahjatsevalt.

„Ei olnud kõrbes kahte — Moosest; üks viis säält rahva Kaanani. . . Kuid meie päivil ei sallita ühtegi Moosest — Jumal hoidku neid veel mitu olemast. . ! — Meie läheme selle ajasse, kus enam kõnet ei mõisteta: sest vägivald tõuseb vägivalla vastu. . ! Ei nuta ma Eestit, vaid ennast ja oma lapsi. . !"

„Nüüd olen ma sinu mõtteid kuulnud — ja need ei ole mitte kõigeparemad. Ma näen küll, et see pea nii on — kuid minu lootused meie kuldse tulevikusse, on veel nõnda kindlad, et neid ükski luuletaoline mõttemõlgutus lonkama ei või panna!" vastas Sisa.

„Lootused võivad ühel neiul küll hääd olla, kuid see on nõndasama, kui ühel pääsukesel suve toomine. . !" vastas Jõgi. Neiu naeratas ja ütles:

„Linna elu üle ma ei vaidle, aga maal on asi meil veel kõige paremas korras. Sina aga arvad et mina üksik pääsukene olen? Ei! Meie pääsukesed on ju kõik väljas. . !" Jõgi vaatas kaugusesse ja vastas õhates:

„Ma tean, et meie vaadete vahel meri on, mis meid lahutab! Sinule on püha praeguste linnavalimiste süsteemis

eestlaste võit, kuid mina vaatan juba selle pääle peaaegu ükskõikselt, olgu küll, et see mulle ennem ka „püha asi" oli!.. Praegu aga näeks ma häämeelega, et linnavalimise õigus igal linna elanikul oleks. Siis alles oleks sellest „võidust" üleüldsusele kasu, kuna muidu ainult ühed parunid teiste aseme pärivad..!"

„Mina küll seda ei tea, kuidas sa ikka nõnda aprilli ilma taoline olla võid?! Kord põletad sa, nagu palav Jaanipäeva päike, kord puhud sa jälle, nagu külm põhjatuul, mis lume lortsi vastu silmi saadab! Praegu olid sa ise see kõige suurem „rahvuslane" nüüd aga armastad sa oma „ligimisi", kes meie vaevajad ja vaenlased!.."

„See on tõsi, et ma ennem üks suur „rahvuslane" olin: sest isegi rida lapsi on mul suures rahvuse palavikus saadud. Ka rahvuse hulluses olen ma ühe tarviliku keelegi õppimata jätnud... sest et seda survete abil kaela aeti! Aga nüüd märkan ma, et see selge rumalus on olnud! Õnn on, kui ma kuskile keldri urkasse omale nüüd laste olemise pärast veel ulualust saan; kuhu vanainimesed ja „vabaarmastajad" elama ei lähe!.. Sina usud küll, et meie rahval veel rohkesti eluaateid on, oleks see nii — siis peaks küll iga maja omanik laste olemise üle aina rõõmustama!? Meil aga vihkavad koguni kõige rohkem just majade omanikud lapsi! Karula väljale ehitati koguni suur Eesti linnajagu, aga mingu säält üks lastega inimene omale ulualust otsima..! Kellel juba lapsi on, see ulualust ei saa! Kuid seda ei näe ka Karula eeslinna majade omanikud mitte, et üüriliste lapsed nendele pehme põlve valmistajad on ja et meie lapsed ka meile „tuleviku elu krooniks" on! Vabaarmastust arvatakse meil küll võõrsilt laenatud moodu asjaks, millega ainult mõned kergemeelsemad vähe aega edvistada. Valitsev ilmakord ja kiriklise abielu kõlblik vorm saada seda vastigi meilt jällegi välja tõrjuma. Kuid mina arvan, et see ka üks samasugune mõttetarkus on, nagu seegi, kui sõjaajal nälgivale rahvale mitte toidu saamise võimalusi ei muretseda, vaid selle asemel talunikudele jahipüssisid muretsetakse ja sõja säädusi välja kuulutatakse..! Niisugune toimetus on aga Jumal paraku juba üleüldine!.. Paistab, et meie teenija rahvaga niisamuti ümber käidakse, nagu vanal orjaajal Roomas orjadega, kus orja elu nõnda viletsaks tehti, et selle sugu täiesti välja suri ja kellega ühes ka vanad roomlased kadusid. —

Praegu on meie jõukamas klassis küll niisugune eba tarkus olemas, mille järele meie ots väga kiiresti ligineb..! Neid on palju, kes meie sugu kõigeti surmavad. Õnnelikud

on meie inimesed ainult enamiste siis, kui neil palju raha on ja lapsi ei ole.

Mõned Balti parunid elasid küll liiderliku elu, kuid rahva kasvu üle on nad rõõmsad, olgugi et see oma kasuks oli, kuna meie tõusikud sellevastu otse võitlevad! Ma tunnen austatud isikuid ja seltskonna tegelasi, kes noorte neidudega, keda nad juba lapsepõlves eneste juurde võtavad ja siis mõne aastase tarvitamise järele uksest jällegi välja viskavad; nagu mõnda vana saabast, mida enam jalga panna ei kõlba..! Kuid tuleb aga ka sedagi ette, et mõni neid raskejalgsuse pärast peksab, kuni õnnetu lapse enneaegu sünnitab ning „uus parun" asjata raha väljaandmistest ja au alanemisest vabaneb!

Ütlesin, olen omad lapsed usutundes ja idealide unistustes saanud... Kuid nüüd on mulgi nende olemise pärast kahju: sest ma kardan, et ma nendest mõnesugusid jahiloome tõusvaile parunitele kasvatan! —

Ka tööliste seas on juba niisugune arvamine laialdaselt maad võtmas, et töölisel lapsi sugugi rohkem ei tohiks olla, kui palju ta neid professoriteks võib koolitada. Töölise elu on tõesti väljakannatamata ja sellepärast peavad nende lastest professorid tulema! Kuid mina mõtlen, et siis ka professorigi põhi pahaneb, kui meil enam töölisi ei ole? Sellepärast tuleks meie tööliste klassi aadete eest sõbralikult välja minna ja nende elutingimisi kõigiti parandada püüda. Kuid meil ehitatakse eeskujulisi karjalautu ja sigade tallisi, mis küll ka väga soovitav — kuid töölised on täiesti tähelepanemata jäetud! Oh annetaks neile vanad sigade laudadki! Mõnes vallas on koguni popside olemas olemine võimatuks tehtud. Kardetakse kangesti, et popsid ka omad pojad koolitavad, kelledest aga muud ei saavat, kui logelejaid, päeva- ja hobusevargaid, kuna neid juba isegi palju olla..! Mina aga märkan, et nende lastest palju paremad päeva- ja hobusevargad kasvavad, kes hääs elus teiste vaevast elavad, kuna nende lapsed alati kindlamad kõlbluse poolehoidjad on, kes viletsuses võrsunud. Vaatame loodust. Lopsak triiphoone taim murdub marus kergesti, kuna alatises külmas ja marus kasvanud taimi marugi ei murra: — sest et tormi jõud selleks nõrk on. Kui „Jnimise poeg" kord „Siioni tütrele" kosja tuleb, siis istub ta ju „emaeesli" ja „sälu" seljas, kes on „koormakandja" „emaeesli poeg"... Ja kui ta siis meie „pühakotta" sisse astub ja sääl „rahavahetajaid" ja tuikeste kauplejaid näeb, millepärast ta „paelust piitsa" teeb ja kõik pühakojast selle abil välja ajab ja „rahavahetajate" lauad ümber lööb... siis löövad nad tema küll risti; eksisin:— nad poovad tema üles!.. Aga et elu tõesti suremata on, sellepärast tõuseb Ta jällegi üles

ja läheb ülesse taeva..! Ma usun, et „emaeesel" naistöölisi ja „sälg" „naiste poegi" tähendab, kellede seljas juba meiegi aja „vabameelsus" sõidab. Ma arvan, et ilma naisõiguseta „Jnimese poeg" mitte oma surma teekonda ära ei käi?*) Sest kas oled sa seda ka tähele pannud, et meieaja „vabameelsed" ja naisõiguslased enamaste kõik suured naiste vaevajad on! . .

Mina olen ka üks naisõiguslane, aga vaata, mis mu naine kannatab ja läbi elab! Suurem jagu minu tööst on ikkagi tema õlal... Ja nõnda siis vahest sõidabki ka „inimese poeg" emaeesli seljas .. olgugi, et ma ka „emaeesli poeg" „koormakandja" „sälg" olen..!

Jõgi oleks muidu veelgi edasi „lobisenud", aga et neiu suure häälega naerma hakkas ja naerdes kahte kätt kokku lõi, kusjuures ta ennast kaunis kombetalt ülespidas, sellepärast pidi ta vaikima, olgugi et neiu alles vähe aja pärast vastas:

„Kui sind ka nüüd teised mehed kuuleks, mis oleks sa siis veel nende silmis?! Kui sa seda muinasjuttu ikkagi igalpoole katsud asetada, et selle najal ka meie Eestikestki süüdistada, siis oled sa küll täiesti üks „emaeesli poeg"... kes ainult väikese koorma kandmiseks kõlbulik, kuna suuremaid koormaid ikkagi hobustega ja raudteel vedama peab..." Selle juures pani neiu jälle mürinal naerma. Et Jõgi seda juttu mitte nalja pärast ei rääkinud, siis oli neiu naer temale vähe haavav, millepärast ta vabanduseks ütles:

„Ma tean, et inimeste vaated loomade kohta ühesugused ei ole. Hommikumaal oli Juuda prohvetite juures eesli kohta küll isesugune vaade ja arvamine, kui praegu meil. Sell ajal oli sääl eesel kuninglik sõiduloom, kuna hobune oma kiiruse pärast ainult sõjaloom oli. Sääl ei vaadatud eesli pääle mitte nõnda, nagu praegu meil, nagu oleks eesel üks loll ja inetu loom. Kuid siiski on prohvet meidki „eesliga" luulekeeles ilusasti esitelenud. Ometi on eesel vaiksem loom kui hobune... Ja sellega oleks eesel siis ka praeguste koormakandjate sümbol! Kui meie tööliste klass praegu eeslist targem oleks, ei siis kodanlased nende üle oma sõna, teo ja kapitaliga võiks valitseda. Kuid et meieaja töölisel niisamuti suu „seotud" on, nagu vanal ajal pahmatallajal eeslil, sellepärast peab ta vaikima, olgugi, et enne vanasti Jumal ka eesligi Piiliami keelt kõnelema pannud... Oh oleks Jumal ka veel meiegi vastu nõnda armuline, nagu Piiliami eesli vastu, kes meie suud

---

*) Kui keegi usub, et see praegu on kirjutatud, see eksib. Selleks on tunnistused, et see 1905 a. töö on.

lahti teeks, kui meid ilmaaegu peksetakse: — sest et „Jssanda inglid“*) meie Piiliami kuritööle minemast keelavad...

Ma ütlesin, et meie Eesti parunid sugugi paremad valitsejad pole, kui vanad Balti parunid olid, kuna sa minu üteluse üle vihastasid.?! Luba ma ütlen siis oma lauset uuesti: — Niisuguste päralt ei tohiks mitte valitsuse troon olla, vaid ennemini sahaliini saar, olgu need Balti ehk Eesti parunid: — sest ühesugune surma märk on neil mõlemil otsa ees!.. Esimise kohta öeldakse veel, et ta „joote raha“ annab, kuna Eesti parun ennast kangesti teenida laseb... ja „joote raha“ ka ei anna! Kas arvad sa, et see rahva arvamine rahva orjameelsusest tuleb, või ehk tahavad saksad oma jootrahaga orja hulka veelgi pimestada? Kuid ühte ma tean. Sest kui vanaste vallakohut mõisteti, kus mõisnik igale „üleannetule“ viisteistkümmend ja kakskümmend keppi mõistis, siis olid Eesti kohtunikud ikkagi need, kes seda väheseks arvasid ja „üleannetuile“ teist niipalju juurde palusid..! Kuid ka praegugi pole lugu parem. Kui Balti parun mõne tüdruku raskejalgseks teeb, siis muretseb ta ka selle eest, et õnnetu mitte üksi ei oleks ja laps mitte ühes emaga nälga ei sureks... Kuid meie parunid „aumehed“ hoolitsevad ainult selle eest, et mõlemad hädasse jäeks!.. Kui mõni neiu emaks saab, siis on teda kividega surnuks viskajate eesotsas lapse isa ise..!“

„Luba mulle ka sõna!“ küsis neiu ägedusega.

„Ma tahan sulle ütelda, et sina arvustuse asjus küll juuksekarva lõhkikiskuja oled..! Kuigi meil küll metsikuid mehi on, kes noorte kaitseta naisterahvaste kallal oma toorest vägivalda tarvitavad ja omad ohvrid uksest välja viskavad... Aga kas peame siis lapse ühes pesu veega uksest välja viskama ja linnavalitsuseski omad asemed Balti parunitel ära andma? Rahvuslised õigused on ju ometigi suuremal tõe alal, kui niisugused tühised üksik elu nähtused. Sellepärast meie oma eluõigusi käest ära ei anna, et meil mõned tõusikud Balti parunitest on enestele elu eeskuju võtnud ja nüüd nende järele elavad..! Vaata, sina oled mees, kes elu musta prilli läbi vaatab. Rahvuse aade ei tohi ju ometi mõne näruse isiku pärast kannatada!“ Neiu näole olid ärevuse ilmed tekkinud, ta lõpetas oma viimast lauset otse punastades. Jõgi oli oma endise rahu juurde jäänud ja vastas:

„Olgu ma „juuksekarva lõhkikiskuja“ või „lapse pesuveega väljaviskaja“, aga selle juures olen ma kindel, et ka

---

*) Jssanda ingliteks pidas Jõgi vaimlisi tööliste juhtisi jne.

sinagi üks „elu maskeerija" oled! .. Niisugune „maskeerimine" aga läheb meil viimaks kaunis kallis maksma! —

Ma kardan väga, et meie Eesti parunid praegustes oludes sugugi mitte paremad valitsejad ei ole, kui vanad väljasurejad Balti parunid on?!. Vaatame ometi elu, küll siis näeme, et isegi kooliõpetajaid meil veel viina eest valitakse. .! Balti parunid seda aga ei teinud, vaid nad ajasid selge silmadega oma kasu poliitiliselt. Nad sõitsid küll alkoholi meres, kuid selge siht oli nende peres. .! Palju lapsi Balti parunitel küll ei ole, kuid siiski armastavad nad neid enam, kui meie omad..! Kui ma tõe eest võideldes tihtigi puudust kannatama pean, ning niisugustel kordadel oma kõige lähemate sugulaste poole pööran, kelledel kõiki küll, pääle laste ja neilt oma nälgivatele lastele lähen leiba laenama... siis vastatakse mulle ikka: „Paras sulle, kes käskis sul lapsi muretseda!?" Võid nüüd ise seda pattu kanda, kes su laste toitja peab olema.?!" Tõepoolest peaksime meie aga lastekasvatuse pääle suurt rõhku panema. Ma näen und ajast, kus lapsekasvatus üksiku isiku asi ei ole, vaid ühiskonna asi. Tõesti on praegustes oludes see „rumal" — kes lapsi saab. Ja lapsi saab meie vaene moonamees veel kõige rahkem. „Rumalus" kannab Eestit tuleviku ilma, kuna „tarkus" Eestit hävitab!..

Kui ma oma lastele midagi maiusasju toon ja on sääl ka teisi lapsi, siis ei või ma omi mitte eraldada, vaid jagan ühetasa kõigile, kuna minu lapsed mujalt midagi ei saa. Küll aga tehtakse neile kõikide poolt rasket ülekohut ja haiget! —

Ma näeks, et meie inimuses lastearmastus ärkaks, siis — usuksin ma Eesti tulevikusse. Aga et meie ise eneste sugu surmame; lapsigi vihkame ja tagakiusame, sellepärast kardangi ma, et meie tõusikud kord võimu päris eneste kätte saavad ja lastekasvatajad ning laste sõbrad kes elu ülekohtulikuse vastu võitlusesse astuvad, neid öösel kinni võtavad ja maha tapavad ning kuskile luha ehk kruusiaukus ühishaudadesse ajavad, nagu seda praegu Balti parunid teevad.

Neiu tegi suured silmad ja vastas ägeduses:

„Sinu juttu võiks kohati kuuldagi, aga kui sa päris jälgi liialdustesse langend, siis ajab see vägisi väristuse pääle! Mis mõtled sina sellega seletada, et meie tõusikud lastekasvatajaid ja laste sõpru maha tappa ja neid ühishaudadesse matta võiksid? Ma ei mõista mitte sind, sa oled otse pöörane oma jutuga. .!"

„Ma mõtlen, et sinu silm tulewikuilma ei ulata vaatama? Sa ei märka mitte, et kapitali ülivõim inimkonnas oma kuratliku kuritööd on hakkanud tegema. ?! Sa ei märka, et elu niimoodi kord kitsa värava taha kinni jäeb ja et kord pu-

rustamine ja siis üksteiste hirmus elajalik hävitamine võib tulla?! Et rumalam alla jäeb, on ju loomulik ja sellepärast võiks uskuda, et kord aeg jõuab, mil Eestis isad omi poegi ja pojad omi isasi ja vendi ning õdesi tapavad! . . Klassivõitlus saab tulema; ta peabki tulema: sest praegused elamiseviisid ja ilmakord on selle väljakutsujad! . ."

„See võib küll suurtööstuse riikides ettetulla, mitte aga meie väikeses Eestikeses, kus Suurvene raudrusik alati kuklas. Meil ei ole muud vaja, kui hääd haridust, siis kaovad kohe niisugused päevamured ka pessimistide juures, nagu sina oled! Kui meie saaksime enestele praegu emakeelsed koolid; kui meil oleks omad kohtud ja kõik muud niisugused asutused, siis paraneks meie lugu kohe. Meie oleme ju võõra võimu käpa all ja see on, mis meid loomulikult edeneda ei lase! . ." arvas neiu asjatundlikult.

Jõgi jäi kurvaks ja vastas:

„Ma tean, et hää haridus, mida emakeelsed koolid anda võiksid, ka rahva eluviisi ja ilmavaateid omajagu muuta võiksid. Aga et meie „nooresoo kasvatusseltsid" selle tähtsa tööga valmissaaksid, seda ma küll ei usu. Ma kardan väga, et meie selle ajasse oleme sattunud, kus ainult r a h a m a k s a b. Minu arust on see idee meile küll kättesaamata asi, sest et meie oma meelsusega ikkagi allapoole vajume. Jga koha rentnik püüab oma lapsi koolitada, aga kui mõni neist lastest juba maa ministeeriumi koolini jõudnud, siis ei tee see enam põllutööd, vaid paneb kaks kätt sülle ja magab ahjutaga mõnesugust ametnikukohta oodates, nõnda, et temast mõne aasta pärast jällegi üks parasiit ehk parun on juurdetulnud, kes tubli teenijate õgija! . . On talusi olemas, kus juba niisugusid mitu on. Ja kui mõni minutaoline selle kohta midagi ütelda julgeb, siis ei vaidle mitte üksi vedelejad selle vastu, vaid kogunigi talu isa ja ema on selle poolt, et koolitatud inimese kohus ei olevat tööd teha. Vaevalt paneb peremees oma lapsi karja, vaid viib nad linna kooli, kust neist „parunid" väljatulevad, kes talu kurnajateks ja vaeste õgijateks saavad. Kõik see sünnitab niisuguse terava klassivahe, et igaüks ainult ennast hakkab armastama ja tõeaate pääle käega lööb.

Sellepärast hävitabki igaüks oma suguidusi, et elu hõlbus oleks ja nende lastel kedagit orjata ei tuleks.

Tõesti oleme niimoodi oma asjaga säälmaal, et meil ausaid inimesi enam ei ole. Ma mõtlen, kui meie praegu ise oma riigi looks, et siis iga minister varastaks, rööviks ja selle vastuvaidlejaid maalt väljasaadaks ehk maha tapaks. Varsti

võime niikaugel olla, et rohkem sureb kui sünnib, sest „surm on ju patu palk!"

Neiu lõpetas Jõe juttu, öeldes:

„Noh nüüd räägid sa ju ise enese vastu! Sest kui kõik peremeeste lapsed ka põllutööle hakkaksid, kuhu siis töötatöölised ja maatamehed tööle läheks? Need vaesekesed sureksid ju siis kõik nälga! Kuid mina tean, et taluperemees just kõige suurem tööline on, olgugi, et tal iga hommikul nii vara adra käsipuu peos ei ole, nagu sulastel. Ja toit on neil laual ka alati ühine, sulastel kui peremeestel, olgugi, et pere vahest iselauas sööb. Mis võib siis siin klassivahest juttu olla?"

„See kõik ei vasta minu nõudmistele, sest et ühistunde vaim meil kaduma on läinud. Praegune ilukirjandus jampsib meil võõrsilt laenatud mooduhilpudes, mis kodanlistest üleelamistest arusaamatas keeles, ja prostitutsioni läikest otse lehkab. Teadusline kirjandus hallitab aga riiulitel. Püütakse küll endisest talu emast langenud naist kujutada, kes oma tütrele prostitutsioni puhast kasu selgeks teeb, mida aga tema tütar, kui uue vaba ilmavaatega inimene, kuulda ei võta ja oma teadvusele truuks jäeb. Mina aga märkan, et mitte endine talu ema ei olnud alatu omakasu tagaajaja, vaid et seda tema praegused tütred palju paremini on.

Kõik meie „kunst„ on lihtsurelikule arusaamataks tehtud. Nagu maalitöis punaseid pilvi ja rohelist taevast kujutatakse, nõnda kujutatakse ka ilukirjas loomuvastaselt elu. Rahvalt on vaimline valgus võetud ja kodanlusele antud.

Töölisteklassil peaks ise oma kirjandus olema, millest ta arusaaks, siis võiks kodanline kirjandus minu pärast ka nõnda olla, kuid see puudub. Ja kuigi see oleks, siiski oleks see ainult äritav ja vähepakkuv; vaimlist oleks vahest vähe loota: sest vaba mõte on ärielu vägivalla küüsis!"

„See ei ole enam kellegi jutt, mida sa nüüd ajad. Tõtt sulle suu sisse äraütelda — pean tähendama: — niipalju, kui ma sinust arusaan, oled sa kangesti isiklik. Paistab, nagu poleks sa sugugi tuleviku idealide unistaja, vaid ainult lihtne üksiklane, kes üleüldsuse tõest vähe lugu peab ja eluvõitlusest veel vähem teab!" vastas neiu ärevuses ringivaadates, nagu oleks ta näha tahtnud, kas mitte mõni seda juttu kuulma ei juhtunud.

„Ma võtan siis oma mõtte ühe lausesse kokku: Eesti perekonnale ehitavad küll tema vaenlased võllast, kuid meie ise poome tema sinna üles. Sest langenud naisi meil kantakse kõrgele aule ning Maanala meestele lauldakse kiitusehaule. Kõike hinnatakse meil ainult sissetuleku järele. Lapse-

kasvatus ei too puhastkasu ja sellepärast saadetakse lapsed kõrvale."

„Sinu mõtted on mõnikord väga kenad, teinekord aga päris pöörased! Ma ei saa sinust sugugi aru, kes sa õieti oled ja mis ilmavaated sul tõepoolest on? Kord räägid sa kui vanameelne hirmuvalitseja, kord aga jälle, kui mõni „sotsialist". Vanameelne valitsus näeks küll, et meieajal orjahulk kasvaks, et siis oleks tal hää sõdasi pidada ja tal oleks ka odavat tööjõudu käepärast väljavalida. Kuid praegune töölisteklass võitleb aga jälle suure rahvaarvu kasvu vastu, et teenijate vähesuse pärast nende päevapalk kerkiks ja toidupuudus ning töötaolek lõpeks. Ja tõepoolest ongi viimastel ka minu arust omajagu õigust? Sest mida peabki üks tööline 6 — 12 lapsega päälehakkama? Kas oleks meil rumalast ilmaharimata orjarahvast midagi kasu? Ei mitte! Vaid mina näeks ka, et lastesaamises tõesti mõõdukas peaks oldama, kui meie seisma tahame jääda. Ka mitte „kodanlasedki" ei peaks enestele üle 2 — 3 lapse muretsema. Selleks üks väikene näitus: Minu isal on praegu küll 3 maja. Oleks meid ka 3 last olnud, siis oleks igaüks ühe maja saanud ja nõnda oleks isa kogutud varandus meile jäänud. Oleks meid aga juba üle 4 — 5 olnud, siis oleks see varandus vaevalt meile jääda võinud? Ehk kuigi see jäänud oleks, siiski oleksime kõik varanduseta isikud olnud. Nüüd olen aga mina üksi päästetud, ega pruugi teisi teenida. Tõuseb Eestisse niisugusid palju, siis on Eesti elule juba kindel põhi pandud, mis meid selle maa vaimlisteks ja ainelisteks valitsejateks kinnitab." seletas neiu.

„Need on surma mõtted ja ajamärgid, mida sa avaldasid! Ma kardan, et niisugustest „maailma äravõitjaid" mitte ei saa: sest „m a a i l m a ä r a v õ i t j a d p e a v a d l o o m a l a u t a d e s t n i n g t a e v a r i i g i p ä r i j a d s u u r t e s t v i l e t s u s t e s t t u l e m a ! . ."

Kui mulle esimesed lapsed sündisid, siis olid mul veel „Usk", „Armastus" ja „Lootus". Kuid nüüd on need minuski juba väljasuremas ja nende asemele asub mu südamesse tühjus. Aga kui tühjus mu sisse on eluaseme võtnud, siis hoolin ma sellest veel vähe, kas meie inimestel üks või kaks last on, ehk neid sugugi ei ole. Ja vandudes tõstan ma oma rusika taeva vastu üles, et ma üleüldse elan! Praegu loodan ma aga veel oma hukkaminevat sisemist inimest elama õhutada, sest ma tahan oma lastes edasi elada. — Nemad peavad selle elajaliku omakasu iha äravõitma, et neil ei tarvitseks elus üksteisele hambaid näidata. —

Ma tulin praegu vabrikust, kus kallist materjali „kapitalisti mahategemiseks" ahjudesse aetakse, osalt ka vargsi väljaviiakse. Ja kui ma selle vastu rääkisin, et materjali hävitamine meie eneste lihasse lõikab, ja et vargus mitte voorus pole, siis taheti mind kotti ajada ja katlaahju visata. — — Meie läheme niimoodi tõsiselt hukka! Ühed koguvad enestele tööliste vaevast suuri varandusi, töölised aga nälgivad ja hävitavad kättemaksmise vihas kõige rohkem iseendid!

Kõige suurem omakasu püüdja on enamuse meelest kõige targem inimene. Minu arust oli vana eestlane omas ebausu kütketes paremas aususes, kui kultuura eestlane omas teadmistes. Näituseks: ei tohtinud nuga selili lauale jätta. Sest usuti, et „vanasarvik" oma lõaketi selle pääl katki lõigata, millega ta põrgu müüri küljes kinni olla ja võida Kalevipoja kallale tulla, kes põrgu väravais vangis olla jne. See kõik on kõrge luule ja tõe sümbol! . ."

„Noh nüüd lähed sa jällegi käest ära!" ütles Sisa Jõe juttu katkestades. „Jga enam edenenud inimene peaks püüdma ikkagi ebausu kommete vastu võidelda, sina aga võitled nende vastu, kes ebausu vastu võitlevad. Paistab, nagu oleks sa maaalt ülestõusnud, keda sada aastat tagasi sinna maetud! Ütle siis õige, mis oleks sellel noa selili jätmise lool tõsise luulega ja veel päälegi tõe sümboliga tegemist?"

Jõgi algas aeglaselt:

„Jah! — Mina olin ennem ka samas arvamises. Ka mina võitlesin vana Eesti ebausu kommete vastu; koguni vihkasin ja põlgasingi neid. Sest kui nuga küljeli laua pääl seisis, siis pöörasin ma seda ikkagi vanemate kiusamiseks selili, sest ma tahtsin neile näidata, et põrgut ja kuradit sugugi olemaski pole. Kuid neid tundeid ma oma vanematelt võtta ei võinud; nad jäid kindlaste oma juurde.

Kui ma kord õhtul jällegi suure noa selili lauale pöörasin, vanemaid kiusates ja pastlad ülesriputamata lauaalla viskasin, et neile näida kuradi mitteolemisest, siis pigistas ema nuttes omad silmad minu üleannetuse pärast kinni ja läks ühes isaga magama, kus nad mulle enam midagi ei öelnud. Aga kui ma hommikul ärkasin ja tikutoosi laualt läksin võtma, siis sattusin ma oma pastla paeltesse ja kukkusin kättpidi selili oleva noa pääle, nii et see mu tuiksoone läbilõikas. Mulle oli nüüd vanemate abi vaja, kes mu verevoolu ämblikuvõrguga kinnipanid, olgugi, et ma ennem ämblikuvõrku haavarohuks ei pidanud. Siis alles leidsin ma sellest kombest kõrget luulet ja sümboli.

Siiski oli kurat mind veel luuramas, sest et ma vanemate usku ei pühitsenud ja ükski hommiku naljalt silmi ei pesenud, kuna nende usu järele iga hommiku vähemalt kolm korda silme pääle pidi külma vett panema. Kas see sellest tuli, aga kolm aastat olin ma poolpime ja pidin omi silmi arsti õpetuse järele külma hallika veega pesema ja märja lappidega leotama. Sooja veega ei tohtinud ma neid enam pesta, nagu ma seda ennem tegin. Nõnda on meie esivanemate ebausu kombed täiesti pühad. Näituseks: ei hakanud vanainimene ilma kätepesemata mitte sööma, kuna meie kõrge kultuuri ajal seda ikkagi tehtakse. Sellepärast lagunevadki taudid nii kiiresti laiali."

„Aga ometi oled sa poiss nüüd kord mu käes! Juudid ei hakkanud kunagi pesemata kätega sööma, aga Jeesus ütles oma jüngritele, kes pesemata kätega süüa ei tohtinud: „Mitte see ei tee inimest „rojaseks", mis suust sisse läheb, vaid see, mis suust välja tuleb". Mis see tähendab sinu mõttes? Oli ehk Jeesus kõlbluse vastane?"

Jõgi sai jutustuseks jõudu ja algas:

„Jmestama peab Jeesuse filosofiat! Nii vaba kui see on! Sa tead ju väga hästi, kui kitsa raamisse oli juutide surnud kirjatähe uskumine surutud. Juut, kes hingamisepäeval teisega tülli läks, ei võinud oma mütsi maast ülesvõtta, kui vastane selle pääst maha oli löönud. Jeesus aga hakkas sõnaorjuse vastu võitlema. „Kirjatäht suretab, aga vaim teeb elavaks!" oli tema hüüdsõna. Nõnda ei olnud Jeesus mitte vana kõlbluse vastane, vaid kõrgema mõtte elustaja. Ometi on sellel lausel oma suur tuum. See, mis suust sisse „läheb" ei tee tõesti mitte „rojaseks", kuna see, mis suust välja tuleb, „rojaseks" teeb!"

Jõgi vaikis. Neiu küsis:

„Tee selleks mõni näitus! Ole nii kallis! Mind huvitab see küsimus!"

„Lubad näitusi teha?" nõudis Jõgi vallatult naerdes.

„Ma palun!" vastas Sisa.

Jõgi jutustas:

„Kui ma alles karjapoiss olin, siis juhtus talus üks kahepaikne loomakene, kelle nime ma nimetada ei või, ühes veega supi patta. Kui perenaine supi välja tõstis ja loomakese jäänuseid supist leidis, siis viskas ta need kõrvale, keelas mõistu lastele ja mehele selle supi söömise ära, kuna pere seda sõi. Kuu aja jooksul lagunes jutt külas laiali, et perenaine nõnda teinud. Siis olid kõik supisööjad südame pöörituses haiged, kuna supisöömine neid haigeks ei teinud. . !"

„Sa oled jälk! Ma ei tea, miks sul sugugi esteetikat ei ole. . ! Või oli see sinust ilus, et sa niisuguse jutu minu ema kohta väljamõtlesid, nagu oleks ta konnasuppi perele süüa annud. Oled juba loodud luuletaja! Ja advokaati annet on sul ka; juritilised ettekäänded on sul hääd! Sest ei puudu enam palju, et ka sinu sõna mindki „rojaseks“ ei tee. . ! Aga nüüd räägi lõpuks veel midagi ilusamat. Näituseks: — Seleta, kas sa ka unenägusi usud: sest meie esivanemad uskusid ju unenägusid, kuna meie aja teadlased unenägusi päevaseks mälestuseks arvavad, mis ka mõnikord pika magamise virve jne. olla. Ainult ilmade etteaime olla unenäos olemas, kõik muu olla elu mälestus?“

Jõgi vastas õhates:

„Seepsee ongi, et meieaja teadlased ülitargad tahavad olla ja vanarahva vaimuvarast lugu ei pea. See on ka üks nõrkuse tundemärk! . . — Ma olen üleilmse tähtsusega unenägusi näinud ja sellepärast on mulle teada, mis tulemas on. Teadsin, et Venemaa sõja Jaapaniga kaotab; teadsin, et Venemaale ilmasõjaks operatsioni tehti . ! Ja nüüd tean ma, et Saksamaa kord maailma vastu sõdib, mis kaheksateistkümnes riigis revolutsioni tule süütab. Kuigi Saksa riik võitma ei saa, siiski kaotavad teised sõdijad veel enam. Palju võib just Prantsuse riik kaotada, kelle linnadest mõnes kohas vast muud järele ei jäe, kui kivi prügi, mille juures märguandmise kiri, et siin see ja see linn on olnud! . .“

„Aga kuidas sa seda tead?“ küsis Sisa imestavalt.

„Unenägusi olen ma selle üle juba palju näinud. Jutustan sulle ühe vähema: —

Oli tõusmas taeva suur piksepilv lõuna-õhtust, mis kohutavat tuld väljaajas. Enne pidi see tulema üle meie maa, kuid pööras lõunasse ja lõi sääl kaheksateistkümmend maja põlema, nagu üks ajakirjanik, kes üleval müüri otsas vahti pidas, ütles. Siis oli ämar öö. Nägin ühe suure maja põlemist. Sellega oletan, et üks väga valju tsensuri ajajärk peab tulema? Võib suur nälg tulla ja selle pääle revolutsioni tulekahju? Ma olen isegi seda ette ära näinud, et meil kord oma vabariik on ja Tõnisson pääminister. Siis on Eestis sandarmisi enam kui praegu ja ametnikka — kui praegu Venemaal . ! See on mulle halv, et ettetean, sest: „õndsad on vaimust vaesed. . .“ Ennustused on mulle õnnetuseks. Tuleb aeg, et mind sellepärast piinatakse ja tapetakse, et ma tuleviku ettekuulutanud olen. Eesti jäeb õgijate kätte. Eesti sööb ise enese ära, kui töörahvas välisilmas ei võida, sest Eesti tööline on selleks orjameelne, et ennast kaitseda. . !“

„Sa räägid küll sügavmõteliselt, kuid õiglane sinu arvustus siiski ei ole, sest et sa erapooletust ei pea!" ütles Sisa otsaesist krimpsutades.

„Mina olen tõesti õiglane arvustaja, kes väljaspool erakondlust: sest ma arvustan ka iseennast valjusti! Pane tähele meie töörahvast, kuidas see omavahel riidleb? Kõik paljastavad üksteiste surnud tegusi, kuid teevad orjast halvemini! Tolstoid meid küll jumaldatakse, aga katsugu mõni Eesti omavalitsuse ajal Tolstoi mõttede järele elada. Kes venda, isa ja ema tappa ei taha, seda ennast tapetakse, aga kes venda tapma õppinud, seda tapetakse ka! . .*) Usu, südametunnistuse, sõna jne vabadust meie ei näe! . . Kristuse aade on rahva surveks ja orjastuse abinõuks võetud. Praegune kindral on mõrtsukate eriteadlane; tsaar on nende päämees. Aga kui langeb tsaar ja on rahvuste leppimatus; on ikkagi vahe Eebria ja Greeka mehe vahel, siis on ikkagi tsaarism olemas, olgu selle esitajaks president, minister, või minupärast kas või — kommissaar. Ei nimi muuda mehe meelsust. Ma usun, kui Eestil oma president oleks, et siis iga tööline, kes enesele võimatumas olukorras igapäevast leiba nõuab, et siis president ühes teiste riigi „hää käekäigu kaitsjatega" töölist otsustaks k a e l a-k o h t u a l l a a n d a, n a g u r i i g i ä r a a n d j a t. . !"

Sisa tegi pahase liigutuse ja ütles:

„Ma olen sulle juba ütelnud, et sa Kristuse õpetusest ikkagi poliitilist jonni otsid, kuna Kristuse lugu aga ise muud ei ole, kui „vaga munkade" joobnud pää väljamõeldus. Ehk mis peaksime meie selle õpetusega pääle hakkama, kui koolis õpetatakse alaealistele lastele, kuidas isad tütardega käimapääle saanud. Sest isegi „püha" kuningas Taavet olla oma parema sõjamehe Uria sõjas äratappa lasknud ja selle naise omale võtnud. Seda teeb ka vana Jehoova ise! See varjanud ka ju teiste kihlatud pruute; isegi vana Saarale, kes juba lapse saamises võimetu, muretsenud ta veel lapse. . ! Niisuguseid jumalapoegi on aga Piiblis palju enne Kristust. Sest kui Nebukatnetsar kolm meest tulisesse ahju pani, siis nähti, et ühel oli „j u m a l a p o j a n ä g u". Nii võib arvata, et see „jumalapoegade" lugu juutide juures üks väga vana jutt on olnud . . . kuna teises kohas juba seegi patt olla, kui mõni naine mõnele mehele meeldib. Jumal peaks ju ka kõlbluses eeskujulik olema, kuna ta aga ise küll teiste naisi ning pruute varjab, teistele selle jälle ära keelab.

Nõnda on käsk antud teistele, aga mitte enesele. Ja nõnda elavad meie „valitsejad" kes ka, seda kõik teistele tege-

*) Jõe ennustus on täideläinud: sest praegu mõistetakse mõrtsukaid jne. kohtus surma.

mast keelavad, mida ise teevad. Kuid suurem jälkus on selle juures veel see, et „jumalapoegade" tapmine ikkagi kordub . ! Abram tahtis ju ka ühte „jumalapoega" äratappa, põletamise ohvriks oma jumalale, mis „Sarai" temale tõi. . ! Tähendab: ta tahtis kasupoega äratappa, et selle varandust omale saada. . ! Nii egoist oli Abram ! Kuid seda seletatakse koolides lastele ja näidatakse koledate piltide varal, kuidas Abram suure noaga oma poja kõri mahalõikab, mis kõige hirmsam kuritegu mõtlejale lapsele Kuidas sünnib see meie kõlbluse mõistega kokku: „Sina ei pea mitte tapma!" Ja niisugused lood on sinu silmis veelgi pühad! Abram on tõesti juutide „isa" — sest suuremat egoisti ei või enam ettekujutada, kui Abram oli, kes oma naisegi kuninga juurde saatis ja käskis sellele ütelda, et ta Abrami õde olla. Jsegi paganamaa kuningas oli selle alatu pettuse üle kurb, et ta teise naist oli tarvitanud. Kuid Abram aga kogus sellega enesele suuri varandusi, nagu juudid praegugi seda suure hoolega järele teevad. Nõnda on Abram küll juutide „isa". . ! Välja niisugune pühaduste jälkus meie laste suust ja südamest! See ongi, mis meie elu toorendab . ."

Jõgi oli kõnelemiseks sõna saanud ja algas:

„Sa oled õieti öelnud. Niisugune oli juutide kodanline usk. Aga nõnda õpetavad ka meie vanameelsed; need tömpolevused .! ! Neile on niisugust hirmust usku vaja: sest segases vees on hää kalu püüda! . . Kuid juba juudi proletariaat astus niisuguse hirmsa ebausu vastu välja ja lõi revolutsioni. Paiskas ümber nende altarid ja kihutas nad pühast kojast välja. Arvad sa, et ma omas tundmustes selleaja töölisest palju taha jäen? Ei! . . Ka minagi julgen tõe pärast surra. . ! Pane tähele, et mina see inimene olen, kes julgeb Kolgatale minna usu puhastamise pärast. Ka meie kirikust peaks niisugune õpetus väljapühitud saama. Mul on see ainuke lootus meie sotsialistidest, et nad vähemalt niisuguse hirmsa ebausu õpetuse meie koolidest väljakihutavad. . ! Sest ma usun, et kõik, kes kiriku kantslisse lähevad pappide valet rahvale selgekstegema, ülespoodakse, nagu Kristustki. Nõnda on nad endi elu „vihkanud" ja selleläbi „igavese elu" pärinud." —

Neiu punastas vastates:

„Mina ei tea, kuidas sa selle „Jeesukese" käes vangis oled, kes mitte valgus ei ole, vaid pimedus! Niisuguse oheliku otsas sipeldes, pead sa küll õigusega tööliste silmis nende vastane olema, sest et sa nende „tõeaated" sellega maha kisud, kui sa piibli raamatut veel pühaks pead. Nähtavasti on alatise viha ja vaenu all elamine sinu pääle juba tuntavalt mõjunud.

Kuid tõsised rahvaarmastajad on ainult need, kes ka mitte raskuste allagi ei närbu! . ."

Meie peame ikkagi maa pääl ise võitlema ja võidule saama; aga see ei ole veel kellegi võitleja, kes ülevalt enesele abi ootab. Niisugused võitlejad on alati teiste tapatalled!"

Jõgi algas aegamisi:

„Mina ei vaheta Kristuse õpetust ühegi vanaaja ebausuga ära. Kristuse õpetus on sotsiaalne aade, kuid juudiusu doogmades on vanaaegne juutide kodanline arenemine ja perekondlik ajalugu. Kuid tarvis on neid mõlemaid. Kui meie Kristuse olemasolemisele alust otsime, siis leiame ühe rahva, kes mitte vooruslik rahvas ei olnud, vaid üks väga hirmsa eluviisiga röövrahvas. Siiski tõusis sellest rahvast proletariaadi esitaja, kelle õpetus kord maailma äravõidab. Elu oli halastamatu: sest enne Kristust viidi haiged metsadesse surema, nüüd on haigele aga majad tehtud. Juba see on armuõpetuse tagajärje tundemärk. Sellepärast võib meiegi proletariadi masse ärgata ja siinse „mao pää" rõhuda. Näituseks, kardeti enne Kristust surra, sest vana usu järele pidi inimene surres põrgu minema. Ainult kapitalistid, nagu Abram jne. said nende usu järele taeva. Kuid Jeesus tuli ja õpetas, et just „Laatsarused" inglitest üles kantakse, kuna rikkad põrgu mõistetakse. Ta õpetas, et inimese hing üles jumala juurde tagasi läheb, kust ta tulnud on ja et ees mitte põrgupiin ega surmahaud ei oota, vaid igavene armastus ja elu.

Nõnda on ta põrgu tühjaks teinud. Nõnda on Jeesus surma äravõitja, sest meieaja filosofia seletab sedasama. Ma ei karda enam surra, surmahirm on olematu, kuna endine proletarlane võideldes surra ei julgenud. Tuleta meelde neid usujoovastuses proletariadi võitlusi. Tuleriidalegi astus inimene rahulikult ega muutnud oma meelsust; ei vandunud militarismusele alla. Nii suur oli julgus surra, olgugi et elu selles kujus ehk ainukene kord on. Kui Piiblit teraselt lugeda, siis selgub, et see „Jehoova" mitte nägemata vaim ei olnud, vaid juutide eestvedaja Egiptuse kuningate kojast. Kui olid juutidel naised kuningate kodades võimul, siis polnud see sugugi ime, kui sääl ka mõni õ h u s õ i t j a jne. oli. Sest ikkagi loeme, et Jehoova tulnud pilves ja rääkinud piksehäälega jne. Nii võib arvata, et selleaja tehnika veel kaugemal oli, kui praegu meil, olgugi et meil ilma hääleta ülevalt räägitakse, kuna „zeppelin" jne. suitsusse nägematuks tehtakse. . "

„Nüüd ole ometi nii hää ja seleta oma lapsepõlve elulugu otsast otsani, et kuuleks, kuidas sa Piibli sisse oled süvenenud?" käskis Sisa.

„Sellest mõni teine kord, sest täna puudub selleks aeg," vastas Jõgi väsinult.

„Oled sa juba väsinud?"

„Ei ole, ma ei taha sinuga silm silma vastu vaielda! . ."

„Ütle siis lõppude lõpuks: On Piibel sinu silmis „J u m a l a - S õ n a", nagu öeldakse, või metafüsika ajalugu, mil kõiki arusaamatuid asju Jumala imetöödeks arvati, nagu maa värisemist, maatule purskamist, veetõusu, põuda, sõda, nälga, katkut, kallist aega jne. Praegu on inimesed sellest ajast üle. Sest iga töölinegi teab, et „kallis aeg" mitte Jumalast ei ole, vaid ennemine — kuradist s. o. rahajanulistest saagiahnetest spekulantidest, kes mõnesuguse abinõudega puudusi sünnitavad — varandused ära hävitavad, ülejäägi ära peidavad ja siis hinnad hinge võtmiseni üleskruvivad Sõda on nende väljamõeldus: sest sõjas saab rahvavarandusi viimaseni puruks lüüa. Sõja järele tuleb nälg, nälja pääle haigused; vanasti oli sõjaga ühes „katk", mis tingimata meieaja plekilise tüfusega üks on. Ja nüüd on selge, et see haigus mitte Jumalast ei ole laialilaotatud, vaid täist. . . Nõnda oli siis vanasti täi jumal! Oh, sa oled alles rumal! . ." Viimaste sõnade juures hakkas Sisa plaginal naerma, mida ka Jõgi tegi. Vähe aja pääle vastas Jõgi kurvalt:

„Püha ei kästa mitte koertele, ega pärlid sigadele anda, sellepärast ei või ma Piibli tõde sinule ettekanda. Loe Piiblit teaduseks, siis leiad, et ta teadusega kokkukäib. . !"

„Noh, ütle siis nüüd, mis on Piibli esimisel leheküljel teaduseks lugeda; mida võiks säält teaduseks õppida?! Sääl on öeldud: „Alguses lõi Jumal taeva ja maa." Mis oli siis enne algust? Ja mis oli enne seda „valgust," mida Jumal tegi enne päikest? Sest kas oled sa ka tähelepannud, et Jumal enne olla ühe „s u u r e v a l g u s e" loonud, siis alles päikese! Ütle, kuidas oleks see teaduseks fakt?"

„Ka mullegi oli see enne tume; sest ma ei näinud vaimuilma päikese jume. . ! Kuid nüüd leian ma sellest üles kolmainu olemise, mis kokku üks, nagu seletatakse. Teen väikese näituse: — Kui Jumal suure valguse lõi ja ei olnud veel päikest, siis oli meie maakera paksu gaaside ja uduga ümbert piiratud, nii et päike meie maale ära ei paistnud. Kadusid aga katted ära, nii et päike kõige esiteks, siis kuu ja viimaks ka tähedki paistma hakasid. Nii said päike kuu ja tähed loodud, sest et enne ainult tume valgus oli. Teine näitus: Kui Jumal „alguses" taeva ja maa lõi, siis oli t ä h t e d e u d u nii põhjatu paks, et päikest iialgi paista ei võinud. Tõmbasid suuremad maakehad kõik tähtede udu, see on: rändavad meteorid eneste külge, siis alles hakkas päike paistma, nii ku

kuu ja tähed. . . Kolmas näitus: — On kindel, et enne meie päikest suuremad päikesed olemas olid, mis valgustasid maa ilma tumeda valgusega. See valgus on meie silmadele nägematu. Kui päikene looja on läinud pikkadel öödel ja on taevas pilkases pilves, mil inimene enam ei näe teed. Siis läheb hobune vankri ees juhtimata koju, kuna päeval teda juhtima peab. Siis püüab ka kass hiiri ja näeb nagu päeval. Siis kasvab ka taim keldris: sest valguse võim tõmbab teda oma poole... Seda valgust meie ei näe. On lillesi, mis öösel õitsevad ja üks niisugune lill olen ka mina!" Jutustaja pühkis pisaraid ja vaikis. Neiu võttis sõna ja küsis:

„Siis sa usud, et Piibel teaduse alal on kirjutatud? Aga miks räägib Piibel kuue päevasest maailma loomisest?! Niisuguse loomingu juures pidi Jumalal miljonisi aastaid tarvis minema, kuna Piiblis küll ka märkus on, et Jumala juures üks tuhat aastat nagu eilne päev olla?"

„Ma ei mõista," vastas Jõgi, „kas on Piibliseletajad ise nii tömbid, või arvavad nad inimesi tömpideks, et nad Piiblit nõnda seletavad, nagu poleks sääl mingit kõrgemat vaimu, ega sügavamat filosofiat, vaid et see labane eluhalluste proosa olla. Mina aga tean, et Piiblis kõigekõrgem kõne on, mida ainult üksikud mõistavad. Kui meie kirikutes seletatakse, kuidas Eliias „tulise vankri ja hobustega elavalt üles taeva olla läinud", siis küsib usklikumgi vanaeidekene: „Oh kuidas tema püksidki mitte põlema ei läinud?" Kuid siiski on loos oma sügav mõte. — Ma mõtlen, et Eliias õhusõitja oli. . ? Aga võib olla on ehk lugu tõsisem? Sest kui Jeesuse jüngrid tema surma teekonnal ühte alevisse öömaja läksid küsima ja neile seda mitte ei antud, siis küsisid jüngrid Jeesuselt: „Kas peame ka tuld taevast maha paluma, nagu tegi Eliias?" Aga Jeesus vastas ja ütles: „Eks teie tea, mis vaimu lapsed teie olete?. . Kui teie siit öömaja ei saa, siis minge teise alevisse. Mina ei ole tulnud, hukka mõistma vaid andeks andma!" Sellest ma juurdlen, et Eliias elektriga oma vastaseid tappis. . . nagu tegi seda ka Mooses kõrbes, kus ikkagi maa tema vastaseid „ära neelas." Sellepärast ongi Jeesuse filosofia püha, kus öeldud: „Mis mõõduga teie iial mõõdate, sellega peab teile ka tasutud saama! — Teie mõõt olgu kuhjaga jne." Nõnda leiame meie Piiblist faktid, mis tõele vastavad. Eliiasest kirjutatakse, et ta „tulise vankri ja hobustega" üles taeva olla läinud, ja Moosesest et Jumal teda ise olla matnud. Nõnda on kindel, et nende „mõõt" kuhjaga täideti! Nagu Eliias plahvatuse tagajärjel tuliste asjadega üles taeva võis sõita. .! nõnda võis ka Mooses enesele haua leida, mida oli kaevanud teistele. . ? Või arvad

sina, et see teisiti on? Ei ole. Kadunu Karula Helmersen (?), kes suur orjade „nüpeldaja“ olnud, ei saanud mitu aastat muidu elada, vaid pidi patju peksma kepiga ööd ja päevad. Ja kui ta jõud rauges, siis pidi seda tegema tema toapoiss, kuna ta ise mõistis: „Jaagule sada keppi, Jaanile viiskümmend jne.“ Ja kui ta suri, siis suri ta kolm nädalat. Hing seest tal välja ei läinudki, vaid arst olla teda aitanud. . ! Ma nägin teda kirstus, aga koledamat koledust ei või enesele ette kujutada. . ! Kui Piibel ütleb, et Jumal inimese enese näo järele on loonud, siis peab seda uskuma. Piiblis on kaalutud tõde. Jnimene on päält näha lihtne loom, kuid hing on temas langemiseks ehk ülestõusmiseks Nii peab uskuma, et inimeses osakene Jumala olemisest on, olgugi, et see alatise rääkimise ja mõtlemise läbi saadud. Loomal ei ole kohut, kuna inimesel see on. Pane elu tähele, siis leiad seda Või arvad sa, et kui Tõnisson kord meie Vabariigi president on ja ta oma valitsuse ajal inimesi tappa laseb, ise tapmatult sureb? See ei või olla; Jumala kohus seda ei luba. Vaevalt pääseb patune Jumala kohtust. . . Jumal on veel nägemata ja ülesleidmata ja inimese vaim on ka ülesleidmata. On kindel, et inimene omast kehast jõudu välja saadab. Nõnda võis Jeesus haigeid terveks teha elektroonide abil ja mõtte läbi. N i i o l i J e e s u s t õ s i n e J u m a l a p o e g . !

Neiu naeratas ja ütles: „Nüüd sa küll eksid! Jeesus oli ju mees, kes ainult surmaläbi inimesesugu päästa lootis. Sellepärast ongi vanapoiste seltsid jne Sina ei ole tema mees: sest sul on noorelt naine võetud. . !“

„Seda ma ei usugi, et ma tema vaimulaps olen, sest ma olen ju „piksepoeg“. ., kes „tulega“ oma vastastele tasuda tahaks. . ! Kuid Johannesest leiame, keda Jeesus piksepojaks hüüdis, et ta hallimehena armastuse apostel olnud . . milleks ka minagi loodan väljaareneda. ! . — Jeesuse õpetusest ei leia ma mitte laste kasvatuse vastasid mõtteid. ! , Kui meil laps ära sureb, siis pandakse ta küll Jeesuse sõnadega: „Laske lapsukesed minu juurde tulla jne“, hauda, — kuid mina mõistan neid Jeesuse sõnu küll teisiti. Lapsukesed lastakse siis Jeesuse juurde tulla, kui neile sündides elu antakse ja pärast tema vaimus ülesse kasvatakse: „A r m a s t a o m a l i g e m i s t k u i i s e e n n a s t!“ Kuid paraku õpetakse meil lapsi tapariistadega omi ligemisi armastama. . ! Ja kui mõni mõõga läbi on surmatud siis seletakse jälle, et Jeesus teda armust oma juurde olla kutsunud ! ! ! Kuid Jeesus on „elu“. . . aga mitte „surm“ ! . .“ Neiu naeris ja küsis suures ärevuses:

„Mina ei tea seda, kuidas sulle veel ükski teaduslik raamat seda ära ei ole jõudnud seletada, et Jeesust sugugi ole-

maski pole olnud: — sest Buddha ja Jeesuse lugu on üks ja seesama vaga muinasjutt, mida nüüd kelmid rahva orjastamiseks õpetavad. ! . Kõik mis kord surnud, ei tõuse enam iialgi üles, niisama ei võinud ka Jeesuski ühtegi enam äratada, ega ka isegi tõusta. ! . Ja ükski ei või uuesti enam oma „põrgut" ega „taevast" pääle surma leida, kõik kes seda usuvad on: — kas rumalad — ehk vaimuhaiged! . ."

„See oleks küll nõnda, kui meie Piiblit nii mõistame, kui temas sügava mõttelised sõnad seletamatalt seisavad. Minu juures on aga lugu koguni teisiti. Just teadusliste usuvastaste raamatute lugemine ongi mu usu täiusele viinud: sest mida rohkem ma neid loen, seda suuremaks läheb mu usk Piibli tõe sisse. Ma ei ole küll eladeski uskunud, et üks niisugune „püha vihaga Jumal" kunagi olemas on olnud kes „patustele inimestele" muidu mitte andeks ei saanud anda, kui ta pidi oma ainuma poja röövlite kätte andma, et need selle tema hirmsa viha lepituseks risti löö́ks — et saaks oma poja surma läbi „röövlitelegi" andeks anda. ! . See on minu meelest ainult vana halliaja ohvritalledest päritud mõtte, — mil hirmus palju loomi tapeti ja põletati. ! . Sest loodeti, et Jumalal prae lõhna üle hää meel on. . . ja siis meelehääga inimestele nende „patud" andeks annab ! . Ma usun, et meie „a l t k ä e m a k s" j a „m e e l e h ä ä d" k a s e l l e s t v ä l j a o n a r e n e n u d . . . m i s r i i g i k u r i s t i k u ä ä r e l e v i i b ! . — Jeesus astus aga selle rumaluse vastu välja, mille pärast ta ära tapetigi. . . nagu nüüdki need ära tapetakse, kes „altkäe maksu" ja muu kurjuse vastu võitlevad . ! Et ta seda teinud on, siis on ta ka mind tõesti „patust", „surmast" ja „kuradiväest" päästnud. . ! Ma usun, et ilma Jeesuseta küll ilm vahest veel palju metsikum oleks olnud, kui ta praegu on ? ! . Räägin siis nüüd, kui tohin, sulle inimese surmast ja ülestõusmise mõttest, paar sõna : — Ma usun, et sellest lapsikust küsimisest üle läheme : kas elu üleüldse pääle surma on ? . . Seda teab meie päivil juba iga üks sinusugune, et i l m a s m i d a g i k a d u m a e i l ä h e, v a i d e t k õ i k a j u t i s e k s a i n u l t e n e s e k u j u m u u d a v a d . . . Nõnda muudavad ka ilmakehadki ajutiseks oma kuju, kui nad hukka lähevad ; jahtuvad nad jälle ära, siis algab uus elu nende pääl. — Mina ei või enese üle sugugi mitte kindel olla, et ma ennem mõne teise planeedi pääl ei ole elanud. ? . Võib väga võimalik olla, et ma ennem kuskilgi „rasket pattu" olen teinud ja nüüd sellepärast siinses „põrgus" pean olema : sest siin ei ole ju „kuraditest" sugugi puudus, kes mind oma „tuliste harkidega" sorgivad ja kõigeti vaevavad. . . ööd ja päevad ! . . Nõnda samati võin ma kord ennast jällegi leida ? Kuid

kes teab, missuguses kujus, või täiuses. ? . Ja et mul täna väikene surmapäev on, sellepärast lähen kohe selle juurde, et sulle oma elu ülestõusmisest vähe puudutada. Piibli luule räägib, et Looja kuue päevaga maailma on loonud. . . See oleks mõtlejale inimesele küll nõnda mõista, et see „kuus päeva" vähemalt kuus miljoni aastat pidi olema? Aga Piibel ütleb. et Jumala juures tuhat aastat ükspäev olla. Seda kinnitab aga ka veel üks teine suurem raamat, kui Piibel on. — Kuid see raamat olla Johannese seletuse järele veel „seitsme pitsardiga" kinni. . ! Need „seitse pitsarit" võiks ehk küll seitse tuhat aastat olla. . ? Muidugi Jeesuse ajast arvates. Seitsme tuhandel aastal murtakse selle viimane pitsat lahti. . . see oleks arvata, et see „suur raamat" : meie ema — maakera avab oma viimase saladuse. . ? Jeesus tõusis kolmandamal päeval surnust üles. . . See oleks minu mõttes : Kolmandamal aasta tuhande algul tõuseb Kristus inimeste sees — suure au ja väega — üles ! . . Sest nagu ta ütles : „Mina tahan seesinatse templi maha kiskuda ja kolme päevaga seda jälle üles ehitada." Ülestõusmise mõte on suur. Mina sain täna surmamõistetud, kuid minu väiksuse järele peaks minu ülestõusmine vahest kolmekümne aasta pärast olema..?*) Selle põhjenduseks olgu ka Lutheruse usutunnistus : „. . . maha maetud, alla läinud põrgu hauda ! ! !" Kui „kuradid" Kristuse risti lõid, siis maeti Ta maha. . . Pääle selle on Ta aga tõesti „põrgu hauda" läinud. ! . Usuajalugu sa ju tunned? Koledamaks ei või ühtegi „põrgut" kujutada—kui just Kristuse usulistetagakiusamine piina riistadega : kus miljonisi inimesi surnuks piinatud ! Tahtis selleaja kuningas lõbusõitusid ettevõtta — siis seoti kahele poole teeäärde Kristuse usulised postide külge mitmed tuhanded kinni, valati tõrvaga jne. üle ja pandi siis elusalt põlema ! ! ! Kõik see oli Kristuse põrgu hauas käimise aeg ! . . Kuid veel tänini kisendavad „vihased põrgulised" et Ta hingesid põrgust välja viib ! . . Kuid peagi tuleb ta omaksete juurde ja ütleb, et rahu peab meiega olema !"

„Ei! Seda ta ütles juba oma jüngritele ära. . . ja sinu mõte võib ka siingi ekslik olla ! ?" ütles Sisa Jõe jutu vahele.

„Kuigi Kristus ütles : „Ma tõusen kolmandal päeval „surnuist üles". . .**) siiski pean uskuma, et ta seda tähendamiseks ütles. Ometi on kindel, et alles kolmandal aastatuhande algul tema õpetuse kirik tõuseb. Liht inimesed aga peavad

---

*) Jõgi ei ole eksinud : sest osa mõtteid ilmuvad nüüd, võib olla lõpp 30 a. pärast, sest et praeguses elu „hullumajas" nende avaldus võimatu on.

**) „Surnuist", mitte surmast.—

seda labaseks lauseks. Nad lähevad Ta hauale ja näevad sääl valgetes riietes mehi, keda nad ühte kui kärnerit tunnevad ?. Kui nad siis tõesti sääl Jeesust nägid, poleks küll sugugi ime: sest temal ei murtud ju luid katki. . ? Et ta sappi-äädikaga joogiks sai, pisteti talle ainult haav küljesse. mis sugugi surmav ei võinud olla. ?. Muidugi võiks „sapp-äädikaga," unerohi olla? Et Jumal teda enne inimeste „patu pärast". . . röövlite kätte ära tappa oleks annud. . . ja pärast jälle ülesse äratanud. . . oleks küll looduse sääduse teotamine, millest aga muidu üle ei saadud. . !*) Sellepärast peame „Emmause teed" käima. . . Meie kõnnime küll temaga, kuid meie ei tunne teda mitte ära! . . Alles siis, kui teda tõsiseks inimeseks hakatakse pidama . . saab tema vaim inimestes rohkem maksma, muidu mitte. Sest nõnda, nagu praegu temast õpetatakse, ei tee ükski surelik katsetki, et tema „järele käia"!. Kui ma mõne mõistlikugi inimese kuuldes teda oma eeskujuks säen, siis saan ikkagi sõimata, et ma ennast Jumalaks pidada! . Juba tõstabki tema vaim väsinult oma pääd, aga elu on veel metsik! . . Kolmandama aasta tuhande algul, saab ta tõesti „põrgu hauast" välja tulema. . . — kus ta oma Jsa paremal käel istub ja looduse vägede üle valitseb. Ta lahutab lambad sikkudest ära. . . See tähendab: Tulev inimese sugu, kes Kristuse täiusele jõudnud, lahutab ülekohtused inimesed eneste seast ära. Kõik ametlikud röövmõrtsukad ja parandamata vargad. . . kuid ka kõik teisedki „parasiidid" saadetakse õigete seast ära: . . nagu seda juba osalt tehtaksegi. . . Siis saab taevalik õndsus maa pääl maksma. . . ning tema armu õpetust kuulutakse igale loomale! . . Ei mitte üksi inimestele, nagu seda meile kirikutes seletakse: — sest et loomad siis ka orjapõlvest lahti lastakse ja nendega, kui elavate olevustega ümber käidakse. . ! Söögi aineteks ei kasvatada enam „lihaloomi," vaid toitu valmistatakse masinatega, mida elekter ehk mõni mettal jne. käima paneb? Alles siis on Kristus omaksetega omas auriigis . . kus õigusega võib laulda: „Suur rahupõlv on taeva all, kõik vaen on otsa saanud"! . .

Siin vaikis Jõgi, sest ta ootas oma mõttemõlgutusele vastust. Et ta aga ühtegi vastust ei saanud, algas ta, kaugele vaatava pilguga:

„Jah! Mina olen siia ilma liiga vara jõudnud. . . kuid mindki saab vahest mu sugu sellesinatse maailmasse kandma?"

---

*) Nähtavasti peab usk imede juurest päris tõe poole nihkuma: sest et edenenud inimene enam imede sisse ei usu, kuna vanasti ainult imet usuti. —

Neiu nägi, et unistaja väsinud, sellepärast tegi ta lõpetust ja ütles:

„Aitab selleks korraks; ega meie endid tühjaks või jutustada: siis pole teinekord enam midagi päevakorrale võtta?! Suur aitäh sulle selle suure vaeva eest, nähtavasti ei pea tumedad keertküsimused sinusugust meest?! Sa ei tohi minu üle pahaseks jääda, et vastuvaidlesin! Vastuvaidlemine on tuuleks, mis haganad teradest puhastab; vaidlemine selgitab asja Aga mul on ka omad ideed. — Ma pean ikkagi enesele selgeks tegema, et. —."

Neiu vaikis järsku.

„Mida selgeks tegema?" nõudis Jõgi.

„Selgeks tegema — et — sina vähem oled, kui ma arvan!.. Peab purustama hinges midagi, mis elule püüab tõusta! Peab purustama mälestusi; peab purustama isegi — i l u .! Sina pead mu silmis niisugune olema, kellest mul mitte kahju ei oleks, kui sind enam ei ole; kui sa mulle enam kunagi ette ei tule. — Ma ei tea, miks kiusab saatus mind, miks ei või ma unetada sind?! — Võimatu on meil läbi käia! Kui ma koju lähen, siis saan ma sõimata, et sinuga olen juttuajanud..! — Ma ei tohi sinuga üleüldse läbikäia, seda nõuab seltskondlik kord! Ma pean madala mõistusega noorherrakestega seltsima, kes muud ei mõista, kui kirglist suguiha instinktisid orjata; olgu need minu pärast kas või — „aatemehed"! Neil näib arvamine olevat, et naisterahvas ainult nende ihade orjaks loodud ja kellega muud midagi teha pole..! See on jälk, see on toores ja kole! Ja sellepärast ma mees-inimest ei leia, kes mulle meeldiks..!"

„Arvad sa mind paremaks?" küsis Jõgi.

„Ma ei arva, vaid näen."

„Sa eksid! — Eksid raskesti!"

„Võib olla, aga aru seda ei saa."

„Lubad, tutvustada ennast sinule?"

„Paluks!"

„Ära nüüd karda, et kätega sulle külgi ajan! Nii langenud ma veel ei ole, kuigi see sulle ehk meeldiks?"

„Sa oled hirmus! Mis sa selle all mõistad?!"

„Sa ise ütlesid, et häämeelega näeksid, kui ma väiksem oleksin! Väikene olen aga ma ennegi küll! Kui lubad istuda, jutustan sulle veel ühe ilusa lookese omast noorest põlvest!"

„Jstun, ootan, jutusta!"

Jõgi jutustas:

„Kui ma alles kahekümne aastane aumees olin, siis oli mul seltsilane, keda ma südamest armastasin! Eksisin: keda ma hingeliselt armastasin: sest „südamest armastavad" liht-

surelikud. . ! See inimene oli mulle niisugune pühadus, et ma temaga selle üle rääkida ei julgenud, et teda enese elu seltsiliseks igatsesin eluotsani. Mu noores lihas tõusis looduse sund. . . ja kogemata leidsin ennast ühe meeldiva neiu kaenlas. . . kes nõudis, et ma teda äravõtma pean. Ja kui ma seda mitte ei peaks tegema, siis hävitab ta enese. Kui ma selle nõudmise alla olin heitnud, sain ka oma lapsepõlve seltsiliselt samase ähvarduse kirja, mis aga hilja oli: sest kahte naist mulle ei lubatud — Pean kaitsema oma kaitse-alust: sest teda ennast pole siin. Tema on süütu! Mina olin esimine, kes temale meeldivust avaldas! . ."

„Ja miks sa siis seda tegid?"

„Lihtsalt olin m e e s - i n i m e n e, nagu kõik!"

„Jmelik! Minu vastu aga nii lõpmata viisakas!" imestas neiu.

„Nähtavaste ei tunne sina instinktide säädust? Jnimene, kes mulle p ü h a d u s, ei tule mulle kunagi naisena meelde, vaid on ainult pühaduseks, kellele ma altari üles säeks, et tema ees põlvitada, kuna teine aga — labaselt öeldes: — ainult naise aset täidab! — Räägitakse, et mõnel inimesel kaks hinge olla, — võib olla, et neid siis ka minulgi kaks on? . ."

„Aga kelle pääle sa siis — nüüd hingeliselt mõtled?"

„Selle pääle, kes mulle k ä t t e - s a a m a t u ! . ."

„Kuidas nii? Ma olen ju siin?" küsis neiu kättemaksvalt Jõge kiusates.

„Nii kaugele ei tuleks sul etteheitedega minna, on siis see minu süü, et ma tagasihoidliku iseloomuga olen? ! Kas ei oleks võinud sa ütelda: „E l a m i n u l e!"

Jõgi vaikis, kes külma üle kaebas.

„Ma lähen. Kas jäed siia?" küsis Sisa Jõele kätt pakkudes.

„Jah! Ma jäen siia." vastas külmast lõdiseja.

„Sul on külm? Ehk hakkad sa enne minema? Ühes minna meie öösel küll mitte ei või: — lärm on isegi juba suur!" arvas neiu nõuandes.

„Kas siis nii kaugel juba? !"

„Jah; niikaugel! . . Pead teadma, et Europas elame, aga mitte Afrikas, Aasias ega Lõuna-Ameerikas. Ütlesin ju, et siinsed mehed naisterahvaga ainult ühe asja pärast seltsivad! Kes usub, et sina „pühadusi" naisiks ei tarvita? ! Või ei olegi ma enam sinule „pühadus"? "

„Aga miks sa paranevaid haavu veel lahti käristad. ? !" küsis Jõgi, piinlikus seisukorras.

„Minu haavad on juba nii terved, et sinuga jõudu võin katsuda. Jaksad sa ka kiusatusele vastu panna, nagu naiste

sugu? Tunned sa ka Poola kirjanikku Prszybeshevski't. Oled sa ka tema hingeelule sugulane? Tean, sa ei ole veel tema kingapaela päästja, nii et meie tema vabama ilmavaadetega palju tegemist teha ei või! Oli hää, et Piiblistki mõnda asja puudutada võisid — Ütlen veel lõpuks: — On hää, et väike oled — sest nüüd ei ole mul sinu kadumisest suurt kahju. Hingelised huvid hävitab realism: — sest reaalne elu ei luba mind rumala töölistega läbikäia Tead, — meie klassi vaheseinad on veel tugevad küllalt . . Kodanluse elu-puu juured on alles täis elujõudu ja värskust Ei see puu veel kõdune, nagu sa usud! —

Sinu fantaasia Kristuse kehastusest oleks muidu kaunis suurepäraline, aga et sa sellesse ainult proletariaati põimid, nagu oleks see selles kangas põhilõng, sellepärast aiman juba, mis sa sellega ütelda tahad. Sa tahad eluaja tööliseks jääda, kuna sa ise töölistega eladeski ei ühine; ei või ühineda! Nad on tooremad — kui elajad. . ! See oli hää, et meid läbikäia ei lubatud Sina olid popsi poeg, mina taluniku tütar! Meie talul oli ju kakssada vakamaad põldu. Eks ma ole ju sinu keeles „hallparun ehk „tõusik"?!

Aga noorus on rumal! Kas tead, ma oleksin tõesti selle tüki läbiteinud, et sinuga oleksin ärapõgenenud ja oma koolitöö pooleli jätnud. Ma ei teadnud, et sa nii võimetu oled. Lootsin, et sa looduse säädust tunned, kus ühe ema pärast isa oma elu jätab. . !

Kui oleksid sa kavalam olnud ja meil mitte nii avalikult käinud, siis ei oleks sa minu vanematega nii äärmisesse vastolusse sattunud. Kuid sa käisid nagu süütu laps, kes oma ema taga otsib. Sina ei võinud minuta, ega ka mina sinuta elada! Olime ju ühes viis aastat kasvanud, kui vend ja õde. Ei, meie olime rohkem Oh, kuidas meie üksteisi mõistsime ja süütult armastasime! Sa sõidutasid mind vankriga, mida sa ise nii imeilusasti valmistasid. Ükski ei uskunud, et see lapse töö oli; seda ei usu küll praegugi keegi, sest see vanker on mul veel alles. Nõnda olen ma sinuga hingeliselt kokkukasvanud. Aga kas tead, kui surmani purustatud ma siis sisemiselt olin, kui sinult kirja sain, kus sa mulle teatasid, et sul uus sõber on, keda sa omaks „L i l l e - J u m a l a n n a k s" nimetasid. Ma olin otse hull, kui sulle vastuse kirjutasin, et sa mind enam ei näe. Ja sinule oli see kõik ükspuhas, kas ma elan, ehk mädanen kuskil luhas! — Nõnda võivad meesterahvad! —

Kas ei oleks sa õieti teinud, kui sa mulle oleksid oma mõtet enne teatanud; kui sa mulle oleksid oma tegu ennem avaldanud? Ma teadsin, et sa ei julgenud mulle niisuguseid

mõtteid avaldada, olin ju sinu pühadus! Oleksid sina veel üksinda, siis võiksime üksteist igavesti jumaldada lapselikus puhtuses. . !

Nüüd unistad sa sotsialismi. Aga kas tead, et seegi igaveseks unistuseks jäeb. Enne ei või sotsialism maapääl maksma saada, kui jumal uue maailma ja uued inimesed loob. . ! Juba kristuse apostlid tegid omalajal selleks katseid, kuid nad ei tulnud omaga välja. Ma usun, et sa ei teagi veel, mis sotsialism tähendab? Ma tean, sa vastad: sotsialism tähendab ü h i s e l u. Aga kas sa ka tead, missugune vaade sotsialistidel ühiselu kõlbluse kohta on? Ma usun, et sa seda ei teagi, et sotsialistid endid kellegiga ei laulata, ega ka lepingu pääl ei ela, nagu kodanlased. Vahest tead Piiblist kohta, kus üks avalik naine Jeesuse juurde tungis, keda jüngrid sõitlesid. Aga Jeesus ütles umbes nii: „Tema patud on temale andeks antud, sest et ta on palju a r m a s t a n u d! Kellel palju pattu, sellele antakse ka palju armu!" Aga ütle nüüd sina, mis sa teeksid, kui ma sind praegu enesega ühes kuskile hotelli kutsuksin, et minuga e l u l u u a?! Ma olen mõtelnud, et ma ainult sinuga seda teeksin, sest sina oled esimine ja viimane, keda ma armastanud olen ja veelgi armastan. Armastama peaksid veel ka sina mind?! Nõnda oleks minul täieline õigus sind selleks nõuda, sest minu oma oled sa rohkem, kui selle, kes praegu sinu naine on? Eks ole?"

Jõgi teadis, et Sisa teda eksamineerib ja tema ilmavaateid proovib. Sellepärast ei imestanud ta selle küsimuse juures, vaid vastas rahulikult jõudu võttes:

„Ma tean, et sa mind nagu kulda puhastuse tules proovid, siiski imelikud on mulle sinu soovid!

Sa näed, ma olen ju jutustamast väsinud ja sellepärast ei või ma täna selle küsimuse pääle mitte põhjalikult vastata. Kõik minu jutt on täna segi; kõik seletus on laialiläinud ja ka poolelijäänud!"

„Millepärast? Oled sa täna juba midagi suurt ja tähtsat korda saatnud? Ma ei märka sinu väsimust. Praegu oled sa minu käes ja pead mulle aruandma. Ütle, mis asi sundis sind selle naisele kaela langema? Tuleb lugu meelde Napoleonist, kellele nõu anti r a u d l a e v a ehitada, mida aga „maailma äravõitja" kangelane naeruks pani ja nõuandjal pää maha laskis raiuda, teades, et see teda petta püüab ja tema sõjaplaane lõhkuda. Napoleon ei uskunud, et raudlaev veepääl seisab. Aga kui ta saare pääl vangis oli ja raud laeva merel nägi, siis ta kahjatses, kuid see oli hilja. Nõnda tegid ka sina! Sa ei uskunud, et sinule aatevõitluses

kapital sedasama on, mis sõjas Napoleonile raud laev Sa tegid nagu Napoleon! Sa lasksid mind surra, sest minu kirja pääle ei võtnud sa vaevaks vastatagi! Sa ei olnud ju mitte abielulises ühenduses, kui enese kurvast seisukorrast sulle kaebasin. Ehk kuigi oleks sa seda olnud, mis pidas sind sellest tagasiastumast? Kas ehk „papi" poolt käte kokkupanek? Nüüd oled ka sinagi nagu mõni „maailma äravõitja" tühjal saarel vangis! Sa oled tõesti vang; laste kari on rauad su kätes ja jalus. Oleks sul praegu kapitali olnud, ei oleks sa siis mitte vabriku tahma sisse hinganud ja toore inimestega igavest sõda pidanud, vaid sa oleksid vähemalt omi mõtteid võinud kirjas avaldada ja võib olla, oleks sinust tõesti, seda saanud, mis ma uskusin: — suremata suurvaim Eestile, sest juba lapsena luuletasid sa ilusasti; ilusamalt kui praegu, eluraskused on su teravat mõistust palju nüristanud. Sa oleksid võinud palju paremate küsimuste kallal töötada, kui Piibel, mille juures sa oma energiat raiskad. Loomejõudu on sul palju, sa võiksid peaaegu mõne lennuriista väljamõtelda, millega kuu päälе võiksime sõita ja kõiki sinu vastaseid siia alla jätta. Sinu perele võiksime ju säältki söögiaineid saata. Ehk kuigi sääl elu ei ole; arvatakse, ei ole, on ju kuu äraiganenud ja hukkasaanud ilmakeha jätis. Aga meie võiksime sinna eluidu uuesti viia? Kuigi ehk sääl laava muldse pinna peaks katnud olema, siiski võiksime siitki niipalju mulda ühes võtta, kui palju meile kahele tarvis oleks taimi kasvatada jne. Aga sinu meelsus seda ei luba. Oled eluaegne sunnitööline ja vaimline pärisori. Usu! Sinu suur mõte on kõikide silmis „l o r i"! . . Oh Napoleon! Maailma äravõitjat ei või sinust saada. — „Inimene armastab ainult korra," ütleb vana mõttesõna. Mina olen küll ainult korra armastanud ja see kord ei ole veelgi lõppenud. Ma näeksin ikkagi, et sa minu oleksid. Tahaksin ka, et sa ennast elupraktikale ettevalmistaksid. Ära karda, et ma sind ei mõista, et ma sinu kõrget mõttelendu ei tunne! Mina arvustan Eestit veel valjumini, kui sina. Siin on paljugi vanu mäda palkisi, mis meie eluhoone mädanema panevad. Neid tuleks väljavõtta ja uued nende asemele panna. Üks mäda palk on kohe meie eluhoone seinas kirikline abielu süsteem. Mul tuleb meelde meie esimene nais orelikunstnik Miina, kes väljastpoolt abielu omale väikese Salme sai. Kuidas ta vaesukene seltskonnast pidi põgenema, nagu mõni kurjategija . . ! Laps tohib ainult siis sündida, kui „papp" selleks luba annab. Võib olla lootis Miina ka geniust sünnitada, mis ka sündis, kuid seegi uppus elu hallustes ja uut tähte ei tõuse sellestki! Aateid meil on, kuid loome jõude vähe. Sõnad ja jälle sõnad, see on meie hinge Fata-Morgaana . . !

Miks pidi Miina põgenema?! — Kas ei oleks ta võinud oma last oreli kõrval avalikult kasvatada? Miks pidi ta kodumaalt häbiga lahkuma? — Kirikus on küll sündimise sümbooliks neitsi poeg, mis püha sündimist pidavat tähendama. Neitsi oma lapsega on „Jumala-Ema," kelle ette miljonid kumardavad, kes patustele andeks annab..! Tüdruku poeg on kiriku aate esitaja, kuid kirik ise mõistab tema ema järelkäijad sõnadega: „Hooradel ei pea mitte osa olema jumalariigis," — põrgu! Miks siis kahesugune mõõt?! Miks peetakse Jõuluöö sündimist üleüldse pühaks? Looma lautades sünnitavad ju veelgi „puhtad neitsid" lapsi. — Et Jumal oma poja mehe hooleks jättis, sellepärast jätavad nüüd mõned kelmid mehed omad lapsed „Jumala hooleks"..! Ma usun, et mehed niisuguse jumala oma kuritööde kaitseks on loonud!? Niisuguse jumalaga ei peaks sul ühistunnet olema? Pane tähele! — Kirik on hinge ja vaimliste orjade vabrik; papp on vabrikant, mõisnikud on insenerid, kaupmehed jne. on tehnikerid ja arhitektid ja vanad naised on töölised, kes igat tõe ja ilu-idu maha tallavad, õitsevat elukevade noorust hävitades. Kui sa ikkagi veel niisuguste eest seisad, siis annad mulle andeks, kui ütlen: Niikaua, kui sa juutide loodud hirmu ja ülekohtu jumalat pühaks pead, oled sa kiriklaste võrgus, nagu kärbes, ‹s ämbliku käes väljaimeda. Pirise kui tahad, siputa sääri, raputa tiibu, — võrk väriseb küll, aga välja sa ei pääse. Oota vagusi kannatades, kuni vereimeja ämblik sind elumahlast on tühjaks imenud. Kuula aga vaikselt; sest tiivad ja jalad on sul juba võrguga kinni mähitud! Kasvata nüüd orjahulka, saada neid maale karja, lase neid lapsena imema hakata; anna nad aga varakult kirikliste arhitektide ja tehnikeride kätte, küll need nad ämblikude kätte toimetavad. Kuuled siis ise päält, kuidas nad võrgus pirisevad ja hoigavat kaebeviit irisevad: sest suugi on neil seotud! Kui selle pääle mõtlen, läheb veri sees keema. Usu aga veel, et jumal sulle lapsi annab, mis sünnib, see on enne juba olnud jne. — Nüüd aga asja enese juurde. Ütle mulle: kuidas süüdistad sa omas õnnetu abieluastumises ennast pääsüüdlaseks? Tean, et sul luuletaja hing on, kes juba lapsena „naisemees". On ka loomulik, et kaugelejääja ikka ununeb. Sa nägid välist kenadust, astusid ta ligi, suudlesid ta käsa, tal oli hää meel sinu üle ja sul „vidas"! Eks ole õige?"

Jõgi naeratas vastades:

„Nõnda see küll oli, kuid seda on vähe. Kui tahad, pal-

jastan sulle oma kõige nõrgema külje? Aga ära mind sellepärast enam sõima! Lugu on lihtne: —

Nägin kord suurel rahvapidul ühte väga elava loomulist ilust naisterahvast, kes sääl lillesid müüs. Jga tema liigutus oli nagu püha kumardus lillekeste poole Paljud käisid mulle lille kauplemas, ootasin aga teda ja ei võtnud lille ühegilt. Äranähes, et tema tulemata jäi, läksin ise tema ette. Jmestades küsis ta:

„Miks Teil mitte lille ei ole, kuna teistel neid mitu on!"

Ma vastasin temale aralt:

„Ootasin, et Teie neid mulle tooksite, aga ei toonud!"

„Noh siis saate aupalka ootamise eest. Annan teile kolm roosiõit: ühe punase, ühe valge ja ühe roosa; kollast ma teile ei anna, sellel on halb tähendus!"

Nende sõnadega pani ta roosid kuue laka alla, kuna õied rinnale paistma jäid. Nõel ei olnud mitte pikk, kuid puutus siiski südamesse. . ! „Amori posti" ajal kirjutasin temale kirja:

„L i l l e - J u m a l a n n a l e!

Ma ei ole mitte jõukangelane, aga „surmavarju orus" julgen ma ikkagi üksinda jalutada. Sinule, kellest ma tean, et Sa Lille-Jumalanna oled, oleks mul palju ütelda, aga puudub julgus, puudub jõud! Kas lubad mulle mu Lille-Jumalanna, et võin Su Paradiisi väravaist sisse vaadata, kus kaks keerupit tuliste mõõkadega vahtipidamas, et ei võiks lubamatalt ükski sinna sisse astu. . !

Ma ei soovi rohkem. Pühin pisarad lahkudes, sest lähen üles mägedele, kus mind „tuline vanker" ootamas, et Päikese Pojale külaliseks sõita. Kui ma säält tagasi tulen, siis astun Sinule lähemale: sest ma olen siis tulega harjunud ja Sinu keerupid — silmad — ei ole mu silmadele enam nii valusad vaadelda! Sinu kaitsemõõkasi ma enam ei karda, mis nagu tuleleegid senna ja tänna keerlevad. . . Olen ju päikest näinud ja sellele silma vaatanud.

Nüüd jällenägemiseni, mu kaua otsitud Sina, kes kehanenud Lille-Jumalannaks! . Oh kuidas ma Sind kõrgele kannaks, kus hingede kodu ja püha rahu vaikuses! . .

Südamlisi tervitusi!

Nr. 759."

Vähe aja pärast sain vastuseks:

„Nimetad mind küll Lille-Jumalannaks, aga Sinuga ühes õhuteele minna on mul võimatu! —

Kardan kõrgust, põlgan päikest! . . Jseasi oleks, kui Sa ülevalt allatulles mind enesega kaasa kutsuks, et Sinuga siis „rõõmu ja risti üheskoos jagada" nagu see „Jumalast säetud". . ! Kui mõtled siis maapääle elama asuda, et vaadelda, kuidas mà elavaid lillekesi kastan ja päikeselt neile valgust ostan. Selleks hääd teed! Tervitusi — jällenägemiseni!

Sinu Lille-Jumalanna

Nr. 1."

Viimane lause tema kirjast süütas mu südames tulekahju! Ta on kõrgeandeline inimene ja suur filosof! Temale näib praegune elu ülekohtune, sellepärast on ta selle ilmakorra vastane. „Elavate lillede kastmine" tähendab muidugi kodust lastekasvatuse kunsti, kuid „päikeselt valguse ostmine" tähendab — et rahvas raha eest peab oma lastele koolihariduust ostma?!

Ma olin vangistatud. Kõik temá liigutused olid nagu kumardaks ta minu poole. Ei julgenud temale läheneda; tema kutsus mind ennast kojusaatma. Ta oli õrn ja lapsik, kuid sõnad, mis ta suust tulid, olid nagu kuld pärlid, mis hõbe vaagnale kõlisedes kukuvad! . . Sina olid küll minu meeles, kuid ma uskusin, et sa mind ei oota; arvasin, et sa mind ei mäletagi: sest ühtegi vastust sa mulle ei kirjutanud. Ma teadsin, et minu kirjad ära konfiskeeritakse, kuid uskusin, et sa siiski mulle oleksid võinud kirjutada ilukirjeldustes, nagu meie ikkagi vastastiku ennem tegime. Ma harjusin temaga. Ta teatas varsti, et ta siis elada ei võida, kui ta mind ei nägevat. Mind võeti tema kodus auga vastu; söögid anti alati kõige paremad. Jga parem asi tõsteti ikkagi minu ette, ma leidsin säält „taeva". Sest kui inimest kuskil hoitakse ja armastatakse, siis leiab ta säält kodu! Kuid see „taevas" muutus kohe pääle meie pulma „põrguks!" Minu endine „Lille-Jumalanna" oli mulle „kiusajaks-kuradiks" saanud. . . Ta uskus kõike, mis temale vanad naised kõrvasse sosistasid. Leidis, et ma vaene tööline olin; selkorral koguni „töötatööline". Näljas ja alasti algasime meie oma „pühaabielu", sest meid peteti. Mulle lubati raha anda niipalju kui tarvis, siis kui ma laulatuse lepingut tegin tema õe ees. Kuid pääle pulma virutadi meid uksest välja! Tal oli kahju omast noorusest; tal oli kahju oma endistest õnnedest. Talle olid rikkad eneste käsi pakkunud, aga ta oli ainult seda pakkujat vastuvõtta lubanud, kes temale armas oleks. Ja seda olin mina temale. — Kuid „tühjast tõusis tüli ja näljast näru". Meie elu oli torm ja maru. Puudus viis teda niikaugele, et

ta mind põlgama hakkas. Ta soovis minule ja mina temale surma; surm pidi meid sellest vaevast päästma. . ! Ma olin tervisest nõrk ja tihtigi haige. Aga kui suremas olin, siis jooksis ta minu pärast palju, palju. Tegin katset lahkuda, aga tema ei suutnud seda, sest ta igatses mind taga Nõnda sündis meil lapsi, kes meie ümber sidemeks jäid, et enam mõtetki ei võinud olla lahkumiseks. Kuid tema õde, kes mind pettis, on ise õnnetum, kui meie Ta lapsed on kõik surnud, kuna ta ise lahutatult elab ja oma pattu ööd ja päevad andeks palub, mida temale andeks ei anta. Ta on kui surma vari, maa on tema pühadus, mida ta palvetades suudleb. — Aga minule jäeb lootusi „igavest elu" pärida, kuna tema küll ka seda palub, et põlved verised, mida ta aga mitte ei saa.— Ma usun, et see nõnda pidi olema. Oleksin ma sinu saanud, ei siis ma poleks elusügavustesse aega saanud tungida, vaid ma oleksin üks vilets ärimees olnud, kes teisi röövib, varastab ja petab. Või arvad sa, et ma sinu suurust õieti ei oska hinnata? Usud, et ma sinumoodi abielulisi küsimusi ei otsusta? Oh ma näeks, et kõik inimkond kord niikaugele jõuaks, et nad ainult eluloomiseks kokku heidaks sellega, kes neile tõsiselt armas! . . Alles siis võib maailmas uus inimene tõusta, kes Kaini vend ei ole. Nagu taim omasuguse järeltulija kasvatab; nagu loom oma iseloomulise poja ilmale toob, nõnda on see säädus ka inimese juures maksev. Mu lapsed on õrnatundelised, ei tohi nende nähes ühelegi loomakesele haiget teha, aga isekeskis on nad riius ja löövadki üksteist. Oleksime meie aga igavesti üksteisi armastanud, poleks meil mitte mõtetes lahkuminekuid olnud, siis oleks ka lapsed üksteisi õrnuses armastanud! Küsime: miks on „abielu põrgud" ilma loodud? ! Kapitaali pärast võetakse naisi ja minnakse mehele! Kui sa praegu minult nõuaksid, et sinuga peaksin eluloома, siis oleks seegi pöörane nõudmine! Kas võiks meid keegi praegu tõsisteks armastajateks arvata!?! Ma usun: — Ei. — Meie vaated on nõnda haralised, et meie hingeliselt täiesti karvupidi kisume! Tõud peaks paarima, igaüks oma ilmavaatelisega. Olgugi, et ilmavaated üleöö muutuvad — nõrkade iseloomude juures, siiski võiksid niisugused ühte heita, kuna kindlaiseloomulised isekeskis ühinema peaks. Siis sünniks tulevane sugu tervem ja poleks nende juures enam niisugusid sõdasi, ega teise oma õgimisi, nagu nüüd! Enne, kui inimesed eluloomiseks kokku heidavad, peavad mõlemad pooled kaua kainet ja karsket elu elama. Kuid sina toonitad, nagu peaksin ma sinuga seda praegugi teha võima?! — Oled sa selleks ettevalmistatud? Kaua on sellest, kui sa viimast korda vihastasid; palju sellest, kui sa mõtteliselt vooruslik olid? Oled

sa kõrges muusikas, luules ja kunstis joobnud, või oled nendest kaua loobunud? — Ma ütlen enesest: K u i m a s i n u g a p r a e g u e l u l o o k s, siis oleksin ma nagu juutide jumal, keda nende hingeelu peeglist mõrtsukana ära tunned: sest et see kuritöö üle lõbu tunneb jne. Praegu pole ma omasugune, vaid olen maailmast rikutud! Kui nüüd elu luua, siis oleks see kõige suurem kuritegu. Peaksin ma aga prostitutsioneerima... siis ei oleks ma omal seisukohal! . . Sa tead — ma ei ole ju mitte paljas luuletaja, vaid ka i d e a l i s t ! . . Ja kui sa mind sõidelda tahaks sellepärast, et ma usutundelises vaimus süvenenud olen jne. siis on see ülekohus. Kui kirikutki poleks olnud, kus Kristuse õpetust küll võltsitakse, ja jumalat jälgi kurjategijana kujutatakse... — kust oleksin ma siis oma tõetundmiseks põhja saanud? M i s o l e k s t õ d e, mille poole ma püüaks? Kas oleks „s ü d a" tõe alus, mille järele praegu igaüks isegi toimetab? Oleks see nõnda, siis oleksin ma valmis sinuga küll „h o t e l l i - e l u" l o o m a. . ! Aga teadmine: — Jumal! Kohus! Mis rõõmu oleks mul sellest, kui ma sinu süles ühte viletsat: — hinge, vaimu, ja ihu poolest vigast lapsukest näeksin, keda „minu" lapseks hüütakse! Niisuguseid mul juba on. Pean tunnistama: — Luuletaja tarvitab naist noorespõlves rohkem, kui sulge! Sellega tahan ma öelda, et luuletaja naiseta elada ei või. Aga kui mõistab naine mehega elada, siis ei sure abielu õnn kohustusesse, mis on Piiblikeeles: „Naine on mehe hoor!" On kindel, et iga inimene, loom ja taim ainult omasuguseid sünnitab. O n n ü ü d i n i m e n e o m a s u g u s e s ü n n i t a j a, miks m õ i s t a m e m e i e s i i s ü l e ü l d s e k o h u t? M i k s e h i t a m e m e i e v a n g i k o d a s i d j a p o o m e i n i m e s i?! Meie oleme jälgimad, kui kõige suuremad kurjategijad. . ! Meil on selge meel ja mõistus ja meie tapame haigeid; kuna me' neid arstima ja põetama peaksime! . . Meie peame neile õli valutavate haavadesse valama, peame mädanema löönud kohti viinaga pesema ja puhastama ja siis kinni siduma, et õhk sisse ei saaks mis haava mädanema paneb. Oled sa siis tõesti Kristuse vastu, kes Armuõpetuse" väljaandis?! Tahad sa siis ikkagi veel aasialikult eksijaid ja vähemaid vendi tappa, kuna meie ise samati kurja teeme kui nemad ja ainult kavalamad oleme endid varjama karistuse eest. ?! Siis läheme lahku. — K r i s t u s o n p õ h i, kelle pääl ma seista tahan. —

Kui Teda mul ei oleks — ei ma siis midagi võiks! Ei ma mõistaks Jumalat — ega mu Jumal mõistaks mind, nagu sina ei mõista mind. Tahad sa ütelda, et mul sinu kapitaali tarvis oleks läinud enese vaimlise jõu avalduseks, nagu Napoleonil sõjas „raudlaeva" ? . . Siis vastan: Sinu kapital ei

maksa midagi. . ! Ütlen veel: Sinu kapital oleks mulle surmaks olnud, aga vaesus toob mulle igavest elu? . . Nii on siis selles lauses „t a e v a s" ja „p õ r g u" kokku võetud. Sest ennem minna kaamel nõelasilmast läbi, kui raha armastaja selge aru juurde? . . Sul on raha, kirjuta ka mõni suurem vaimline avaldus! . . Näita, et sul raha on! . . — Raha peab ära astuma minu ja mu valgustaja vahelt: — sest see ning ennast osta ei lase! . . Või tahtsid mulle kättemaksta minu nõrkusi? Siis tee seda! Too välja oma poolakas, kes sinu silmis ainukene suurem „vabakirjanik" ja „s u u r v a i m".! Ma teen ta su silmi all a l a t u k s n ä r u k s! Või teen sulle hääd meelt, siis astun sinu eest välja ja tõstan ta sulle üles nagu hiigla püramiidi, mis taevani ulataks. Elagu siis Prszybeshevski, kelle pääaju ka uusi vabamõtteid loonud! . . Aga pane tähele, et seegi vabameelne mees Kristusest väga kaugel ei seisa, vaid tema aateid õhutab.?! — Sa ütlesid: „Miks on kirikul jõulu lapsukene, kes looma laudas neitsist sündinud, p ü h a s ü n n i t a m i s e s ü m b o l. . . kuna kirik aga ise selle vastu töötab ja iga p u h t a n e i t s i üle, kes lapse sünnitanud, sõnadena: „Hooradel ja vargadel ei pea osa olema Jumala riigist!" kohut mõistab jne. Olen ma siis kiriku õpetust kaitsenud?! Kiriklik aade on küll inimesi paari laulatada, sest niisugune on ju selle aja ilmakord? . . Ori peab ise „o r j a k a r j a" üleskasvatama kapitalistile välja- kurnamiseks. . ! Kirik on ju militaristide ja imperjalistide, teenistuses, kes Kristuse kõlbluse õpetuse vastu sihilikult töötab. . ! Kirikul on oma „Kristus" ja see ei ole mitte „looma laudas" sündinud, vaid—keisrikojas..!" Neiu tegi käega plastilisi märkusi ja ütles:

„Noh, — hää! Luba küsimusi ettepanna, et ometi selgusele saada ükskord?!. Sa ütlesid: „Õun meelitab; petab inimese-lapse esimist kurja tegema see on: — õpetab varastama jne. Õigus! Saan aru. — Laps, kes midagi ei puudu, võtab üle keelu õunapuu otsast õuna ja on omas südames esimise kurja teinud, millele teised kergesti järgneda võivad. — Ja võib olla et ta nõnda koguni v a n g i r a u d a d e n i jõuab?!. Aga mis oleks siis Kristus selle kasuks teinud, et laps enam esimist õuna salaja ei võtaks jne? Ja siis veel: — Ütlesid, et taimedel tundmused olla ja õunapuud eneste sugu edasikandmise suhtes ilusad ja suured õunad kasvavad jne. Aga mispärast ei ole siis paradiisi õunapuu enese õunu suurendanud: — sest „mets vissa" ei taha ükski laps varastada? Ja siis ütlesid, et sina minuga aktiivselt eluloома ei hakka, kui mina seda nõuaks jne. Seleta mulle veel need tumedused ära, siis jätame õhtule! . ." Seda rääkis Sisa uudihimmulikult muigades.

„Sina võtad aastate töö korraga ette ja tahad seletust väsinult inimeselt mõne minutiga! Meie võime niiviisi kaua ühe koha pääl, edasi-tagasi pudrata, üks ei mõista ühte, ega teine teist! Läheme jällegi minema ja meie isegi ei tea, kumb rumalam meist? Siiski küsin mina ka sinult midagi — Ütle siis sina: — miks ei ole kõik ahvid inimesteks välja arenenud?" Neiu naeris. Jõgi jutustas edasi:

„Oleks kõik ühtemoodi arenenud, siis ei olekski võistlust looduses olemas. Nagu puud võidu kasvavad; nagu lilled võidu õitsevad; nagu linnud võidu laulavad jne. Sellepärast jäävad võitluses mõned alla ja hääbuvad. . . Nagu häälte ilmas on kaheksa täis häält, nõnda on ka looduse muusikal omad täishääled, milledel igal ühel oma nimi. Kui ütleme, et „alg-aeg" oli looduse muusika nootis „c", siis võiks järgmist „d" nimetada: „vanaks halliks ajaks." Nõnda on ka arenemata loomad selles nootis oma nime all, mis seisma peavad jääma. Aeg on taktilööja, kes määratumal jõul oma takti keppi tôstab, et hõiskav klooria läbi taeva laotuse kostab! . .

Küsid: „Mis on Kristus selle püha muusika hääks teinud? Ta on uusi helisi loonud, mis uuemas muusikas ikkagi olemas. — Ta nime on: „Uus aeg". Ta on pannud need noodid harmoneerima, mille järele ka Prsybeshevski laulab. . . Teen selleks ühe väikese näituse: — Õun on patulangemise sümbol. „Surmanuhtlus" — pane tähele: — „Surmanuhtlus" on patu karistuseks. Seda ütleb Piibel ka väga selgesti: — sest Aadam ja Eeva pidid surema. — Surmanuhtlus maksab veel mets inimeste juures iga väiksemagi varguse ajal. Aga Kristuse õpetus on: — „Andke andeks! Sest nad ei tea, mis nad teevad! . ." Jutustaja pühkis pisaraid ja rääkis edasi:

„Ma olen kaval väljaarenenud varas ja sina nõuad minuga elu luua! Sina oled väikene varas ja varguse haigus jääb meie lapses nõrgemaks. — Temal ei ole annet end varjata; ei ole annet kaval olla petuses. Temal on aga minu iseloomuline haigus raskesti hinges. Ta läheb ka varastama, aga ei mõista meisterlikult toimetada, teda saadakse kätte ja peksetakse poolsurnuks, ehk vigaseks ja visatakse vangimajasse, kõdunemiseks. . ! Ükski temale armu ei anna, ükski ta eest hoolt ei kanna! Jsegi ema ütleb: „Kes käskis sul varastada?!" — Aga ema! „Aadama patt" oli see, mis teda salaja võtma ajas, Eeva oli ju esimine varas! . . Mu naine! Anname temale andeks, sest Jumal on „püha vihaga," kes vanemate patud nuhtleb laste kätte, kolmandamast ja neljandamast põlvest saadik! ! ! „Eeva" ! Sa oled omas südames kurja teinud, sa oled abielu ära rikkunud. . ! Nüüd viskavad juudid sind kividega surnuks! . . Kas sinu Poola kirjanik seda teha lubab?

Ei luba! Kust ta niisuguse vaimu siis võttis? Nii iseäralik! Petlemma lautas sündis ju tüdrukust Jumala Poeg ja see ütles: „Kes tunneb ennast õige olevat, see olgu esimine tema pääle kivi viskama!" Naine! Sinu patud on sulle andeks antud, mine ja ära tee enam pattu!" Juutide ülestõstetud käed kividega on maha langenud. Sa jäid elusse ainult „loomalaudas" sündinud inimese läbi, kuna kiriku „Kristus" karjus: „Hoor! . . Surm ja põrguhaud on sinu osa!" — „Eeva"! Anna mulle andeks, mul tulevad kurjad mõtted! . . Ma annan sulle nõu: Loome õige üks „suurem täht" maailma. Ole minu — õde, pruut ja naine! Mina olen sinule kõlbmata selleks, et elu luua, olen nõrk tervisest ja vigane vaimu poolest! Meie lapsed saavad vigased! Sellepärast otsi omale ilus, terve, tark suurte vaimuannetega, vooruslik mees välja ja heida selle juurde, ma tahan, et minu nime elama jääks ajaloosse; kasvatame ühe kangelase, kes Roomoluse ja Reemoluse sarnane. Nüüd pese enese ihu üleni, et ma sind kui pühadust suudelda võiksin! Lapsed on minule ju kõik armsad, sest ma austan Jeesust, kes kõigesuurem laste sõber. Sina tüdruk ei ole aga selleks kõlbulik?! Oled ehk kuningate kodadest ja kannad pehmeid riideid.?! Vahest ei tule sinust Messiiast?!. Pean vaesest soost naise võtma, sest: „Pimedusest peab valgus tõusma kõigile." Otsin, kes hingeliselt raha jänust puhas. Ta on veel noor, süütu on tema hing. — Suurte vaimuannetega laps. Seni kui ta kasvab, tahan ka mina kasvada. Minust peab „uus inimene" saama! Kes mind nõnda õpetas? Kas mõni venelane või poolakas? Lähen õige L. Tolstoi jutule, tema on praegu iga „vananaise" suus suur kuulus filosof! . . Pääle tema ei tunne ükski kodanlane midagi suurt olevat, mis sellest, et niisugune usk ette puhujatest on tõusnud! Tema olla Kristusest suurem! Siin on kolmekümne kolme aastane elav ohvitser, mõõk vööl, daam kõrval. .! Kirgline inimene! Valmis kõige pääle . . Tapma ja teiste üle kohut mõistma on ta vahva! Päris ajavaimu laps! Mis siit õppida? Ta ei ütle midagi muud: „Söö, ole rõõmus ja võida „vaenlane" . ! „Kuninga koja kaitsja", ei võigi muud öelda?! Mees elab, läheb vanemaks, kuni elurõõm raugeb. Häbipuna tõuseb ta palge, kui ta vaatab tagasi, oma elu pääle. . . Ta tahab „uueks inimeseks" saada ja hakkab kirikust troosti otsima. Peagi on tal rida raamatuid kirjutatud „Kolmainu Jumala küsimusest". . . Enne on mees täiesti kiriku poolt, pärast aga täieneb ja vajub koguni pessimismuseni õpetades: „Elage abielus kui vennad ja õed!" Ega ma siis ometi õega elulooma tohi hakata! Siit ei saa ma midagi. See inimene on enese ära elanud, nüüd räägib nagu patu kahjatseja, kes ko-

guni lapsesaamise vastugi võitleb! — Lähen siis sinu poolaka jutule. Vabameelne mees, läbi ja läbi. Mõistab ka selle ilma elamise viisi täiesti hukka. Loob enesele täiesti ühe uue ilma, aga mind ta „uueks inimeseks" ei loo, vaid vanaks! . . Astun edasi, otsin töölist — Jeesust! . . Juba lapsena peab ta templis võitlust pappidega, kes tema meeli nüristada katsuvad. Ta on — pikkuses ja tarkuses Jumala ja inimeste juures kasvanud, mitte ülikoolis, kuna esimised ülikooli „tarkuses on kasvanud"..! Temast saab minu hinge sõber, seltsin temaga: sest tark sõber olla enam, kui sada raamatut. .! Tema ütleb: „Saa täielikuks — kui Jsa taevas!.." Mis see on? Kas inimene saab Jumala täiusele?! See on võimatu ülesanne! Küsin: Kes on Jumal? Ta vastab: „Armastus.!. — Armasta oma ligimest, kui iseennast!" See on liig. !. Kus jäävad egoistlised instinktid, kuida saaks neid ära salata?! Ta vastab: „Salga iseennast ära ja käi minu järel!,." Kole! Siis tuleb „Kolgatale" minna ristile?!. Ta vaatab mulle kurvalt otsa ja ütleb: „Sa ei suuda seda minuta, anna käsi ma aitan!.." Ja nüüd pean ma südamest paluma: „Jsa! Anna neile andeks, sest nad ei tea, mis nad teevad. .! Nemad ei ole süüdi vaid nende isa „Kain"! Jsa andis neile andeks, ma ei mõistnud kohut ja nüüd ei mõisteta ka mulle kohut! Olen „uueks inimeseks" saanud kannatuse ehk, altari sakramendi läbi — „patud" on kustutatud õpetuses: „Armasta ja anna andeks!."— See on hää, et ma „loomalautas" sündinud olen: — sest et ma nüüd Jumala ja inimeste juures „tarkuses" ja „pikkuses" kasvada sain. . ! Kuningate ja kodanlaste kojast pole keegi üles tõusta võinud, kes maailma oleks valgustanud „koidu tähena." Sellepärast on Kristus proletariadi elu sümbol, sündimisest — hauani. . ! Ta on revolutsioni „koidutäht" ja Eluülestõusmise haua uks! . . Oleks kuri inimesesugu „madu" olnud, nagu mõni mõistab, ei siis ta ristil surres mõrtsukate eest poleks palunud. Hääga on tarvis kuri ära võita, kuid selleks peab inimesi kasvatama. Oleks Kristus palunud: „Jsa, löö maha minu tapjad, nad on seda väärt! . ." ei siis poleks tema õpetus geniaalne, ega jumalik! — Ei oleks teda siis Jumala-Pojaks võinud hüüda. — Kui nüüd mõnesugused „sotsid" tapmisega loodavad sihile saada, siis nad eksivad raskesti! Meie võime inimesesoo maha tappa vastastiku, aga kui meie ilmakorda ei muuda; kui meie „mao pääd" ei rõhu. . . siis kaotaksime eneste jalgealuse. Mitte inimesed ei ole süüdi, vaid ilmakord ja elamise viisid. Saavad meie töölised mõisnikudeks,

siis oleks nad mõisnikudest halvemad? Enesearmastus on see, mis meid üksteisi tapma ja kurnama ajab. ! Varandused peavad teenijate omaks jääma, . . siis kaob klassivõitlus iseenesest. Kui on ainult tööliste klass üleilmselt, ei siis enam piiriõiendusi pole, ega sellepärast verevalamisi, et ühel rohkem kui teisel. ! — Esimise inimese naine varastas ainult „ühe õuna". . . aga vaata, kuidas nüüd tema lapsed õigusega röövivad; kuidas nad „keelatud puust" söövad! . . Kui põld ei kasvata „Kainile" niipalju, kui ta näeks, siis tormab ta oma venna Aabeli kallale ja tapab selle ära, varandust temalt ära röövides, nagu see politika ilmas ikkagi nõnda on. . ! Revolutsionid, mis Kristusest saadik liiguvad, on olnud eelmänguks viimse revolutsionile. J g a r e v o l u t s i o n i o h v e r o n „T õ e K u n i n g a g a" „K o l g a t a l e" s u r n u d ! Ma usun, kui maailma sõda tôuseb — millele loomulikult suur nälg järgneb, siis võib agraar küsimus teravaks minna, mis maailmas ehk suuri laeneid sünnitab? . . Siis vist ei naljata sa enam, et ma sinuga elu peaksin looma, vaid sa ehk organiseerid Balti parunitega ja palud minu-sugustele karistuse salku?! Eesti iseloomu järele otsustades, saab ehk ka Eesti tööline teiega ühes võitlema, maailma proletariadi vastu! Mina olen Kristuse „vaimust sündinud" ja „uueks inimeseks" saanud. Sellepärast otsin ma „loomalautas sündinud", puhastneitsit," kes poja ilmale tooks . . Et ei tõuseks valgus ülevalt, mis paistaks alla, vaid valgus peab meie „Betlema laudast" ülesse paistma. ! Loomalautas ongi minu lapsed sündinud.. Kui juudid omalajal karjusid: „Hosianna Taaveti pojale, kes tuleb Jssanda nimel! jne." siis tähendas juba see: „E l a g u p r o l e t a r i a a t ! . ." Kuid kannataja ütles: „Minu kuningriik ei ole sestsinatsest maailmast, oleks minu kuningriik siit, küll siis minu teenrid tapleksid. . ." „Teenreid" on tarvis kasvatada. . . ja neid mina kasvatan." Jõgi vaikis.

Sisa naeratas ja küsis:

„Ütle mulle nüüd: — Miks lõi siis Jumal niisuguse looduse, et siin inimesel niipalju võitlust ja heitlust? ! . Miks laskis ta Eeval „keelatud puust" süüa jne.? Miks nuhtles ta e l u s u r m a g a: — miks mõisteti omalajal inkvitioni kohtuid jne.? Kas ei oleks ta inimesele paremat mõistust võinud anda? ! . On väga õige, et Jumal inimese enese näo järele on loonud: — sest Jumal ise oli niisamuti varas, nagu Eevagi; — Eeva oli ju Aadamalt varastatud külje luust tehtud. ! . Miks ei äratanud Jumal Aadamat enne üles ja miks ei ütelnud ta Aadamale enne ilusasti ära: „Vaata, ma võtan ühe sinu luu ja teen sellest sinule naise? . ." Aga miks võttis ta salaja? ! . Tuleb ikkagi viimaks välja, et kurjategija kurjategijat, keda ta ise

niisugusena loonud, kõige äärmise karistuse abil nuhtleb, nagu ka praegu tema lapsedki surmaga teisi kurjategijaid nuhtlevad . ! Ei ole veel ükski Kristus surmanuhtlust ära kaotanud, ega sünni seda vist ka enne maailma lõppu? . ! Kui tõusevad töölisedki võimule, tapavad samati, nagu praegunegi valitsus?!"

Jõgi vastas öeldes:

„See luule on nõnda suur, et paari aastaga seda ära seletada ei või. Katsun siiski, kas see aga korda läheb, on küsitav? — Jumal loob maailma ju veel praegu. — Kuigi küll omalajal mees igas asjas lõvi osa etendas ja naine temale nagu tarbeasi oli, mis veel metsikutel hommiku maadel jne. peaaegu nii on. Nagu näha, on ka juudid Jumala vabameelseks arvanud, kes inimesele ainult ühe käsu andis, see on: „Ära varasta! Kõik on ju sinu! . ." Aga et Jumal ise ka varastas, siis oleks see umbes nii: — Meie Eestikeses magab praegu „Aadam"; ta on päikese paistelt põõsasse läinud! . . Et Jumal „eesõigusest" ja „eraomandusest" lugu ei pea, sellepärast võtab ta „Aadama" küljeluu ära ja teeb sellest temale „Eeva", kes temale kohane oleks . . Naisõigus oli siin tundmata asi, aga nüüd juba nõutakse: „Naisel peab mehega üheõigusline õigus olema. „Aadama ribid" on selleläbi nõrgenenud; üks kont on vähem: — sest naine võib isegi kohtu lauda astu, et oma mehe üle kohut mõista jne kuna enne naist inimeseks ei arvatudki. . ! Vististe oli see omalajal Roomas kus paavsti poolt küsimus tõusis, kas naist üleüldse inimeseks võiks nimetada, sest et naine kõhuga hingavat jne. Jõuti siis otsusele, et teda inimeseks tuleb arvata: sest Kristus oli inimene, keda „inimese pojaks" hüütakse, kes oli naisest sündinud. Nii sai Roomas naine inimeseks arvatud. Ja nõnda lõi siis Jumal „Aadamale" „Eeva". Et „Eeva" kerge kõike uskuma on, mis temale ette puhutakse, sellepärast on ta usu sümbol, kelle pärast aga „Aadam" alati kannatama ja karistust kandma peab. Kui „papp" naisele valetab: käi kirikus, saad „taeva", kus „kulduulitsad" ja „hõbe-puud" siis naine usub seda ja täidab käsku! . . Aga ta ei teagi et papp valetab, et ta „keelatud puust" sööb. „Aadam magab", kes teda ei keela. . ! Eeva annab õunast ka poole oma mehele ja mees vastutab kuritöö eest!.. Eks saatnud Jumal selleks oma poja, kes pettuse templit „röövli auguks" nimetas, sest et ta alles „kolmandamal päeval" uue templi lubas üles ehitada. Ma usun, et see „uus tempel" mitte „tema ihu tempel" ei ole, nagu papid seletavad, kes kõrget luulet ja prohvetliku ettekuulutust halli igapäevsuse proosasse ära uputavad, nagu oleks prohveti päev ikkagi labane päev! . . Naine on inimese ema. Naine toob ka „Kainisi" ilmale, kes möödamaad ilma põge-

nema peavad. . ! Kuid naisest peab sündima igale rahvale suuremaid „koidutähti“. . ! Orjameelsust õpib naine küll kirikust: — sest naine on enamiste väiksema vaimuanniga, kes kõrget luulet õieti ei mõista. Sellepärast peab palju „Aadamaid“ „Eevade“ patu pärast surema ! . . Ma võitlen oma „Eevaga“ ; ta tahab ka „keelatud puust süüa“, mis läbi ma surema pean, sunnib ka mindki sellest sööma ! . . Aga siin ei ole enam „Aadam“ vaid „u u s i n i m e n e“, kes „Kristuse vaimust-sündinud.“ Ma ei võta oma „Eeva“ antud õuna vastu, pane tähele, ma jäen elama igavesti, ehk ma küll suren. —

Nõnda on Kristus naise seemnest tõusnud, kes „mao pää“ on rõhunud. . . Kästud on: „Koguge vaimlist vara, mida ükski teilt võtta ei või!“ „Ärge koguge vara, mida koi ja rooste rikub“ kuid „Eeva“ ei kuula, ta sööb „keelatud puust“! Sina nimetasid mindki omaks „Aadamaks“. Sa noomisid mind, miks ma „keelatud puust“ polevat söönud? Sa tahad mind patulangemisesse vedada, et ma surema peaksin! — Näed, ma tahan ju surma ära võita ! Kristus on minus ülestõusnud, vana „Aadam“ on surnud! Jumal ei ole mul ühtegi „ribi“ ära varastanud : — sest ta pole mulle naist teinud, kes minu „kohane“ oleks. . ! See on „võõramaa naine“, kes mu „jõujuukseid“ oma terava nuaga tahab ära ajada ! . . Kuid see „Simson“ ei maga, nagu meie muinaskangelane — Kalev magas, nii et „mõõk“ tal „vananaisest“ ära varastati !.. N a i n e o n p a t u l a n g e m i s e s p ä ä t e g e l a n e, a g a t a o n k a „ä r a p ä ä s t j a“ s ü n n i t a j a, — tee mis tahad. . !“

„Nüüd olid sa tubli poiss ! Nõnda seleta sa alati, siis kiidan ma sind ! . .“ vastas Sisa rõõmsalt.

„Soo ! Mida viletsam näitus, seda suurem on sinu rõõm?! Ära arva, et ma oma naisega õnnetu olen !? Ei ! Kristus on küll minu elu, aga mu naine on ingel, kes mulle selle suurekivi tema „haua ukse“ eest on ära veeretanud. . .“

„Kuidas sa siis jällegi enese vastu räägid? — Kord on naine sinu „ingel“, kord aga jällegi „Eeva“ jne. Oled sa tõesti juba väsinud, või lähevad su mõtted muidu käest segi!“ küsis Sisa imestades.

„Mõtted ei tule mitte „käest“ vaid pääst . . — Tahtsin näidata, et luule vaba peab olema. Eks ole naised ka esimised haua juurde minejad? — Eks ma ütelnud, et minu naine mind oma võitlusega kangelaseks kasvatab, nagu ka sinagi mind oma vastu vaidlemistega sügavamalt mõtlema paned. Oleksid sa kõike järele kiitnud, siis poleksime meie siin vististe kuigi palju aegaviitnud? Võitlus on elu. — Muidu oleks sa küll mulle asjakohane „naine“ võinud olla, aga et

sul kapital on, see teeb meie vahekorra äärmiselt võimatuks. Ei rahamees hakka enam oma vaimu väsitama vanaaja hingeteadusega, mida „papist püssiks“ arvatakse, meie aja hingeteaduse suurtükkide vastu. See olla muuseumi asi, millega kultura ilmas võidelda ei vôivat. Aga see ongi asi, mille järele meie teaduse suurtükid ja kuulipildujad on tehtud. Ma loon ühe suurema kirjatöö omast elust ja sügavamatest elumõistetest, — ehk siis võingi „igaveste elama“ jääda?.. J g a v e s e e l u i h a o n j u i k k a g i i g a s m õ t l e j a s l o o m a s. . .“ —

Neiu muigas ja küsis:

„Nagu mõista annad, mõtled sa vist mõneks elutöö kirjanikuks hakata? See oleks siis küll „keelatud puust“ söömine, mis raske „patt“, ja mis su laste kätte nuheldakse: — sest et need siis nälgasurema peaksid . ! Jsegi geniaal kirjanikud ei sa Eestist omale „igapäevast leiba“ „täna päev“. . . veel vähem mõtled sina siit seda saada?! Teed sa seda siiski, siis teenid sa ainult omale „kirjanduslise pagana“ nime ja sulle tuleb vaenlasi rohkem, kui neid jänesel on, kuna sinul ennegi muud ei ole, kui jänese osa. . ! Nüüd annavad vahest sulle intelligent inimesedki armu, kuid siis põmmutavad sind kõik surnuks. . ! Sina oma „muinasaja muuseumi sõjariistadega“ nende vastu ei saa?! . Ära ole konn, kes ennast härja suuruseks tahtis puhuda ja lõhkes!*) Nüüd ütle: „Kas ka sinagi naisterahvast ikkagi alamaks inimeseks pead, nagu seda peaaegu kõik enam mõtlejad mehed teevad.!?“ Jõgi jutustas:

„Olin kord kirikus, kus ühte noort ilusat neidu silmasin, kes ka mind silmas. Et ta iseloomu ajaviiteks vaadelda, sest jutlus oli seekord sisuta, vaatlesin ma teda „kavalasti“, silmi sinna ja tänna pööravalt, mida tema aru sai ja sedasama tegi. Nõnda astus tema minu „silmadega abielusse“. Nähes, et ta Eeva oli, kes liig kergesti usub, hakkasin teda veel enam vaatlema. Äkki tõusis ta üles ja tormas kirikust välja. Mõtlesin: vihastas, läks ära? Tuli aga õhetavate põskedega tagasi. Ta oli ukse taga oma põsed punaseks hõõrunud. Kartes, et nende puna kaob, uuendas ta hõõrumist ninapühkimise momentidel. Mõtlesin: „missugune „keelatud puust söömine“. Tarvitasin „vähe kavalust“, tähendab: olin „madu“ ja „Eeva“ uskus, et ma temale kirikus „silmiteen“. Ta võttis „keelatud puust“, (tead, ma olin ju naisemees) sõi ja andis sellest ka minule; ta pettis ennast ja pettis ka mind oma palehõõrumisega. Ta tahtis ennast punetava õuna taoli-

*) Sisa etteheide on tõeks saanud. Sellel raamatul on palju vastutöötajaid kirjanduse aladel. . . Peaks ilmuma vähemalt Kristuse Mäejutluse äraseletamine, mis t ö m p t a r g u t a j a i l e muuseumi asi. . ! —

seks teha, mis rohilistes lehtes nii ime-meelitavalt paistab On ju ilus noor inimene vanema naiste seas kui punetav õun õunapuu latvas. Ütlesin: ta andis õunast ka minule; pettusest andis ta minule oma osa. Ei! Oli õnn, et ma „uusinimene" olin, kes „Eeva" pakutud õuna vastu ei võtnud! Nõnda ei ole vana halliaja kunstnik ka mitte naisterahvale ülekohut teinud, nagu karta võiks, olgugi et sellajal naine mehe tarbeasi oli, nagu juba ütlesin. Sellest võiks aastaid otsa näitusi tuua, ikkagi on naine kergeusuline; ta usub iga kõrvusse sosistamist ja sellepärast on ta ka usu sümboliks pandud. Kunst on vaba. Näed kui erapooletult on elusäädused ja iseloomud vanalajal joonistatud. Kunst on jumalik, ma ei või, ei saa temast lahkuda, nagu laps emaihust enneaega! Vana on austamise väärt; vana on läbitöötatud ja elutulest puhastatud tõde. Elan draagilist elu meelega; astun viimase madalusesse, et elu tundma õppida Kõik, mis ma läbielan, tahan ma kirjapanna Kuigi ma küll ajanõuete kohaselt kirjanduslises kunsti väärtuses kirjutada ei mõista, siiski võin algjooned paberile vedada, küll kunstkirjanikud sellest elutöö teevad. Kui sa minu mõtete vastu vaielda tahad, siis võid seda ainult selles mõttes teha, et mind tööle virgutada, mitte aga selles mõttes, et minu tahtejõu idu ärahävitada võiksid. See on minu juures nii: s e s t s i i n o n E e s t i e s i v a n e m a t e l u u l e k e h a s t a t u d, siin on igavese tõeotsija . ."

„Sa oled tore poiss!" ütles neiu plaginal naerma hakates.

Keegi köhatas põõsastes.

Vaikus.

„Kes meie seljataga köhatas; meid hiilitakse, vist kuulati kaua? Jumal hoidku, mis nüüd saab!?" sosistas Sisa püsti karates.

„Hääd tervist! Ma lähen, aga sina jäe siia! Vaata, kes see on!"

„Ah nõndaviisi! Niisugune on meie vabameelne naisterahvas! Ole hääks ja istu! Nõnda võime meie ju häbi ja naeru alla sattuda," vastas Jõgi nõuandvalt.

„On see parem?"

„Ma mõtlen nii. . ."

Visati kiviga.

Jõgi tõusis püsti, võttis taskust elektrilambi ja valgustas põõsast, kust poisikeste kari välja jooksis.

„Vaata, niisugused on siis need, kellede eest sina põgened; põgened õigusega, sest tülinat võivad naisterahvastele niisugused tõesti sünnitada. . ! Need on orjarahva pojad, nendest kubisevad meie kunstikojad! Neid huvitab suguline

küsimus üle kõigi asjade, sest et see nende eest saladuses on peetud. Saladusse tungimine on aga looduse sund. Arvad sa, et inimesed Põhjanabale muidu tungivad eneste elu ohverdades, kui neil saladustesse tungimise iha poleks. Ei ole see rahajänu, ei auahnus, isegi ka mitte „igavese elu" iha, vaid see on kohustus, mida inimene täitma peab. Ära kahjatse mind, et ma palju kannatama pean, ma kannatan teades, et ma kord võidan. Ma käin praegu „e l u k o o l i s"... Jga laps, iga lill, iga lind on mu õpetaja, iga tallatud õis on mu „ülempreester", kes teiste patu pärast „Kolgatal" sureb. Piibel on mulle ainult varakambri võti, üks abinõu, mille abil ma aita sisse saan. . ."

Nüüd ei mõistnud neiu Jõele enam midagi öelda, vaid soovis hääd ööd ja läks. —

Kui Jõgi oma tuppa sisse astus, seisis tema ees perekond, punaseks nutetud silmega.

„Kus sa ometegi nõnda kaua olid? Vaata kell on juba üks! Linnas olid juba päeval kõiksugused jutud sinu kohta liikumas. Mulle toodi sõna, et sind on Vassiili vabrikus kotti aetud ja jõkke visatud!" rääkis naine suure häälega nuttes.

Jõgi katsus oma peret trööstida, et nad mitte ei kurvastaks ja jutustas neile lühidalt oma praeguse elujuhtumise.

„Püha taeva Jumal! . Siis on see jutt õige, et sind kotti on topitud!" ütles naine kahte kätt kokku pannes, kus juures ta õhates üles lakke vaatas, ning jällegi suure häälega nutma hakkas.

„Jah! Kottis ma nüüd küll olen. Kuid elulootust ma sellepärast veel kaotada ei või. Ma saadan hra Tõnissonile kirja, küll see mees ikka nõu leiab, kuidas ma jällegi edasi saan?"

„Ah, ära kurvasta mind niisuguste jutudega! Kas sa veel seda aru ei ole saanudki, et sa Tõnissonile kirjutamise pärast hädas oledki?! Siis säält võib sinusugune ilmas midagi saada; sääl on teisigi söödikuid küll! . . Sina aga kirjuta ja võitle tema eest ning ohverda ennast nende tulude pärast! . . Küll oled sa aga rumal. Oh Jumal! Päästa kord ometi ta silmad lahti! Uh-uh-uh-uuuu!"

Jõgi vaigistas naist ja katsus asja seletada:

„Jga isik, kes enne mind ja ka nüüd tõe eest võidelnud . . ."

„Ah jäta! Jkka sina oma „tõega"! Kas see on siis sinu tõde, et sa mind hulga lastega mahajätad ning „i l m a õ p e t a m a" ja k i r j a n d u s t t e g e m a" hakkad? Kui sa üleüldse tõest räägid, siis tea, et sa püha Jumala altari ees mulle oled sõna annud ja tunnistajate ees tõotanud, et

sa ainult minu eest pead võitlema! . . Mida pean siis mina selle lapsekarjaga üksinda päälehakkama, mida sa mulle kaela oled muretsenud, kui sa mitte oma meelt ei paranda!"

Jõgi võtis kuue seljast ära ja pani selle naela otsa, istus siis toolile ja vaikis nukralt.

„Kus sa ometegi nii kaua olid?" nõudis naine, kui ta nägi, et mees talle enam vastu ei vaidlenud.

„Tammemäel ajasin neiu Sisaga juttu!" vastas mees rahulikult.

„Oh! . . Küll oled sa aga hull! Siis sina hulgud nüüd niisugusel koledal korral ja veel öösel, ühe võera naisterahvaga Tammemäel! Kas sa enam teisi inimesi ka ei häbene, kui sa küll minust midagi ei hooli?! Küll näed, kui sa veel kuskile urkasse tööle peaks saama, et sääl sulle jällegi piltisid väljakäigu seinade pääle ülesse kleebitakse, kuidas sa öösel „ebanaistega" ümber aeled!"

Jõele läks abikaasa noomimine tüütavaks, sellepärast katsus ta noomija mõtteid teisale juhtida. Ta võttis taskust sajarublalise*) välja ja andis selle naisele. Raha nähes lõppes naise nutt ja lõbus meeleolu valitses kõikides.

„Sa oled selle tööga siiski hästi teeninud," ütles naine, raha ühelt ja teiselt poolt vaadeldes.

„Jah! Pea kaheksateistkümmend rubla sain nädalas. Tööd oli kahesaja kuuekümne rubla eest, umbes poole sain omale, kuid kümme rubla jagasin sellest veel ka õpipoistele."

„Noh küll sina oled aga veel hull! Või siis kümme rubla tema viskab maha!" ütles naine otse pahandades.

Mees vaigistas teda kurjatooniliselt ja vastas muuseas:

„Mitte maha ei viskanud ma seda, vaid vaestele lastele andsin, igaühele, ühest kuni kolme rublani nende suure vaeva tasuks!"

„Mitu poissi sul siis oli, et selleks kümme rubla ära kulus?" küsis naine.

„Seitse poissi. Kuid kõigile sellest veel ei saanudki, vaid vanemad ning suurema söögiraha saajad jäid veel kõik ilma; lubasin neile siis anda, kui raha äravahetan," vastas mees.

„Noh siis mine ja jaga see sada rubla kõik ka neile ära, mis sa siis sellestki mulle näitasid!" ütles naine raha mehe sülle visates.

Jõgi võttis raha ja pistis selle taskusse.

---

*) Seda raha oli sellepärast nõnda palju, et tükitöö lõpuarve puhtalt väljamakseti; isegi kümme rubla anti hää töö eest aupalgaks.

„Noh kus sa selle rahaga tahad siis minna? Anna siia raha! Küll ma sulle näitan!"

Jõgi võttis raha taskust välja ja andis selle naisele, kes seda rõõmsa meelega kotti surus ja kummuti sahtlisse pani.

„Noh räägi nüüd ometegi, mikspärast sind siis jällegi kotti aeti?" küsis naine, kui ta raha lukutaha oli pannud ja kummuti võtme oma tasku pistnud.

„Ma ei mõista ennast küll mitte ilmsüütaks, sest et ma nüüd iseenese ning ka rohkem edenenud tööliste põhjusmõtte vastu töötasin. Vanderi vabrikus, kust mind esimest korda karskuse sihilise kirjatüki pärast, mis „Ajalehes" ilmus, väljaaeti, võitlesin ma seitse aastat asjata, tööliste aadete pärast ja nõudsin, et ühegi selli all ei tohiks üle kahe kuni kolme õpipoisi olla. Kuid sääl tabas mind teiste pilge ja laim. Nüüd mõtlesin ma, et minu mõtted ilmas midagi ei maksa ja hakkasin ka ise enese vastu sellega töötama, et ma seitse õpipoissi vastu võtsin ja selleläbi tööd kuulmata odavalt võisin valmis teha. Ma andsin oma õpipoistele küll kõige rohkem söögiraha, kui selles vabrikus iial makseti, kuid mu töö sai ka selle palga tõttu ime kiiresti valmis. Kui keegi üksik tööline mõne töö teatava hinnaga „külge oli võtnud" ja selle hinnaga haledasti „sissekukkunud", siis võisin mina veel kakskümmend rubla nädalas teenida. Aga see oli ka nüüd see paha asi, miks mind säält välja tõrjuti. Kuid mu teine süü oli see, et ma töö hääduse peale suurt rõhku panin. Ma uskusin: kui meie tööväärtus langeb, siis langeb ka nõudmine meie töö järele, kuna suurem jagu töölisi selle pääle ükskõikselt vaatavad ja võimalikult tükitöö eneste päevakasuks valmis teevad, kuna nad seda käest kõiksugu abinõudega äraanda püüavad. Ustakse, et ruttulagunev töö töölisele kasulikum olla, sest siis saada uut tööd — saagu pärast mis tahes!"

„Nojah! Või nüüd tunned sa isegi ära, et süüdi oled! Mikspärast ei ela sa siis nõnda, et ilmast rahus läbi saaks!?"

„Niisugust „rahu" ma aga ei taha, vaid ma nõuan r a h u, mis ülem kui — inimeste mõistus."

„Mis sa üksi nõuad! Kõrbes..! Ei tea kes sinu siga siis õige on!" põrutas naine mehe jutu vahele.

Jõgi ohkas südamest ja vaikis. Naine rääkis edasi:

„Ja seda ma ütlen sulle ära, et sa seda „Ajalehte" enam oma näpude vahele ei võta, sest see on sind hulluks ajanud. Enne, kui sa veel „Ajalehte" ei lugenud, polnud sul kunagi midagi viga; sest saadik aga, kui sa tema sabas sörgid, ei ole sul rahu öösel ega päeval! . . Ja selle Sisa tütrega ei tohi

sa ka enam ümber aeleda; hoia, kui ma veel kord sellest kuulen ehk näen!"

„Seda kõike tahan ma ära kannatada, sest ma ei igatse omale mitte iialgi unerahu, vaid tahan võidelda, et kord võita. Sest see rahu, mis pääle võidu tuleb, on mu hingele magusam, kui vahuveinid ja linnupraed, mida ma vihkan. Ma tahan näidata, et meie harimata töölisest niisugune genius võib tõusta, kes võera naisterahvaga, kui oma õega ümber võib käia, sest kaks inimesesoo vaenlast tahan ma ilmas äravõita ja need on: alkohol ja prostitutsion. Ma tean küll, et meie elu metsik ja toores on Kui meesterahvas naisterahvaga kord süütat juttu ajab, siis peetakse neid kohe abielu rikkujateks. See on selgeks tunnistuseks, kui alaväärtusline meie elu õieti on. Kuid ometegi aetakse ka vaimlise naisterahvaga hingelisi ihasid rohkem taga, kui neid liiderlik mees kõige kirglisemas suguihas tagaajada võib."

„Ah ära unista! Mina ei tea mis „algkool" ja „proostituutsik" sul äravõita on!" ütles naine mehe vaimustava kõne pääle pilkavalt, mille pääle mees vastas rahulikult:

„Ma ütlen sulle: Tema on süütu naisterahvas ja seltsib nähtavasti minuga sellepärast, et ta tööliste elu ja ilmavaateid uurib."

„Mida kurat sa tema tagast uurid! Vaata sul omal naine ja lapsed, uuri neid ja toida! Vaat' kus mul veel asi, mida uurida. Tuleb ikka viimaks välja, et sul temaga mustad mõtted ees on!"

Nende sõnadega hakkas naine toitu lauale kandma. Kui õhtusöök söödud, läksid kõik magama, sest ka Jõgigi ei tohtinud täna kirjutama jäeda, mis aga siiski tema und hommikuni rikkus, nii et ta magama ei saanud jääda, vaid mõtles. Tunnid nagu lendasid ta mõttes; kella löökidel ei olnud enam hariliku vahet, nagu oleks täistunnid veeranditeks muutunud. Ta tõusis asemelt, jalutas pimedas toas, kuid uni ei tulnud ega tulnud. Ta mõtles: „Olen ma juba närvihaige, et ilma kirjutamata magama ei või jääda?! Peaksin öösel kirjutama, sest päeval puudub võimalus: on tülitajaid, on keelajaid". Tal oli puhkeajal luba oma majapidamist korraldada, puid lõhkuda ja vett tuua, mitte aga kunagi luba romaani luua, ehk kirjutada ajalehtele. Aga mida keelatakse, seda veel enam teha püütakse; keeld on nagu üleskutse püüdmiseks. Nii oli see ka Jõe juures. Et ta öösel kirjutada ei tohtinud, sellepärast ei saanud ta enne magada, kui enese tühjaks oli mõtelnud, ehk mõteldes ennast ära väsitanud, et viirastused kohutavates piltides ilmusid. Tõusid üles hirmsad kujud, suurte

hammastega murdjad, kes õhus lendasid, sarvilised kuradid, kes kallaletungisid ja taganesid. Need muutusid väikesteks tallekesteks ja kerkisid jällegi kohutusteks. Kui neid Jõgi kõiki üles oleks võinud joonistada ja nendest kirjeldada, siis oleks Gogoli kirjeldused nende kõrval varjule jäänud. Väsinuile ilmuvad ikkagi hiigla sarvilised sikkud, isegi lendavad elevandid kõige koledamates kujudes ja kõige vaiksemates tujudes. Aga mitte neid ei tahtnud Jõgi kirjeldada, vaid tõsist elu ennast. Ta teadis, et tileerium ka karsklasele tuleb, nagu joodikule, kui see ennast aga niivõrd väsitanud. Aga ta teadis ka, et tõsine luuletaja tontides etteaimab, ettenäeb, mis tulemas. Tungivad kohutused kallale, siis on kurja oodata, muutuvad nad vaikseteks, siis on rahu oodata. Niisugused on lahtiste silmadega unenäo nägijad. Kes tahab praeguses maailmas suureks kuulsuseks saada ja riigilt stipendiumi välja võtta, see magagu vähe, mõtelgu palju, töötagu, kirjutagu, vaadelgu päevade viisi moderneeritud kujutusi mooditaamatutest jne. Ma olen kindel, et iga püüdja stipendiumi osaliseks saab. Kellel vähegi väiksem pääaju, et mõtteta sõnu sünnitada, siis võib julge olla, et lendavad sead ruttu tõusevad ja mõni uus kuulsus ka Eestisse tõuseb. Seda vaene Jõgi aga ei teadnud, et lollus maailmas peremeheks jääb. Tema mõtles, et tõde peab valitsuse enese kätte saama. Sellepärast tõrjus ta kohutavad kujud kõrvale, tõustes üles, et tuld süüdata ja omi mõtteid paberile märkida.

Vaevalt sai ta tule süüdata, kui kärbes naise nina otsa lendas, kes naise üles äratas.

„Mis sa jälle sääl songid? Oled sa jällegi ninadi paberites?! Kas saad magama! Küll ma sulle näitan!" ümises naine unistavalt.

„Luba, ma märgin midagi üles, et siis magada saaksin! Muidu ei tule mulle uni. Selleks oleks mulle vähemalt kümme minutit tarvis. Kell on juba viis, on väike valge ja päeval ei ole rahu, tülitad sina, tülitavad lapsed ja teised inimesed. Mõttetöid peab vaikuses tegema!" vastas mees vaiksesti paluvalt.

„Oh jumal! Päästa ta silmad ükskord lahti, et ta magadagi näeks!" ohkas naine hädaldates.

Põrutati ukse pääle.

„Kes sääl on?" küsis naine, keda põrutamine ehmatanud.

„Uks lahti!" oli lällutav vastus.

„Mis teie öösel kollate? Praegu on ju une aeg, inimesed magavad! Kes teie olete?" nõudis naine uuesti.

Jõgi oli sügavas mõttes ja kirjutas, nagu ei kuulekski ta, mis tema ümber sünnib.

„Politsei! Uks lahti!“ oli vali vastus sellele järgneva põrutamisega.

Naine tõusis asemest värisedes üles ja astus mehe juurde, teda liigutades ütles ta sosistades:

„Kas sa ei kuulegi? Politsei on väljas ja nõuab sisselaskmist!?“

„Mine ütle temale, et siin politsei sõpru ei ole ja et see korter ühes elanikudega p u u t u m a t a p ü h a d u s on!“

Naine avas ukse ja püüdis pilu vahelt vaadata, kes sissetungija peaks olema, kuna ta ise ennast uksetaha varjas, sest et ta särgiväel oli ja naise märkisi kandis.

„Kas oled sina Mats Jõgi?“ lällutas kõrvikuueline linnavaht, revolvrit käes hoides, kes uksest sisse tungis, kuna üks eraisik temale järele tuli.

„Aga mis siis!“ nõudis Jõgi, kes püsti kargas, et sissetungijatega võitlusesse astuda. Ei puudunud palju, ta oleks juba kirve haaranud, et vastaseid hävitada. Õnneks võis naine teda selles takistada.

„Välja siit! Kes teie olete? Niisugused lakekoerad!“ ütles Jõgi pahandavalt.

„Teie kuulete! Ta sõimab mind!“ ütles politseiniku näoga mees oma kaaslase poole pöördes.

„Pai papakene! Kulla pai papakene! Rahusta ennast! Kes vihastab, see on võidetud!“ palus naine mehe kaela langedes. Lapsed olid üles ärkanud ja kisendasid sängis põlvili värisedes.

„Tuled politseisse!“ lällutas joobnud linnavahi moodi mees.

„Mis sinna!“ nõudis Jõgi.

„Ja mina seda ei tea! Oled ehk öösel mõne inimese ära tapnud?! Mul on siin veel peo paberisi täis; need inimesed tulevad mul veel täna öösel politseisse toimetada. . .“ vastas vaaruja jalgel tuigerdades.

„Aga kes see teine on? Teie olete lihtsalt joodikud! On teil mõnesugune ametlik paber olemas, et mind võite öösel kinni võtta?“ nõudis Jõgi valjusega.

„Teie herra Jõgi olete liiga närviline. Sellega teete enesele ainult kahju! Mind kutsutakse ka politseisse. Läheme käime sääl ära, ehk näeme-kuuleme, mis meist tahetakse? Teised ostsid „kardavoile“ viina ja said lahti, mina aga seda ei teinud ja lähen ühes. Tulge ka, vaatame, mis jant see õige on!? — Tulin nimelt siia sisse, ärge pange mitte pahaks, et öösel sisse tulin teid tülitama! Teiseti ei saanud. Teie mind küll ei tunne, aga mina tunnen teid väga hästi. Ma olen ka mulgimaa mees. Ma olen Loodist, mu nimi on Saaretok.

Praegu teen ma Müüri vabrikus tööd, mind vintsutatakse juba mitu ööd. Öeldakse, et mul olla viisteistkümmend kopikat vallamaksu maksta, mis aga õige ei ole. Ülemlinnavahid joovad ümber ja annavad aga käskusid välja, neil on raha tarvis. Vallamaksu arved jätavad nad eneste kätte, sest et ühtegi kviitungi maksjaile vastu ei anta. Tuleb vallast uus nõudmine, siis nõutakse arve uuesti sisse. On inimesi, kes juba viis korda aastas on ühte ja sedasama arvet maksnud. Teie olete juba mõne maksunõudja lahtiteinud „Ajalehes" kirjutamise läbi, nüüd läheme ja vaatame, mis mehed seal õige on!?"

„Ah niiviisi?! Siis küll tööle. Töö huvitab mind! See on minu püham püüd, et kurjust maapäält kaotada. Kui mul niisugust tõetunnet ei oleks, siis oleks elu mulle üleüldse otstarbetu. Jlmas peab kord ja säädus maksma saama. Läheme, et ma jällegi avalikuse ees avaldada võiksin, kus meie elu mädapaised on, mis rahvale valu teevad!" vastas Jõgi ennast riidepanema hakates.

„Ei vintsutada teid viieteistkümne kopiku pärast, vaid teid peetakse „punasteks". Sellepärast otsitakse võimalusi, kuidas teid kõrvalesaata võiks? Mis otsite teie igakord säädusi. Eks teie tea, et meie säädused „K o l l a" l o o d u d o n. . ! Saame meie „Kolla" kõrvale toimetada, siis on võit meie. . . Ärge teie mind põlake ega kartke, et ma politseiniku kuube kannan ja mõõka revolvriga. Teate? Mulle anti õhtul käsk viisteistkümmend meest öösel kinnivõtta ja politseisse toimetada, aga politseisse viin ma ainult purjus pää. Ütlen ülemale: Ei leidnud ühtegi kätte ja see on kõik. Väga kardetavaid isikuid — üliõpilasi — käivad ülemad ise püüdmas hulgakesi, töölisi lasevad aga linnavahtidel kokkutassida, sest ega vaiksed töölised vastu hakka. Neid viiakse kui tallekesi kesk huntide sekka, kust nad naljalt eluga tagasi ei tule. Olete teie politika mehed, siis teate isegi, mis teil teha tuleks. On teile tarvis vale passisi, siis võite neid minult saada. Ärge mind kartke, mina olen „rahvameelne" mees. Oleme ju kõik ühed eestlased!" Nende sõnadega kiskus ametnik viinapudelit taskust ja kõneles edasi:

„Mulle on see viin selleks antud, et ei pruugiks kellegilt viina vastuvõtta. Aga vaata mis mina teen: — võtan pitsi ja pean aru. Kui teie ilmast ilusasti läbiminna tahate, siis käige ikkagi joodikutega käsikäes. Joodikud on selge silmaringiga inimesed, juuakse ju sellepärast, et elu roosilisemaks ettekujutada; viin lepitab ju vaenlased!" jutustas linnavaht sõbralikult, kes revolvri juba enne laua pääle oli pannud.

„Teie lahkute nüüd! Ma tulen hommikul politseisse, et kuulda saada, miks mind öösel tülitatakse!" vastas Jõgi külmatooniliselt.

„See on võimatu! Seda ära tee. Usu mind: kui tuled, siis ei ole homme enam sind!" vastas linnavaht Jõge hoiatades.

„Olgu! Parem auga surra, kui häbiga elada. Nüüd palun teid lahkuda!" ütles Jõgi tuld kustutades, sest valge oli väljas. Linnavaht pistis pudeli tasku, võttis revolvri ja ütles seda kotti pistes:

„Niisugused kõrgid teravninad peavad tundma, et siin jaoskonnas ka „kardavoi" Tsorna elab! — Pea mu sõnu meeles! — Kas ei oleks parem, kui ühes rinnas võitleksime?! Aga sa kurat eraldad ennast igast inimesest. Noh, pane tähele: „Pikk puu ei kasva taeva". Ei ole sul politseis ühtegi poolehoidjat pääle minu, mind sa ajad aga uksest välja, nagu polekski ma inimene! Noh näeme, kumb kumbagit paluma tuleb? Mulle ostab iga sotsialist viina; meie joome revolutsionääridega alati ühes, kõik peavad minust suurt lugu kui rahvameelsest mehest, sina aga ajad mind uksest välja — nagu hulgust koera!"

„Oh, mis meie elust niimoodi saab?! Ei sina mõista enesele sõpru koguda; kõigega oled sa riius!" kaebas naine nuttes, kes meest sellepärast süüdistas, et see joobnud linnavahti lahkuda käskis, kuna see tema kasuks toimetas.

„Jätke mind! Ma tahan üksi olla!" karjus Jõgi närvilises olekus.

„Sa tuled ühes politseisse!" paukus Tsorna kurjaks saades.

Saaretok kortsutas kulmusi ja ütles:

„Jõgi! Sa oled tõesti üks iseäraline inimene. Meile pakutakse nõu ja tuge tõsisemal ajal, sina aga eitad selle vastu! Politseiniku kuues võib ka meil sõpru olla."

Jõe abikaasa tõi viinaklaasid välja ja säädis võileibasi, et Tsorna pakkumist lahkusega austada ja vastuvõtta.

„Ei! Mina tahan politseisse minna ja vaadata, mis minust tahetakse. Kõik sobitused kadugu! Korista laud ja lahkugu kõik võerad!" vastas Jõgi jonnakalt.

Mõlemad võerad lahkusid, kes pahandasid Jõe upsakuse ja uhkuse üle.

* * *

Külm põhjatuul puhub valjult. Pilverünkad rändavad kärmeste oma teed. Uulitsat mööda lähevad kaks keskealist

naisterahvast, kes sõbralikult juttu ajavad. Nähtavaste on nad turguminejad; neil on käekorvid käes.

„. . . Sii Jumal ka sääl kõrgen taivan ülevan! . . Võiks ometegi ka kõrd ülevast alla kaeda. . . ja sii inimeste puumine üits kõrd är lõpet. . ! Seitungin seisis jälleki, et om Riian paelu inimesi üles puudu! . ." seletas üks teisele. Teine vastas:

„Jah, eks nu inimese ole ka väga patutse; sellepärast Jumal nuhtleb neid. Miu majan om ka üits vabriku töömiis Mats Jõgi. Jga öösi käitas teist puistáman. . . naine ja latse ikeva näljan. . . halle om neid päält kaeda! . . Eks ta ole iks seda ära teeninu, ega õige hõlma üitski iks nakka? . ."

„Jah, eks igaüits saa iks oma palka. ! . Egas Jummal ent iks pilgate ess lask. . !"

Naised lähevad edasi ja jõuavad uulitsa nurgale, kus üks näruses riides noormees seisab, kes oma jalgu külma pärast vastu jäätanud uulitsat tambib. . . Käes hoiab ta väikest linnupuurikest, kus kaks zeisi lindu rabelevad, nagu tahaks nad endid vastu puuri surnuks peksta, et sellest tüütavast piinast pääseda. Mees püüab neid rahustada; hüüab nime järele ning katsub neid oma katkise palitu hõlmaga varjata, et linnud siis vahest pimeduses rahulisemaks jäeks. Naised lähevad temast mööda ja hakkavad teda sajatama, et ta loomakesi piinavat. Et noormees neile vastuse võlgu jätab, sellepärast lahkuvad nad sajatades:

„Noh, kas ess oles paras, kui Jummal laseks niisukutse kik üles puuva?!. Mis ta vaivap veikesi zirgukesi?"

Raatuse kell lööb kaksteistkümmend. Vabriku väravast hakkab töölisi välja tulema, kus linnumüüja seisab.

„Noh Mooses! Kuidas käsi käib? . ." küsib üks tööline linnumüüjalt. Mooses teeb magushapu näo ja vaikib. Juba kolm päeva on ta neid lindusi müünud, aga ostjat ei olnud ta neile mitte leidnud. Küll oli küsijaid kõigist rahva kihist, ometigi mitte seda, kes tema kauba viiekümne kopiku eest ära oleks ostnud. Ta mõtleb lindusi niikaua kaubelda, kuni kord nende õige ostja ilmub.

Tööliste seast astub veel üks kahvatanud isik välja ja pakub nende eest ainult kopikat kakskümmend. Siis läheb ka seegi jälle edasi. Umbes tunniaja pärast tuleb jällegi üks, vaatleb tema linnukesi enne kaugelt, siis astub ta lähemale ja küsib: „Kas linnud müüa on?"

„Jah! Herra Jõgi! Osta nad ära. . !" vastab linnumüüja ja hakkab lindusi ostjale kangesti ette kiitma. . .

„Mis nad maksavad?" küsib ostja.

„Teile, kui tutavale, annan ma nad viiekümne kopika eest ära. . ." vastab müüja.

„Kas võite need mulle koju tuua: — mul ei ole mitte raha ühes?" küsib ostja.

„Kaugel teie elate?"

„Maarja uulits № 13."

„See on liig kaugel, ei taha tulla. . !"

„Aga teie seisate siin juba mitu päeva ja pakute oma lindusi asjata. . . kuid poolt versta ei jaksa teie minuga ühes tulla! — Kui tahate, siis tulge ühes — võin teile ju ka „jalavaeva" anda. . !" See lause teeb mehe nõnda rõõmsaks, et ta ostja kas või enese turjale oleks võtnud ja teda koju viinud: sest neli päeva polnud ta enam peaaegu süüa saanud, millepärast ta oma armsaid linnukesi müüma oli läinud, et nende eest hinge sees pidamiseks vähe süüa saada. . . See linnumüüja on tisler, kes töö puuduse pärast kaua tööta olnud. — Ta on sellepärast Jõe austaja, et Jõgi teda kui energiata inimest on kaitsenud, kuna teised teda naersid ja pilkasid. . !

Jõe abikaasa seisab enne küll linnukeste ostmise vastu, aga et lapsed ka ostmise poolt on, sellepärast maksetakse kahe zeisi eest kuuskümmend ja puuri eest kakskümmend kopikut välja, kuna linnumüüjale kogunigi lõunat antakse. Et külaline väga katkises riides, sellepärast äratab see majarahva seas kartust! Kardetakse, et Jõgi „kaabakutega" läbikäib, sest et need tema juures lõunat söövad! Oli ju revolutsioni aeg ja katkistes riietes käijate käsi käis praegu halvasti. Kelledel katkised riided olid, need võeti kinni ja tapeti ära. . ! Neid loeti „revolutsionäärideks", kes näljaga röövivat jne. Jnimeste meeli siis veel ei tuntud; tunti ainult välimust. Sest kes katkises riides käis, see pidi ka näljane olema? ! See oli fakt, keda tappa ja keda alles jätta, tööliste seast. . ! — — —

Kell lööb kaheksa, kui Jõe perekonnas parajasti õhtusööki söödakse. Põrutatakse ukse pääle valjusti; avatakse ka kohe uks. Sisse astub strasnik Tsorna, endine linnavaht, nüüd aga ka salapolitseinik jne.*) Ta keerutab mõõgaga õhku, mis visina sünnitab, et mao visistamine vägise meelde tuleb. Lapsed jooksevad ehmatades ema ümber ja hoiavad kramplikult ta riietest kinni.

„Käed üles!" karjub mõõgamees. „Siin saab üks läbiotsimine toimepandud."

„Mis läbiotsija teie olete? . . Välja! Niisugune nurjatu ja laste hirmutaja!" Või siis juba liht strasnikud linna piirides

---

*) Praegu Eesti Vabariigi valitsuse ajal on ta võimsamatest võimsam ametnik administratiivis. . !

läbiotsimas! Kas sellest juba küllalt ei ole, et politsei mind siin iga öösel läbiotsib.?! Niisugune häbemata joodik julgeb ülevalt oma toast alla tulla meid tülitama, kuna meie ausad inimesed oleme..! Kui teie siit ei kao, siis saab vaadatud, kas teie üle veel valitsust on?" vastas Jõgi püstikarates, et kaitset ja abiotsima minna.

„Teie ei luba läbiotsida? Ei luba?! Noh, ma näen!" Nende sõnadega pöörab Tsorna sängi kotid ümber. „Kus on see kaabakas, keda teie siin varjate? Ta sõi täna siin lõunat. Andke kohe välja, muidu võib teil viis minutit kõige halvemini minna! Teie võite viimasteni ülespoodud saada; veel täna öösel..."

„Ma palun lahkuda! Teie ei ole minu puistaja, ma tahan näidata, et teie üle ka valitsus on!" ütleb Jõgi, uksest väljaminema hakates.

„Mis?.! Minu üle veel valitsus?!. Mina olen ülem, kui ükski valitsus!.." vastab Tsorna, rusikat oma rinna vastu põrutades. Jõe silmadesse asub metsik vaade, sellepärast ütleb ta:

„Teie olete ainult „valitsuse koer"... kes küla tuppa tulnud ja süütaid inimesi kisub..!"

Tsorna kargab ukse juurde, tõukab ukse pärani, kust külmaauru sisse voolab, et nägemine peagi võimataks saab ja hüüab: „Herra Vosmi! Kas olete veel siin?"

„Ja olen!" vastab pimedast koridorist hüüetav.

„Kas teie kuulsite, kuidas Mats Andrese poeg Jõgi, kes Viljandimaalt — Hummulist pärit, mind sõimas?!."

„Jah kuulsin!" vastab Vosmi pimedusest nähtavale tulles, kes Jõe lauset segaselt ja moonutatult, kordab. Môlemad mehed astuvad laua juurde, istuvad toolidele ja kirjutavad sõimamise, üksteistelt asja veel mitu korda järele küsides, oma taskuraamatusse üles. Kui selle tööga valmis saadud, sosistab Tsorna Vosmile midagi kõrvasse, mille pääle see püsti kargab, enese puusa pääl olevast kotist revolvri tõmbab, sellega Jõe pääle sihib ja hüüab:

„Käed üles! Seisa.!." Tsorna aga astub kummuti juurde ja hakkab seda sahtlit läbi otsima, kus selle praeguse omaniku rahanatuke ja kuld- ning hõbeasjakesed. Sellepärast tahab Jõgi uksest välja tormata, et inimisi appi kutsu. Kuid naine, kes kardab, et tema meest valitsusele vastuhakkamise pärast võib kohapääl maha põmmutada... kargab vahele ja hoiab teda kinni. Vosmi tõmbab Tsornat õlast, kes ikkagi veel teiste asjakesi sorib, ja ütleb:

„Herra Tsorna! Teie nägite, et Mats Andrese poeg Jõgi mind kirvega ähvardas?" Tsorna pöörab ennast ümber ja vastab:

„Jah nägin . !"

„Välja röövlid mu toast. ! !" karjub surmani vihale äritatud korteri omanik, mille pääle kõik majarahvas kokku tulevad, kes aga Jõe hulljulguse üle imestavad, et ta läbiotsijatele vastu julgenud hakata, millel omad liig tõsised tagajärjed võivad olla?! .

Jõe abikaasa on laste kaitsmisega kibedasti ametis: — sest et tuba külma täis on. Tsorna pöörab nüüd koridoris oleva majarahva poole ja kõneleb:

„Mina ei ole ju mitte ainult strasnik, vaid ka salapolitseinik ja ajan siin praegu vargaid taga." Selle pääle kumardavad kõik sügavasti. „Teie nägite küll," räägib Tsorna edasi, — „et päeval siin üks kaabak käis, kellel väga kahtlustäratav komps kaenlas! . . See sõi siin lõunat ja on minu sahvrist võipüti ära viinud. . ! Ma olen õige inimene ja ei tahaks küll kedagit tülitada, aga kui mind puudutakse, siis puudun ma vastu. . ! Olge nüüd nõnda lahked ja vaadake järele, et selle peitja plehku ei võiks panna?! Näete ju isegi, kuidas praegu vabrikutöölised hukka on läinud. ! . Röövimisi ja tapmisi tuleb ka meiegi linnas juba ette ja kui sellele piiri ei jõuta panna, siis ähvardab meie maad täielik korralagedus. . !" Viimaste sõnadega pöörab kõneleja ennast ümber ja hakkab toas olevaid asju moodu pärast segamini pilduma, nagu otsiks ta tõesti midagi: sest isegi magamise asemed pöörab ta kõik uuesti ümber. Jõgi on juba kangest äritusest toibunud ja katsub asjale seletust anda, kuid kõik karjuvad:

„Ära vabanda ennast enam! Töölised on tõesti hukka läinud! Jsegi kirikusse ei julge enam minna: sest ka pühakoda ei jäeta enam puutumata. . ! Jumala sõnast ei hooli niisugused muidugi midagi! . . Niisugustele ei oleks küll muud vaja, kui tapa kõik maha. . . küll siis elu jälle rahuliseks jääb. ! ."

Küll katsub Jõgi vastata ja seletada, et sellest hoolimata ometigi kõiki isikuid läbiotsida ei või. . . kuid see seletus ei maksa: sest majaperemeeski karjub:

„Vaata, mina olen sellemaja peremees ja lasen kõik selle maja läbiotsida. . : — sest ometegi peab see kaabakas ööseks siit välja saama aetud! Kui öösel maja põlema pandakse. . . kes vastutab siis selle eest?!."

„Aga mina olen selle toa praegune peremees, mina maksan selle eest üüri! . ." Siin katkes Jõe lause, sest et maja perenaine, kelle nime Tammik, valju häälega algas:

„Mis sa kuradi kõnn rooksud sial mätta otsan?! Massa iks enne oma üir ära, siis alles ütle, et sa üiri massad ja oled!" Selle üteluse pääle tõuseb läbisegine rääkimine! kuuldub üksikuid hüüdeid:

„Oota, et sa niisuguse käest veel üüri saad! . ."

„Jah, kui ta kortinat üiris, siis pett ta miut vanainimest ja ütel, kui ma küsse, kas sul ka latsi om, et ta latse kik kabelin omave. . . Kui ta aga maija sisse tul, siis ol tall viis last; üits om nüid veel tuleman! Kui mia sis tema käest küsse, vastas ta miule, et tema latse tollkõrral tõesti kabelin ommave olnu. Niisugune võrukael. . !"

„Ma palun teid: olge ometi nii hääd ja andke meile öörahu, et toa uksegi võiksime kord kinni panna! . ." vastab Jõgi paluvalt.

„Enne andke see kaabakas välja, keda teie siin varjate, siis tehke oma toa uksega mis teie ise tahate. . !" on ühine vastus.

Tsorna ja Vosmi on kahekesi salajuttu vestnud. Nüüd astub Tsorna toa ukse lävele ja käsib põrutavalt:

„Tehke oma sahvri uks silmapilk lahti! Jõe abikaasa täidab käsku. Kui sahver läbi otsitud, leitakse siit üks pütt, kus sees umbes naela kolm kuni viis sulatud rasva, mida Tsorna eneselt varastatud võipütiks tunnistab; mida ka Vosmigi tunnistab. Sellele järgneb müra, mida ruumipuudusel kirjelda võimatu. ! . Jõe abikaasade protest ei maksa midagi: kõik usuvad, et see ainult rumal vabandus on, mida iga kelm siis alati tarvitab, kui ennast õigeks teha püüab. Nüüd astub perenaine Tammik, kes suur usklik, Jõe ette ja ütleb:

„Niisugutse varga ma oman majan lase kõik veel täna öösе üles puua. . !"

„Kes tunneb, et see Tsorna võipütt on?" küsis Jõgi meeleheitvalt.

„Massa kuradi kõnn oma üir. . . ja kõlku. . . mis sa veel sääl õiendad!" vastab proua Tammik, ühes üürilistega kooris.

„Aga enne ütelge, kes tunneb, et see Tsorna võipütt on?" küsib Jõgi uuesti.

„Vaata, mina tunnen, et see Tsorna võipütt on. ! ." vastas Vosmi, kes Jõega töötoas läbigi käinud, enne kui ta strasnikuks oli saanud.

„Mis puust oli Tsorna võipütt?" küsib Jõgi.

„Kae kus mul ahukaardi her, kes küsib, mis puust pütt om! . . Kas sa es küsi ka seda, mis karva see lehm ol, kelle

või see om. . . ah-ah-ah-aaa! . ." vastab üüriline, keda Heinamihkliks hüüti.*)

„Ja tõesti on ka seegi tähtjas: sest selles pütis ei ole mitte või, vaid sulatatud rasv. ! ." vastab Jõgi ühes naisega. Järelproovides leiaks, et Jõe jutt tõsi on: sest tundemärgid näitavad, et sulatud rasv vedelalt pütti on pandud. Nii saavad kahtlustajad pika nina. Jõgi tahab nüüd näidata, et ta peremehele nõutava üüriraha, mida summa kolm rubla, kohe ette ära võib maksta, mida just ka nõutigi, et niisugusest majast lahkuda... — Aga kui Jõgi rahakotti võtma lähab, ei leia ta seda mitte. Temale lähab ka naine hoobeldes appi, kuid ka temagi ei leia otsitavat. Tsorna astub majarahva seast läbi ja ütleb:

„Ma palun, et ükski enne siit ei lahkuks, kui ma tulen: sest ma lähen toon politsei siia! . ."

„Teie ei lähe siit ükski kuskile, enne, kui ma ise politsei toon, kes teid endid läbi otsib: sest mul on praegu rahakott kummuti sahtlist saja kolmekümmne seitsme rublaga ära võetud. . ! — Ma usun, et seda läbiotsijad ära on näpanud?!." ütleb Jõgi suures ärevuses, mille pääle kõik uksest välja jooksevad. Ka Tsorna ja Vosmi lähevad välja, nagu läheks nad enestele abiväge tooma, kuid lähevad jooma. Jõe abikaasa nutab suure häälega ja süüdistab oma meest, et see läbiotsimine just tema rumaluse pärast olnud: sest et ta sõbraliku Tsorna omalajal uksest välja ajanud, kes nüüd kättemaksnud. Kui ta tükk aega nutnud, tõuseb abikaasade vahel otse sõnelemine. Jõgi võtab oma päevaraamatu ja hakkab tänast sündmust üles märkima. See tegu äritab naist, kes linnud puuriga tõmbab, need oma mehele vastu pääd virutab ja sõnub:

„Kuradi vasikas! Mis sa siin jälle songid? Kõiki räbalaid vead sa koju! Säh söö nüüd neid. . !"

Jõgi tõmbab puuri, kus sees süüta linnukesed piiksuvad ja virutab need vihaga läbi aknaruutude õue. Naine paneb käed ehmatades kokku ja ütleb hirmunuid lapsi hoiatades:

„Noh küll on sellel aga metsalise süda! Kas need linnukesed, või aken süüdi on?! Nüüd võtab külm veel lapsed tuppa ära! . . Sa Jumal, mis ma vaenekene nüüd pean pääle hakkama! Lapsed! Ärge kartke! Võtke tekk ülepää! Kuulge ometi mu käsku!" Lapsed, kes hirmunult sängis värisevad põlvitades käed koos, mis ema poole tõstetud ja paluvad:

„Kulla pai mammakene! . . Kulla suhkru mammakene! Võta meie kanapojaksed sängialt välja ja vii teiste tuppa varjule, papa viskab ka need omas vihas aknast välja. . !" Kisa

*) Heinamihkel korjas turult heinu ja elatas oma pere vargusest.

on pöörane, mis isa hääle matab. Jsa ise peab lapsi rahustama hakkama: sest et üks laps hirmu krampides on, kes päraniaetud silmil vaarub, huuled sinised, nägu surnu kahvatu, mis kõnelevad elu kustumisest.

See pilt kurvastab. Jsa on linnukesed tuppa tagasi toonud ja vaiksemalt kõnelema hakanud. Ta avitab akna augu kinni toppida. Siis algab ta lapsi häälitsedes:

„Teie lapsed olete veel väikesed, ja ei tunne looduse säädusi. Need kanapojad on teile küll armsad; nad on ju udusulgis väga ilusad. Aga kaotama peate ometi neid! Need „südameta" inimesed, kes nad välja lumehangesse viskasid, tegid seda teades, et loodus eluks vabadust, päikest ja valgust nõuab. Ei loodus kannata niisugust vangipõlve, nagu inimese lapsed. Siin viletsas toanurgakeses võite ainult teie viletsuses kasvada, kanapoeg, kes vabadust, päikest, õhku, ja tarviliku toitu oma eluavalduseks nõuab, ei see ela siin. — Ühe kuu jooksul on nende liikmed jämedad, nad konutavad.. ei võta jalgu alla, silmad sinetavad, kuni surevad. Nad lähevad väga inetuks enne surma. . . Ärge kartke, et ma neid väljaviskan! Teie ise peate nad ükskord pisarsilmil; igaüks oma kanapoja surnukeha ôue viskama. . . Niisamati ei ela ka ükski taim siin. Kõik peab siin surema ruttu. Teie kaebate luuvalu, see tuleb sellest, et meie tuba loomalauda taolinegi ei ole. . ! Ma sündisin maal, kus meie loomadega talvel ühes elasime. Nõnda olen ma ka loomalautas sündinud. Sellepärast vist ongi loomakesed ka minulegi armsad! Jeesus oli ka loomalaudas sündinud, tema armastas ka loomi. Loomad olid temale „v ä h e m a d v e n n a d". Teie olete minu järeltulijad, sellepärast olete loomade armastajad. Kui teie suurteks saate, siis astuge loomade eest välja; samuti ka nende inimeste eest, kes loomalautades sündinud, kasvanud ja elavad. . ! — Ma uskusin enesest, et minust ka saab üks niisugune, aga praegune eluhirmsus hävitab minu enne, kui niikaugele jõuan. Aga teie käite muidugi minu järel, jõutke edasi ja saage selle minu pühaduste täidesaatjateks: — teie olete ju ka loomalautas sündinud. . !"

„Mis sa ässitad lapsi lollusele üles! Nad on juba isegi lollid! Kui ma turult elavad kalad koju toon, siis ei lase lapsed neid enne puhastama hakata, kui nad surnud on. Mõnikord panevad nad need vette, rõõmustavad juures ja viivad jõkke! Osta turult kalli raha eest kalu ja viska jõkke tagasi! — Siin on veel hullumaja! . . Kui sa oma „h i n g e l i s t k a s v a t u s e k u n s t i" ei lõpeta ja laste kallal ikkagi hullad — siis tea, et mind kord surnuna kuskilt leiad! Mina ei suuda seda enam välja kannatada. . !" pahandas naine.

„Sul on õigus pahandada, sul on õigus! Aga mis aitab pahandus, kui see hilja on! Peab purustama hingelist ilu, peab purustama õrnusetunnet. . . See ei ole aga mitte kerge ülesanne Nagu karm inimene ei või hingeline olla, nii ei või ka hingeline inimene tundeteta olla. Selleks on aega tarvis. Lapsi peaksime harjutama halastamataks ; peaksime neid kasvatama kaastundmatuks elu vastu. Kümne aastaga võib inimene oma iseloomu muuta, nii et teda enam tundagi ei või. Meie oleme ajasse jõudnud, mil' öeldakse: „Õ n d s a d o n n e e d i h u d, k e s i l m a l e e i k a n n a, j a r i n n a d — m i s e i o l e i m e t a n u d." Ära nuta, kui meil niisugused õrnatundelised lapsed surevad : — surm on elu, aga elu on surm..!"

Kui Jõgi naist vaigistas, tuli jänes oma seitsme pojaga sängialt välja, kes sõniku radasi järele jätsid. Võib olla, oli neil aimu, et pahandused läbi on, võib olla — tulid nad süüa otsima? Väikesel toakoerakesel sündisid parajasti pojad. Ema lakkus alles esimist ilmaletulejat. Jõgi pani linnukesed puuriga laste eest kõrvale: sest et need endid vastu puuri peksid, nagu oleksid nad endid surmata tahtnud, kukkusid puuri põhja ja lööõtsutasid . . Ta juhtis laste tähelepanekut koerte sündimise pääle. Õnnetu naine jalutas tuba mööda. Vaadelda oli lastel palju, sest ema ei võinud meest keelda, et ta lastele koerte sündimist ei näitaks. Siin selgisid laste iseloomud. Mõnda huvitas koerte sündimine, teisi jällegi lindude meeleheide. Kõige vanem lastest jäi kindlasti linnukeste juurde, ja nuttis. Ei teda üllatanud sündimine. Suurem poisikene korjas oma jänesepoegi kokku. Jõgi pani riide puuri ümber, et linnud vaikiks ja laps nutu lõpetaks. Peagi toibus ta, kes ka sündimist vaikides päält vaatles. Naine võttis uut hoogu ja algas pahandades:

„Siin ela kui loomakliinikus! Ühtegi loomakest ärahukata ei tohi . ! Kõik loomad kantakse siia kokku! — Jänesel pojad, kanal pojad, koeral pojad. . ! Seda sõnikut ei jõua ära kasida! Tuba haiseb, nagu loomalaut. . ! Küll on need aga veel lapsed! Küll peab aga tüdruk ettevaatama, et ta mõne vaimuhaigega kokku ei juhtuks! Jsa ees niisugune, mina ise kah, kuidas võivad lapsed paremad olla?!"

„Noh, olgu mis on, aga valitsus on siin küll laste käes! Mis teie veate kõiki niisuguseid loomakesi väljast sisse, mida teised välja viskavad!? On küll õigus loomakesi kaitseda, päälegi sünnitajaid loomakesi. — Jnimestel on ikkagi niisugune viis, et nad emaseid koeri ja kassisi põlgavad, sest et need sünnitavad ja neid ülearu palju saab. Aga siiski ei või meie ilma koertele ja kassidele omas toanurgakeses ulualust anda. „Ajaleht" toob sõnumikka, kuidas „südameta naised"

veepanges kassipoegi uputada ja sellepärast visatakse sünni|tajad kassid ja koerad uksest välja. Hingelisel tundeinimese on küll see valus vaadelda; päälegi veel tundelisel lapsel, aga igat eluolevust tuppa tuua, on ka võimatu. Kui maal perenaine kanapojad talvel hange otsa viskab, siis toote teie nad armastuse pärast ära. . ."

„Koeral sündis juba kolmas poeg! Kui ilus kirju! Oh kui ilusad nad küll on!" imestasid lapsed rõõmustades, kes isa juttu ei kuulanudki. Ema võttis lapse ja andis sellele nisa. Jõgi raputas pääd ja ütles:

„Tõesti häbi on hingeline ja õrnatundeline olla elu vastu, kuna elu meie vastu täiesti külm ja karm on. Armu elust ei ole üleüldse leida Mis peab meie lastest küll saama? Nad on veel õrnatundelisemad, kui meie ise. Kurat võtku küll ilmast niisugusid iseloomusi! Ma teenin leivapalukesi, et veri küünte all, sedagi pillate teie uksest välja linnukestele! On siis tõesti tulevikus niisuguseid inimesi olemas, nagu olen kogu oma perega?! Jga inimese kohus olgu ikkagi oma looma vähemalt nii palju armastada, et ta põlatud loomale vähemalt otsagi pääle teeks, ennem kui teda välja külma kätte viskab. „Tapa ja halasta, aga ära piina!" on mu hüüd olnud Kas peaks elu nõnda edenema! Vanasti küll piinati, nüüd aga tapetakse. Oleks revolutsioni tegelasi vanasti ka ilma piinata tapetud, nagu nüüd, mil neid ainult ülespoodakse ja kuul läbi lastakse, kuna vanasti päevade viisi neid ristil riputadi jne, siis vist küll õrnatundlikus ja helduse aade nii kõrgele poleks tõusnud, nagu see minu perekonnas näha on! Tahaksin südameta olla, aga ei või, ei saa!" seletas Jõgi, endamisi.

Neljas kutsikas sündis. Ema näris selle nabanööri katki. Jõgi juhtis laste tähelepanekut loomakese tarkuse pääle, kui ettevaatliku osavusega ta asja korraldas; kui paraja koha päält loomakene, kes esimest korda sünnitas, seda tegi. Kui suur oli ema armastus, kui suur hool puhtuse pärast; kui suure hoolega ta poegi puhastas.

Tuli kustus, otsas oli lambist õli, mis kõiki sängi minema sundis.

* * *

Oli öö. Tuiskav talve öö. Jõgi kirjutas veel, sest kell oli alles üks. Ta mõtles:

„Milleks niisugune igavene kirjutamine? Milleks elu halbtuste ülesmärkimine?

Elu on isegi pöörane ja ikkagi pöörasusi ülesmärkida tüütaks lugeja; teeks ta kurvameelseks. Elu peaks kirjas ilus-

tama; peaks roosilisemaks tegema; peaks kirjeldama, nagu elaksime juba taevas. Seeärataks inimesi hääd tundma, hääd mõistma. Sellepärast ongi kodanline elu nii roosiline kirjeldatud. Peaks harjutama halastamatust, peaks armuõpetuse aate täiesti ärasalgama, mis meil orjastamise abinõuks. Ta pilk langes „Ajalehe" pääle, kus tapetute nimekiri. Ei! See ei lähe! Kuhu viib meid kaastundmatus. Jgavese hukatusesse! Aga armuõpetust õpetada — on ka südameta inimesesoole võimetu. See teeb ühed tallekesteks, kuna suurem jagu ikkagi huntideks jääb!"

Koridoris kostis sammude müdin. Põrutadi Jõe ukse pääle. Naine kargas sängist välja ja sosistas ehmatatult:

„Kas jällegi sinu püüdjad?!"

„Vist küll!" vastas Jõgi valjusti ja avas ukse.

„Mis teie siin kirjutate ööd otsa? Näidake! Mis te kirjutasite?" nõudis ülem, kes enne „käed üles" oli karjunud.

„Oh sa püha jumal!" Miks sa ometi ei kuula! Miks sa kirjutad! Sa näed, et sa kirjutada ei tohi!" kisendas naine, nii et lapsed ehmatuses üles ärkasid ja küsisid:

„Kas papa jällegi kirjutas?"

„Kirjutas jah ja nüüd tuldi temale järele. Nüüd ta tapetakse!"

„Kes teda tapab? Mis te räägite! Me paneme ta ainult priileiva pääle; saadame tervist parandama; anname talle ametipuhkust!" vastas ülem käsikirja sorides.

„Teie töötate siis usu vastu, nagu siit tööst märgata! Pange riided selga, tulete meiega ühes!" ütles ülem käskivalt. Jõgi täitis käsku. Lapsed hakkasid nutma.

„Ärge nutke! Las tapavad! Eks see ole ta oma soov. Miks ta kirjutas!" ütles ema lapsi rahustades.

Ühes Jõega viidi ära kõik ta kirjavahetus ja käsikirjad.

Kolm kuud pääle selle seisis „Ajalehes" muu seas:

> „Külmale maale mõistetutest, on Mats Jôgi, kes suur näljaste president, . . . nagu ustavalt poolt kuuleme, täna hommikul närvikliinikus ära surnud Surm nõdrameelsuse tagajärg." —

Sellega katkeb töö. . . nii et seekord lõpetama peab. Lugejaile jääb oma arvata, kas „Ajalehe" rõõm enneaegne oli, sest puudub ruum selle seletamiseks. Võib olla et muutuvad olud, siis järgneb ka selle raamatu pääosa. — On see aga teiseti, siis ehk läheb see talent kaduma, mis tuleviku Eestile au teeks. Sellepärast kirjutan alla: —

Lõpp.